

13-C-91a

HLAVNOPATRONÁTNE PRÁVO V DEJINÁCH UHORSKÝCH

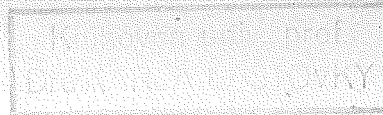
(Historicko - právna úvaha)

Napísal

PAVEL MACHÁČEK

BRATISLAVA 1930

Vydal Spolok Sv. Vojtecha v Trnave — Tlačou Slov. Grafie úč. spol. v Bratislave

13-C-91a

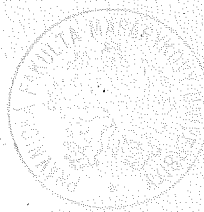
HLAVNOPATRONÁTNE PRÁVO V DEJINÁCH UHORSKÝCH

(Historicko - právna úvaha)

Napísal

PAVEL MACHÁČEK

SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddelení

BRATISLAVA 1930

Vydal Spolok Sv. Vojtecha v Trnave — Tlačou Slov. Grafie úč. spol. v Bratislave

ÚSTŘEDNÍ KNIHOVNA
PRÁVNICKÁ FAKULTY UJEP
STARÝ FOND 03295
Č. inv.:

Koupí od *fi. Karlovson*
Darem od

v za Kčs

Inv. č.: 33.778

Sign:

Copyright by
Spolok Sv. Vojtecha v Trnave

**Najdôstojnejšiemu slovenskému biskupskému sboru,
menovite:**

Osviet. p. Msgr. Marianovi Blahovi,
biskupovi banskobystrickému,

Osviet. p. dr. Karolovi Kmetkovi,
biskupovi nitrianskemu,

Osviet. p. Jánovi Vojtaššákovi,
biskupovi spišskému,

Osviet. p. dr. Pavlovi Jantauschovi,
biskupovi v Trnave,

Osviet. p. Jozefovi Čárskemu,
biskupovi v Košiciach,

Osviet. p. Michalovi Bubničovi,
biskupovi v Rožňave,

v hlbkej úcte venuje

Autor.

Za našich čias veľaráz vystupujú do popredia cirkevno-politické otázky. Menovite prišla na pretras otázka hlavnopatronátneho práva v terajšom Maďarsku a v okolitých štátoch nástupníckých.

Čakal som, že na to povolání činiteľa podajú jasný obraz o podstate spomenutej a nanajvyš dôležitej otázky. Keďže moje očakávanie zdá sa byť daromné, chytil som sa veci a predkladám našej verejnosti skromné dielo — výsledok mojej práce.

Vynasnažoval som sa osvetliť otázku hlavnopatronátneho práva tak so stránky historickej ako aj cirkevnoprávnej. Vyčerpá som takmer celú literatúru a to najmä maďarskú, vzťahujúcu sa na toto thema. Zpomedzi mnohých autorov smerodajným mi bol Fraknoi, ktorého dielo: „Magyarország egyházi és politikai összeköttetése a római szentszékekkel” — bohatá žeň štyridsaťročného vedeckého bádania — patrí k najlepším.

Otázkou je, v akej miere sa mi podarilo vyhovieť môjmu predsavzatiu. Som si vedomý, že moje úvahy ani zďaleka nevyčerpávajú obsah thema či už pre stručnosť, či už preto, že otázka hlavnopatronátneho práva pre svoju složitost' a ťažkosť vyžaduje o veľa hlbšieho skúmania. Istý vynikajúci maďarský cirkevný právnik sám uznáva: „Sotva jesto v dejinách nášho verejného práva kapitoly, ktorá je v podstate svojej tak nedefinovatelná, vo vývojových fázach tak menlivá, v spôsobe prevádzania tak kolísavá — sotva jesto otázky, pri prameňoch, podstaty a rozsiahlosti ktorej by sme sa stretli s takým množstvom mylných názorov tak v prítomnosti, ako aj v minulosti — ako je otázka kráľovského hlavnopatronátneho práva, alebo ako sa jednoducho označuje: hlavnopatronátneho práva.”

Želám si, aby moja skromná úvaha dala podnet k dôkladnejšiemu pretriasaniu tohoto veľavýznamného thema.

Našu verejnosť však snažne prosím, aby nenáročnú moju prácu prijala s takou láskou, akou jej predkladám.

V Bratislave, 1. januára 1930.

Autor.

Doba sv. Štefana, I. kráľa uhorského.

Doba kráľa sv. Štefana ako všeobecne celá doba Árpádovcov, zahalená je tmou. Je to doba legend, postrádajúcich spoľahlivých historických prameňov, na ktoré opierali sa mnoho ráz i vážni historikovia. Nie div teda, že nastaly medzi nimi spory, zvlášť v najzákladnejších prívach bývalých kráľov uhorských — v hlavnopatronátnej otázke.

Prv než by sme sa pustili do podrobného rozboru tejto otázky, podáme náčrt panovania sv. Štefana na poli cirkevnom.

Je nesporné, že sv. Štefan je najvynikajúcejšou osobnosťou svojej doby.

Najväčším dôkazom štátnickej múdrosti sv. Štefana je okolnosť, že sa mu podarilo zahladiť priechod medzi zánikom starej a do života uvedením novej štátnej formy, ako i priechod od pohanstva ku kresťanstvu. Vo svetových dejinách je totižto mimoriadnym, ba takmer ojedinelým zjavom, že jeden národ v tom istom čase zanechá starú, zažitú štátnu formu a súčasne aj od praotcov zdedenú vieru. Podobné prevraty obyčajne sa nedejú bez veľkých otrasov v živote národov (povstanie, odboje, vnútorné spory). I jedno i druhé je dostatočné, aby v prívržencoch starej formy vzkrsl odpor, ktorý môže mať za následok zánik celého národa.

Sv. Štefan v živote cirkevnom má nehynúce zásluhy. Po mnohých vnútorných bojoch podarilo sa mu v krajine svojej udomáčniť mier a pokoj. Telom a dušou venoval sa vznešenému dielu: založiť a zveľadiť kresťanstvo v Uhrách. Štefan mal už otcom svojim Gejzom pripravenú pôdu, na ktorej začal stavať a dielu svojmu dal právny podklad.¹⁾

¹⁾ Cseh Lajos: Magyarország Oknyomozó története, Budapest 1899. 11 str.; Király Pál: Magyarország történelme, Budapest 1897. str. 60.

Aby dal dobrý príklad podriadeným, sám sa dal sv. Adalbertom pokrstiť. Zavolať kňazov na čele so sv. Gerhardom, aby rozosievali semeno slova Božieho, učenie Kristovo.²⁾

Sv. Štefan však dobre vedel, že márne je hlásať slovo Božie, keď sa to nebude diať systematicky. Nadovšetko pochopil, že začiatky kresťanstva sú príliš krehké a bez organizácie nebude mať stálosti. Preto už v roku 1001 začal zakladať biskupstvá. Jeho pravou rukou bol pri tom Aserik (Asscherich), ktorý bol dvorným kňazom Adalberta. V roku 993 nasledoval sv. Adalberta do Ríma, kde spolu vstúpili do kláštora Sv. Alexa a Bonifáca. Po martýrskej smrti (23. apríla 997) sv. Adalberta v roku 999 prišiel s mnohými mníchmi do Uhorska a ponúkol svoje služby sv. Štefanovi.

Aserik bol dobre známy v Ríme. Za svojho dvojročného pobytu poznal práva rímskeho pápeža, jeho veľkú mravnú auktoritu, s druhej strany sa však na svoje vlastné oči presvedčil o horlivosti a práci Štefanovej, ktorú tento vykonal vo svojej krajine za katolícku cirkev. Podujal sa na úlohu dosiaľ nevidanú: Viesť deputáciu k pápežovi. Výsledok cesty bol ten, že pápež Sylvester II.³⁾ poslal Štefanovi korunu.⁴⁾ Z tejto doby pochádza podľa niektorých historikov takzvaná Sylvestrovská bulla. Bulla táto je považovaná za prameň všetkých výsad, ktoré uhorskí králi požívali pod názvom jura maiestatica circa negotia religionis. Sylvestrovskou bullou ako apocryfom budeme sa obšírnejšie zaoberať.

O apoštolskej horlivosti sv. Štefana nik nepochybuje, avšak pri tom všetkom viedlo ho i vedomie, že krajinu svoju medzi západným a východným cisárstvom môže udržať len kresťanskú. Hraly tu rolu i dynastické záujmy, aby zachoval trón svojim nástupcom.⁵⁾ Západný vliv naňho zvlášť účinkoval, čo možno jedine tomu pripísať, že východné cisárstvo bolo v tom čase tak politicky, ako i cirkevne veľmi oslabené, kým susedný štát na západe mal mocných panovníkov a rímska cirkev bola vedená nadanými a energickými pápežmi.⁶⁾ Už Gejza veľmi správne

2) Dr. Karácsonyi János: A magyar nemzet áttérése a nyugati kereszténység, Orodea 1927, str. 31.

3) Pápež Sylvester II. (999—1003) je veľkolepým zjavom stredoveku. Vyznačil sa svätosťou života, mimoriadnou nadanosťou a vedou. S jednej strany na dlhé storočia určil politické smernice pre Svätú Stolicu na západe, vytýčiac si za cieľ udržať v Európe rovnováhu a zachrániť neodvislosť malých štátov; s druhej strany však jeho zraky boli upreté i na východ: hlásal oslobodenie Jeruzalema (Epistola 219 Expersona Hierosolymae devastatae ad universalem Ecclesiam. — Olleris Oenves de Gerbert.). (Paris, 1867, 149. strana.)

4) Dr. Karácsonyi: A magyar nemzet áttérése a nyugati kereszténység, 11—12 str.

5) Boncez: A vallás körüli felségjogok, str. 2.

6) Boncez: A vallás körüli felségjogok, str. 35.

sondировал veci. Od panovníkov na západe politicky o veľa viac očakával, preto uzavrel s nimi v Quedinburgu mier a od toho času v najväčšom priateľstve nazýval s cisárom. Nie v malej miere mali naňho vliv aj susední panovníci, ktorí boli takmer bez výnimky významní mužovia. Nemecký cisár Otto III. istou ctibažnosťou vystupoval v Taliansku, aby Rím učinil stredom západného cisárstva. Český knieža Boleslav II. povýšil krajinu svoju na vysoký stupeň moci. Múdrosť a nadanosť Boleslava Bodrého, poľského panovníka prevyšovala jeho ctibažnosť. Veľký Vladimír, cár ruský, len pred niekoľkými rokmi zaviedol v krajine svojej kresťanstvo.

Za takých okolností a v strede takýchto krajín sv. Štefan s najväčšou oduševnenosťou a horlivosťou, ktorá nepoznala prekážok, prikročil ku svojmu dielu, aby krajinu svoju premenil na kresťanskú monarchiu.⁷⁾

Na sv. Štefana musela mať veľký vliv silná individualita Karla Veľkého. Tak sa pozdáva, že tento mu slúžil za vzor. Zbadať to vo všetkých jeho podujatiach a ustanovizniach. Celá štátna konštrukcia Štefanova je vybudovaná podľa vzoru franského. Mnohé zákony sú úplne prevzaté sv. Štefanom.⁸⁾ Tak na príklad v druhej čiaske Decreta sv. Štefana, ktorá obsahuje verejno právne, cirkevné, trestné a súkromno právne opatrenia — jednotlivé state sú celkom franského pôvodu. Na cudzí pôvod poukazuje, že niektoré záhlavia z kánonov mohučskej synody r. 847 vydržavanej sú takmer doslovne prevzaté.⁹⁾ Úrad palatínsky je pôvodu západného a podobá sa Pfalcgráfstvu,¹⁰⁾ taktiež bánstvo je veľmi podobné inštitúcii markgráfstvu.¹¹⁾ Sú mnohé veci, ktoré poukazujú na to, že sv. Štefan kráčať po osvedčených šľapajách Karla Veľkého. Z mnohých len niektoré vyzdvihneme: Dal sa korunovať tak ako Karol Veľký (r. 799). Cirkvi daroval majetky, poskytnul jej a kňazstvu rozličné privilegia, čím si získal ich oporu.¹²⁾ Synovi

7) Pór Antal: Szt. István király 1871, str. 25.

8) A. Kollár: De originibus pot. legis. circa sacra regum Ungarie.

9) Király: Magyar alkotmány és jogtörténet 324, 326, 328.

10) Timon: Magyar alkotmány és jogtörténet, 1916, str. 168.

11) Király: Magyar alkotmány és jogtörténet, Budapest 1908, I. köt. 131.

12) Mnohí historikovia sa toho názoru, že prevzatím kresťanstva zo západu prešiel s ním aj systém t. zv. Eigenkirche, ktorý práve v tom čase tam prevládal. Sv. Štefan, ktorý bol zakladateľom diecéz, — hovoria — cítil sa byť ich pánom a užíval všetky práva, nim spojené. A z tohoto odvodzujú hlavnopátronátne právo uhorských kráľov.

Protí tomuto však hovorí fakt, že cirkev videla v inštitúcii súkromných kostolov veľké nebezpečenie svojej neodvislosti. V Eigenkirche kňazi boli totiž úplne odvislí od svojich zeme-pánov, čo ohrožovalo tak cirkevnú administratívu ako i disciplínu. Za naše stanovisko je Karimanské kapituláre z r. 742, ktoré potvrdzuje usnesenie koncilu germanského, kde sa s určitosťou hovorí, aby každý kňaz bol podriadený svojmu biskupovi. Sv. Štefan oddaný Sv. Stolici po tomto sotva by bol zaviedol ustanovizeň, oproti ktorej Sv. Stolica pozdvihla svoj hlas. (Stutz: Eigenkirche 1905; K. Voigt: Die königlichen Eigenkloster im Longobardenreiche, 1904.)

svojmu Imrichovi podával rady,¹³⁾ ako pravidlá múdrego panovania,¹⁴⁾ práve tak, ako veľký cisár urobil roku 813 v Aachene, keď svojho syna L'udevíta spravil spolupanovníkom.

V tomto napodobovaní vidia niektorí historikovia isté úsilie sv. Štefana čo najväčšími učiniť neodvislým novozaložený uhorský štát od vlivov stolice sv. Petra a to založením uhorskej cirkvi národnej.¹⁵⁾ Toto stanovisko si zväčša osvojuje aj cirkevný právnik maďarský Kosutány.¹⁶⁾ Odvodňuje to nasledovne: Už prvé počiatky kresťanskej cirkvi majú u nás zvláštny ráz, lebo nie sú dielom Ríma, lež uhorského kráľa, ktorý práve vtedy, keď pápežstvo východným rozkolom a založením západného cisárstva ocitlo sa vo vážnom položení a pápežovia pred Sylvestrom II. ani individuálne neboli schopní vyjadriť ideu pápežskú, — venoval rozradostenému Sylvestrovi II. celý pokrstený národ a cirkvi už organizovanú a štedre obdarenú. Ale nie len prvotný vznik, ale i ďalší jej životný beh má svoje zvláštne úkazy.

A táto moc, ktorá je u nás koreňom a prameňom všetkého práva, nie len, že neprechovávala nepriateľskú náchylosť voči pápežovi, ale bola mu zavše verným spojencom. Uhorský národ obdaril rímsko katolícku cirkvi všetkým dobrým, povzniesol ju vo vnútornom svojom živote za vládneho činiteľa a bol tak odvážnym zastancom západnej cirkvi, že preto takmer zanikol.

Toto sú zkrátka hlavnejšie dôvody, konečným výsledkom ktorých je národný ráz v organizácii rím. katolíckej cirkvi, ktorý sa v tom prejavuje, že v našej vlasti štátne zákonodarstvo vo zvláštnej organizácii rím. katolíckej cirkvi od časov sv. Štefana podnes účinkuje ako značný činiteľ. Uhorský národ v svetovej cirkvi rímskej vždy požíval autonómiu, na základe ktorej vlastným zákonodarstvom sám riadil svoje cirkevné pomery vyjmúc dogmát viery, sám sa riadil, no pri tom ostal verný rímsko katolíckej cirkvi.¹⁷⁾

Doba sv. Štefana je úzko spjatá s jeho vznešenou individualitou. Zpomedi mnohých charakteristík prinášame

¹³⁾ Tieto rady, „napomenutia“ napísal sv. Štefan v 60 roku veku svojho, keď chcel sveriť vedenie krajiny jedinému svojmu 24 ročnému synovi Imrichovi. Dielo pozostáva okrem úvodu z desať státi. Niektorí historikovia tvrdia, že je to iba preklad napomenutí makedonského Vazula, cisára gréckeho, ktoré upravil na svojho syna Leva. Iní to pripisujú sv. Gerhartovi, nakoľko je to veľmi podobné jeho dielu. (Srov. Pór: Szt. István élete, 1871, str. 127.)

¹⁴⁾ Fr. V. Sasinek: Dejiny kráľovstva Uhorského, B. Bystrica 1869, diel I., str. 18.

¹⁵⁾ Boncz: A vallás körüli felseglogok, Budapest 1894, str. 6.

¹⁶⁾ Kosutány Ignác: Egyházjog, Kolozsvár 1903, 480, str. 210—211.

¹⁷⁾ Kosutány z tohoto dôvodu rozlíne veci. Zapodieva sa legátstvom sv. Štefana. Ohľadom výsostných práv prichádza ku zvláštnym konkluziam. Jeho názorní budeme sa ešte zapodievať.

iba jednu, od Juliusa Paulera: „V novšom čase veľaráz a právom vyzdvihujeme štátnickú múdrosť sv. Štefana. Avšak túto vlastnosť, ktorá je v očiach súčasnej doby veľká, ba najväčšia, nesmieme v jeho činoch brať za najhlavnejšiu složku, ak ju nechceme naznačiť po stránke úplne falšnej. Sv. Štefan nadovšetko bol katolíkom X. storočia — ba čo viac — svätcom, plným onoho entuziazmu, onej nesebeckej oddanosti k článkom viery, ktoré tvoria ideál cirkvi. Jeho bystré oko i vo svetských veciach všetko videlo jasne, ale so stanoviska cirkvou postaveného. Toto stanovisko bolo vtedy najvyšším, aké človek mohol zaujať.“¹⁸⁾

Takto musíme chápať sv. Štefana a jeho dobu, aby sme si mohli utvoriť jasný obraz o jeho osobnosti a diele.

Sylvestrovská bulla.

Väčšina maďarských historikov, cirkevných a svetských právnikov ohľadom hlavnopatronátneho práva, alebo ako to oni nesprávne nazývajú „jura majestatica circa sacra regum Hungariae“ odvolávajú sa na sylvestrovskú bullu:¹⁹⁾

„Sylvester Episcopus Servus Servorum Dei Stephano Duci Hungarorum Salutem — et Apostolicam Benedictionem. — Legati Nobilitatis Tue, in primis vero carissimus, Confrater noster Astricus, venerabilis Colocensis Episcopus, tanto majori cor nostrum laetitia affecerunt, ac minori officium suum labore confecerunt, quanto divinitus praemoniti cupidissimo animo illorum adventum de ignota nobis gente praestolabamur — Felix legatio, quae coelesti praeventa Nuncio, atque Angelica pertractata ministerio, prius Dei conclusa est decreto, quam a nobis audita fuisset. — Vere non volentis neque currentis, sed secundum Apostolum miserentis est Dei: qui teste Daniele, mutat tempora et aetates; transfert regna, atque constituit: revelat profunda et abscondita, et novit in tenebris constituta, quia lux cum eo est: quae, sicut docet Joannes, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. — Primum ergo gratias agimus Deo Patri, et Domino nostro Jesu Christo, qui temporibus nostris invenit sibi David filium Geysae, hominem secundum cor suum, et luce irradiatum caelesti suscitavit

¹⁸⁾ Pauler Gyula: Szt. István és alkotmány, uverejnené v Századok r. 1879 v I. sošite.

¹⁹⁾ Už r. 1733 Sam. Timon vo svojom diele: Imago Hungariae antiquae, Cassoviae 1733, str. 467 prejavuje svoje pochybnosti ohľadom autentičnosti Sylvestrovskej bully; Godefr. Schwartz r. 1740 vyhlasuje ju vo svojom diele, vydanom pod pseudonymom „Inita relig. christianae inter Hungaros ecclesiae orientali adserta, eademque a dubiis et fabulosis narrationibus repurgata. Bissertatio historico-critica, auctore Gabriele de juxta Hornad Francoforti et Lipsiae 1740. (Srov. Dr. V. Chaloupecký: Slovenské Diocese, str. 36.)

illum pascere Israel populum suum, electam gentem Ungarorum. Deinde laudamus pietatem Sublimitatis tuae in Deum et reverentiam erga Sedem Apostolicam, cui, divina patiente misericordia, nullo meritorum nostrorum suffragio, praesidemus. — Tum vero largitatem liberalitatis, qua B. Petro, Apostolorum principi, Regnum ac Gentem, cuius Dux es, cunctaque tua ac te ipsum per eosdem Legatos et literas perpetuum obtulisti, digno praecono commendamus. — Hoc enim facto egregio aperte testatus es, et revera talem Te merito esse demonstrasti, qualem, ut nos te declarare dignaremur, studiose expetivisti. — Sed parcimus. — Neque enim necesse est, ut quem tot ac talia praecclare pro Christo gesta facinora voce publica clamant, quemque Deus ipse commendat, amplius commendemus. Quare, gloriose Fili! cuncta a Nobis et Sede Apostolica expostulata, diadema, nomenque Regnum, Strigoniensem Metropolitim, et reliquos Episcopatus de Omnipotentis Dei ac Beatorum Petri et Pauli, Apostolorum ejus, autoritate, praemonente atque ita jubente eodem Omnipotente Deo, cum Apostolica et Nostra benedictione libenter concessimus, concedimus et impertimur. Regnum quoque a Munificentia Tua S. Petro oblatum, Teque una, ac Gentem et Nationem Ungaricam praesentem et futuram sub protectionem Sanctae Romanae Ecclesiae exceptantes, Prudentiae tuae, Haeredibus ac legitimis successoribus Tuis habendum, tenendum, regendum, gubernandum ac possidendum reddimus et conferimus. — Qui quidem Haeredes ac Successores tui qui cunque, posteaquam per Optimates legitime electi fuerint, teneantur similiter Nobis, et successoribus Nostris per se vel per legatos debitam obedientiam ac reverentiam exhibere, Seque Sanctae Romanae, quae subjectos non habet, ut servos, sed ut filios suscipit universos, subditos esse ostendere, atque in Catholica fide, Christique Domini ac Salvatoris nostri religione firmiter perseverare eandemque promovere. — Et quia Nobilitas Tua Apostolorum gloriam aemulando Apostolicum munus, Christum praedicando ejusque fidem propagando, gerere non est dedignata, Nostrasque et Sacerdotii vices supplere studuit, atque Apostolorum Principem prae caeteris singulariter honorare: idcirco et Nos singulari insuper privilegio Excellentiam Tuam, Tuorumque meritorum intuitu, Haeredes ac Successores Tuos legitimos, qui, sicut dictum est, electi, atque a sede Apostolica approbati fuerint, nunc et perpetuis futuris temporibus condecorare cupientes, ut, postquam Tu, et illi, Corona, quam mittimus, rite juxta for-

mulam Legatis Tuis traditam coronatus vel coronati exstiteritis, Crucem ante se, Apostolatus insigne, gestare facere, possis et valeas atque illi possint valeantque: et secundum quod divina gratia Te et illos docuerit, Ecclesias Regni Tui praesentes et futuras Nostra ac Successorum nostrum vice disponere, atque exordinare, Apostolica auctoritate similiter concessimus, volumus et rogamus, sicuti in aliis literis quas in communi ad Te, optimatesque Regni, et cunctum fidelem populum per Nuncium nostrum, quem ad Te dirigimus, deferendis plenius haec omnia explicata continentur.

Oramus omnipotentem Deum, qui Te de utero matris tuae vocavit nomine Tuo ad Regnum et Coronam, quique diadema, quod duci Polonorum confectum per Nos fuerat, Tibi dandum mandavit, augeat incrementa frugum justitiae suae, novellas plantas Regni Tui rore suae benedictionis perfundat largiter: Regnum Tuum Tibi, Teque Regno servet incolumem, ab hostibus visibilibus et invisibilibus protegat, ac post terreni Regni molestias in coelesti Regno Corona adornet aeterna.

Data Romae VI. Kal. Ap. II. Indictione decima tertia."

Bulla pápeža Sylvestra znie v preklade slovenskom takto:²⁰⁾

„Silvester, biskup, služobník služobníkov Božích, Štefanovi, vojvodovi Hungarov, pozdravenie a apoštolské požehnanie.

Legáti šľachtictva tvojho, zvlášte ale najmilejší spolu-brat náš Astrik, ctihodný biskup koločský, tým väčšou radosťou naplnili srdce naše a s menšou námahou úlohu svoju vykonali, čím viac, božským spôsobom predupozorení, s duchom najtúženejším očakávali sme ich príchod od národa nám neznámeho.

Šťastné vyslanstvo, ktoré nebeským posolstvom predišlé a anjelským prostredníctvom usporiadané, poradou Božou je uradené, než by bolo od nás vyslyšané. Skutočne (je to vec) nie chtiaceho, ani bežiaceho, ale dľa Apoštola smilujúceho sa Boha; ktorý, ako svedčí Daniel, premeňuje časy a veky, prenáša kráľovstvá a ustanovuje, vyjavuje hlboké a ukryté, a zná nachodiace sa vo tmách; lebo je s ním svetlo, ktoré ako učí Ján, osvecuje každého človeka, prichádzajúceho na tento svet. Najprv teda vzdávame vďaka Bohu Otcu a Pánu nášmu Ježišovi Kristu, ktorý

²⁰⁾ Preklad vid' Sasinek: „Bulla pápeža Sylvestra?“ (Slov. Pohľady 1909, str. 558—562.

v týchto našich časoch našiel si syna Davida, syna Geysu, muža dľa srdca svojho a svetlom nebeským osvieteného vzbudil pást' ľud svoj izraelský, vyvolený národ Uhrov. Potom chválime nábožnosť Vyvýšenosti tvojej k Bohu a úctu k apošt. Stolicy, na ktorej, z milosrdenstva Božieho trpení, žiadnymi našimi zásluhami podopretí, predsedáme. Potom tiež hojnosť štedrosti, s ktorou bl. Petrovi, kniežaru apoštolov, kráľovstvo a národ, ktorého je vojvodom a všetko svoje i seba samého skrze týchže legátov a skrze svoj list obetoval si navždy, zasluženým chválospevom doporučame: Tým totižto výtečným činom otvorene dosvedčil a opravdivého takého si sa skutočne dokázal, za jakého by sme teba ráčili vyhlásiť, snažne vyžiadal si. Nechajme však toho. Ved' nie je treba, aby sme toho, ktorého toľké a také preslávne za Krista vykonané skutky verejným hlasom hlásajú a ktorého sám Boh doporúča, obšírnejšie odporúčali. Preto, slávny Synu, všetko od nás a od stolice apoštolskej žiadané: korunu, kráľovský názov, ostrihomskú metropolu a ostatné biskupstvá, právomocnosťou všemohúceho Boha, a blahoslavených Petra a Pavla, Apoštolov jeho, dľa pred napomenutia a z rozkazu tohože všemohúceho Boha, s apoštolským a Naším požehnaním mileradi sme dovolili, dovoľujeme a udeľujeme, i Kráľovstvo od štedrosti Tvojej sv. Petrovi obetované, a spolu Teba i ľud a národ uhorský, prítomný a budúci, pod ochranu svätej rímskej cirkvi prijímajúc, múdrosti Tvojej dedičom a zákonným následníkom Tvojím udeľujeme a dávame k panovaniu, riadeniu a vládnutiu. Ktorí totižto dedičia a následníci Tvoji, keď skrze veľmožov zákonite vyvolení budú, zaviazaní budú podľnú poslušnosť a počestnosť podobne Nám a nasledovníkom naším skrze samých seba alebo skrze legátov svojích osvedčiť svätej rímskej cirkvi, ktorá nemá sebe podriadených za sluhov, ale ako synov prijíma všetkých, preukázať sa ako poddaných a v kat. viere a v náboženstve Krista Pána a Spasiteľa nášho, pevne zotrvať a ju zveličovať. A ponevác šľachtictvo Tvoje, napodobňujúc slávu Apoštolov, úlohu apoštolskú, ohlasujúc Krista a jeho vieru rozširujúc, konať sa neštitilo, a miesto naše a kniazstva (sacerdotii) plniť, i knieža apoštolov nad všetkých iných zvlášte uctiť sa snažilo: pre tú príčinu i my zvláštnym privilegiumom Vznesenosť Tvoju ohľadom na zásluhy Tvoje, dedičov a následníkov Tvojích zákonných ktorí — ako povedané — vyvolení a od Stolice apoštolskej potvrdení budú, teraz i v ustavičných budúcich časoch chtiac ozdobiť, apoštolskou právomocou podobne sme udelili, chceme a žiadame,

me, abys Ty a oni, keď korunou, ktorú posielame, správne, dľa vzorky, Tvojím legátom doručenej, budeš korunovaný, čili budete korunovaní; kríž, ako znak apoštolstva, pred sebou dať nosiť mohol a smel, tiež oni mohli a smeli, a jako milosť Božia teba a ich poučí, chrámy (diocese) kráľovstva Tvojho, prítomne a budúce, na miesto Nás a následníkov Našich ustanovovať a usporiadať; akože v iných listoch, ktoré sme vôbec na Teba a na Veľmožov krajiny i na všetok Tvoj ľud skrze nášho nuncia, ktorého posielame k Tebe, odovzdať sa majúcich, úplnejšie toto všetko sa nachádza.

Prosíme Boha všemohúceho, ktorý Teba zo života Matky Tvojej povolal, menom Tvojím, ku kráľovstvu a korune, a ktorý korunu (diadema), ktorá pre vojvodu Poľska skrze nás vyhotovená bola, rozkázal Tebe dať, rozširuj vzrasty úrod spravodlivosti svojej, nové sádzaničky kráľovstva Tvojho rosou požehnaní svojho polej hojne; kráľovstvo Tvoje Tebe, a Teba kráľovstvu zachovaj bezúhonného, pred nepriateľmi viditeľnými aj neviditeľnými ochraňuj a po trampotách pozemského kráľovstva v nebeskom kráľovstve ozdob korunou večnou.

Daná v Ríme 27/III 13 indictie."

O sylvestrovskej bulle mnoho sa písalo, takže sa stala časom tajomstvom, vznikol z nej celý problém. Karácsonyi vo svojich dielach vyhlasuje ju za apokrif, keď píše²¹⁾ „nadarmo sme prebehli dôvodami našich spisovateľov, daromne sme sami pátrali na poli historických dát, nenašli sme do úvahy prichádzajúceho dôvodu za pravosť sylvestrovskej bully. Čo považovali za najmocnejšie, obrátilo sa proti nim.“

„Pridržujúc sa makateľného, istého dôkazu, že sylvestrovská bulla neshoduje sa s formami a dátami nekďajších listín, ba čo viac, stojí s nimi v zrejmej protive a javia sa v nej bezpečné známky falšovania, znovu smelo opakujeme svoj úsudok, že sylvestrová bulla je naničhodná vymyslenina.“

Na inom mieste píše zase toto:

„Predtým bolo možno napísať samostatnú kapitolu o bulle Sylvestrovej a na základe toho o pomere Sv. Štefana k pápežovi Sylvestrovi II. Dnes ani slova nemôžeme

²¹⁾ Karácsonyi: „Szt. István király oklevelei és a szilyveszteri bulla, Budapest 1891, str. 208—209.“

o nej napísať, lebo vysvitlo, že táže Sylvestrova bulla, hoci je nádherný, predsa bezcenný bombast, falzifikát zo XVII. storočia. Predtým bolo možno upotrebiť desať dokumentov, napísaných menom Sv. Štefana, dnes z nich štyri každopádne treba nechať bokom, sporná je vierohodnosť toho piateho (z Pannonskej Hory) a takto nemôže byť využitkovaný.²²⁾

Na inom mieste zase píše toto:

„Od toho času, čo vysvitlo, že bulla Sylvestrova je falzifikát, od vtedy čo bola otrášená vieryhodnosť zakladajúcej listiny pannonskohornej, zakladajúca listina bakonybélská však ukázala sa ako výtvar XIII. storočia, spadla blana s našich očí a čisto vidíme pravdu v pomere Sv. Štefana ku pápežovi a Sv. Stolici. Vidíme, že Sv. Štefanovi ani na um neprišlo založiť akúsi národnú cirkev. Obaja jeho životopisci poznamenávajú, že svoje cirkevné nariadenia vydával so súhlasom apoštolskej Stolice. Hartvik však odvoláva sa i na podpis pápežov, teda videl aj bullu v tejto veci vydanú. Pri určovaní diecéznych hraníc päťkostolských bol prítomný a menom Apoštolskej Stolice súhlasil s tým aj pápežský legát, biskup Azo.

Keď Sv. Štefan ozdobil opátstvo pečváradské právom na vyberávanie desiatok a cirkevnými výsadami, odvolával sa na „súhlas a potvrdenie“ apoštolskej Stolice, teda tieto výsady prv predostrel Sv. Stolici.

Všetky tieto dáta zničujú názor maďarských cirkevných dignitárov a politikov z XII—XVI. storočia, že Sv. Štefan bol legátom a latere. Cirkevné ustanovenia Sv. Štefana len po Rehorovi VII., po vydobytí cirkevnej nezávislosti, zdaly byť tak veľkými v očiach ľudí z XII.—XVI. storočia, že na ich prevedenie považovali za potrebné práva legáta a latere a preto Sv. Štefana vyhlásili za apoštolského posla a latere.²³⁾

Bulla sylvestrovská je donačná listina. V nej dáva sa Sv. Štefanovi koruna (diadema)²⁴⁾, kráľovský titul (nomen

²²⁾ Dr. Karácsonyi: Szt. István király élete z roku 1904 v úvode.

²³⁾ Dr. Karácsonyi: „A magyar nemzet áttérése a nyugati kereszténységre,“ Orodea 1927, str. 40.

²⁴⁾ Thietmar, biskup merseburský, vieryhodný a nezainterosovaný historik napísal pôvod koruny Sv. Štefana. Thietmar bol vrstovníkom Sv. Štefana. Opisujúce posledné udalosti zo života cisára Otu III. zaznamenal vrstovníkom svojim známu históriu: „Praedicti imperatoris gratia et hortatu gener Henrici ducis Bawariorum, Wala, in regno sulmet episcopales cathedras faciens, coronam et benedictionem accepit.“ (Pertz: Monumenta Germaniae SS. III. 784 pag.)

Históriu uhorskej koruny opisuje Karácsonyi v článku svojom: „A magyar Szt. Korona küldetése“ Kath. Szemle 1910, 352—358; taktiež v diele: „A magyar nemzet áttérése a nyugati kereszténységre,“ Orodea 1927, str. 13

regium), apoštolská Stolica vracia mu nazpät krajinu, ktorú on obojeval Sv. Stolici; dovoľuje mu nosiť kríž²⁵⁾ pred sebou a konečne usporiadanie diecéz. Sylvester II. neposlal len korunu, ako odznak kráľovstva Sv. Štefanovi, ale ozdobil ho i pápežským legátstvom, so všetkými právami príslušajúcimi legátom apoštolskej Stolice.²⁶⁾

Pápežské legátstvo je základom všetkých cirkevných práv a moci uhorských kráľov, ktoré neskôr uhorské verejné právo nazvalo hlavnopatronátnym právom (ius supremi patronatus).

Áký ohromný význam pripisovali uhorskí štátnici ešte začiatkom XVIII. storočia sylvestrovskej bulle, najlepšie to vysvitá z dedukcie Antona Grassalkovicha, kráľovského riaditeľa: „**právomoc pápeža nerozprestiera sa na apoštolskú krajinu, lebo Sylvester pápež všetku svoju moc a právu vrchnosť okrem potvrdenia arcikňazov preložil na Sv. Štefana a jeho nástupcov.**“²⁷⁾

Sylvestrovská bulla je zrejme falzifikátom. Treba nám dokázať v ďalších našich uvahách, že Sv. Stolica nikdy nedala uhorským kráľom tohoto a podobného práva.

Legátstvo Sv. Štefana.

Prv než by sme sa rozšírili o otázke, či bol Sv. Štefan pápežským legátom, a v kladnom prípade, čo tvorilo obsah tohoto legátstva, považujeme za potrebné zblízka osvetliť smysel pojmu „apoštolský legát“.²⁸⁾ Podľa 265. can. platného cirkevného zákonníka: „**Rímský pápež má právo neodvisle od svetskej moci do ktorejkoľvek časti sveta vyslať legátov s cirkevnou jurisdikciou alebo bez nej.**“

Otázka je, či bol Sv. Štefan legátom Sv. Stolice, či užíval práva legátskeho, alebo mal nejaké iné výsady?

Tí, ktorí sa stavajú za legátstvo sv. Štefana, podopierajú svoje stanovisko takto: Odvolávajú sa na nehynúce

²⁵⁾ Dvojranný kríž pochádza pravdepodobne z krížackých vojen. Podľa E. Kleina kríž bol odznakom krížackých vojen na potlačenie kacírskych Patarenov (Geschichte von Ungarn, Ernest Klein, Leipzig 1867, I. 350.) — Podľa Chaloupeckého „dvojité, patriarchálny kríž, ktorý sa vyskytá teprv v XIII. stor. za Belu IV., kým predtým užíval sa na mincch a pečafach jednoduchý kríž.“ (Srov. Chaloupecký Slov. Diocese, str. 16.)

²⁶⁾ Timon: Magyar alkotmány és jogtörténet V. klad. 259.

²⁷⁾ Karácsonyi: „Magyarország egyháztörténete,“ Nagyvárad 1906, str. 272.

²⁸⁾ V starodávnych časoch posielal pápež svojich legátov na pr. na cirkevné synody, do panovníckych dvorov, zväčša však boli poverení usporiadaním nejakej významnejšej záležitosti. — Od IV. storočia počnúc neposielal ich zo svojho okružia, ale poveril niektorého významného biskupa z toho-ktorého kraja. V stredoveku obyčajne metropolitá bol zástupcom pápežovým (vicarius natus) a menoval sa primateom. Neskôr primatestvo stalo sa púhym titulom. Od XI. storočia zase sa prinavrátil ku starému spôsobu a znovu vysielal legátov. Keď bol kardinál poverený legátstvom, nazýval sa legatus a latere, ináč len legatus missus. Od XV. storočia túto funkciu zastávajú nunciati.

jeho zásluhy na poli cirkevnom a na apoštolskú a misionársku prácu; pozval do krajiny svojej mníchov z Čiech, ktorí konali blahodarnú prácu na Zobori, neskôr v monasteriu na Pannonskej Hore²⁹⁾ — po nich prišli z Talianska³⁰⁾, Francúzska³¹⁾ a zo susedného Bavorska. Zakladal biskupstvá. Prvé biskupstvo založil vo svojom sídle, za patrona zvolil si sv. Adalberta a na čelo postavil³²⁾ Anastáza, opáta z Pannonskej Hory. Tomuto podriadil pozdejšie biskupstvá rábske, vesprímské, pätikostolské a jágerské. Neskôr okolo roku 1005. založil biskupstvo v Kaloči. Nielen zakladal biskupstvá, monasteriá, opátstva, ale ich aj štedro obdaril primeraným majetkom.³³⁾ Ustálil hranice diecéz. Diecéze rozdelil na farnosti a ku každej farnosti pridilil 10 obcí.

Na základe týchto zásluh mnohí historikovia a cirkevní právnici tvrdia, že sv. Štefan bol apoštolským legátom a právom tohoto svojho legátstva konal horespomenuté dispozície na poli cirkevnom. Postavili sa na stanovisko dnes už síce prekonané: Apoštolovanie sv. Štefana tvorí dľa Verbőczyho základ výsad (privilegií) apoštolských kráľov a stalo sa právoplatným dňa 27. marca r. 1000. vydaním Sylvestrovskej bully.³⁴⁾

Odkedy je dokázané, že Sylvestrovska bulla je apocrifom, nemožno sa na ňu odvolávať ako na historický dokument a v prvom rade nie ako na dôkaz, že sv. Štefan bol legátom a latere sv. Stolice.

Dľa dr. Karácsonyiho³⁵⁾ je to „*contradictio in terminis*“. Nemôže byť totižto niekto apoštolským legátom a latere, keď nebol pri boku pápeža. Je pravda, že v XI. storočí bolo v obyčaji vysielat' legátov. Takýmto legátstvom bol podľa svedectva Eginarda poverený v Dánsku Ebbo, arcibiskup rýnsky. Tohoto misia však nepotrvala dlho, pápež Rehor IV. poveril ňou Anschariusu, arcibiskupa z Hamburgu.

²⁹⁾ Batthány: Acta et scripta scilicet Gerardi 326.

³⁰⁾ H. Hung. fontes Dom I. 19.

³¹⁾ H. Hung. fontes Dom I. S. 125.

³²⁾ Z tohoto uzatvárajú, že sv. Štefan ustálil prvých biskupov. Historikovia, ktorí sa na to odvolávajú, sami doznávajú, že nemajú k tomu žiadneho historického podkladu. Oplerajú sa jedine na legendu Hartwigovu, podľa ktorej sv. Štefan „nuper coepit episcopia redditibus auxerit, unicuique semper praeficiens idoneum praesulem.“

Ďalej o prvom ostrihomskom arcibiskupovi Radla-Anastázovi a či Astríkovi píše: „ob vitae merita, pontificali honore dignum iudicans, regendo Strigoniensi archiepiscopatu prefecit.“ — V známej legende sv. Imricha sa hovorí o bl. Moricovi: „in episcopatum Quinqueecclesiensem sublimavit.“ Podávame to ako kuriozitu, postrádajúcu každej historickej vážnosti.

³³⁾ Kňazi boli nie len hlasateľmi Slova Božieho, ale i rozširovateľmi kultúry. Oni naučili ľud v Uhorsku poľnohospodárstvu, remeslám, obchodom a iným potrebným veciam. Za to dostali od kráľa tak. zv. desiatiny. (Srov. Pór: Szt. István élete, 1871, str. 108.)

³⁴⁾ Dedek: A magyarországi főpapnevezések történelmének vázlatja, Budapest 1885, str. 14.

³⁵⁾ Karácsonyi: Szt. István király oklevelői és a Szilveszter bulla, Budapest 1891, str. 215.

Podľa Pertzovej zbierky pápež Agapius privilegia arcibiskupa z Brémy preniesol i na Adalagoru. Adam z Brémy nazýva arcibiskupa Liemarsu „apostolicae sedis ad Boreales populos illuminandos legatus“-om. Takého legáta poslal pápež Ján XIII. okolo roku 965. do Poľska, Hadrian II. zase do Čiech v osobe sv. Methoda. Ako vidíme z uvedených prípadov, legátstvom boli poverení vysokí cirkevní hodnostári, čo tiež hovorí proti legátstvu sv. Štefana.³⁶⁾ Nasvedčuje tomu i nový codex.³⁷⁾ Preto ani zápisnica ostrihomskej kapituly, ani list pápeža Lva X. nenazýva ho priamo legátom, lež hovoria len o legátstve a latere alebo o hodnosti legátstva, — čo sa podľa Karácsonyiho tak má rozumieť, že mal takú moc ako legatus a latere bez toho, že by bol mal aj titul. Iný cirkevný právnik³⁸⁾ popiera to na tom základe, že sa nesrovná s pojmom suverenity uhorského kráľa, aby bol vo svojej krajine pápežským legátom, t. j. poverencom, vyslancom cudzej mocnosti.

Najvážnejšie je však vo veci, že nielo ani jedného dokumenta, na ktorý by sme sa mohli celkom bezpečne opierať. Diplomy sv. Štefana, ktorých hodnovernosť historická kritika potvrdzuje, hovoria proti apoštolskému legátstvu. Ohľadom založenia pätikostolského biskupstva boly medzi sv. Stolicou a sv. Štefanom dlhé pojednávania. Jej založenie, ustálenie hraníc stalo sa nielen s vedomím sv. Stolice, ale v prítomnosti biskupa Azona, pápežského legáta. S povolením a usrozením sv. Stolice založil sv. Štefan päťvaradinské opátstvo s právom vyberať desiatky. Pridelil mu majetok. Ale pri každom svojom cirkevnom opatrení vždy sa zvlášť odvolával na usrozenie a potvrdenie sv. Stolice. Životopisci sv. Štefana dôrazne prírvukujú, že všetky svoje cirkevné nariadenia konal so schválením sv. Stolice.³⁹⁾

To nie je kompetencia legáta alebo legátstva. Vyžadat' si predbežné usrozenie a schválenie — to vylučuje plnú moc. Ale vylučuje to aj sám pojem legátstva. Keby bol býval legátom a latere, bol by mal určenú právomoc.

³⁶⁾ Uhorskí historikovia a verejní právnici, ktorí sa stavajú za legátstvo sv. Štefana — odvolávajú sa na podobný prípad, ktorý Sipos vo svojom diele „Euchiridion Juris Canonici“ na str. 204 opisuje nasledovne: „Rex Siciliae inde ab initio saec. XVI. jurisdictionem legati a latere sibi vindicat, quae vulgo Monarchia Sicula appellatur. Postulatio haec fundatur in concessione Urbani II. (1098) Rogerio I. comiti Calabriae et Siciliae data, qua ei permittitur „legati vicem“ agere. . . Tandem Pius IX. const. „Suprema“ 28. jan. 1864. penitus abrogavit.“

³⁷⁾ Codex Juris Canonici Can. 266 „Dicitur Legatus a latere Cardinalis qui a Summo Pontifice tamquam alter ego cum hoc titulo mittitur, et tantum potest, quantum ei a Summo Pontifice demandatum est.“

³⁸⁾ Kosutány Ignác: Egyháztörténet, II. vydanie, str. 213.

³⁹⁾ Dr. Karácsonyi: Szt. István király élete, 1904, str. 41.

Nebol by potreboval ani predbežného, ani dodatočného schválenia, nakoľko mal od svojho mandanta determinovaný mandát.

Na základe spomenutých údajov je navoskrz vyvrátený názor uhorských cirkevných historikov, právnikov a politikov o legátstve sv. Štefana.⁴⁰⁾ Ten názor mohol mať svoj zlatý vek v dobe pápeža Rehora VII. — po vydobytí neovislosti cirkevnej na akejkoľvek inej pozemskej moci. Vtedajšej mentalite cirkevnoprávnickej pri ustáľovaní zásluh sv. Štefana zdalo sa samozrejmé a veľké, že sv. Štefan svoju ďalekosiahlu činnosť cirkevnú rozvinul na základe nesporného legátstva a latere.⁴¹⁾

Sú diplomy, ktoré sa privlastňujú sv. Štefanovi, a v ktorých sa pôvodca priamo odvoláva na pôsobnosť sv. Štefana ako na povinnosť, plynúcu z hodnosti legáta, poľažne legátstva. Takouto listinou je zakladajúca listina zalavárska z roku 1024. Hovorí sa v nej, že sv. stolica na sv. Štefana sverila riadenie diecéz, monasterií a kláštorov v Uhorsku⁴²⁾ — taktiež podľa bakoňbélskej zakladajúcej listiny z roku 1037 dostal poverenie od apoštolskej stolice zakladať diecézy, monasteria a udeľovať rozličné výsady. — A konečne v zakladajúcej listine opátstva na Pannonskej Hore prideluje biskupské desiatky tomuže opátstvu. Robil to — podľa Karácsonyiho — na základe známej právnickej zásady „in maiori non est dubium contineri minus“ — totižto jestli mal právo zakladať biskupstvá, opátstva — mohol i v menších veciach, ako je na príklad otázka desiatok, rozhodovať.

Veľmi frappantnú poznámku má na to Dr. Rajner,⁴³⁾ keď píše: „**Toto rozumkovanie, pravda, kulhá. Z toho, že niekto má právo ľubovoľne zakladať diecézy a opátstva, nenasleduje, že by mal aj výsadné práva. Toto totižto patrí do vyššieho mocenského kruhu. Každá výsada je vulnus legis. Kto obsiahol právo zakladať diecézy, ešte stojí pod mocou zákona. Výsady, privilegia len ten môže udeľovať, kto stojí nad zákonom, alebo kto bol k tomu zvláštnym spôsobom poverený. Ináč je to aspoň neobyčajné,**

⁴⁰⁾ Kollányi: Visitatio capituli E. M. Strigoniensis a 1397, 11. Theiner: Monumenta Hungaria s. illustrantia, II. 615.

⁴¹⁾ Karácsonyi: Szt. István király élete, str. 42. Karácsonyi sám podáva dva analógické prípady a to založenie quesenského arcibiskupstva Asarom Ottom III. a bamberského biskupstva sv. Henrikom a predsia nikomu nenapadá vindikovať im legátstvo.

⁴²⁾ Katona, Hist. Crit. I. 313: „quia ex officio nobis incumbenti tenemur invigilare ne iura, libertates et decimationes ecclesiarum et monasteriorum regni nostri, nobis a Sancta Sede Apostolica commissarum per ministros earundem dispergantur.“

⁴³⁾ Rajner: A püspöki székek betöltésének története különös tekintettel Magyarországra. Esztergom 1901, str. 421.

žeby jeden apoštolský legát, a to k tomu kráľ, vo svojej krajine vynášajúc zákony, pustil sa do polemie so svojimi podriadenými.“

Konečne robí sv. Štefan také opatrenia na poli cirkevnom, ktoré mu neprináležia na základe kráľovského práva, ale patria mu ako plnomocnému pápežskému legátovi. Tak na príklad v nitrianskej donačnej listine z roku 1006 dáva nitrianskej kapituli prioritu po ostrihomskej kapituli nad ostatnými.

Avšak tieto listiny nemajú žiadnej váhy. Nestranná kritika dokázala o nich, že sú falzifikované. O zalavárskom opátstve sú až dve — sv. Štefanovi privlastňované listiny.⁴⁴⁾ Jedna z r. 1019 a druhá z roku 1024. Prvá listina je falzifikátom z XVIII. storočia a je pravdepodobne dielom Adama Rajčányiho, ktorý sa práve v tom čase veľmi dobre osvedčil na poli falzifikovania. Druhá pochádza z roku 1350. a je najstaršou falzifikovanou listinou Uhorska.

Bakoňbélska zakladajúca listina z roku 1037. — v skutočnosti pochádza z XIII. storočia za panovania Bélu IV.⁴⁵⁾ Nitrianska zakladajúca listina z roku 1006. je falzifikátom zo XVII. storočia.⁴⁶⁾ Pôvod listiny z Pannonskej Hory z roku 1001. dodnes nie je istý; zvlášť čo sa týka jej dodatku, jestvujú rozličné mienky. Historikom sa dosiaľ nepodarilo odstrániť pochybnosti, ktoré sú proti autentičnosti spomenutej listiny.

Preto na tieto listiny ako na dokumenty pri zaplňovaní biskupstiev nemožno sa odvolávať. Keby boli pravdivé, nič iného z nich nevysvitá, iba to, že sv. Štefan mal poverenie zakladať diecézy, monasteriá a mohol im poskytovať isté výsady. Nikde v nich nenachádzame zmienky, že by bol mal právo vymenovať aj biskupov a opátov. Naopak, v listine bakoňbélskej a z Pannonskej Hory je podozrenie, že voľba opáta prináleží reholníkom.

Čo aj nebol sv. Štefan legátom a latere apoštolskej stolice, nenasleduje, žeby nebol požíval istých cirkevno-právnych výsad. Dokazuje to sám Karácsonyi cirkevno-právnickými vedomosťami sv. Štefana a jeho kancelára. Na dôkaz toho prináša zakladajúcu listinu pätikostolskú a péčváradskú. Podľa prvej „**cum consensu apostolici**“ založil pätikostolské biskupstvo, a podľa druhej „**ex consensu et confirmatione Apostolice Auctoritatis**“ daruje desiatky,

⁴⁴⁾ Dr. Karácsonyi: Szt. István király oklevelei és a Szilveszter bulla, VIII. IX 107, 133 str.

⁴⁵⁾ Idem: X, 134—145 str.

⁴⁶⁾ Karácsonyi: Szt. István király oklevelei és a Szilveszter bulla, VII. 106 str.

ktoré vlastne prináležaly diecesálnemu biskupovi — kláštora päťvaradínskeho. S povolením pápežovým oslobodzuje monasterium zpod jurisdikcie biskupovej.

Druhým dôkazom je list pápeža Urbana II., písaný uhorskému kráľovi Kolomanovi. Pápež povzbudzuje Kolomana, aby sa k nemu pripojil a pokračuje: „**porro de nobis ita Excellentiam tuam confidere volumus, ut quidquid honoris, quidquid dignitatis predecessor tuus Stephanus ab apostolica nostra Ecclesia promeruisse dignoscitur, certa devotione exquiras, plena liberitatis benignitate percipias.**”

Z toho jasne vidieť, že mu sľubuje isté výsady, ktoré požíval jeho vznešený predchodca sv. Štefan. Aké boly tieto výsady, z textu nedá sa určiť.

Nieto teda ani jedného vážneho dokumentu, ktorý by osvetlil dosiaľ nevyriešenú otázku, že sv. Štefan bol legátom sv. Stolice. Historikovia sa odvolávajú ešte na list kráľa Belu IV., písaný pápežovi Rehorovi IX. Kráľ Bela IV. je ochotný viesť vojnu proti Assanovi, kráľovi bulharskému pod tou podmienkou, keď nad ním víťazí, jeho poverí právomocou pápežského delegáta a to tak, že on ustáli hranice diecéz a farností, menuje biskupov z arcikňazov a mníchov „**lebo toto všetko bolo povolené nášmu predchodcovi bl. pamäti sv. Štefanovi**”.

Je to slabý dôkaz. Z celého vidieť iba to, že moc sv. Štefana z apoštolského legátstva pochádzajúca, bola veľmi obmedzená: po ustálení biskupstva len prvého biskupa mohol vymenovať. Ale i tu vidíme stopy kanonickej elekcie — „**de consilio praelatorum et vivorum religiosorum.**”

Pápež Rehor nevyhovel žiadosti Belovej, iba toľko mu povolil, že na túto hodnosť si môže vyvoliť jedného zpo medzi arcibiskupov a biskupov svojich, „**ktorý bude povinný auktoritou pápežovou a poverením perugijského biskupa ako legáta apoštolskej stolice so súhlasom kráľovskej rady zakročiť vo všetkých záležitostiach, ohľadne ktorých kráľ Bela IV. žiadal pre seba právo apoštolského legáta**”.⁴⁷⁾

Z tejto odpovede jasne vysvitá, že pápež Rehor IX. nechcel to povoliť kráľovi Belovi IV. Postavil sa na čisto cirkevné stanovisko, podľa ktorého riadením a spravovaním cirkvi sú poverení apoštolí a ich zákonití nástupcovia. Na koľko však apoštolské legátstvo je spojené s mocou riadiť a spravovať cirkvi — nechce mu to udeliť. Na tomto základe so stanoviska cirkevného možno tiež popierať apoštolské legátstvo sv. Štefana.

⁴⁷⁾ Theiner, Mon. Hung. I. mon. CCXCX. pag. 165 Rajner, 425.

Zápisnica ostrihomskej kapituly z roku 1397. hovorí: „**qui (Stephanus) fungebatur Legatione Sedis Apostolicae de latere**”. Nie je však tu povedané expressis verbis, že bol legátom, len fungoval ako legát.

Podobného rázu je aj list opáta z Pannonskej Hory zo XVI. storočia, v ktorom dokazuje zasahovanie sv. Štefana do cirkevných vecí, ako to vysvitá z listu pápeža Lva X. z roku 1513. „**beatus Stephanus, primus regni Hungariae rex, qui munere legationis de latere functus fuisse dicitur.**”

Karácsonyi, ktorý ináč na tieto dva dokumenty kladie veľkú váhu — celkom správne poznamená, že koncom XV. storočia právom vrchnosti sv. Štefana považovali za takú, akú mal legát a latere v ich dobe a nezišlo im na um považovať za výsadu uhorského kráľovského stolca.⁴⁸⁾

Je nesporné, že sa nedá dokázať historickými dokumentami, že by bol býval sv. Štefan legátom a latere sv. Stolice. Dokumenty z neskoršej doby síce poukazujú na to, že v niektorých cirk. veciach sv. Štefan sám disponoval, ale niečo ani jedného takého, z ktorého by bolo zrejme vidieť, že mal hodnosť apoštolského legáta.⁴⁹⁾ I to je však nesporné, že sv. Štefan robil niektoré opatrenia na poli cirkevnom, ktoré majú náter, ako by ich bol vykonával na základe svojho apoštolského legátstva. Tu je na príklad list kráľa Belu IV., v ktorom píše, že sv. Štefan mal „**potestatem limitandi dioeceses, distinguendi parochias et in hac prima institutione ponendi episcopos**”.

Sv. Štefan mal teda isté privilegia na poli cirkevnom. Tieto boly však rázu osobného (privilegium personale). Ináč by sa bol Bela IV. odvolával aj na iných svojich predchodcov. Privilegiám sv. Štefana nasvedčuje i tá okolnosť, že jeho účinkovanie veľmi dobre padlo sv. Stolici. Sv. Stolica sa skutočne blahosklomne pozerala na jeho apoštolskú horlivosť. Cirkev — a jej reprezentantka, sv. Stolica — nemohla byť nekonzekventná, nemohla upadnúť do nevďačnosti. Vedela dobre, akou oporou a pomocníkom sú jej kresťanskí svetskí vladári, preto im udeľovala isté povýšené postavenie vo veciach vonkajšej správy cirkvi, na území krajiny svojej ležiacich.

Čím väčšie boly zásluhy panovníkov, tým väčšie boly koncesie a privilegia so strany apošt. Stolice. Tieto koncesie sa však vzťahovali vždy len na jednotlivé diecézy. Tak

⁴⁸⁾ Karácsonyi: A Szilveszter bulla, 213.

⁴⁹⁾ Fraknoi: „Magyar kir. kegyúri-jog, ktorý ináč považuje diplomy sv. Štefana za autentické — hovorí „sám Štefan vo svojich diplomoch odvoláva sa na pápežské poverenie; ale o tom, žeby bol mal hodnosť apoštolského legáta, nikde sa nezmieňuje,” str. 8.

na pr. Karol Veľký dostal od pápeža Hadriana povolenie na zaplnenie biskupstva v Brémach. Svoje poverenie podľa Baluziusa podáva nasledovne: „**Summi Pontificis et universalis Papae Hadriani praecepto necnon Moguntiacensis Episcopi Lullonis omniumque, qui affuere Pontificum consilio, Bremensem Ecclesiam Villehado commisimus.**”⁵⁰⁾

Treba vziať do povahy i tú okolnosť, že sv. Štefan bol zakladateľom kresťanstva medzi svojimi podriadenými. On zavolať do krajiny mníchov, misionárov, on fundoval biskupstvá. Práve na tomto základe sv. Stolica dala mu isté koncesie bez toho, žeby bol býval jej skutočným legátom.

⁵⁰⁾ Thomassinus L. *Discipl. nova et vetus Eccl. T. I. pag. 139.*

II.

Zaplnenie biskupských stolcov od dôb apoštolských až do XIII. storočia.

(Krátky nástin historický).

Cirkev kládla vždy veľkú váhu na zaplnenie cirkevných stolcov. Nemohlo byť pre ňu indiferentné, akí pastieri strážia ovčie, na koho sú sverené ovečky.

Kristus si vyvolil dvanásť apoštolov. Po zrade Judášovej na návrh Petrov po vrúcnej modlitbe losovaním zaplnili uprázdnené miesto. V tomto ohľade nasledovali Bohom schválený príklad a obyčaj židovskú. Vo starom zákone sa stretávame s mnohými otázkami, ktoré boli losom riešené. Na pr. Saul bol losom zvolený za kráľa (I. Kráľ X. 20.). Pomocou losu bol objavený Achan (Josue XV.). Používanie tohoto spôsobu najchýrenejší cirkevní učenci ako: sv. Jeronym, sv. Augustin, Zlatoústý sv. Ján, sv. Tomáš Aquinský, tým ospravedlňujú, že apoštolovia pred Turicami neboli účastní daru Ducha svätého. Nádeje svoje skladali v losovanie preto, lebo si mysleli, že Boh týmto spôsobom preukáže, koho chce.⁵¹⁾ Akú veľkú váhu kládli na toto apoštoli, vidieť to zo „Skutkov Apoštolských“ (Hlava XV.), kde sa veriaci z Antiochie vyzývajú, aby nepočúvali takých, ktorí nie sú apoštolmi poslaní.

V dobe apoštolskej, v prvom storočí, zväčša zpomedi učeníkov apoštolov boli volení biskupi. Po dobe apoštolskej s usrozmnením celej cirkvi ľudia osvedčení zaujímajú ich miesta a nástupcovia apoštolov zaplňujú biskupské stolce.

⁵¹⁾ Tomcsányi: *A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, Budapest 1922, str. 22.*

Tomcsányi odvoláva sa na eklatantný príklad pápeža sv. Cornelia, ktorý takto píše biskupom do Antiochie: „**Reliquis (duobus) episcopis successores ordinavimus eosque in loca illorum misimus.**” Teda on vymenoval biskupov.

V prvých troch storočiach krvou je poľiatá zem cirkvi. Napriek všetkým prenasledovaniám cirkiev od prvopočiatku nedá si vyrvať toto právo z rúk svojich. Za akú prenesmierne dôležitú vec považovala cirkev zaplnenie biskupských stolcov, o tom svedčia usnesenia synod. V stredoveku azda ničím sa toľko nezapodiejavajú, ako práve zaplnením biskupstiev. Strážia nad tým, aby akou-takou úľavou cirkevná disciplína neutrpela ujmy.

V treťom storočí okolití biskupi, pri vážnejších biskupských stolcoch i zďaleka prichodia arcikňazi a voľbou zaplňujú uprázdnené miesto. Pri zaplnení biskupského stolca bralo účasť kňazstvo i ľud, rozhodnutie však prináležalo sboru biskupskému. Klerus a ľud mali len v tom ingerenciu na voľbu, že mohli predstrieť kandidátov a pri voľbe mohli odporúčať kandidátov, poťažne proti nim podať protest. Hlasovacieho práva nemali. Právo vymenovania a potvrdenia prináležalo rímskemu biskupovi. Pravda, pápež len vo výnimočných pádoch používa tohoto svojho práva. Ono prináležalo rímskemu pápežovi na základe jeho primátu. Potvrďuje to i Gerdil:⁵²⁾ „**Nie od koncilov vymohli pápežovia tú moc, ktorú už mali pred koncilmi, lež naopak, ona s pápežov prešla na koncily a na metropolitov tak, že čo rímski pápeži nemohli osobne vykonať buď pre zúriacu búrku prenasledovania, pre veľkú vzdialenosť a pre ťažkosť cestovania, alebo pre iné okolnosti, potvrdzovali koncily a od metropolitov.**”

Cirkev od svojho založenia cez prvé tri storočia bola vystavená najukrutnejším perzekúciám. Rimania napriek tomu, že boli voči rozličným náboženstvám a náboženským sektám až príliš liberálni, voči kresťanstvu neprejavovali shovievavosti a to pre jej univerzálnosť a kozmopolitizmus. Kresťanstvo nefavorizovalo kult osobný, ktorý si cisári rímski vindikovali. Kresťanstvo bolo považované za spoločnosť nedovolenú, zakázanú;⁵³⁾ kresťanský kult za crimen a tí, ktorí kult pestovali, boli prísne trestaní.⁵⁴⁾

⁵²⁾ Gerdil: De sacri regim. et pontif. primat. jure, (Opp. vol. XI. pag. 284).
⁵³⁾ Kresťanov nazývali nepriateľmi pokolenia ľudského (hostes humani generis) Tacitus, Annales, lib. 15 cap. 44.
⁵⁴⁾ O prenasledovaní prvých kresťanov vid' Dr. Hergenröther: Handbuch der Allgemeinen Kirchengeschichte 1924 I. Band 102, 103, 109, 141—149, 261—264, 296—305. Conrad: Die Kristenverfolg. in röm. Reiche 1897; Dr. Petro: Az ősegyház élete, 128 str.

Štvrté storočie je svedkom veľkých zmien v cirkvi. Cisár Veľký Konstantín svojím milánskym ediktom (315.) udelil celej rímskej ríši všeobecnú náboženskú slobodu, prestaly prenasledovania, cirkevné majetky boli im prinavrátené, cirkev obsiahla isté privilegia a celé zákonodarstvo sa prispôsobovalo jeho duchu. On sám prestúpil na kresťanskú vieru. Kresťanské náboženstvo pod cisárom Theodosiom I. v roku 380. stalo sa náboženstvom štátnym.⁵⁵⁾ Bol to prevrat, ktorý nemá v dejinách ľudstva páru. Nie na darmo hovorí Ranke vo svojom diele „Es ist eines der vornehmsten Ereignisse der gesamten Geschichte“.⁵⁶⁾

Cirkev nielen že je favorizovaná, ale cisári robia reortzie. Theodosius I. vylúčil pohanov zo štátnych úradov a pokutou smrti zakázal kult pohanský.

Toto všetko, zvlášť však favorizovanie cirkvi, čiastočne bolo na úkor náboženstvu. Mnohí nepovolani sa domáhali cirkevných hodností. Zášť zapríčinila mnoho nepríjemností cirkvi — medzi ktorými azda najohavnejšou bolo kacírstvo.

Zmenené pomery vyžadovaly nové opatrenia. V prvých troch storočiach nebolo presne určené, ktorí biskupi sú oprávnení, a ktorí sú povinní zúčastniť sa voľby biskupa osirotenej diecezy. V tomto čase prišiel do zvyku system metropolitánsky. Týmto je riešená i hore spomenutá otázka. Prvé opatrenia robí prvý koncil v Nicei r. 325., ktorého IV. can. nariaďuje, že ustanovenie biskupa⁵⁷⁾ je povinnosťou biskupov krajiny. Potvrdenie je právom metropolitu v každej krajine. Ešte ďalekosiahlejšie opatrenie činí synoda v Antiochii v roku 341. Laodicejská (364.) a kartaginská synoda (390.) sa zapodiejavajú v prvom rade volebným poriadkom. V piatom storočí nad ustanovením biskupov disponujú úplne metropoliti. Biskupi sa nemôžu zúčastniť krajinských synod, kedykoľvek sa uprázdni stolec biskupský. Ingerencia ľudu pri zaplnení biskupského stolca sa scvfkne iba na jeho žiadosť a svedectvo. Voľbu prevádza staršie kňazstvo. Metropolitá svoje práva koná v mene rímskeho pápeža.

O ustanovení biskupov v V. a VI. storočí za najlepšie prameň považujú historikovia novely cisára Justiniana. Prvá novela⁵⁸⁾ pochádza asi z roku 535. a zapodieva sa z vlastnosťami, ktoré sa vyžadujú od kandidáta na biskup-

⁵⁵⁾ Tejto udalosti veľkú pozornosť venuje literatúra. Ako pramene môžeme naznačiť nasledovné: Schwartz: Kaiser Konstantin und die christliche Kirche, 1913; Seiffert: Konstantins Gesetze u. d. Christenthum, 1891; Dölger: Konstantin der Grosse und seine Zeit, 1913.

⁵⁶⁾ Weltgeschichte, III. 498

⁵⁷⁾ Pod ustanovením biskupa dľa Rajnera sa rozumie tak voľba, ako aj posvätenie.

⁵⁸⁾ „Quomodo oporteat episcopos et reliquos clericos ad ordinationem adduci.”

ský stolec. V tejto dobe sa stretávame s rozličnými prechmatmi, spomedzi ktorých najnebezpečnejšia je simonia.⁵⁹⁾

Právo kandidovať podľa tejto novely prináležalo mestskému kňazstvu a svetským významným mužom (primates).

O spôsobe zaplnenia biskupských stolcov od piateho storočia na východe najlepšimi dokumentami sú novely cisára Justiniana; od šiesteho storočia na západe zase diplomy pápeža Sv. Rehora. Na západe voľbu biskupskú prevádzalo kňazstvo, mestské zemanstvo, veľkostatkári a ľud. Samozrejme, najhlavnejšie slovo malo kňazstvo a vždy sa museli dohodnúť na jednej osobe.⁶⁰⁾ Voľba sa diala pod predsedníctvom vizitátora.⁶¹⁾ Po voľbe bol riadne vystavený diplom, ktorý všetci prítomní podpísali a vizitátor ho predostrel pápežovi. Tento diplom nemal žiadneho právnického významu, svedčil iba o tom, že voľba bola jednohlasne prevedená. Kandidát sa nepovažoval za biskupa (episcopus electus), ale celý postup bol vlastne len prosbou na pápeža. Po tomto sa započalo vyšetrovanie o spôsobilosti kandidáta so strany sv. Stolice.

Na západe išlo všetko riadnou cestou. Sv. Rehor sa vynasnažoval, aby sa electio canonica čím viac zdokonálila. Na východe vidíme cirkev úplne spolitizovanú, ktorá upela pod jarmom cisárskych despotov. Najlepšie charakterizuje tamojšie pomery výpoveď cisára Konstantina II.: **„Čo ja chcem — to je zákonom cirkvi.“** Situácia bola už neudržateľná. Preto v r. 787. zasedá II. synoda v Nicei, ktorá sa zapodieva v prvom rade učením o úcte obrazov a v druhom rade reformuje voľbu biskupov. Synoda v treťom canone, ktorý znie: **„Oportet enim, ut qui provehendus est in episcopum ab episcopis eligatur, quemadmodum a Sanctis Patribus, qui apud Nicaeam convenerunt in regula definitum est“**, kategoricky vyhlasuje, že dľa starého zákona⁶²⁾ každá voľba prevedená svetskými panovníkmi, či už na biskupstvo, presbyterstvo, alebo na diakonát má sa považovať za neplatnú; táto synoda vydáva jasné svedectvo o tom, že v starej cirkvi, keď zaplňovalo, alebo užívajme výrazu: volilo kňazstvo a ľud biskupa — toto zaplňovanie, táto voľba nebola nič iným, iba právom prosby. Táto sy-

⁵⁹⁾ Názov simonie pochádza od Maga Simona a znamená kupčenie s duševnými statkami.

⁶⁰⁾ O voľbe v dnešnom slova smysle — hlasovacím lístkom — nebolo ani reči.

⁶¹⁾ Vizitátor bol buďto pápežom alebo metropolitom poverený a na čelo uprázdnenej diecezy postavený kňaz. Právo mal také ako apoštolský administrátor.

⁶²⁾ Starý zákon totižto vypovedal, že biskupa, ktorý pomocou svetských panovníkov obsiahol biskupský stolec, treba pozbaviť, a tých ktorí s ním držia, treba exkomunikovať z cirkvi. (Can. 31. apost.)

noda popiera právo svetských panovníkov zaplňovať biskupské stolce a voliť biskupov.

Je pravda, že i na západe javia sa prechmaty so strany panovníkov. Tieto sa však ani zďaleka nedajú prirovnať k rozháraným pomerom a vladárskym chůtkam na západe. Cirkev vždy honorovala dobroprajnosť a zásluhy. Preto bola ochotná poskytnúť panovníkom istý vliv na zaplnenie biskupstiev bez toho, že by bola synoda nicejská útrpela najmenej štrbiny. Tieto výsady panovníkov nie sú ničím iným, ako právom optačným, ktoré mal zprvu ľud. Neskôr prešlo to na zemanov, svetských významných mužov a veľkostatkárov. Po utvorení kresťanských štátov prešlo to na kresťanských panovníkov. V rámci štátneho práva toto oprávnenie vystupuje ako **panovnícke právo**, lebo jeho výkon prislúcha panovníkovi, ale predsa nie je **štátno-výsostné právo**, lebo najdôležitejšia funkcia cirkevnej správy a tejto správy: označenie členov cirkevnej vlády, ich voľba a uvedenie do úradu vôbec nepatria štátu. Hlava štátu to vykonáva len na základe poverenia, od cirkvi obdržaného, ako privilegovaný člen cirkvi a preto toto právo, hoci ho vykonáva panovník, v canonoch podľa vzniku a povahy navždy ostávalo cirkevným právom a čo do výkonu zákonodarná moc ako i dispozičné právo od cirkvi nemôže byť nikým odňaté.

Po dnes platí teda tretí takzvaný **panovnícky kánon** druhého nicejského snemu, v tom smysle, že a) na základe púheho vymenovania panovníkom, voľby atď. nikto nemôže obdržať v cirkvi biskupskej hodnosti, a kto by si ju arogoval, eo ipso ztráca svoj úrad, je exkomunikovaný a s ním všetci tí, ktorí s ním držia a jeho za pravého biskupa uznávajú;

b) ustálenie biskupovo, čiže konečné jeho označenie, vyvolenie a potvrdenie na biskupský úrad, ďalej sdelenie stavovskej moci vkladáním ruky patria medzi výlučné a neodcudziteľné práva gubernátorskej moci cirkevnej a môže byť vykonávané len od takých, ktorí sami, súc účastní vkladania ruky, sú pri plnom ráde cirkevnom.

c) S panovníckych označení a vymenovaní, vykonávaných podľa práva označenia, prináležajúceho kresťanským panovníkom na takto označených, poľažne zvolených, neprechádzajú žiadne práva, alebo nároky, či už hľadáme na biskupský titul, biskupské statky alebo na biskupskú právomoc, hodnosť alebo ráz — a keby si predsa kto činil takýto nárok, alebo osoboval si právo, ten podľa 3. ká-

nona, obnoveného na II. nicejskom sneme a podľa 4. kánona I. nicejského snemu má byť potrestaný.⁶³⁾

Canonica electio má svoje štyri fázy. Prvá fáza je, keď apoštolskí učenici sami, neodvisle od akéhokoľvek právneho faktora, volili. Druhá fáza, keď okolití biskupi volili, v tretej fáze sa vyvíja sriadenie metropolí, kde krajinskí biskupi volili a metropolita potvrdil voľby. V týchto dvoch posledných prípadoch kňazstvo a ľud malo právo optačné — na ktoré biskupi museli brať ohľad. — Od šiesteho storočia zásah biskupov pri voľbe biskupov vždy je menší.

Počnúc od siedmeho storočia všade sa dialy pokusy so strany panovníkov, aby obsiahli čím väčšiu moc pri zaplnení biskupských stolcov. Vidíme to v prvom rade vo španielsku, kde kráľ ľubovoľne Arianmi zaplňuje biskupské stolce.⁶⁴⁾ Ešte i právo svať synody si vindikujú. Násiliu kráľov čoskoro podľahnú i metropolitovia a na synode v Tolde r. 681 vyhlásili oprávnenosť kráľovského vymenovania. V XI. storočí však už i vo španielsku vstúpila do života electio canonica.

Pokresťančenie Anglicka započalo sa koncom VI. storočia. Je to dielom Sv. Bonifáca. V tom čase sedel na pápežskom stolci veľký pápež Sv. Rehor (590—604), ktorý stojac na medzi VI. a VII. storočia svojím orlím zrakom videl nielen minulosť, ale nazrel i do budúcnosti. Z minulosti prevzal, čo tam bolo dobré. Najväčšiu váhu kládol na zaplnenie biskupských stolcov.⁶⁵⁾

V Anglicku ustanovil dve metropolitické sídla: a to v Londýne a v Yorku, každému podriaďac 12 biskupov. Metropolitovi boli ustanovení krajinskou synodou — biskupi svojím nadriadeným metropolitom. Anglickí panovníci začali si však čoskoro vindikovať isté práva, a to menovite pri ustaľovaní biskupov a biskupských sídiel. Týchto svojich nárokov sa však skoro zriekajú.⁶⁶⁾

Od VIII. storočia menovanie biskupov je úplne v rukách cisárov a kráľov. Vysvitá to z usnesení synod. Tak na pr. synoda v Aachene, vydržiavaná r. 817. obracia sa na cisára, aby dal kléru a ľudu povelenie podľa kánonov slobodne voliť biskupov. — Na synode v Paríži r. 829. prosí vysoké

⁶³⁾ Rajner: A püspöki székek betöltésének története, Esztergom, str. 107—108.

⁶⁴⁾ Rajner: A püspöki székek betöltésének története, str. 153.

⁶⁵⁾ Dr. Babura: „Nagy Szt. Gergely élete“ na str. 46 píše o ňom, že voľbu biskupskú potvrdil vždy len po dlhom meditovaní, modlitbách a dôkladnom i vážnom uvažovaní.

⁶⁶⁾ Kráľ Wítfred dal svať synodu do Beccanceldi, na ktorej sa zrieka všetkých práv circa sacra.

kňazstvo kráľa, aby dal cirkvi hodných a súcich biskupov. — Synoda vo Valence-i z IX. storočia svedčí o tom, že ustálenie biskupov bolo v tom čase vo Francúzsku úplne v rukách panovníckych. Biskupi museli sa obrátiť s prosbou, aby im kráľ dovolil kanonickú voľbu. — Pápež VIII. Ján učinil tomuto koniec. Dal svať do Ravenny roku 877 veľkú synodu, na ktorú boli pozvaní všetci talianski biskupi. Synoda vyniesla veľmi prísne usnesenia, z ktorých prvé štyri sa vzťahujú eminentne na túto vec.⁶⁷⁾

Teoria o sylvestrovskej bulle, na ktorej boli vybudované všetky práva uhorských kráľov o hlavne patronátom práve, zašla do pohádkovej ríše. Sv. Štefanovi boli dané niektoré privilegia, ale len ad personam. Menovite právo menovať biskupov bolo veľmi ohraničené. Vysvitá to z listu kráľa Belu IV. (z roku 1238), kde hovorí „et in hac prima institutione potestatem habeamus ibi ponendi Episcopos de consilio praelatorum et virorum religiosorum, quia haec omnia beate memorie Antecessori nostro Sancto Stephano sunt concessa“.⁶⁸⁾

Vážni historikovia zamietajú legendy (legenda maior et minor) — preto ani my ich nepoužijeme pri dokazovaní nášho stanoviska.⁶⁹⁾

Celou určitou možnosťou môžeme však tvrdiť, že po smrti sv. Štefana biskupské stolce boli zaplnené cestou canonica electio, ktoré právo mali sídelné kapituly.

Nasvedčujú o tom pomery po smrti sv. Štefana. Vývin katolicizmu v Uhrách po smrti sv. Štefana bol asi na pol storočia zarazený. Sv. Štefan učinil všetky možné opatrenia, aby kresťanstvo zapustilo čím hlbšie korene.

Avšak odveké pohanstvo, jeho bezuzdná voľnosť, ktorá bola hlboko vžitá do duší prvotných Uhrov, nemohly byť náhlou reformou sv. Štefana od základov odstránené. Vznesené ideály kresťanstva a na druhej strane nekrotená pohanská samofúbosť a naprostá nezávislosť na akýchkoľvek hlbších myšlienkach, hýbajúcich už pokrstenu Európou, stály v príkrom rozpore, ktorý za krátky čas odstrániť bolo takmer nemožné. I bolo treba sem nie len bystrého rozhladu politického, ale aj ducha psychologiou národa navoskrz oboznámeného, aby bez hlbších otrasov štátnych mohla byť nastolená nová mentalita kresťanská a na druhej strane ako-tak vyšlo sa v ústrety najpotrebnejším chůf-

⁶⁷⁾ Vid' Rajner: A püspöki székek betöltésének története különös tekintettel Magyarországra, Esztergom 1901, str. 166.

⁶⁸⁾ Katona: Hist. Crit. V. 321; Theiner: Mon. Hung. I. mon. CCCVIII. pag. 171.

⁶⁹⁾ Legenda S. Stephana R. major.

kam pohanstvom nasiaknutého ducha maďarského. Postup kresťanskej civilizácie mohol byť teda len pomalý.

Pohanstvo dlho sa nevedelo spriatelíť s novými pomermi: Už za kráľa Abu sa žaluje sv. Gerhard nad úpadkom mravov a cirk. smýšľania.⁷⁰⁾ Z tejto doby stojí nám k dispizícii málo prameňov, a čo sú, poskytujú len nepatrné vysvetlenia. Z nich sa však dozvedáme, že nástupcovia sv. Štefana dosť horlivo plnili svoje povinnosti voči cirkvi. V nej videli totižto najväčšiu oporu, a súčasne i záchranu krajiny a svojho trónu.

Prívrženci pohanskej myšlienky nezriekli sa svojich ideálov. Kde len mohli, strojili úklady kresťanstvu. Nástupca sv. Štefana, Peter, syn Ottu Vilhelma, hrabäťa burgundského a jeho druhej manželky, sestry sv. Štefana⁷¹⁾ je historikmi postavený do rozličného svetla. Niektorí ho predstavujú, ako by bol nadržoval pohanskej myšlienke. Skutky jeho však dokazujú pravý opak.⁷²⁾ Iní mu zase vytýkajú, že národnou myšlienkou opovrhoval a len Nemcom a Latinákom napomáhal do vojenských a svetských úradov.⁷³⁾

Toto zapríčinilo proti nemu spiknutie so strany národnej, ktoré čoskoro aj vybušilo a posadili na trón Abu Samuela (1041—43.)⁷⁴⁾ Medzi toľkými rozbojmi ťažké bolo jeho polohenie. Nemohol sa venovať kresťanstvu. Pozornosť jeho bola obrátená na veci národa. Arcipastieri a vysoký klerus všemožne sa vynasnažovali, aby bol v krajine poriadok. Vedeli dobre, že upevnením poriadku bude posilnené i kresťanstvo.

Za Ondreja I. započala sa ihneď mravenčia práca v prospech kresťanstva. Jeho nariadenia svedčia o tom, nakoľko mu ležal na srdci rozvoj katolicizmu.⁷⁵⁾ Ihneď po svojom korunovaní v Stolnom Belehrade v roku 1046 vydal nariadenie, v ktorom pod trestom smrti zakázal pohanské ceremonie.⁷⁶⁾ Iné jeho opatrenia na poli cirkevnom nie sú nám známe.

Dejiny Uhorska až po sv. Ladislava sú samá zvada a nešvár. Detronizácia nebola neznámym pojmom. Roz-

70) I. Batthányi: Acta et scripta S. Gerardi.

71) Katona: Hist. Crit. Reg. Hung. I. pag. 476.

72) Katona: Hist. Crit. T. I. pag. 591, položil základný kameň monumentálnej baziliky v Pátlkostoloch.

73) Fr. V. Sasinek: Dejiny kráľovstva Uhorského, diel I. str. 22.

74) Sasinek: Dejiny . . . na str. 26 má zvláštny názor o tomto.

75) Katona: Hist. Crit. Reg. T. II. pag. 32.

76) Cseh: Magyarország oknyomozó története, str. 15.

broje sú na dennom poriadku. Panovníci nemali veľa času starať sa o vnútorné veci cirkvi. O ich zasahovaní do cirk. záležitostí nenachádzame nikde ani najmenšej stopy až na jeden prípad: Pertzom vydaný „**Chronicon Altahans**“ spomína, že kráľ Peter pozbavil dvoch biskupov svojej hodnosti, avšak Aba Samuel podľa Chroniconu celú záležitosť predložil pápežovi.

V súvis s práve spomenutými okolnosťami možno povedať, že niečo ani najmenšieho dôvodu, žeby v tom čase nebola bývala vo zvyku v Uhorsku canonica electio. Je pravda, že z X. a XI. storočia máme najsmutnejšie príklady zasahovania panovníkov do cirk. záležitostí. Zvlášť zaplnenie biskupských stolcov, vymenovanie biskupov, opäťov dialo sa takým spôsobom, že bolo výsmechom práva a poličkovaním lojalítity. Vo Francúzsku sa to vyvinulo v obyčajové právo.⁷⁷⁾ V Nemecku bola zriedkavá slobodná voľba biskupov, v Anglicku zase kráľ volil biskupov.⁷⁸⁾

Toto ani z ďaleka nemôže byť dôkazom, žeby sa boli aj uhorskí kráľi podľa toho riadili. V Uhorsku, ako sme videli, boli natoľko rozhárané pomery, že tak ďaleké zasahovanie uhorských kráľov do najvnútornejších záležitostí Cirkvi bolo by narazilo na odpor u tých, ktorí boli ich najväčšou a možno povedať jedinou oporou.

Točo však nevytvára možnosť, žeby sa so strany uhorských kráľov neboly dialy prechmaty na úkor cirkevnej autonómie.

Pokusy sa mohly stať, ale pápežovia ihneď v zárodku zabili ľubovôľu kráľov. Odvolanie sa na to, že uhorskí kráľi v druhej polovici XI. storočia práve tak vymenovali a predkladali biskupov, ako anglickí kráľi, nezodpovedá pravde. Fraknói vo svojom diele⁷⁹⁾ píše toto: „**V Uhorsku ostrihomskému arcibiskupovi Lukáčovi Bánfimú podarilo sa vyrovnat protivy. Vymohol od kráľa Beiu prehlásenie, v kto-**

77) Vo Francúzsku kapituly si vyžiadaly k voľbe súhlas kráľov a výsledok voľby oznámili kráľovi. Vyvolený biskup, keď obsiahol od kráľa potvrdenie, složil mu prisahu vernosti, aby mohol dostať od neho majetky. — Ten istý spôsob bol vo zvyku i vo Španielsku. (Viď Fraknói: A magyar lár. kegyúri jog, str. 21.)

78) Pomery v Anglicku najlepšie charakterizuje a objasňuje prípad zaplnenia arcibiskupského stola v Canterbury r. 1205. Sídlné monasterium poslalo poslova ku kráľovi, aby si vymohlo povolenie kráľovo k voľbe. Kráľ im udelil povolenie, avšak dôverne im sdeil, že si želá, aby bol zvolený norwichský biskup, ktorý jemu a krajine koná veľmi dobré služby. Členovia monasteria zvolili protežanta kráľovho. Predstavený kláštora sdeil kráľovi výsledok voľby. Kráľ voľbu potvrdil, načo bol zvolený do katedrálneho chrámu slávnostne vovedený, prevezmúc od kráľa majetky. Kráľ vyslal predstaveného monasteria do Ríma, aby pápež potvrdil voľbu. (Fraknói 22.)

79) Fraknói: A magyar kegyúri jog, str. 19.: Constitutio Geysae: absque auctoritate et consilio eius (Alexandrii Pape) et successorum suorum depositionem seu translationem episcoporum non faceret vel fieri permitteret. — Štefan II. to potvrdil roku 1169.

rom tento sľubuje, že bez autority a rady pápežovej so-
sadenie biskupov alebo ich prekladanie sám nenakáže,
ani druhému nepovolí."

Cirkev azda nikdy neprežívala kritickejších časov ako
po smrti pápeža Alexandra II. V tom čase panoval v Ne-
mecku cisár Henrich IV., ktorého najslabšou stránkou bolo,
že nikdy ani v šťastí, ani v nešťastí nenašiel rovnováhu.
Šťastie ho omámilo, pod najmenším nešťastím takmer ztro-
skotal. Obidve ho strhly vždy do krajných nedôsledností.
Henrich bol voči cirkvi panovačný. Táto jeho vlastnosť
vrcholila v takzvanej investiture. Vychádzal z neprávneho
stanoviska, nerobiac rozdielu medzi majetkom biskupským
a hodnosťou biskupskou. Cisár len pod tou podmienkou
udelil majetok biskupský kandidátovi, keď mu ten prisľúbil
vernosi, a to ceremoniálnym odovzdaním prsteňa a berly;
toto sa nazvalo investitúrou.

V tom čase po smrti Alexandra II. dostal sa na pápež-
ský trón mních Hildebrand. Zvolil si meno Rehora VII. Ihneď
na začiatku svojho panovania pristúpil k uskutočneniu teo-
kritickej idey, dľa ktorej povinnosťou pápežovou je usku-
točniť na zemi kráľovstvo Božie. Jeho všetky skutky a opa-
trena smerovali na zničenie cesaropapizmu. Čoskoro pri-
stúpil ku kardinálnym reformám cirkvi. Započal boj proti
uvoľneným mravom kňazstva, symonii a investiture. Zvlášť
tieto dve posledné jeho snahy narazily u cisára Henricha IV.
na odpor. Cisár v tomto boji opätovne dal sa strhnúť svo-
jimi vášňami. Dal svoláť krajinskú synodu do Wormsu a na
nátlak cisárov biskupi 24. januára 1076. detronizovali pá-
peža. Práve v tom čase vydržoval Rehor v Ríme pôstnu
synodu, na ktorej na prosbu a žiadosť prítomných bisku-
pov exkomunikoval Henricha a jeho podriadených oslobodil
zpod prísahy vernosti. To pravda zapríčinilo najväčšiu kon-
sternáciu. Po vzájomných vyjednávaniach nasleduje známa
„Canossa“ cisárova. Tri dni a tri noci stál Henrik v rúchu
pokania pri bráne horného zámku, aby prinútil pápeža
k sústrasti. To sa mu dňa 28. januára 1077. aj podarilo. Po-
kanie Henrichovo bolo však len efemerné, dočasné. Čoskoro
upadol do starých chýb, čím odpudil od seba i tých svo-
jich najvernejších.

Vystupovanie Henrichovo malo nie malý vliv i v cudzo-
zemsku. Tým, ktorí neboli presiaknutí pravým duchom cir-
kevným, ktorí v cirkvi videli iba prostriedok k dosiahnutiu
svojich mnohokrát i nečistých úmyslov — tým sa nepáčily
ortodoxné zásady Rehorove.

Niektorí historikovia⁸⁰⁾ celou určitostí tvrdia, že in-
vestitúra bola udomácnená i v Uhorsku, ba podaktorí tak
ďaleko idú, že to považujú za druhý základ kráľovských
vymenovaní.

Proti investitúre v Uhorsku hovorí slobodná listina kráľa
Kolomana, vydaná roku 1108. v záujme Traguranov, kde sa
doslovne píše: „Episcopum vero, aut comitem, quem clerus
et populus elegerit, ordinabo.“⁸¹⁾

Je nesporné, že Tragurania na základe tohto sami vo-
lili biskupa. Zaujímavý je tento prípad preto, lebo práve tí
auktori, ktorí tvrdia, že privilegia, poskytnuté sv. Stolicou,
prešli so sv. Štefana na jeho nástupcov — v tomto prípade
tvrdia, že toto bolo len dočasné privilegium. Neviazal vraj
potomkov, iba kráľa Kolomana.

Odvolať sa, že to bolo na území dalmátskom —
k Uhorsku najnovšie pripojenom — nie je dôvodom, ktorý
by svedčil proti nám. Naopak, potvrdzuje naše stanovisko,
nakoľko uhorskí králi využili každej príležitosti dostať do
rúk svojich každú moc. Tu by boli mali veľmi vhodnú príle-
žitosť jednoducho odvolať sa na Uhorsko.

Sú niektorí, ktorí sa odvolávajú na Adama Kollára
„Historia Diplomatica Juris Patronatus“. V tomto diele Kol-
lár tvrdí, že prvé stopy kanonickej elekcie v Uhorsku sú
z r. 1205., a síce v liste pápeža Inocenta III., písanom uhor-
skému kráľovi Ondrejovi. Týmto listom pápež chcel učiniť
koniec sporu ohľadom zaplnenia stolca ostrihomskeho arc-
biskupstva. Nariadil ostrihomskej kapituli, aby behom
jedneho mesiaca buďto cestou kanonickej elekcie, alebo
postuláciou zaplnila uprázdnený arcibiskupský stolec, ináč
bude prinútený na základe svojej plnej moci dať im arc-
biskupa.

Názory Kollárove nemôžu nám byť smerodajné, keďže
Kollár nepozná druhý list pápeža Inocenta, datovaný 23.
novembra 1204., v ktorom pápež jasne hovorí o kanonickej
elekcii.

⁸⁰⁾ Na príklad Karácsnyoi vo svojom diele „Magyarország Egyháztörténete főbb
vonásai 970-től 1900-ig“ píše toto: „Nastúpením kráľa Kolomana na trón, cirkevné
stanovisko na čas sa nezmenilo, ba uhorská katolícka cirkev ešte väčšmi sa dostala
do moci kráľovej. On daroval biskupstvá (investitúrou), biskupi ho nasledovali do
vojen, disponoval cirkevným imaním a podaktorým donáciu aj odvolal.“ — Toto
pravda nepodopiera Karácsnyoi dôkazmi.

To isté stanovisko zaujíma i Fraknoi vo svojom diele „A Magyar Királyi kegy-
úri jog“, str. 18. Odvoláva sa na dielo „Chronicon Summorum Pontificum Impera-
torumque“ z XIII. storočia Martinusa Polonusa arcibiskupa hnezdenského, kde píše:
Usque ad illa tempora reges Ungariae facere consueverunt.

Odvola sa ďalej na listinu vzťahujúcu sa na zakladanie záhrebského biskup-
stva. Týmto dôvodom sa zapodieваме na inom mieste.

⁸¹⁾ Katona: Hist. Crit. T. III. p. 229. — Toto isté stanovisko zaujíma Lányi
vo svojom diele Egyháztört. I. 417.

Uznaná auktorita Rajnerova⁸²⁾ popiera investituru v Uhorsku a svoje stanovisko odôvodňuje tým, že investitúra ani v Nemecku nevytvárala kanonickú elekciu, lebo pred investitúrou bola i tam kanonická elekcia. Nielen v jedenástom storočí, ale ešte i za panovania Henricha IV. pred investitúrou bola voľba, na čo máme v dejinách nespočetne mnoho príkladov.⁸³⁾

Podľa niektorých historikov investitúry — tohoto spôsobu vymenovania — na synode guastallskej uhorská deputácia sa v mene kráľa zriekla.

Súveké pramene — hovorí Rajner⁸⁴⁾ nevedia nič o takejto alebo podobnej deputácii, vyslanej na guastallskú synodu; nespomínajú to ani krajinské listiny tej doby. Nespomínajú to ani francúzski, ani nemeckí, ani anglickí kronikári. Nespomína to však ani Ekkehard, najchýrečnejší historik stredoveku, ktorý sa sám zúčastnil tejže synody a celú jej históriu opísal a podal pápežovi Paskálovi II. Vyzdvihuje tam menovite na synode docielené úspechy. Zrieknutie sa „práva investitúry“ bolo tak významnou udalosťou, ktorá by na žiadaný pád nemohla vystať z referátu. Životopisec pápeža Paskála, Petrus Pisanus, sa tiež nezmiňuje ani slovom o tejto veľavýznamnej udalosti.⁸⁵⁾

Najväčšiu váhu má však „Liber censuum“, vatikánsky rukopis z roku 1192., z ktorého Baronius⁸⁶⁾ vydal spisy vzťahujúce sa na guastallskú synodu. V tomto spise však nielo ani zmienky o tom, žeby sa Uhorská deputácia bola v mene kráľa Kolomana zriekla investitúry.⁸⁷⁾

Odvolávanie sa na kroniku „Hermanusa Cornerusa“ postráda i tej najmenej historickej vážnosti. Hermanus Cornerus opiera sa totižto vo svojom diele na Martinusa Oppaviensisa, ktorý odhliadnuc od toho, že svoju kroniku napísal až po poldruhom storočí po synode — najväčšími historikmi je považovaný za úplne nespoľahlivého.⁸⁸⁾

Vážny historik sa však nemôže opierať ani na kroniku Hermanusa Cornerusa. Jeho dáta sú nespoľahlivé, píše na príklad: „Robertus rex hungaricus admonitus per Paschalem papam resignavit ad manus papae per litteras investiturae episcoporum et aliorum praelatorum, quas usque ad

82) Rajner: „A püspöki székek betöltésének története, str. 434.

83) Rajner: „A püspöki székek betöltésének története, str. 434.

84) Rajner: idem str. 435.

85) Vid' Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, str. 17.

86) Baronius Annales ad annum 1106 et Venet 1740.

87) Tomcsányi ako hore str. 18.

88) Weiland Martinii Oppaviensis Chronicon Pontificum et Imperatorum, deklaruje ho za úplne „bezceňného compilatora“.

illa tempora reges Hungariae facere consueverunt ex indultu sedis apostolicae.“⁸⁹⁾

Hermanus Cornerus teda tvrdí, že kráľ Robert sa vzdal na upozornenie pápeža Paschala investitúry, ktorú on a jeho predchodcovia, uhorskí králi, s povolením pápežovým konali. Lenže tu sa stal dľa Tomcsányiho omyl,⁹⁰⁾ lebo Uhorsko nemalo kráľa Roberta, ale Karola Roberta. O veľa väčší však je ten dôvod odvolania sa na sv. Stolicu. Sv. Stolica totižto nikdy nedala uhorským kráľom právo investitúry.

Nielo ani jednej krajinskej listiny, ktorá by svedčila o tom, že uhorskí králi skutočne prevádzali investitúru prsteňom a pastierskou berlou. Na historické pamiatky sa tiež nemožno odvolávať, lebo tieto o tom nič nevedia. Nemožno sa však odvolávať ani na synody, ktoré počnúc od III. storočia zvláštnu váhu kladú na zaplnenie biskupských stolcov. Synody v Uhorsku vydržiavané až na jednu vôbec sa nezapodieľajú touto otázkou. Dokazujú pravý opak toho: že biskupi boli podľa predpisov cirkevných zvolení a biskupské stolce zaujali bez kráľovskej investitúry.

V Uhorsku neboli biskupi poddaní vo feudálnom slova smysle kráľovi, ani biskupské majetky neboly feudálnymi majetkami ako vo Francúzsku, Anglicku a Nemecku. Majetky cirkevné boly cirkvi sv. Štefanom darované a sú jej večným, neodcudziteľným vlastníctvom. V iných krajinách to mohlo dať podnet investitúre, v Uhorsku však ani zdanlivého podkladu k tomu nebolo.

Po smrti kráľa Kolomana kde-tu sa ešte stretáme s väčšími-menšími trenicami, ktoré sa vyskytly medzi uhorskými panovníkmi a sv. Stolicou. Na jednej strane vidíme snahu uhorských kráľov zasahovať do voľby biskupov, zaplňovať biskupské stolce — na druhej strane však konzekventnú sv. Stolicu, ktorá sa húževnate pridržiava svojich božských práv⁹¹⁾ a nepopustí, lebo popustiť ani nesmie.

Nástupcovia Kolomanovi ľubovoľne prekladali biskupov, ba šli ďalej: odohnali ich a na ich miesta posadili iných.⁹²⁾ Zvlášť Gejza I. (1141—1162) a jeho syn Štefan III. (1162—1173) sa opätovne previnili; súc však pápežom Alexandrom III. energicky upozornení, prisľúbili, že sa budú

89) Kollár, Hist. Dipl. Jur. Patron. Apost. Hung. reg. I. II. c. XII. Vindobonae 1762, str. 112.

90) Fr. Sasinek vo svojom diele konzekventne nazýva Karola Roberta len — Karolom.

91) „Romano Pontifici iure divino potestas competit eligendi episcopos modumque electionis eorum determinand“ píše Palmieri. (Tract. de Romano Pontifice, str. 447.)

92) Rajner: „A püspöki székek betöltésének története,“ str. 435.

priestupkov varovať. V kráľovi Belovi III. (1173—1196), ktorý bol jeden z najväčších kráľov uhorských, sklamali sa tí, ktorí v ňom videli reprezentanta záujmov byzantických. Je priekopníkom jemného kultúrneho života. Na poli cirkevnom má nevšedné zásluhy. Z Francúzska priniesol do krajiny cisterciťov. A jednako pápež Alexander III. vyhadzuje mu na oči, že Spalatanom prekáža slobodnú voľbu arcibiskupa. Upozorňuje ho, aby im neprekážal a neurážal slobodu mesta.⁹³⁾

Kráľovské a pápežské listiny z XI. a XII. storočia nedokazujú, žeby boli mali uhorskí králi právo vymenovať, prekladať, alebo sadsadzovať biskupov. Tí, ktorí sa odvolávajú na akési dedičné právo, pochádzajúce od sv. Štefana,⁹⁴⁾ činia to bez každého právneho základu, opierajúc sa pravdepodobne o bullu sylvestrovskú a pripisujú sv. Štefanovi hodnosť „legatus natus“. A keďže takýchto a podobných práv nemali, nemohli sa ich ani zrieknuť. O tom nenachádzame nikde ani najmenej zmienky, žeby im sv. Stolica bola dala ohľadom zaplnenia biskupských stolcov akési právo, ktoré si potom oni uzákonnili. Opačne, protesty Alexandra III. a Innocenta III. svedčia o tom, že pápeži sa vždy ohradzovali proti akýmkoľvek prechmatom a nezákonnostiam.

Dnes je už jasné, že zaplňovanie biskupských stolcov nepatrí a nemôže patriť do oboru svetskej moci. Toto právo prináleží pápežovi. Uhorskí králi nemali čo povoliť pápežovi. Preto nadarmo sa odvolávajú niektorí historikovia na list kráľa Štefana III., v ktorom doslovne píše: „quod domino Alexandro Papae et suis successoribus noscitur concessisse“. Toto podľa Rajnera⁹⁵⁾ neznamená, žeby kráľ Gejza II. z práv, ktoré jemu a jeho nástupcom prináležali — bol pápežovi prepustil, ale že sa podrobil napomenutiu pápežovmu, prislúbiac, že prechmaty v budúcnosti sa nebudú opakovať.

XIII. a XIV. storočie.

Počnúc XII. storočím už nám stoja k dispozícii historické listiny, ktoré jasne poukazujú na spôsob zaplnenia biskupských stolcov v Uhorsku. Tieto pamätné listiny sa nachádzajú v archíve sv. Stolice. Medzi nimi najcennejšie

⁹³⁾ Vid' Rajner str. 435 (na základe Migne, PP. LL. CC. 1311).

⁹⁴⁾ Péterffy, Concilia I., 65: „Ex precaria hac Stephani R. erga sedem apostolicam pietate arripiunt nonnulli occasione Suspiciandi viguisse aliquando in Hungaria ad normam ecclesiarum Germaniae speciem aliquam electionis et postulationis canonicae episcoporum.“

⁹⁵⁾ Rajner: A piispöki székek betöltésének története, str. 437.

sú registry pápeža Innocenta III.⁹⁶⁾ a jeho nástupcov, z ktorých jasne vidieť spôsob zaplňovania biskupských stolcov v XIII. a XIV. storočí a to cestou kanonickej elekcie, alebo postuláciou. Tento spôsob zaplnenia biskupských stolcov bol zvykom v Uhorsku už pred vydaním sbierky z r. 1234., zvanej „Dekretálie Rehora IX.“ Dekretálie Rehora IX. nezapríčinily v Uhorsku žiadnu zmenu. Sú len dôkazom, že už pred ich vydaním bola udomácnená canonica electio. Jestli sa kde-tu stretáme s odchýlkou od cirkevného všeobecného zákona, príčinu treba hľadať vo zvláštnych uhorských pomeroch. Pomer medzi sv. Stolicou a uhorským štátom v tomto čase bol vždy užší a priateľskejší. Preto uhorskí králi si vindikovali istú ingerenciu na cirkevné veci. Tak na príklad kráľ Béla IV. nielen ako súkromná osoba, ale i ako kráľ štedre podporoval a miloval katolícku cirkev. Na tomto základe žiadal, aby mal slovo v cirk. veciach. Žiadal, aby si kapituly pred biskupskou voľbou vyžiadaly jeho súhlas ohľadom osoby, ktorú chcejú voliť. Zvolení arcikňazi, ktorí obsiahli schválenia panovníkovho — museli si zadovážiť cirkevné potvrdenie.⁹⁷⁾ Tí, ktorí sa uchádzali oň v Ríme, museli ku svojej žiadosti pripojiť listinu kráľovskú, v ktorej tento dáva svoj súhlas.⁹⁸⁾

Tieto kráľovské listiny, ako vidieť, majú viac ráz odporúčajúci, lebo sú samy odporúčania. Ich text svedčí i o tom, že sa vždy pridrižovali cirkevno-právnických zásad, ktoré boli v tom čase vo zvyku.

Želania uhorských kráľov so strany sv. Stolice nebývaly vždy rešpektované a splnené. Tak na pr. r. 1245. bez predbežného súhlasu kráľa Belu IV. zvolila kapitula vesprímska

⁹⁶⁾ Pápežské registry sú z roku 1198 od pápeža Innocenta III. — Z predošlej doby ostala iba jedna časťka regist Rehora VII. — V pápežskom archíve sa nachádza niekoľko listín od kráľa Ondreja II. (Vid' Fraknói: Magyar kir. kegyúri jog, str. 22.)

⁹⁷⁾ V Uhorsku dávno jestvovalo mnoho rehoľných opátstiev a prepoštstiev. Po zaniknutí rehoľ prestaly i opátstva a prepoštstva, iba ich titul zostal. Tieto titulárne opátstva a prepoštstva daroval v Uhorsku kráľ vynikajúcim kapitulníkom, s pastoračiou sa zapodievajúcim, alebo na poli literárnom vynikajúcim osobám. Názov „kráľovských prepoštstiev a opátstiev“ pochádza z časov pápeža Honoriusa III. Tieto prepoštstva a opátstva vo svetských veciach patrily pod patronátstvo kráľa a nie pod iurisdikciu arcibiskupa, alebo biskupa; boli priamo podriadené sv. Stolici. (Honorius III. ddo. III. Id. Junii, a. III. ap. Thelner 1. c. m. XXXIV. a XXXV, 21, 22. „Cum constitute per Ungariam regales ecclesie in temporalibus Regi, et sedi apostolice in spiritualibus nullo pertineant mediante.“)

Kráľovských prepoštov a opátov potvrdovali ostrilhomskí arcibiskupi až do konca XII. storočia. Od r. 1202 na žiadosť kráľa Imricha pápež Innocent prevzal to pre sv. Stolicu. Na základe Fejéra II. 447 cituje tam list pápeža Innocenta III. písaný kráľovi Imrichovi „regium prebere noluit consensus, effirmans quod in alium quam Ungarum minime consentire.“ — Biskupov potvrdil a vysvätil ich nadriadený arcibiskup. Arcibiskupov zase priamo pápež a on dal povolenie na ich vysvätenie; taktiež i pallium od neho dostali. (Fraknói: Magyar kir. kegyúri jog, str. 25.)

⁹⁸⁾ Toto právo si vyhradzuje pre monasteria kráľ Andrej v liste z roku 1202. — Innocent III. kráľovi Andrejovi II. píše toto: „nos duxeris exorandos pro Johanne Colocensi archiepiscopi ad Strigoniensem metropolim transferendo.“ V tom samom roku zase: „Nobis humiliter supplicasti, ut postulationem de Calano... admittere dignemur.“ (Knausz. Monumenta I. 174.)

za biskupa Zaláňa (Zylandus, Zelandus) Kaplyona. Kráľ sa obrátil na sv. Stolicu s ponosou a napriek tomu Kaplyon vesprímskym biskupom ostal. V roku 1262. záhrebskí kanonici na návrh a želanie kráľovo zvolili za biskupa Štefana, prepošta prešporského, ktorý nevyhovel predpisom a cirk. podmienkam. Voľba bola zrušená. Kapitula bola pozbavená svojho volebného práva a pápež jednostranne vymenoval arcidekana Timoteusa za biskupa záhrebského. Kráľ Bela IV. sa nechcel s týmto uspokojiť, namietal, že Timoteus pochádza z nízkeho rodu. Pápež však túto nekresťanskú námietku neprijal, odvolával sa na Krista, ktorý si vyvolil 12 jednoduchých rybárov za svojich apoštolov. A kráľ sa musel uspokojiť.⁹⁹⁾

Medzi pápežskými listinami najstaršia je listina z roku 1204., ktorá svedčí o canonica electio v Uhorsku. V tejto listine je reč o zaplnení ostrihomského arcibiskupského stolca. Voľba však sa stala spornou. Pápežské listiny právnickú stránku nechajú nevyriešenú. Musíme uznať, že z tohto si jasný obraz utvoriť nemôžeme. Z celého priebehu vecí jedno je však isté, že k zaplneniu arcibiskupského stolca jediný spôsob je canonica electio alebo postulatio. Ďalej vysvitá, že toto právo prináležalo kanonikom ostrihomským, ktorí len v tom prípade boli povinní si vyžiadať usoznenie krajinských biskupov, jestli by sa dala dokázať stará a zákonitá právna obyčaj.¹⁰⁰⁾ Toto zásadné rozhodnutie preto má tak veľký význam, lebo bolo vynesené o 11 rokov skorej ako takzv. reformná synoda.¹⁰¹⁾

Keď sa ostrihomská kapitula po mnohých sporoch a vyjednávaniach nevedela dohodnúť (kandidáti boli: kaločský arcibiskup a päťkostolský biskup), Sv. Stolica na základe svojej plnej moci vymenovala Jána Kaločského arcibiskupom ostrihomským.¹⁰²⁾ Nástupcom Jánovým, ktorý skoro cez dve desaťročia sedel na tróne ostrihomského arcibiskupstva,¹⁰³⁾ bol Tomáš v roku 1224. O jeho voľbe nielo nikde

⁹⁹⁾ Dr. Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásai, str. 28.

¹⁰⁰⁾ Dr. Rajner: A páspöki székek befőtésének története, str. 436) na základe Innoc. III. Reg. VIII, ep. 88. Migne, PP. LL. CCXV. 661).

¹⁰¹⁾ R. 1215 bola vydržiavaná IV. lateránska synoda.

¹⁰²⁾ Listy pápeža Innocenta III. písané ostrihomskej kapitule zo dňa 6. februára, 24. júna a 6. októbra 1205. Vid' Knauz: Monumenta, 175, 177, 180.

¹⁰³⁾ Zaujímavé je, že Fraňkoi už za časov arcibiskupa Jána hovorí o jeho primáštve, je to omyl, lebo ostrihomský arcibiskup až r. 1274 bol pápežom Mikulášom III. na hodnosť primáša povýšený a v tejto hodnosti Bonifácem IX. (1394) a Mikulášom V. potvrdený. (Vid' Scherer, Handbuch I. 88. §; Katona: Hist. Critica VII. 812; Karácsonyi I.: Az esztergomi érseknek, mint Magyarország primásának jogai, 1896, kým Karácsonyi v diele svojom „Magyarország egyháztörténete főbb vonásai" na str. 27—28 datuje to na r. 1395, keď bol súčasne aj pápežským legátstvom (legatus natus) vyznačený. Pápež primáškú hodnosť vystrel i na územie kaločského arcibiskupstva, ale toto poverenie ostrihomského arcibiskupa vzťahovalo sa len na tú dobu, keď bol Ján Kanizsai arcibiskupom.

zmienky, čo je asi potvrdením toho, že sa konala riadnou cestou — kanonickou elekciou. Po jeho smrti ostrihomskí kanonici zase tvorili dve skupiny. Jedna sa postavila za Dezidera, biskupa čanádskeho, druhá podporovala Jakuba, biskupa nitrianskeho.¹⁰⁴⁾

Pápež Honorius III., opierajúc sa na starú zásadu, na základe ktorej v páde neplatnej voľby vymenovanie arcikňaza patrí do právomoci sv. Stolice, zpomedzi dvoch kandidátov nepotvrdil ani jedného. Cítil sa byť oprávneným zaplniť uprázdnený arcibiskupský stolec. Ale z milosti — ako hovorí vo svojom liste — 17. marca 1225. povolil, aby kapitula behom jedného mesiaca previedla voľbu. Keď sa kapitula nevedela znovu dohodnúť, Sv. Stolica vyhlásila 13. marca 1226. Roberta, vesprímskeho biskupa, za zvoleného. O tomto upovedomila¹⁰⁵⁾ tak kapitulu, ako i uhorškého kráľa Andreja II. Charakteristické je na viedajšie právne pomery, že pápež v každom svojom liste, ešte i samému kráľovi písanom, jedine kapitulou uznáva za oprávnenú voliť arcibiskupa, s ňou pojednáva a ňou aj rieši celú záležitosť.¹⁰⁶⁾

Za pápeža Rehora IX. v roku 1230. — teda pred vydaním jeho zbierky zákonov — stretáme sa so spornou biskupskou voľbou vo Varadíne. Je to eklatantný príklad, že aj v XIII. storočí povstali spory medzi pápežom a kráľom. Táto voľba je i preto zaujímavá, lebo sám pápež postavil kandidáta v osobe svojho kaplána Primogenitusa.¹⁰⁷⁾ Na Primogenitusa hlasovala len jedna čiastka kanovníkov — väčšina odovzdala svoje hlasy na ostrihomského kanonika Benedikta. Voľbu Benedikta schválil kráľ, potvrdil ju Ugrin, arcibiskup kaločský, na základe svojej metropolitárskej právomoci. Benedikt zaujal biskupský stolec. Voličia Primogenitovi nijak sa nevedeli uspokojiť. Vyslali do Ríma dvoch kanonikov, Alexandra a Jána, poveriac ich, aby podali v mene ostatných — a to v mene väčšiny a triezvejšej časti kanonikov — apelátu. Vyšetrowanie trvalo dlhšiu dobu a konečne sa skončilo víťazstvom Benediktovým, ktorého pápež Innocent IV. na žiadosť rábskej kapituly roku 1243. posadil na stolec rábskeho biskupa, zasypajúc ho najväčšími chválami. Týmto bol Benedikt úplne ospravedlnený. Z tohoto prípadu však vysvitá, že obidve stránky zakladaly

¹⁰⁴⁾ Biskupi v tomto prípade už neuplatňovali svoj vliv. Aké stanovisko zaujal tu kráľ, nielo o tom nikde zmienky. (Vid' Fraňkoi 30.)

¹⁰⁵⁾ Theiner I. c. m. CXVI. pag. 54; Knauz, Mon. Strig. I. 248, 253.

¹⁰⁶⁾ Dr. Rajner: A páspöki székek befőtésének története, str. 442.

¹⁰⁷⁾ Dľa Rajnera Primogenitus bol iba subdiakonom.

svoje právne nároky na kapitulskú voľbu — čo je dôkazom a potvrdením, že toto bol jediný zákonitý spôsob zaplnenia biskupských stolcov.¹⁰⁸⁾

Mohli by sme uviesť celý rad podobných prípadov. — Podáme však len dáta volieb, ktoré svedčia o tom, že v XIII. a XIV. storočí v Uhorsku bola kanonická voľba vo zvyku. V ostrihomskej kapituli okrem voľby r. 1204. — boly ešte nasledovné: 1225, 1239, 1242, 1254, 1262, 1277, 1279, 1301, 1304, 1321 a 1330.¹⁰⁹⁾

V kapituli kaločskej: 1266, 1279, 1312, 1343, 1352.¹¹⁰⁾

V jagerskej: 1325.¹¹¹⁾

V záhrebskej: 1248, 1263.¹¹²⁾

V rábskej: 1243, 1254, 1310, 1337.¹¹³⁾

Vo veľkovaradínskej: 1236, 1282.¹¹⁴⁾

Vo vacovskej: 1313, 1320, 1342.¹¹⁵⁾

V sedmohradskej: 1217, 1222, 1309, 1342.¹¹⁶⁾

V pätikostolskej: 1220, u vesprímskej 1334 a u čanádskej 1237.¹¹⁷⁾

Tu označené dáta sú jasnými dôkazmi, že začiatkom XIII. storočia, ešte pred vydaním zákoníka Rehora IX., v Uhorsku biskupské stolce boly zaplňované cestou kanonickej elekcie. Toto právo prináležalo patričným kapitulám. Zo sporných volieb však dá sa konkludovať, že canonica electio bola v užšom zvyku i v predošlých dvoch storočiach.¹¹⁸⁾

¹⁰⁸⁾ Rajner: A püspöki székek betöltésének története, str. 442.

¹⁰⁹⁾ Vid' Theiner Monumenta Hist. Hung. T. I. str. 66, 172, 186, 226, 242, 321.

¹¹⁰⁾ Theiner, str. 291, 338, 442, 651, 811.

¹¹¹⁾ Péterfy, Sacra conc. T. I. str. 73.

¹¹²⁾ Theiner, str. 207, 245.

¹¹³⁾ Theiner, str. 186, 229, 614, 822.

¹¹⁴⁾ Theiner, str. 148, 350.

¹¹⁵⁾ Theiner, str. 443, 524, 648.

¹¹⁶⁾ Theiner, str. 7, 34, 432, 465.

¹¹⁷⁾ Theiner, str. 7, 24, 295, 158.

¹¹⁸⁾ Rajner: A püspöki székek betöltésének története, str. 444.

III.

Doba pápežských rezervácií.

Mimoriadnym spôsobom zaplnenia cirkevných úradov a udelenia (**donatio**) cirk. majetkov bola pápežská rezervácia. Pápežskou rezerváciou rozumieme teda opatrenia pápežov, ktorými zaplnenie a udelenie cirk. majetkov ponechali a rezervovali sebe.¹¹⁹⁾

V starých časoch sa často stretáme s prípadmi, že sa pápeži obracali na biskupov a kapituly, odporúčajúc niekoho na uprázdnené benefícium. Zprvu robili to vo forme prosby (**per preces**) neskôr sa však obrátili na riadneho kollátora rozkazom (**mandatum de providendo**) žiadajúc, aby nimi odporúčanej osobe bolo benefícium udelené. Jestli kollátor na to nereagoval, alebo rozkaz tento nesplnil — obdržal upomínajúci reskript (**litterae monitoriae**), na to rozkazujúci (**litterae praeceptoriae**). V prípade, že obidve opatrenia boly bez účinku, Sv. Stolica vymenovala exekútora s nariadením (**litterae executoriae**), aby jej žiadosť perfektuoval.

Toto opatrenie formálne sa neprotivilo kanonickému právu na základe zásady: „**Cum Ecclesia catholica non tantum sit societas perfecta ac proinde sui iuris, sed etiam societas vere monarchica,**¹²⁰⁾ **evidenter sequitur ut nemo possit conferre aliquod beneficium vere ecclesiasticum sine auctoritate explicita vel implicita Summi Pontificis**“.¹²¹⁾

Z tohoto jasne vysvitá, že pápež je oprávnený na zaplnenie akéhokoľvek cirk. benefícia.

Tento spôsob zaplnenia cirk. stolcov narazil na odpor a zvlášť v dobe schizmy dal podnet k rozličným sporom

¹¹⁹⁾ Na toto majú právo i dľa kodexu: Codex Juris can. 1431 „Jus Romano Pontifici est beneficia in universa Ecclesia conferendi eorumque collationem sibi reservandi.“

¹²⁰⁾ Syllabus Pii IX. Prop. 19, 20, 34.

¹²¹⁾ D. M. Prümmer: Manuale Juris Canonici. Anno 1922, pag. 501.

a nedorozumeniam. Sv. Stolica, vidiac nebezpečné následky, ihneď urobila potrebné opatrenia na kostnickom a baselskom concile a neskôr i na tridentskom annulovala mandáty a exspectativy.¹²²⁾

Rezervácie zpočiatku boli veľmi zriedkavé, neskôr však počnúc Klementom IV. sa hojnejšie vyskytujú. Pápež Klement IV. r. 1265 všeobecným zákonom rezervuje si práva udeľovania majetkov, ktorých beneficiáti buďto zomreli počas svojho pobytu v pápežskom dvore, alebo sa ich zriekli.

Bonifác VIII. si rezervoval isté benefícia ešte za života beneficiátov a vydal rozkaz kapitulám, aby po smrti dotyčného nepreviedli voľby.¹²³⁾

V Uhorsku s prvou rezerváciou sa stretáme v roku 1301.¹²⁴⁾ Pápež Bonifác VIII. nariadil kaločskej kapituli, aby po smrti arcibiskupa zdržala sa volebného práva, lebo zástupcu mieni vymenovať sám.¹²⁵⁾

Všeobecné rezervácie samosebou sa rozumie vzťahovali sa i na Uhorsko. Daly k tomu podnet v tom čase panujúce pomery. R. 1301 s Ondrejom III., posledným mužským potomkom z krvi Árpádovej, budova uhorskej državy stála pred rozpadnutím. Po vymretí Árpádovskej dynastie právo voľby kráľa prešlo na národ. Vedúci národa boli tej mienky, že za kráľa môže byť zvolená iba osoba z príbuzenstva vymretej dynastie. Čiastka národa, ktorá hlásala bezpodmienečne právo slobodnej voľby — zvolila českého kráľoviča Václava za kráľa uhorského, (Václav 1301—1304) potom nástojili na voľbe bavorského Otu (1305—1308). Pápež Bonifác VIII. všemožne podporoval kráľoviča sicilského Karola Roberta, pochádzajúceho z rodu Andegaoského, čili Anjou. Pomery v Uhorsku boli neudržateľné. Chůtky oligarchie, ktorá len práva poznala, ale povinnosti plniť ne-

¹²²⁾ Trid. Sess. XXIV. c. 19. de ref. — Toto dnes už nie je aktuálne, nakoľko sám codex robí kardinálne opatrenie v tomto smere. Can. 150 § 1. totiž hovorí: „Provisio officii de iure non vacantis ad normam can. 183, § 1., est ipso facto irrita, nec subsequente vacatione convalescit.“

¹²³⁾ Pápež Bonifác VIII. len v jednom prípade použil rezervácie; jeho nástupca Benedikt XI. tiež toľkoráz; Klement V. nikdy — kým Ján XXII. od roku 1316—1334, teda za 18 rokov v 13 prípadoch; Benedikt XII. zase ho nepoužil, Klement VI. 16-krát.

¹²⁴⁾ „Uhorská literatúra cirkevno právna rada tvrdí s nemalou chľúbou, že „rozsiahle“ a nepretržité právo — ius supremi patronatus — spočívajúce na apoštolskom práve uhorských kráľov, vylučovalo podobné zásahy pápežské, takže otázka, pápežských provizií, exspectatív a rezervácií v Uhrách je vzhľadom na veľkú zriedkavosť a výnimočnosť vyskytnutých sa prípadov bezvýznamná.“ Dr. Knapek „Všehrd“, ročník X. č. 9. — Toto stanovisko uhorských cirk. právnikov je úplne nesprávne. Contra facta non valent argumenta. — Dr. Tauber svedčí prvý prípad rezervácií v Uhorsku r. 1277, pišuc: R. 1277, keď ostrihomská kapitula po smrti Benediktovej jednu neznámu osobu zvolila za arcibiskupa, pápež Ján XXI. (1276—1277) voľbu zrušil, vlastne Lodomira, biskupa varadinského, vymenoval r. 1278 pápež Mikuláš III. (1277—1280). Srov. dr. Tauber: Királyaink egyházi jogi kiváltságai. Hittudományi folyóirat, roč. XIX., str. 629.

¹²⁵⁾ Theiner I. 390 (pápežský rescript zo 4. novembra 1301).

chcela, vystúpily na najvyšší stupeň. Vedúci činitelia boli za peniaze všetkého schopní. Kráľovská moc bola krajne naštbená. Kráľ, ktorého považovali za cudzinca, nemal ani najmenej auctority. Najlepším dôkazom tejto bezmocnosti je okolnosť, že kráľovský úradník nechal beztrestne zlapať korunovaného kráľa.

Zámožná a mocná oligarchia chcela sa urobiť neodvislou od kráľovskej moci, ktorej si i tak nevšímala. Príčina viedla v tom, že králi darovali oligarchom hrady a okolo nich ležiace majetky. Toto spravilo ich tak mocnými, že mohli na celej čiare vzdorovať korunovej hlave a na svojich majetkoch zneužívali kráľovských výhradných práv, chovali sa ako malí králi, habali kráľovské príjmy a malé zemanstvo donucovali ku svojim službám. Krajina bola v nebezpečenstve, že títo malí králi sa odtrhnú a ostane iba stred krajiny. Nádejou k víťazstvu kráľovmu bola len tá okolnosť, že títo malí králi sa navzájom nenávideli a pracovali na záhube jeden druhého.¹²⁶⁾

Neutešenej situácie využil šikovný diplomat kardinál Montefiore Gentilis, ktorého pápež Klement V. ako pápežského legáta poslal r. 1308 z jara do Uhorska, aby pripravil cestu Karlovi Robertovi na trón uhorský. Svojou vľúdnosťou získal si vysokú hierarchiu, naklonil veľmožov, medzi nimi i Matúša Trenčianskeho, ktorý bol v tom čase palatínom a podliehalo mu 12 stolíc s 30 hradmi a silným žoldnierskym vojskom. Zvlášť na Matúšovi Trenčianskom mu záležalo, nie len preto, že bol najmocnejším pánom, ale ako palatín on mal jedine právo svolať krajinský snem.

Gentilisovi sa teda podarilo aspoň na čas získať väčšinu veľmožov. Na deň 27. novembra 1308 dal svolať snem do Pešti, na ktorom stavy po reči pápežského legáta Karola Roberta vyhlásili za kráľa a pána svojho.

Nie div, že v tak rozháraných pomeroch Sv. Stolica i tu používa spôsobu rezervácií. Kardinál Gentilis, pápežský legát, sotva vstúpil na územie krajiny uhorskej, na základe pápežského splnomocnenia vydal rozkaz, že zaplnenie rozličných kapitulských benefícií si rezervuje.¹²⁷⁾ — Na budínskej synode r. 1309, ktorá sa diala za jeho predsedníctva, zakázal prijatie cirk. benefícií z rúk svetských.¹²⁸⁾

Postupovanie Gentilisovo je odôvodnené, keď si považíme chovanie sa veľmožov a vojvodcov. Tak na príklad

¹²⁶⁾ Miskoletz István: Magyarország az Anjouk korában, 1923, str. 15.

¹²⁷⁾ Fraknoi: I. sorozat II. köt. 390.

¹²⁸⁾ Fraknoi: Magyarországi Vatikáni oklevéltár, str. 279.

Vladislav, vojvoda sedmohradský, prinútil sedmohradskú kapitolu násilným spôsobom, aby zvolili jeho nedospelého syna za biskupa. — Od toho však odstúpil, vyzvúc kapitolu, že je ochotný vydať majetky biskupské pod tou podmienkou, keď z dvoch ním navrhovaných rehoľníkov jedného zvolia za biskupa. To sa aj stalo. Pápež však nariadil vyšetovanie,¹²⁹⁾ či voľba bola správne prevedená. Keď nenašiel žiadnej formálnej chyby, voľbu potvrdil bez ohľadu a dotazu kráľovho.¹³⁰⁾

Karol Robert, kým mu visel nad hlavou Damoklesov meč a pod nohami sa triasla pôda, nič nepodnikol proti cirkvi a do jej záležitostí sa nemiešal. Akonáhle sa však len trochu v jeho prospech pomery konsolidovali, zabudol na všetky zásluhy kňazstva, ktoré zaňho tak veľké obety prinášalo počnúc r. 1309 až do 1324.

Keby Karol Robert bol venoval trochu pozornosti ochrane cirkvi, zasahovanie pokojamilovného a jemnocitného Bonifáca VIII. nikdy by sa nebolo stalo aktuálnym.

Domáhal sa dostať do rúk všetky práva svojich predchodcov circa sacra, nehľadiac na to, či ich tí právom užívali, alebo uzurpovali. Neskôr tak ďaleko šiel, že nad cirkvou chcel tyranským spôsobom panovať.¹³¹⁾

Za pomoc odvdiačil sa nie priamo dôstojne. Práva Cirkvi vôbec nerešpektoval, tak zvané interkalárne dôchodky pre seba sekvestroval, cudzincov a to v prvom rade svoju rodinu, kmotra svojho, Čanáda a Telegdyho naoktrojoval v čelo ostrihomskej a vesprímskej diecezy.

Musíme však podotknúť, že rezervácie — arcikňazské vymenovania z pápežskej plnej moci — boli za neho zpočiatku veľmi zriedkavé. K tomuto mimoriadnemu prostriedku siahali pápežovia len tam, kde bolo treba zrušiť postup kanonickej elekcie pre kanonické nedostatky. Toto opatrenie sa však časom dokázalo byť nedostatočným, preto pápežovia určili isté špeciálne prípady, v ktorých výlučne len pápežská Stolica je oprávnená zaplniť uprázdnené benefícium. Tieto prípady boli určené podľa pomerov a okolností. V Uhorsku boli nasledovné:

¹²⁹⁾ O tom svedčí zápisnica od 10. dec. 1308 až do 2. júla 1310.

¹³⁰⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 48.

¹³¹⁾ Niektorí auktori — medzi nimi ako najvýznamnejšieho spomíname Fraknóho — tvrdia, že Karol Robert ihneď na začiatku svojho panovania sa usiloval „kráľovské patronátne právo, ktoré mali jeho predchodcovia, v plnej miere podržať.“ Je to omyl, lebo o kráľovskom patronátne práve doteraz nebolo ani reči. Kde tu sa stretávame s istými výsadami poskytnutými Sv. Stolicou uhorským kráľom, ale „kráľovské patronátne právo“ je novým pojmom.

1. Keď sa benefícium uprázdnilo preložením (translatio), vymenovaním na iné benefícium. Tento spôsob rezervácií bol vo zvyku od roku 1306—1350.¹³²⁾

2. Keď sa odumretím uprázdnilo benefícium a nezaplnením bola by Cirkev utrpela veľkú škodu. Tento spôsob rezervácií bol vo zvyku najviac v roku 1324—1344.¹³³⁾

Jedno však treba vyzdvihnúť: že pápežovia počas rezervácií vždy rešpektovali vôľu kráľov. Nikdy nebolo benefícium udelené takej osobe, ktorá bola kráľovi „persona ingrata“. Mnohokrát svoje rozhodnutie pápežovia odôvodnili pred kráľom. Jedno každé svoje vymenovanie predostrelí kráľovi,¹³⁴⁾ bez „consensu“ kráľa beneficiár nemohol ujať sa svojho benefícia.

Toto všetko boli akty zdvorilosti so strany Sv. Stolice — bez všetkého právneho podkladu. Používala ich Sv. Stolica i voči Karlovi Robertovi tým viac, keďže jej zásluhou bolo jeho dosadenie na trón uhorský. Vážila si jeho vôľu i pri zaplnení biskupských stolcov, ako to vysvitá z nasledujúcich prípadov.

V roku 1310 sa uprázdnil v Rábe biskupský stolec. Kapitula zvolila Mikuláša, rábskeho veľprepošta. Pápež Kliment V. však v bulle zo dňa 28. júla 1310 podotýka „**Obtentu quoque Caroli Ungarie regis qui per suas litteras nobis pro te, quem multipliciter in eisdem commendavit litteris, devote ac humiliter supplicavit.**“ Teda ho kráľ pápežovi odporúčal, úprimne a ponížene prosiac.¹³⁵⁾

Zaujímavý je prípad vacovskej kapituly z roku 1312. Po smrti biskupa zvolili Mikuláša, prepošta z Dömöšu, bez toho, žeby si boli vyžiadali schválenia kráľovho. Obrátili sa na ostrihomského arcibiskupa o potvrdenie. Arcibiskup voľbu nepotvrdil. Mikuláša vymenoval iba za administrátora. Jedna čiastka kanonikov obrátila sa i s kráľom na Sv. Stolicu, žiadajúc zrušenie voľby. Ich žiadosti bolo vyhovené, Mikuláš bol pozbavený administrátorstva — avšak

¹³²⁾ „Sane quidem Eccl. N. per translationem N. vacante, nos attendantes, quod nullus praeter nos de ordinatione ipsius eccl. se hac vice intrmittere poterat pro eo, quod nos diu ante vacationem hujusmodi provisiones omnium eccl. tam Cathedralium quam etiam aliarum, tunc apud dictam sedem vacantium et vacaturarum imposterum dispositioni nostre duximus reservandas“ — takté odôvodňoval pápež tento spôsob rezervácie. Iné príklady rezervácie sa nachádzajú u Theinera: Monumenta Hist. Hung. T. I. str. 409, 479, 505, 529, 596, 652, 671, 680, 681, 719.

¹³³⁾ „Cupientes regimini eccl. utilem personam per nostre sollicitudinis studium presidere provisionem ipsius eccl. ea vice dispositioni nostre ac sedis apostolice duximus specialiter reservandam — a dodali k tomu — ne ulterius dispensa prolixè incurreret.“ Príklady najdeme u Theinera: Monum. Hist. Hung. T. I. str. 496, 502, 534, 553, 609, 707.

¹³⁴⁾ O tomto svedčia pápežské listiny. Vid' Theiner T. I. str. 496, 502, 534, 553, 609, 707.

¹³⁵⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 48.

o ďalšom priebehu veci nieto žiadnych dokumentov. Biskupstvo ostalo viac rokov nezaplnené.¹³⁶⁾

V roku 1317 sa uprázdnilo biskupstvo bosnianske a to zrieknutím sa biskupstva Guiskarda. Tento biskupský stolec na základe všeobecného zákona, vydaného pápežom Klementom IV. roku 1265, mohol byť cestou rezervácie zaplnený. Pápež Ján XXII. skutočne aj používal tejto výsady a zaplnil ho Petrom, mníchom dominikánskym, spovedníkom Karola Roberta a jeho vyslancom u Sv. Stolice. Dotyčný celkom istotne na odporúčanie kráľovo bol vymenovaný.¹³⁷⁾

V tom istom roku (1317.) pápež nepotvrdil kaločskou a báčskou kapitulou zvoleného Demetera, kaločského veľprepošta, ale na základe rezervácie vymenoval na odporúčanie kráľovo mnícha Ladislava.¹³⁸⁾

V roku 1319 sedmohradská kapitula zvolila Ondreja prepošta bez predpísaných náležitostí kandidátových. Pápež zrušil voľbu, avšak na základe svojej plnej moci ho opäť vymenoval na kráľovo odporúčanie.¹³⁹⁾

To isté vidíme v roku 1321. Ostrihomskou kapitulou je za arcibiskupa zvolený poľský knieža Boleslav. Voľba je pápežom pre formálne nedostatky síce zrušená — jednako však pápež ho vymenoval za arcibiskupa — pravdepodobne na prímluvu kráľovu.¹⁴⁰⁾

Stále miešanie sa do volieb kapitulských zapríčinilo veľa zmätkov. Voľby boli mnohokrát proti pravidlám prevedené, následkom toho ich pápežovia vyhlásili za neplatné. Sám Karol Robert celkom určite žiada pápeža roku 1325, aby si sám ponechal zaplnenie biskupského stolca, lebo u pápeža ľahšie môže previesť vymenovanie svojho kandidáta. Koncom Karla Robertovho panovania pápežské vymenovania boli v obyčaji na biskupské, ale i na menšie benefícia. Kráľ svoju vlivnú moc prosebnými listinami usku-točňoval u pápežského dvora.¹⁴¹⁾

Doba rezervácií trvá ešte i za panovania vznešeného nástupcu Karolovho, Ľudovíta Veľkého. Za jeho vlády cirkev katolícka prežívala v Uhrách najskvelejšie časy. Ľud opravdivou náboženskou oduševnenosťou bojoval proti pohanom a schizmatikom, vylieval krv za Sv. Stolicu (1357—1380). Zo štedrosti kráľovej sú vystavené nádherné katedrály a to v Ostrihome, Jagri a Varadine; na stolcoch bi-

136) Vid' Fraknoi 49.

137) Pápežská bulla zo 7. júla 1317.

138) Pápežská bulla z 15. aug. 1317 (Theiner 459).

139) Pápežská bulla z 1. júla 1319 (465).

140) Fraknoi: Magyar kir. kegyviri jog, str. 50.

141) Dr. Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban, str. 32.

skupských sedeli vedátori, ktorí štúdia svoje končili na cudzozemských univerzitách; v Pätikostoloch je vystavená r. 1367. univerzita, školstvo rozkvitalo v plnej miere.

Kráľ Ľudevít vo všetkom rešpektoval vôľu Sv. Stolice. Oproti rezerváciám sa nestaval. Pri každej príležitosti s prosbou sa obracia na pápeža do Avignonu,¹⁴²⁾ kedykoľvek chce, aby jeho ľuďmi boli zaplnené nielen biskupské stolce, ale i opátstva, prepoštvá a kanonické štallumy. Pápež však favorizoval kráľa, proteganti jeho bývajú zväčša vymenovaní.

Spôsob postupovania kráľa Ľudevíta pri zaplňovaní arcipastierskych benefícií má ráz privátneho kráľovského vlivu a na žiadan pád nemôže byť považovaný za oprávnené zasahovanie, vyplývajúce z dajakého hlavnopatronátneho práva. Hlavnopatronátne právo, zvlášť právo vymenovania nielen v tom čase, ale i pred pápežmi pozdnejšej doby v pravej forme a v právnej rozsiahlosti bolo úplne neznámym pojmom.¹⁴³⁾

Svedčia o tom tri eklatantné prípady. V roku 1374. pápež Rehor XI., pre kardinála Guilliema vyhradil niekoľko cirkevných benefícií. Kráľ Ľudevít, odvolávajúc sa na svoje právo, nedovolil kardinálovi užívať benefícia. Pápež sa obrátil na ostrihomského a kaločského arcibiskupa a opýtal sa ich, či má na to kráľ právo, či skutočne existuje v Uhorsku právo prezentácie.

Pápež Rehor XI. teda nemá vedomosti o akejsi prezentácii, alebo nominácii hlavného patróna, ba čo viac, nemá žiadnej vedomosti ani o samom kráľovskom práve. Guilliemuovi kráľ Ľudevít roku 1374 uznal právo užívania pápežom daných benefícií.¹⁴⁴⁾

Druhý prípad je tiež zaujímavý. Kráľ Ľudevít Veľký vymenoval roku 1374 rytiera Rajmunda Belleromontiho za priora jeruzalemských Johannitov (Jánovi rytieri) a žiadal v Ríme potvrdenie. Pápež odoprel potvrdenie na tom základe, že dotyčný nevyhovel podmienkam, podľa vlastných slov pápežových, lebo sa to stalo „**sub colore iuris patronatus**“. Pápež neuznáva vymenovacie právo kráľovo, lebo mu neprináleží nad týmto rádom „**electionem, praesentationem, vel aliam dispositionem, de dicto prioratu, per dictum Regem factam ratam non habens de cetero.**“¹⁴⁵⁾

142) Z tejto doby Klementa VI. a Innocenta VI. pochádzajú Regesta Supplicationum, je to zbierka prosieb a žiadostí upravených na Sv. Stolicu.

143) Rajnaldi ad anno 1375. Kollár: Hlšt. Dipl. p. 207. „In Hungaria Ludovicus Rex libertati Ecclesiasticae infestus in eo erat, ut ad sui gratiam ac voluntatem omnes exclesiasticas dignitates auferri a sede Apostolica contenderet.“

144) Theiner: Monum. T. II. pag. 144.

145) Theiner: Monum. T. II. pag. 153.

Vymenovanie Ladislava, mladšieho brata kráľa poľského roku 1375 kráľom L'udevítom za opáta na Pannonskej Hore tiež neuznáva pápež. Svedčí o tom list, písaný maťke kráľa. Pápež ju žiada, aby odhovorila syna. Lebo nie je slušné „*ut omnia praelaturae, dignitates et beneficia, in quibus dicta sedes sacram et plenam a Deo potestatem obtinet ad beneplacita principum et aliorum dominantium concedantur.*“

Stretáme sa však i s prípadmi, keď vôľa a želanie kráľovo nebýva splnené. (Prípad z roku 1344. pri arcibiskupskej voľbe kaločskej.)¹⁴⁶⁾

Je to význačný príklad, ktorý je jasným dokladom, že pápež nielen neberie do úvahy vôľu kráľovu, ale robí pravý jej opak.

Pápež Rehor XI. pri zaplnení biskupských stolcov išiel svojou cestou, ignorujúc „*supplicatio regis*“ prosbu kráľovskú. Kráľ L'udevít, vidiac, že nemá ani najmenej ingerencie na zaplnenie biskupských stolcov, znovu sa obrátil na pápeža, prosiac ho, aby mohol ešte pred uprázdnením biskupského stolca oznámiť svojho kandidáta, a pápež aby mu aspoň nádej dal, že ho vymenuje.¹⁴⁷⁾

Ohľadom kráľovských prepoštstiev a opátstiev žiadal rešpektovanie svojho prezentačného práva.

Pápež je ochotný vyhovieť jeho žiadosti, avšak toto právo neuznáva pri zaplnení arcipastierskych stolcov, keďže to nedovolí „*vážnosť apoštolskej Stolice*“.¹⁴⁸⁾

Mohli by sme uviesť celú seriu podobných prípadov — pre ich jednotvárnosť však považujeme to za zbytočné. Po preštudovaní materiálu, vzťahujúceho sa na túto dobu, konštatujeme, že nikde nenachádzame ani stopy, žeby Karol Robert alebo L'udevít boli zaplnili arcipastierske stolce,¹⁴⁹⁾ alebo za života beneficiáta boli určili jeho nástupcu.

O zaplnení kapitulských beneficií nevieme si utvoriť jasný obraz. Listiny, ktoré nám stoja k dispozícii, zväčša svedčia o tom, že v Uhorsku pápež ich zaplňoval. Niektoré na žiadosť kráľa. Netreba však rozumieť patronátnu prezentáciu, keďže i na žiadosť iných faktorov (na príklad

¹⁴⁶⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 63.

¹⁴⁷⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 65.

¹⁴⁸⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 67.

¹⁴⁹⁾ Nikolaus Schmidt v diele svojom „In Episc. Agriens“ T. I. pag. 1. prináša prípad vymenovania Michala za jägerského biskupa kráľom L'udevítom r. 1363. Prípad tento dal podnet k sporom, vyjednávaniu medzi Sv. Stolicou a kráľovským dvorom. I v tejto veci sa obrátil pápež r. 1375 na matku kráľa prosiac ju, aby vplývala na syna, aby cirkevné benefícia nerozdával dľa ľubovôle. Táto záležitosť nebola vôbec riešená.

Kazimíra, kráľa poľského, Roberta, kráľa sicilského a legáta v Uhorsku) vymenoval kanoníkov.¹⁵⁰⁾

Pápežovia — ako sme videli — húževnate a konzekventne sa pridržiavajú svojho Bohom daného práva.¹⁵¹⁾

Nechceli zo svojich práv popustiť ani vtedy, keď na uhorskom tróne¹⁵²⁾ sedel nábožensky založený muž, „*fervidus zelator fidei christianae*“, ktorého horlivosť, silný a stály charakter boly dostatočnou garanciou, že v jeho rukách akékoľvek jemu poskytnuté práva nebudú zneužívané.

Uhorskí králi však nahliadli, že Sv. Stolica môže do istej miery poskytovať koncesie, ale vymenovanie a zaplnenie biskupských stolcov nikdy nemôže vydať na svedôľu kráľov. Pápežovia sa vždy pridržiavali zásady: „*Romano Pontifici jure divino potestas competit eligendi episcopus modumque electionis eorumque determinandi.*“¹⁵³⁾

¹⁵⁰⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 56.

¹⁵¹⁾ O tom svedčí list pápeža Rehora XI. písaný kráľovnej, v ktorom zdôrazňuje, že toto právo si nikdy nevindicovali kráľovia kresťanským duchom presiaknutí, lež iba tyrani. (Vid' Vat. Regest. Vol. 271, f. 40.)

¹⁵²⁾ Theiner II. p. 152. Katona: Hist. Crit. T. X. p. 574.

¹⁵³⁾ Palmieri: Tract. de Romano Pontifice (Ed. 2. Prati 1891 pag. 441.)

IV.

Reakcia proti rezerváciám.

Akcia rezervácií vzbudila so strany panovníkov reakciu. Videli v nich ukrátenie svojich práv. Medzi prvými, ktorí sa postavili proti rezerváciám, vidíme anglický parlament, ktorý ich vyhlásil za neplatné a pri zaplnení cirkevných benefícií normy starého cirkevného práva uznávali za smerodajné. Jeho príklad nasledovali panovníci sicilský a španielský, chcjúc si zabezpečiť práva pri zaplnení biskupských stolcov.

Panovníci všemožne sa vynasnažovali využiť zlého położenia cirkvi. Avšak pápežov, tak Urbána VI. ako i Bonifáca IX., nič nemohlo prinútiť k ústupu. Bonifác IX. išiel tak ďaleko, že v bulle 4. febr. 1391. usnesenie anglického parlamentu vyhlásil za neplatné a každé zasahovanie civilných osôb do vecí cirkevných za protizákonité: Ich povinnosťou je poslúchať, „non auctoritas imperandi.“

Pomery v cudzozemsku vždy boli barometrom pre Uhorsko. Zvlášť v cirkevných veciach mali naň veľký vliv. Nastúpením Zigmundovým na uhorský trón,¹⁵⁴⁾ vynorila sa obava, že cudzími kňazmi zaplaví krajinu. Stavby však urobily opatrenia a na sneme v Stolnom Belehrade roku 1387. prisahou musel im prisľúbiť, že o vymenovanie cudzieho kňaza nebude sa uchádzať u Sv. Stolice. Zaviazali ho, že nepripustí do krajiny pápežom menovaných kňazov.¹⁵⁵⁾ Nechovali mu podpísať inauguračný diplom,¹⁵⁶⁾ v ktorom sa na-

¹⁵⁴⁾ Supl. ad Vestig. Com. Kovachich I. 288 31. marca 1387 bol zvolený v Stolnom Belehrade za kráľa uhorského; r. 1414 v Aachene bol korunovaný za kráľa nemeckého, lombardskú železnú korunu dal si na hlavu v Miláne 25. nov. 1431 a konečne r. 1433 bol za rímskeho cisára korunovaný. Zigmund, ktorý bol toľkými hodnosťami obdarený, ako vidíme, — ľahko mohol v mútnom loviť a chceť svoju právomoc rozšíriť.

¹⁵⁵⁾ Diplomáciai emlékek az Anjou korból, III., str. 620.

¹⁵⁶⁾ Text tejto inauguračnej listiny máme iba v opise z XV. storočia v knižnici Schwarzenbergov vo Wittingau.

chádza i tento bod: „Kráľ sľubuje, že cudzincom a príslušníkom iných krajín, či sú oni osoby duchovné čiže kňazi, alebo osoby svetské, neudelí dignít a donácií, úradov, majetkov a majetkových práv, že nebude sa uchádzať u pápeža za donáciu benefícií v krajine pre cudzincov, ale že uprázdnené veľkňazské miesta ako aj ostatné hodnosti a úrady zaplní len ľuďmi uhorskej národnosti.“

Toto je prvý prípad v Uhrách, že zákonodarstvo uhorské robí opatrenia o zaplnení cirkevných benefícií.¹⁵⁷⁾ Toto opatrenie však nie je ničím iným, ako akýmsi záväzkom zo strany kráľa, že len uhorských kňazov bude odporúčať na cirk. benefícia. Že opatrenie zákonodarstva malo tento cieľ, vidieť i z toho, že málokedy sedelo v arcikňazských stolcoch toľko uhorských veľmožov, ako práve koncom XIV. storočia. Tak na príklad v roku 1395. ostrihomským arcibiskupom bol Ján Kanizsay, kaločským Mikuláš Bebek, pätikostolským Valent Alsáni, ktorý bol súčasne i kardinálom; rábskym Ján Héderváry, jágerským Štefan Csikó de Pomaz, varadínskym Lukáč Órévy, záhrebským Ján Szepesy, sriemskym Tomáš Ludányi.¹⁵⁸⁾

Pri zaplňovaní cirk. benefícií v tomto čase si králi uhorskí nežiadajú akéhosi práva na základe kráľovského patronátneho práva.

Zrejme vysvitá to pri zaplnení demešského prepoštstva v r. 1389. Prepošt Peter bol vymenovaný biskupom sedmohradským. Na uprázdnené miesto kráľovna Mária rada by bola dosadila svojho človeka a preto sa uchádzala u pápeža Bonifáca IX., aby protežanta Pavla Tarkóyho vymenoval za prepošta.¹⁵⁹⁾

Zigmund kráľ tiež takto sa uchádza v prvých rokoch svojho panovania o kapitulske štallumy pre svojich ľudí.¹⁶⁰⁾

Samozrejme pri zaplňovaní arcibiskupských a biskupských stolcov len cestou žiadosti prosili pápeža. Podobná žiadosť nemala žiadnych právnych účinkov na rozhodnutie pápežovo.

Voľba vesprímskej kapituly v roku 1387. je dôkazom toho, že kráľ si bol vedomý toho, že pápež nemusí brať do ohľadu jeho žiadosti. Zigmund a Mária v záujme svojho protežanta obrátili sa aj do Venedigu, aby boli u pápeža v tejto veci podporovaní.¹⁶¹⁾

¹⁵⁷⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 74.

¹⁵⁸⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, str. 33.

¹⁵⁹⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 75.

¹⁶⁰⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 75.

¹⁶¹⁾ Rozhodnutie Venedigskeho senátu v tejto veci zo dňa 30. júla 1387. Vid: Anjoukori emlékek III., 649 — taktiež Fraknói, na strane 75.

Zigmund vzdor svojmu záväzku, že nebude pomáhať cudzím kňazom dostať sa na biskupské stolce, neučinil zádosť, nakoľko v tomto záväzku implicite to bolo, že ne-cudzincov bude všemožne podporovať.

Svojmu sľubu nedostal. Obvinenie však neobstojí. Videli sme, že na biskupských stolicách ešte nikdy nebolo toľko uhorských magnátov, ako práve za neho. Proti tomuto tvrdeniu hovoria faktá. Z časov panovania pápeža Bonifáca IX. a to z prvých štyroch rokov (1389—1393) stojí nám po ruke 232 donačných búl, zpomedi ktorých iba v ôsmych sú vymenovaní cudzinci.

Koncom storočia zkazonosné a nebezpečné následky rozkolu západnej Cirkvi i v Uhorsku sa zjavujú. Zigmund po smrti svojej manželky stojí pod cudzím vlivom. Nevďačnosť jeho ešte i oproti svojmu najväčšiemu dobrodincovi, sv. Stolici sa prejavuje. Svojím chovaním takmer prinútil vysokú hierarchiu a väčšinu zemanstva, aby sa proti nemu postavili a na jeho odstránenie podnikli všetko možného.

Proti sv. Stolici sa postavil roku 1394., keď sa zdržoval v Bratislave a tamojšiu kapitulou podrobil vyšetrovaniu. Vtedy ho napadli takzv. „bulláši“, ktorí takmer všetky miesta mali okupované.

Zigmund už predtým snoval plány, ako by si mohol uchvátiť moc na poli cirkevnom. Pred cirkevne smýšľajúcou verejnosťou svoj plán odôvodňoval svojím záväzkom, učeným na stolnobelehradskom sneme (1387.), a že takto vymenovaní, nepoznajúc túnajšie pomery a zákony, sú príčinou mnohých chýb a z toho pochádzajúcich škôd. Pravá príčina však vázila v tom, že teraz videl vhodnú chvíľu dostať moc do svojich rúk na poli cirkevnom.

V tom čase prišiel do Bratislavy Mikuláš Herthman a odvolávajúc sa na svoju bullu, žiadal o prijatie do kapituly.

Zigmund mu to odoprel v listine svojej takto: „**Circa ea, que nostre Jurisdictionis et Juris patronatus fulcimenta inconcussa et illibata conservanda, nec non augmentum, quietem et Commodum regni nostri et ecclesiarum a divis nostris pregenitoribus regibus videlicet hungarie fundatarum, quarum per Suscepta regni gubernacula veri patroni censemur.**“¹⁶²⁾

Vydal rozkaz kapituli, aby sa neopovážili žiadneho cudzinca prijať „**etiam si litteras apostolicas vel legatorum eius habuerint**“ bez jeho usozumenia „**et sine eius expressa licentia**“. Kapitula pravdepodobne z bojzlivosti odmietla

¹⁶²⁾ Kráľovské nariadenie z roku 1394 (Knauz: Magyar Sion 1864, I. str. 414.)

žiadosť Herthmanovu. Herthman sa však neuspokojil výrokom kapituly a opierajúc sa na svoju bullu, cirkev bratislavskú dal pod interdikt.

Zigmund v hneve svojom vydal nové nariadenie kapituli, dopustiac sa opäť novej nezákonnosti, aby napriek interdiktu „**Solemmitates missarum et aliarum horarum modo consueto sive diminutione peragere faciatis**“.¹⁶³⁾

Ako sa skončila záležitosť Herthmanova, zo súdobých listín nemožno presne ustáliť. Knauz, najlepší znalec archívu bratislavskej kapituly, nikde nenachádza Herthmana v zozname bratislavských kapitulníkov.¹⁶⁴⁾

Svoje nariadenia, vynesené proti „bullášom“ nechá si roku 1397. na temešvárskom sneme potvrdiť.¹⁶⁵⁾ Snem na jeho popud sa usniesol: „**Praeterea beneficia ecclesiastica Bullati acceptari non valeant, nisi illi, quibus per patronos ipsarum ecclesiarum ipsae ecclesiae conferuntur.**“¹⁶⁶⁾

Pápež však napriek tomu pridrižiava sa neústupne svojho stanoviska. V tomto ho nepomýlil ani otras, zapríčinený západným rozkolom cirkevným, ani pomery, panujúce v Uhorsku. Pápež vystihol, že auktorita a moc Zigmundova je úplne podkopaná.

Opatrenia Zigmundove neboly žiadnym plánovitým a vedomým prejavom jeho cirk. politiky: boly iba uplatnením smeru, ktorý chcel cudzincov v budúcnosti vytvoriť z cirk. hodností.¹⁶⁷⁾ Nespokojnosť väčšiny obyvateľstva a antipatiu voči Zigmundovi najlepšie dokazuje jeho uväznenie v roku 1401. V roku 1403. zvolili za kráľa Vladislava, doterajšieho kráľa Apulského, pápežom Bonifácom a uhorským vysokým klérom všemožne podporovaného. Vladislav však zo zbabelosti nezaujal uhorský trón.

Zigmund využil Vladislavovej nerozhodnosti.

Tri veci mal pred očami: kráľovskú auktoritu upevniť, moc povzniesť a dôchodky svoje zvýšiť. A toto mienil docieľiť tak, že rozšíri svoju právomoc na poli cirkevnom. Cirkev a jej sluhov chcel učiniť úplne neodvislými.

Zigmund vydal v Bratislave dňa 6. apríla 1404. v dejinách cirkevných chýrečné nariadenie, ktoré je mnohými označené ako „kráľovské placetum“.¹⁶⁸⁾ Toto nariadenie

¹⁶³⁾ Magyar Sion I., 417.

¹⁶⁴⁾ Magyar Tört. Tár. II., 230. Knauz: Az 1397-iki országgyűlés.

¹⁶⁵⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, str. 33.

¹⁶⁶⁾ Knauz: Magyar Történ. Tár III., 230.

¹⁶⁷⁾ Frankói: Magyar kír. kegyúri jog, 78.

¹⁶⁸⁾ Intelligitur nomine placeti facultas statui falso attributa ordinationes ecclesiasticas, praesertim litteras pontificias praevis examinandi et prout visum fuerit, promulgationem concedendi vel denegandi. Sipos: Enchiridion juris Canonici, 1926, p. 16.

malo za cieľ zabezpečiť pre seba a svojich nástupcov hlavnú patronátne právo.¹⁶⁹⁾

Toto nariadenie podávame v plnom znení, aby sme ho mohli rozobrať.¹⁷⁰⁾

„Deliberacio domini regis et baronum.

Nos Sigismundus Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. marchioque Branderburgensis sacri Romani imperii vicarius generalis et regni Bohemie gubernator, universis et singulis presentes inspecturis et presertim presencium serie volumus fieri manifestum, quomodo nonnulli, ymmo quamplures regnicole nostri, ecclesiastici videlicet ex seculares, creberrimis vicibus tribulationes, vexationes, dampna, nocumenta, iurium et iurisdictionum ipsorum alterationes ac violaciones, ipsis per bullatos hactenus irrogatas et illata fuisse ac irrogari de presenti, lamentabilibus vocibus et turbatis animis nobis propalarunt; adeo insuper se per censuras ecclesiasticas, ut puta citaciones extra regnum, excommunicaciones, interdicta, moniciones, pecuniarum, rerum et bonorum exinde exacciones, extorsiones et pactaciones gravatos, impeditos et molestatos acclamant, quod nisi superinde eis remedium revelacionis et liberacionis adhiberetur oportunum, ad ingentem exinanicionem rerum et bonorum necnon status, libertatis et iurisdictionis eorundem exterminium, eos oporteret devenire; supplicantes nostro culmini humiliter et devote, ut eis et eorum statui tocusque regni nostri utilitati et comodo regali presidio et defensionis auxilio succurrere dignaremur. Nos itaque, qui cunctorum et precipue nobis subiectorum incomodis subvenire et calamitates quibus gravantur reprimere tenemur, eisque toto nostro posse et voluntate obviare, auditis premissis lamentabilibus querelis, et experientia nonnullis temporibus super eis recepta, oppressiones, nihilominus et huiusmodi tribulationes, hucusque presertim hiis proximis disturbiorum et regni nostri mocionum temporibus per bullatos ac alios, auctoritate sedis apostolice, quam ad nostri honoris, status et gradus deieccionem, regni nostri et corone in alium translacionem, ac alias ad nostri totalem depositionem laborasse et adhuc sentimus indefesse laborare, nobis et regnicolis nostris illatas et irrogatas, animo iam ulterius tollerare non valentes patienti, attendentes potissime netarium illi obediencie debitum debere reddere, qui subditorum utilitati et paci repugnans,

169) Fraknói: Magyar kir. kegyúri jog, str. 116—118.

170) Text uvěřujeme na základe dra Kollányiho, srov. Religio 1909, č. 42.

eos dolosis machinacionibus, latentibus insidiis afficere et publicis nocumentis non desinit lacessare; omniumque prelatorum, baronum, procerum, militum, nobilium et universitatum dicionis sacre corone regie Hungarie atque nostro consilio et matura deliberacione diucius prehabitis, eorumque utilitate, intencione, ymmo peticione ad hoc circa nos laborantibus, presencium serie, auctoritate eiusdem sacre corone et de plenitudine regie potestatis volumus, pronunciamus, sancimus, decernimus et declaramus, quemadmodum pridem factum et dispositum fuisse recolimus, ut nullus bullatus, auctoritate videlicet apostolica vel alia quavis preterquam nostra, sine nostro speciali consensu beneficia ecclesiastica curata vel non curata, cuiuscunque valoris existant, olim, uti percepimus, vigore literarum apostolicarum et legatorum eius seu aliorum quorumcunque prelatorum acceptari et assequi solita, acceptare, assequi et etiam tempore disturbiorum proxime preteritorum regni nostri assecuta et obtenta possidere, retinere et habere durantibus instantibus distensionum regni nostri temporibus et presenti decreto nostro immutato (vel revocato per expressum) nec aliquis prelatorum eorundem et vivorum ecclesiasticorum, cuiuscunque status, ordinis, gradus, condicionis vel preeminencie existat, preter nobiles seculares ius patronatus eligendi et presentandi habentibus, beneficia qualicunque vel quomodocunque vacancia vel vacantura cuiquam providere et de eis disponere, in toto vel in parte, preter nostram maiestatem, cuius disposicioni, collacioni et provisioni ea pleno iure reservamus, nullas quoque literas apostolicas et rescripta, cuiuscunque tenoris, seu legatorum, cardinalium, auditorum ac iudicum, officialium et executorum quorumcunque, sive in Romana curia sive extra eandam, cuiuscunque tenoris, roboris, firmitatis et comminacionis existant, tam in causis beneficialibus, quam in aliis quibuscunque causis litigiosis, criminalibus vel prophanis, emanatas vel obtenta valeat atque possit; auctoritate regia supradicta irritum decernentes et inane si contra hec per quempiam scienter vel ignoranter contigerit attemptari; contradictores denique et huic decreto repugnare attemptantes, crimen lese maiestatis incurrere, et irremissibiliter volumus condigna ultione puniri. Quodcirca vobis universis et singulis prelatis et abbatibus, prepositis, prioribus, quardianis, capitulis, ecclesiarum parochialium et capellarum rectoribus, aliis etiam cunctis viris ecclesiasticis, cuiuscunque status, condicionis et dignitatis existant, firmo regio sub

edicto nec non sub poena capitis et privationis beneficiorum et rerum singularum, precipiendo mandamus, quatenus amodo deinceps nullas huius modi literas apostolicas, legatorum, cardinalium, auditorum et aliorum quorumvis iudicium et officialium curie Romane, nec non citationes, inhibitiones, rescripta, execuciones et processus cuiuscunque tenoris existant, tam in causibus (sic) beneficialibus, quam in foro contencioso, sive in dicta Romana curia, sive extra, per quoscunque iudices principales et executores emanatas et obtenta, recipere, publicare et execuciones demandare, quovismodo presumatis sine nostro consensu et licencia speciali, et aliud sub poena premissa facere non auri. Presentes etiam volumus in locis et ad id aptis publice facere proclamari. Datum Posonii dominico die octava pasche, anno domini millesimo quadringentesimo quarto."

S týmto nariadením treba sa zapodievať obširnejšie, keďže verejne-právne diela nevenovali mu takmer žiadnej pozornosti. Je to vážna, do života Cirkvi veľmi hlboko siahajúca otázka a napriek tomu na prstoch by sme mohli spočítať práce, ktoré sa ňou zaoberajú. Zo starších časov je iba so pár brožúr, vzťahujúcich sa na otázky predmet.

S „**jus placetum**“-om začali sa dôkladnejšie zapodievať v Uhorsku roku 1893. Podnet k tomu dal pastiersky list biskupa rožňavského.

Placetum pochádza z dôb veľkých cirkevných rozkolov. Veľký cirkevný rozkol sa započal r. 1378. a trval až do r. 1429. Podnet k tomu dalo nariadenie pápeža Urbana VI., v ktorom robí opatrenia oproti zmätkom, pochádzajúcim zo strany protipápežskej. Nariadenie ukladá biskupom, aby pápežské spisy boli vyhlásené len po svedomitom preskúmaní. Panovníci placetum používali len v prospech Cirkvi. Jus placetum je cirkevného pôvodu a len neskôr sa stalo nástrojom a zbraňou, používanou proti Cirkvi.

Predovšetkým treba konštatovať, že text nariadenia Zigmundovho nie je úplný.¹⁷¹⁾ Najpodstatnejšia stať nám chýba, nakoľko na jednom mieste papier je roztrhaný. Niekoľko slov sa nedá vôbec prečítať, a až na 17 miestach smysel textu je úplne nejasný.

Text nariadenia jasne hovorí, jeho obsahom netreba sa obširnejšie zapodievať. Treba však konštatovať nasle-

¹⁷¹⁾ Dekrét Zigmundov sa nachádza v ostrihomskom arcibiskupskom archíve. Text dekrétu uverejnil: G. Pray: Specimen Hierarchiae Hungaricae (Posonii et Casoviae 1776); Kovachich „Vestigia Comitiorum apud Hungaros (Buda, 1790) a G. Fejér-a Codex Diplom. H. eccl. civ. Tom. X. vol. IV. (Buda, 1841). Najspôhlivejší text dekrétu uverejnil dr. Kollányi v časopise Religio r. 1909, ročník LXVIII., č. 42.

dovné: toto nariadenie sa podstatne líši od ostatných nariadení, ktoré smerovali proti pápežským mocenským snahám. Namiesto do života uvedenia starej praxe kanonického práva, všetky práva circa sacra prenáša na korunu.

Zigmundovo nariadenie je však len dočasného rázu.¹⁷²⁾ Nevieme, či máme do činenia s nariadením alebo zákonom.

O tomto sú rozličné mienky. Najlepší znalec starého zákonodarného práva, Martin Kovachich¹⁷³⁾ dekrét Zigmundov považuje za zákon, odvolávajúc sa na to, že je tam reč o porade na snemovni („vestigium comitiorum“). Ignác Battyan¹⁷⁴⁾ pochybuje, že by tento dekrét mal charakter zákona.

Uhorské liberálne kruhy všemožne sa vynasnažovali dokázať, že dekrét Zigmundov bol zákonom. O tomto sa vyvíjala v roku 1843 v snemovni veľmožov veľká dišputa, ktorú zo strany liberálov viedol gróf Jozef Teleky.

Cirkevné stanovisko zastával čanádsky biskup Jozef Lonovics.¹⁷⁵⁾

Otázka jus placetum znovu sa vynorila z príležitosti vyhlásenia dogmy o neomylnosti pápeža (de infallibilitate Romani Pontificis) r. 1870 na sneme vatikánskom. Podnet k tomu dal pastiersky list Juraja Schoppera, biskupa rožňavského, v ktorom usnesenia vatikánskeho snemu uverejnil a nariadil svojim kňazom, aby ich vyučovali. Niektoré uhorské hyperliberálne kruhy videli v tom naštrbenie suverenity uhorského kráľa. Protestovali proti tomu, odvolávajúc sa jus placetum. V peštianskej snemovni povstala o tom veľká debata, ktorej sa zúčastnil i Fraňo Deák, najväčší štátnik uhorský, ktorý o tejto otázke hovorí toto:

„Preštudoval som, nakoľko som mohol, otázku placeta, ale priznávam sa — možno, že obišiel moju pozornosť — v hrubom Corpus Juris nenašiel som jediného zákona, ktorý jasne opisujúc právo placeta, povedal by, v čom vlastne ono pozostáva.“ — Ďalej hovorí: **„Toto jus placetum je zvláštna vec. Ja ho nepovažujem za špeciálne právo, ale za také, ktoré neprislúcha výlučne jednému štátu, výnimčne Uhorsku, ale každému štátu, aby na zabezpečenie**

¹⁷²⁾ Szalay László: Magyarország történelme, II., 327. Zigmund svoje nariadenia mienil len dočasnými, kým nepominú zmätky a následky povstania. Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, 35: „Katolícka krajina nemohla sa obísť bez pápeža. Zigmund po poldruhu roku 1405 prinútený bol s nástupcom Bonifácia IX. Inocentom VII. sa smeriť k nemu ako i ku Gregorovi XII. poslať legátov a zase pápežských legátov tu prijať.“

¹⁷³⁾ Kovachich: Vestigia Comitiorum apud Hungaros, pag. 204.

¹⁷⁴⁾ Ignatius Battyan: Leges Ecclesiae Regni Hungariae, 1785.

¹⁷⁵⁾ Vid' Földházi napló, 1843—44, sväzok II.

sojjej existencie vystúpil proti učeniam a činom, ktoré by ohrožovali jeho jestvovanie."¹⁷⁶⁾

Ani v najnovšej dobe nielo v tejto otázke medzi uhorskými cirkevnými a verejnoprávnymi vedátormi jednotnej mienky. Timon, vynikajúci znalec uhorského verejného práva, postavil sa na stanovisko Kovachichovo, kým Hanuy píše toto:

„Dekrét Zigmundov nie je jus placetum, ale prináleží do rámca práva beneficiátneho, ba i sem len ako pokarhajúce opatrenie proti neuznanému pápežovi Bonifácovi IX. Dekrét práve preto, napriek zákonitej forme, dogmatickým prameňom verejného práva uhorského nikdy nebol a takto ani nemôže byť spomínaný za zastaralý prameň právny pri dokazovaní oprávnenosti donačného „práva“, tým menej je on dôkazom, že kráľovi príslúchalo právo placetum, dozerať a povoľovať pápežské listiny. Možno ho registrovať iba len ako historický dokument zákonodarstva v tomto smere sa pohybujúceho. Avšak ako taký zasluhuje plnej pozornosti v dejinách cirkevných a národných a vo vývojevých dejinách patronátneho práva kráľovského, plných násilnými momentami, je písomným dokladom nadmier dôležitej udalosti.“¹⁷⁷⁾

Opatrenie Zigmundovo nenachádza sa v Corpus Juris, teda neviaže ani ako zákon, ani ako nariadenie. Obsahuje tieto tri veci: 1. kategorické vyhlásenie, že každé nariadenie sv. Stolice je zmätočné, jestli nemá kráľovského schválenia; 2. bez kráľovského dovolenia zakazuje prijatie, vyhlásenie a exekvovanie pápežských nariadení: „recipere, publicare et executioni demandare“; 3. porušenie tohoto nariadenia je crimen laesae majestatis, trestné smrťou, ztrata beneficia a iného majetku (sub poena capitis et privationis beneficiorum et rerum singularum).

Nariadenie Zigmundovo však nevstúpilo vôbec do života.¹⁷⁸⁾ Dľa Fesslera **„vždy sa našli uhorskí vysokí hodnostári, ktorí chceli byť odvislí radšej od d'alekej kúrie, ako od blízkej koruny.“¹⁷⁹⁾** Zákon tento bol tak krutý, že v tak rozháraných pomeroch sotva by sa dal previesť bez otrasov.

A keby aj bolo bývalo ako zákon ustálené, nedá sa dôvodiť pri oprávnenosti kráľovského placetu a to preto, lebo dľa Corpus Juris **„Litterae et Privilegia eius ante**

¹⁷⁶⁾ Parlamentí napló zo dňa 28. júna 1873.

¹⁷⁷⁾ Hanuy: Religio, 1909.

¹⁷⁸⁾ Vid' reč biskupa Lonovicha. Förendiházi napló, 1843—44, sväzok II.

¹⁷⁹⁾ Geschichte der Ungarn, sväzok IV, str. 1201.

Millesimum Quadringentesimum sextum annum emanata non servantur.“ Že medzi tieto patrí aj nariadenie zo 6. apríla r. 1404, to je evidentné. Potvrdzujú to dejiny a tradičná obyčaj.¹⁸⁰⁾

Dľa nariadenia Zigmundovho pod placetum patrily iba tie pápežské listiny, ktoré sa vzťahovali na beneficiátne a sporné záležitosti. Iné veci pod placetum nepatrily, čo dokazuje pamätná listina arcibiskupa a uhorského primaša Jána Šimora, predostretá kráľovi dňa 19. novembra 1870 o placetume.¹⁸¹⁾

V nariadení Zigmundovom ešte sa stretáme s jednou zvláštnosťou: ohľadom menších beneficií je prívržencom aktivity, kým pri zaplnení biskupských stolcov pasívnou resistenciou mieni si svoje práva zabezpečiť. Zvlášť toto jeho chovanie zapríčinilo v Cirkvi mnoho zmätkov.

Najviac to pocítily dve diecézy: kaločská a vesprímska. Zpomedia mnohých prípadov nech slúžia za ukážku dva najeklatantnejšie, ktoré výrazne charakterizujú tehdašie pomery.

V roku 1402 Ján Garai bol posledným zákonitým arcibiskupom kaločským. Po jeho smrti od roku 1402 az do roku 1418 v kráľovských listinách sa hovorí, že arcibiskupský stolec kaločský je uprázdnený, vyjmúc rok 1417, keď je Andrej kráľom uznaným arcibiskupom a v roku 1408—1410, keď je Mikuláš ako „electus“ označený. V pápežských listinách je však označených 7 arcibiskupov (Chrysogon, Anton, Štefan, Jeronym, Branda, Mikuláš a Ondrej), ktorí boli zákonitým spôsobom na základe rezervácií vymenovaní okrem Antona.¹⁸²⁾

V diecéze vesprímskej nie sú pomery lepšie. Od r. 1402 až do 1420 diecéza nemá zákonitého biskupa. Na čele diecéze stoja síce biskupi, ale buďto pápežom, alebo kráľom nie sú uznaní.

Najzaujímavejší je prípad uprázdneného vesprímskeho stolca biskupského. Takmer cez dve desaťročia ostal nezaplnený. V roku 1417 Zigmund povýšil Petra Rozgonyiho za tamojšieho biskupa. V donačnej listine hovorí:

„Jeho (Petra Rozgonyiho) na základe nášho práva patrónskeho považovali sme za zvoleného, vymenovaného a predstaveného na cirkev a biskupstvo vesprímske právne

¹⁸⁰⁾ Corpus Juris T. I. p. 172.

¹⁸¹⁾ Text do latinčiny preložený sa nachádza v diele A. Rostkoványiho, nitrianskeho biskupa, „Monumenta catholica pro independentia potestatis Ecclesiasticae ab imperio civili“ sv. XII., str. 237—268. S pamätnou listinou kardinála Šimora zapodievame sa obsérne na príslušnom mieste.

¹⁸²⁾ Pray: Specimen T. II.

a fakticky uprázdnené a postrádajúceho svojho veľpastiera, ba touto našou listinou ho skutočne **volíme, menujeme a predstavujeme**. Spomenuté biskupstvo a cirkev so všetkými, bársktorým názvom označenými právami a náležitosťami cirkevnými a svetskými mocou spomenutého nášho práva patrónskeho, dávame a darujeme menovnému pánovi; naznačenú cirkev a biskupstvo plným súhrnom práv na neho prenášame”.

Nato nariadil vesprímskej kapitule, aby Petra **Rozgonyiho** uznala za svojho biskupa. — Kapitula však to neúčiniła, pridržiavajúc sa svojho práva, podľa ktorého ona je povolaná dať diecézi biskupa.

Zasluguje ešte pozornosti, že pápež Rozgonyiho ani po voľbe kapitulskej neuznal, lebo v tom čase žil ešte pápežom Bonifácem IX. vymenovaný biskup Juraj a súčasne nechcel uraziť ani práva kardinála Brandu, ktorý bol zase Jánom XXIII. za tamojšieho administrátora ustanovený. Sedem rokov fungoval Rozgonyi ako „episcopus electus”, a len po smrti biskupa Juraja a zrieknutí sa kardinála Brandu dňa 5. mája 1424 dostal Rozgonyi vymenováciu bullu.¹⁸³⁾

Nemôžeme prejsť bez povšimnutia ponad dvoma veľmi významnými momentami. Zigmund sa neprotivil stanovisku kapituly, ktorá sa pridržiava svojho práva — elekcie kánonickej. Zaujímavý je diplom zo dňa 26. novembra 1417 v ktorom stojí: **duximus nominandum eligendum pariter et praeficiendum**.¹⁸⁴⁾

Okrem týchto dvoch diecézi za uprázdnené vyhlásil v Uhorsku ešte jágerskú sriemsku a vacovskú, odôvodňujúc to tým, že arcipastieri ani po vyhlásení amnestie nezaujali

¹⁸³⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 126.

¹⁸⁴⁾ Veľmi zaujímavé to explikuje Tomcsányi: A Főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésével, str. 31—32. Kapitula mohla tak hovoriť, lebo vedela, že Zigmund nebral to vážne: Petrum Rozgonyi episcopum eligimus nominamus et praesentamus. — Nech za je nám dovolené dokázať, keď v tom čase Zigmund daroval Albertovi z Michaloviec auranské priorstvo, Albert z Michaloviec nepovažoval za dostačujúcu kráľovskú donačnú listinu, aby sa mohol považovať za oprávneného vlastníka priorstva, ale situáciu chápal tak, že od patróna obsahol prezentáciu a odporúčanie a teraz je povinný obstaráť si od patričnej cirkevnej vrchnosti vlastné vymenovanie. A keď to obsahol — v novej listine žiadal ku zákonnému vymenovaniu súhlas kráľov. Zigmund to u učinil, v novej listine svoj skutok, ktorý v predošlej listine nazval donáciou, v druhej už len prezentáciou ho nazýva. Obsah kráľovskej listiny zo dňa 22. decembra 1417 je tento: Albertus de Nagymihal Philiberto de Nalbato provisionallibus litteris supradicto suo prioratu Aurance pro eiusdem Alberti parte ad nostram praesentationem iuxta alliarum litterarum nostrarum regalium eidem per nos concessarum continentiam emanatis supplicavit, ut ipsis nostrum regium consensum adhibere dignaremur. Unde nos litteras provisionales ratas et gratas habendo eiusdem nostrum regium assensum duximus adhibendum.” (Hazai okmánytár III., 310.) — O vymenovaní biskupa vesprímskeho našou mienkou je, že Zigmund, ako v prípade auránskeho priora, aj tu chcel povedať: „praesentamus”, keď sa tak silne vyjadril „eligimus, nominamus etc.” — Alebo či v horecítovanom predostretí nezbadať, že vymenovanie biskupov nepatrí do jeho právomoci? (Vid’ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, str. 31—32.)

Meszlényi vo svojom diele „A főkegyúri jog” rozoberá slovo „nominatio.” On totižto všade nazýva fakt kráľov pri zaplnení benefícií „menovaním” a nie „vy-

biskupské stolce. V Dalmácii 9 biskupov pozbavil benefícií. — Majetky cirkevné dal zhabať a spravovaním poveril svetských veľmožov v Kaloči Mikuláša Garaiho, vo Vacove Petra Cseha, v Jágrí vajdu Ctibora, vo Vespríme Mikuláša Szécsiho.

Nástupca Bonifacov, pápež Innocent VII. kráčal v šlapajách svojho predchodcu. Nepodniknul nič, aby nadviazal styky so Zigmundom. Zigmund však sám cítil, že situácia preňho je neudržateľná. Kňazstvo predtým jemu verné sa od neho pomaly odvracalo a nadväzovalo styky so Sv. Stolicou. L’ud túžil po mieri. Chovanie sa Zigmundovo vzbudilo dojem, že by sa rád smieril. Exekvovanie jeho nariadenia ani z d’aleka nebolo tak prísne, ako ešte pred rokom. V roku 1405. za čanádskeho biskupa vymenoval Džuz z rádu sv. Františka, Hinku, zoborského opáta za biskupa nitrianskeho. Vo vymenovanom dekréte nenazýva ich diecezálnymi, iba „**eppi electi**”. Títo biskupi sa nedali dva roky vysvätiť, z čoho zasa vidieť, že rešpektovali práva Sv. Stolice.

Medzi pápežom Innocentom VII. a Zigmundom sa pomer konečne zlepšil. Dňa 24. augusta 1405. pápež poslal kráľovi bullu, v ktorej poveruje kňaza, dajúc mu právo, že môže dať kráľovi rozhršenie ešte od tých hriechov, ktoré sú pápežovi rezervované. Hľa, prvý krok ku smiereniu.

Kráľ Zigmund nahliadol, že napokon on musí popustiť zo svojho meravého stanoviska. Prinútený bol k tomu tým viac, keď videl so strany pápežovej priazeň. R. 1410. v záujme usporiadania uhorských cirkevných vecí poslal do Bologne (v tom čase tu sa zdržoval pápež)¹⁸⁵⁾ s deputáciou

menovaním.” Dľa neho vymenovaním rozumieme zapínanie niektorého úradu tým spôsobom, ako sa to deje u štátu, keď úradník dostane svoje „vymenovanie”, vtedy vo svojom novom úrade vstúpi do všetkých práv, ničoho iného nepotrebuje. V takomto smysle „vymenovanie” nezodpovedá „nominationali regiae”. Pojem nominácie prešiel rôznymi fázami, dnes však môžeme s celou určitosťou tvrdiť, že nominatio regia neznamená nič iného ako u iných laikov patrónov obvyklú praesentáciu, alebo označenie osoby, ktorá dostane beneficium.

„Wie wir immer die Sache betrachten, in keinem Falle ist es kirchenrechtlich gerechtfertigt, die Nomination über die Präsentation zu stellen, noch weniger ihr dieselbe Tragweite beizumessen, wie der Anstellung von Staatsbeamten, da sie nie ein eigentliches Collationsrecht sein kann. Sie ist eine Art der Designation der Personen, ein Vorschlag, aber kraft päpstlichen Privilegs mit der Wirkung, dass die nominierten Personen, sofern sie nur die erforderlichen canonischen Eigenschaften haben, digni et idonei sind, auch die Bestätigung finden müssen, alsdann eine collatio necessaria eintritt.” Hergenröther, Über den kirchenrechtlichen Begriff der Nomination. Archiv f. k. Kirchenrecht, 1878, 209, I.

Že toto právo predostretia, ktoré je cir. pôvodu, nemôže byť „nominatio” (vymenovanie), vysvitá aj z osnovania pápežských bull, v ktorých o kráľovskom menovaní takýmto spôsobom je reč:

Cum itaque ecclesiae ad quam nominatio personae idoneae eidem ecclesiae in Episcopum praeficiendae Romano Pontifici pro tempore existentis facienda, ad Carissimum in Christo Filium spectare et pertinere dignoscitur Vid’ Meszlényi str. 9.

¹⁸⁵⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, str. 36.

Filipa Scolariho a Andreja Kapyho. Svoje požiadavky shrnul v piatich bodoch, z ktorých v druhom a v treťom stavia sa na stanovisko sv. Stolice.

Druhý bod znie nasledovne:

„Vzhľadom na dávnu obyčaj, ďalej na to, že kráľ je patrónom cirkvi, ako aj jeho predchodcovia boli patrónmi, napokon i vzhľadom na to, že beneficiáti krajiny v najväčšej čiaske sú mocní a voči kráľovi neodvislí, jeho postavenie ľahko môžu ohrožovať, ako to už urobili: nech dovolí pápež, aby benefícia udeľoval kráľ a jeho potomkovia, pápež však nech je povinný potvrdiť udelenie beneficií, alebo aspoň nech sa pričíní v tom smysle, aby pápež benefícia nikomu inému, len tým udeľoval, ktorých mu kráľ menom predloží.“ V treťom bode čítame zase toto:

„Nakoľko niektorí z veľkňazov krajiny..... stali sa nevernými kráľovi a otvorene sa postavili proti nemu, v nich dôverovať naďalej nemožno, pápež nech ich odstráni a nech ich preloží do cudzozemských cirkví, ich benefícia však daruje tým, ktorých pomenuje kráľ alebo jeho poverenec.“

Toto sú jasné slová, ktoré poukazujú na smýšľanie kráľa a jeho právnych poradcov. Zigmund žiada, aby pápež jemu a jeho nástupcom udelil právo, aby mohol darovať benefícia. Keď kráľ toto žiada od pápeža, potvrdzuje, že tohoto práva dosiaľ nemal. Na udelenie otázného práva však ani sám neráta, ba i v tom vidí akúsi výsadu, keď mu pápež prisľúbi, že bude brať ohľad na kandidátov kráľa, čím uzná, že pápež nie je viazaný kandidátkou kráľa.

Druhým, nie menším dôvodom je: žiadosť kráľa, aby odstránil tých biskupov, ktorí sa proti nemu previnili. Týmto uznáva, že nemá nad nimi práva.

Keď sa odvoláva na „starý zvyk“ a na patronátne právo „od svojich predchodcov zdedené“, na toto nekľade veľkú váhu.

Avšak táto žiadosť Zigmundova nebola splnená. Zigmund sa s tým dočasne uspokojil.¹⁸⁶⁾

Nástupcovia Innocentovi vzdor tomu, že situácia medzi Sv. Stolicou a uhorským kráľom nebola už tak napnutá, — nechceli ani počuť, žeby kráľ mohol zapliňovať biskupské stolce a udeľovať cirkevné benefícia. V r. 1410. kráľ poslal svojich dvoch delegátov a to Filipa Scolariho a Ondreja Kapyho do Bologne k pápežovi Jánovi XXII. s prosbou, aby mu povolil udeľovať cirkevné benefícia. Pápež mu to odo-

¹⁸⁶⁾ Vid' dľa Tomcsányiho: A főkegyúr szerepe a páspötkök kinevezésénél, str. 30.

prel, avšak v osobných veciach išiel mu po ruke. Na konsolidácii veľkú zásluhu mal pápežský legát Castiglione Branda. Za svoje veľké zásluhy r. 1411. bol povýšený na najvyššiu hodnosť — kardinálsku.

Rozhárané pomery, ktoré panovaly v tom čase v Cirkvi, mali nie malý vliv i na pomery v Uhrách. Popri zákonitom pápežovi vidíme až dvoch protipápežov, ktorí poskytnutím rozličných privilegií chcejú si zabezpečiť svoju moc. Zigmund po svojom zvolení za nemeckého cisára stal sa najmocnejším panovníkom Európy. Poznal, že jeho pasivita i tak nepovedie k cieľu, kým nebude uskutočnený jeho starý plán — úplné zamedzenie rozkolu.

Po mnohých nezdaroch a neúspechoch konečne r. 1418. podarilo sa svoláť do Kostnice synodu, ktorá dňa 21. apríla vydržila svoje posledné zasadanie. Tomuto zasadaniu pripisujú uhorskí historikovia veľký význam. Na tomto zasadaní vydobyl kráľ Zigmund pre uhorskú korunu právo vymenovania arcikňazov. Napriek tomu, že francúzski, anglickí a nemeckí arcipastieri bojovali za zpäťvedenie volieb kapitulských (electio canonica). Že sa toto Zigmundovi v plnej miere podarilo — ešte i slávny Fraknoi¹⁸⁷⁾ považuje to za autentické a síce na tom základe, že i Werbőczy prevzal do svojho Tripartita, kde hovorí:

„Sloboda krajiny, vzťahujúca sa na udeľovanie beneficií niekedy v dobe cisára a kráľa Zigmunda, spolu s ostatnými výsadami krajiny bola potvrdená na kostnickej synode, zabezpečená svätou prísahou, čo je jasne obsažené v bulle, o tom vystavenej.“¹⁸⁸⁾

Podľa Tomcsányiho celá domnienka o kostnickej výsadnej listine je bájkou, zakladajúcou sa na omyle.¹⁸⁹⁾

Kráľ Zigmund sa zúčastnil kostnickej synody. V tom čase on bol najmocnejším panovníkom celej Európy. Pravdepodobne sa pokúsil uskutočniť svoj starý plán. O tomto mnohí museli vedieť, a keďže Zigmund mal tak veľkú autoritu, považovali to za úplne nemožné, žeby sa jeho vôľa nebola splnila. Boli i takí, ktorí, pod vlivom svojej fantázie

¹⁸⁷⁾ A magyar királyi kegyúri jog, str. 11.: „Hoc sa nepodarilo vypátrať pôvodný exemplár na koncile vystavenej bully, ani jej opis, a o jej vystavení sa zápisnice koncilu nezmiňujú, o tom, že koncil túto bullu vo skutočnosti vydal, nemôže byť pochybnosť.“

¹⁸⁸⁾ A katolikus Magyarország, Budapest. Dielo toto bolo vydané z príležitosti 900 ročného jubilea založenia uhorského kráľovstva. Vyšlo vo dvoch veľkých sväzkoch. Pracovali na ňom prvotriedni odborníci. Vid' str. 145, sväzok I.

¹⁸⁹⁾ Nie len Fraknoi, ale i sám kardinál Pázmány upadol do tej samej chyby, keď r. 1635 píšuc o hlavno patronátnom práve, vo svojej pamätnej listine odvoláva sa na kostnicú bullu. Pázmány tiež pomýlil Werbőczy, prvý kodifikátor uhorského obyčajového práva. S mýlnym názorom Pázmányovým zapodievame sa obsérne v dobe jeho.

vedeli viac — i to, že pápež Martin V. vydal bullu, v ktorej udeľuje Zigmundovi a jeho nástupcom raz na vždy výsadu menovania biskupov.¹⁹⁰⁾

Na túto výsadu ako na najvýznamnejšiu, odvolávajú sa mnohí spisovatelia a štátnici neskoršej doby. Zigmund, podľa ich mienky, dosiahol najväčšieho úspechu. Kano-
nícke právo totižto nepoznalo patronátneho práva na arcipastierske stolce a po skončení boja o investitúru so strany svetských panovníkov prezentácia bola vytvorená. Práva panovníkov v tejto dobe sa rozprestierali iba na súhlas kráľov — neskôr si však začali úplne ľubovoľne jednať. Tak ďaleko šli, že hodnostári po menovaní ujali sa držby.¹⁹¹⁾ Napriek tomu ju nemôžeme prijať za oprávnený základ hlavno-patronátnych práv a to preto, lebo táto bulla vôbec nejestvuje. V tom samom jubilárnom diele čítame, že sa dosiaľ ju nepodarilo najstí.¹⁹²⁾ Márne sa odvolávajú na Verböczyho, ktorý žil o jedno storočie neskôr.¹⁹³⁾

Roku 1415. na Kostnickej synode prestal veľký západný rozkol Cirkvi. Všade hľadeli na túto udalosť s najväčšími nádejami. V Uhorsku však nepriniesla predpokladaných

190) Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a pápópökök kinevezésénél, str. 32.

191) Fejér: Codex Diplom. X. V. 691 a Hazai okmánytár, III., 309.

192) A katolikus Magyarországnak, str. 146, sväzok I.

193) O chýrečnej bulle až do Verböczyho nik nevie. Verböczy toto píše v nej: „ista libertas regni una cum complurimis libertatibus hujus regni in generali et celebri concilio Constantiensi corroborata iurisque iurandi religione firmata fuit prout in Bulla superinde confecta clare continetur.” (P. I. t. 11.) Verböczyho mienku potvrdzuje sám ostrihomský arcibiskup, kardinál Pázmány, dodávajúc, že pápež Martin V. „bulla iurata hoc privilegium confirmavit.”

Predovšetkým musíme konštatovať tú nemožnosť, že by nebol zostal aspoň duplikát. V roku 1447 Hunyady sa obracia na Sv. Stolicu, aby potvrdila výsady uhorského kráľa a nevie ani duplikát predostrieť Sv. Stolič. Sám pápež ju nechá hľadať. Nikde ju však nenašli, preto žiadosť Hunyadyho Sv. Stolice nevyhovela.

Rossi, advokát rímskej Konsistoriálnej kongregácie, dementujúc dôvody na obranu práv uhorského kráľa o výsadnej listine kostnickej v platom bode („de asserto privilegio concessio Sigismundo imperatori”) poznamenáva, že tá nič nedokazuje „cum non fuerit exhibitum authenticum . . . nullaque etiam talis privilegii mentio facta legitur in vita eiusdem Martini.” (Fraknoi: A magyar kir. kegyúri jog, str. 125.)

Július Várossy, arcibiskup kaločský vo svojej kritike o diele Fraknoiho „Magyarország egyházi és politikai összeköttetése a római szentszékekkel” o horespomenutej výsadnej listine píše:

„Nech je odo mňa ďaleko ešte i myšlienka, aby som hociečo zaprel z patronát-
nych práv uhorských kráľov. Iba to dokazujem, že tieto práva nemajú žiaden vzťah
k kostnickej bulle.” (Kath. Szemle z roku 1901, str. 403.) Várossy o tomto zmie-
ňuje sa ešte v „Magyar Sion” a tvrdenia o kostnickej bulle vyhlasuje za bášku. Dľa
jeho mienky Verböczy nemyslel na akúsi zvláštnu bullu, danú Uhorsku, ale pravde-
podobne mal pred očami s Nemeckom uzavretý konkordát, ktorý sa vzťahoval i na
Uhorsko. Tento konkordát totižto potvrdzuje staré práva, nové však neposkytuje. Keďže
kráľ uhorský pred tým nemal vymenovacieho práva — neobslahil ho ani teraz. Ver-
böczy totižto vychádza z nesprávneho stanoviska. On je tej mienky, že uhorskí králi
dedili prezentácie a nominácie právo od Sv. Stolice. Ak by táto praemissa obstála,
v tom prípade by i konklúzia bola pravdivá a správna. (Magyar Sion, 1896, str. 15.)

Predpoklady Várossyho sú pravdepodobné. Karácsonyi vo svojom diele Ma-
gyarország egyháztörténete na strane 36, píše:

Kostnickej synody zúčastnili sa mnohí členovia kat. cirkvi, ale zvláštnu činnosť
nemohli rozvíjať, nakoľko členovia koncilu nehlasovali po jednom, ale podľa národov
a uhorskí biskupi jednako len neboli počtom toľki, aby boli tvorili zvláštny národ.
Práve preto uhorskí vyslanci boli pripojení k nemeckým, s ktorými spolu hlasovali.
Podľa toho ujednanie, urobené s nemeckým národom, malo by byť platné i v Uhrách.”

úspechov. Pomery sa tam nezmenili. Zigmund využil zlého
položenia sv. Stolice, ktorá bola prinútená trpieť mnoho-
kráť i nezákonnosti, spáchané so strany Zigmundovej. Sv.
Stolica sa však proti jeho nezákonnostiam ohradzovala,
hájac stanovisko cirkevné. V pápežských bullách ničo reči
o kráľovskom vymenovaní. Vymenovanie sa deje obyčajne
tým spôsobom, že zaplnenie biskupského stolca pápež si
rezervuje sám pre seba ešte za života beneficiátovho.¹⁹⁴⁾

Spôsob zaplnenia biskupských stolcov po synode kost-
nickej ani zďaleka nenasvedčuje tomu, žeby kráľ uhorský
bol na nej dostal dajakú výsadu. Opačne, dňa 31. júla 1419.
vymenoval pápež Martin V. Juraja Palócziho za biskupa
sedmohradského, odvolávajúc sa na to, že kapitula sedmo-
hradská, ktorá bola jedine oprávnená voliť biskupa — ne-
dodržala termín. Na základe tohto právo zaplňovania
biskupského stolca prechádza na pápeža.¹⁹⁵⁾

Ak by Zigmund bol obsiahol na kostnickej synode vý-
sadu zaplňovania biskupských stolcov — tak by pápež
Martin bol musel o tom vedieť a nebol by robil toho pravý
opak. Ináč Zigmund, ktorý bol veľmi panovačný a domá-
hal sa všade svojich práv — dozaista by to nebol nechal
bez povšimnutia. Najskôr by bol preukázal výsadnú listinu,
na ktorú sa Verböczy a ostatní uhorskí historikovia a práv-
níci s takou určitosťou odvolávajú. Táto však nielen že te-
raz nejestvuje, ale ani nejestvovala.

Pápež Martin V. vyšiel Zigmundovi v mnohých veciach
v ústrety. Žiadosťiam a prosbám Zigmundovým často vy-
hovel. Nástupca Martinov, pápež Eugen (1431—1446.) ne-
preukázal toľko ústupnosti ako jeho predchodca. Svedčí
o tom prípad zaplnenia uprázdneného biskupského stolca
v Záhrebe. Roku 1438. na uprázdnený záhrebský biskupský
stolec mienil kráľ posadiť Abela Curzolaiho, 16ročného
syna veľmi vznešenej dalmátskej rodiny. Kráľ sa obrátil na
pápeža s prosbou, aby ho ustanovil za administrátora, kým
nedosiahne zákonitého veku. Pápež Eugen žiadosť kráľovu
odmietol a kráľ sa s výrokom uspokojil.¹⁹⁶⁾

Nástupcom Zigmundovým stal sa jeho zať Albert. Uhor-
ské stavy však ešte pred jeho voľbou prejavili žiadosť,
aby Albert nepokračoval v cirkevnej politike svojho pred-
chodcu. Preto nielen v podmienkach jeho voľby, ale i na

194) Na základe Fraknoiho „A magyar kir. kegyúri jog” o zaplnení biskupských
stolcov svedčia nasledovné pápežské bully: 4. februára 1424 sedmohradská, 5. mája
vesprímska, 23. mája jagerská, 11. apríla 1427 bosenská, 23. júla varadinská, 21. mája
1428 knínska, 30. augusta vesprímska, 21. júna 1429 nitrianska) str. 126.

195) Fraknoi: Magyar kir. kegyúri jog, str. 124.

196) Fraknoi str. 127.

budínskome sneme koncom mája r. 1439. sa zaviazal: „**Ecclesiastica beneficia vacatura non faciemus, neque permittemus per seculares occupari personas.**“¹⁹⁷⁾

Tak Albertovo ako i polozenie jeho nástupcu Vladislava I. bolo veľmi ťažké. Obidvaja boli cudzinci a počas svojho krátkeho panovania nemohli napraviť chyby Zigmundom spáchané na poli cirkevnom.

Márne sa tu odvolávajú ešte i najchýrnejší cirkevní právnici na bullu kostnickú. **Pápež Eugen IV.** nevie nič o kostnickej výsade. Aspoň jeho opatrenia to potvrdzujú. Dňa 15. februára 1440. vymenoval jágerského biskupa, **Dionýza Szécsiho** za arcibiskupa ostrihomského, na jágerské biskupstvo postavil **Šimona Rozgonyiho**, biskupa vesprímskeho, svojho legáta **Jána Dominisa** vymenoval za biskupa vesprímskeho, avšak toto vymenovanie už 9. mája zrušil a biskupa vacovského, **Mateja Gatalócziho**, ustanovil biskupom vesprímskym. Na jeho miesto vymenoval do Vacova Petra Agmándiho, prepošta ostrihomského.¹⁹⁸⁾

V Uhorsku znovu panuje zmätok. Stavby sú na dve strany rozptýlené, jedna čiastka je za syna **Albertovho**, druhá, mocnejšia, na čele s **Jánom Hunyadim**, zvolila mladého poľského kráľa **Vladislava** za kráľa uhorského a dňa 19. júla 1440 ho aj korunovala. Na sneme, ktorý zasadal, usniesli sa:

„**Podľa starých zvyklostí krajiny spisy, pochádzajúce od pápeža, koncilu alebo ich poverencov, či sa oni týkajú beneficiálnych, trestných alebo sporných záležitostí, bez súhlasu kráľa a jeho nástupcov do krajiny doniesť, na ich základe nastolovať do jakéhokoľvek beneficia a bárskeho zaprevadiť, nech sa nikto neodváža.**“¹⁹⁹⁾

Podnet k tomu daly zase len rozhárané pomery, ktoré v tom čase panovaly v Cirkvi. Pápež Eugen IV. prišiel do sporu so synodou bazilejskou. V Cirkvi nastal opäť rozkol. Amadeo, knieža savojský, dal zvoliť 5. novembra 1439 za protipápeža **Felixa V.**

Uhorské stavy túto okolnosť využili. Historikovia uhorskí stavajú to do svetla, akoby boli opatrenia so strany uhorskej proti zasahovaniu pápeža do ich záležitostí. Pomery však ani v Uhorsku neboly najlepšie, preto usnesenie

¹⁹⁷⁾ XXI. článok z roku 1439.

¹⁹⁸⁾ Fraknói: Magyarország és a római szentszék összeköttetése, str. 40.

¹⁹⁹⁾ Vetusta regni consuetudine exigente, declaramus, ut nullus, sine licentia nostra aut successorum nostrorum bullas et scripta papalia, vel concilii aut delegatorum ab eis, sive factum beneficiorum, sive poenarum, aut litium quarumcumque exprimat . . . importare aut se de quocumque beneficio, vigore earundem, intrmittere, vel etiam quemcumque . . . in causam attrahere presumat. Na základe zákonníka, zostaveného Kovachichom (Sylloge Decretorum I. 59—74). (Vid' tiež u Fraknóho A magyar kir. kegyúri jog, str. 134.)

snemu zo dňa 19. júla 1440 nebolo perfektuované. Vidieť i z postupu a jednania kráľa Vladislava I., ktorý sa obracia na pápeža s prosbou, aby pred zaplnením arcikňazského kresla láskava vyčkal jeho predostretie. Pápež mu prisľúbil, že jeho želaniu vyhovie, ale súčasne vyhlásil, že kráľovým predostretím si nedá na seba vplývať a nebude sa cítiť viazaným.²⁰⁰⁾ Poznamenali sme už, že Eugen IV. nepreukázal toľko ústupnosti ako jeho predchodca. Kto pozná jeho rigorózne jednanie, nemohol od neho inej odpovede očakávať. Známa je jeho odpoveď, daná panovníkovi portugálskemu r. 1440, kde píše:

„**Cirkevné právo zabezpečuje nástupcom Sv. Petra voľné disponovanie so všetkými cirkvami. Pápež volí a menuje arcikňazov podľa potrieb cirkvi a nie je povinný žiadať súhlas kráľov. Kráľovia francúzsky, anglický a španielsky, ako aj iní panovníci, vznášajú k nám prosbu a odporúčajúce listy vo veci vymenovania tých osôb, ktoré považujú za súce. Ich prosby vypočúvame, nakoľko to dovoľuje Boh a naša povinnosť, naproti tomu aj oni, jestli my, majúc pred očami záujem cirkvi, ináč jednáme, uspokojia sa.**“²⁰¹⁾

Postup Eugenov ohľadom zaplnenia biskupských stolcov bol ten istý i v Uhorsku. Záhrebské biskupstvo zaplnil Benediktom Zólyomim bez opýtania kráľa. — Kráľ Vladislav všemožne sa vynasnažoval dostať ta Jána Dominisa. Márne sa obracajú tak kráľ, ako i stavy na pápeža s rozličnými prosbami: („**Tuae serenitati ac baronibus dicti regni pro eo supplicantibus.**“) pápež sa pridrižiava svojho rozhodnutia i vtedy, keď kráľ prekáža pápežom vymenovanému Zólyomimu zaujať biskupský stolec.

Počas panovania Alberta a Vladislava nielo žiadnej zmeny pri zaplňovaní biskupských stolcov. S tým väčšou zmenou sa stretáme po smrti Vladislava za takzv. **interregna.**

Po ukrutnej bitke pri Varne (10. novembra 1444.), kde zahynul i sám kráľ Vladislav, vedenie krajiny prevzala päťčlenová rada regentov. Dňa 4. apríla 1445. na sneme bola krajina rozdelená na sedem okresov. Na čele každého stál hlavný kapitán.²⁰²⁾ Za svojho vedúceho uznali Jána Hunya-

²⁰⁰⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 136.

²⁰¹⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, str. 33—34, na základe Baronii Caesaris cardinalis Odorici Raynaldi et Jacobi Laderchii Annales Ecclesiastici denuo excussi ab Augustino Theiner Parisiis 1887, XXVIII., 328.

²⁰²⁾ Sasinek konzekventne nazýva ho Huňadským. Je nesporné, že rodina Hunyadovská bola slavianskeho pôvodu. Bangha S. J. v diele svojom „Jellemrajzok“ toto píše: „Rodina Hunyadovcov patrila k pomad'arčenej spoločnosti pochádzajúcej z južných Slavianov (III. str. 6.)

dyho, ktorý si vo vojne proti Turkom vedenej získal nehy-
núce zásluhy.

Hunyady bol s dvoma vecmi na čistom: vedel oceniť veľký význam biskupstiev, veď samé krajinské stavy už v roku 1445. — podľa tvrdenia svojho zapisovateľa — sa vyjadrily, že na biskupstvách spočíva najväčšia opora, ochrana a spravovanie krajiny. Preto cirkevné úrady boli premenené na štátne.²⁰³⁾ Hunyady však vedel i to, že na zaplňovanie biskupstiev nebude mať žiadnej ingerencie ani krajinská rada, ani jednotliví hlavní kapitáni. Nielen dejiny Uhorska, ale aj ostatných štátov svedčily o tom, že Sv. Stolica dosiaľ poskytovala väčšie-menšie výsady iba kráľom — „*postquam coronati exstiterint*“ Hunyady však napriek tomu chcel to dosiahnuť.

Nakoľko mu to ležalo na srdci, a aký veľký význam tomu pripisoval, vysvitá z usnesenia snemovného, vzťahu-
júceho sa na zaplnenie cirkevných beneficíí.

Svoje usnesenie síce zabalili do peknej formy: uprázdnené biskupské stolce, opátstva a iné cirkevné benefícia, oslobodené z područia akýchkoľvek uzurpátorov, nech sú udeľované vhodným osobám a to len obyvateľom krajiny, nie cudzincom, menovite však rehoľné opátstva nech pripadnú ľuďom, k reholi patriacim.²⁰⁴⁾

Pravým cieľom usnesenia však bolo to, aby regent-
ská rada mohla, „zaplňovať“ biskupské stolce, kým sa ne-
prinavrátia kráľ Vladislav,²⁰⁵⁾ alebo nebude zvolený nový.
Z počínania Hunyadyho to jasne vysvitá.

Keď sa stal regentom 5. júna 1446. pri boku 6ročného
Ladislava V., nechal si vyniesť zákon, „aby mal takú moc,
aká prináleží kráľovskej svrchovanosti“.²⁰⁶⁾

Už predtým na území svojho kapitanátu pokúsil sa to
uskutočniť, neskôr však ako hlava regentskej rady si to vy-
hradzoval s jej opýtaním. O tomto rozhodnutí ešte v prvej
polovici apríla 1445. upovedomil pápeža, prosiac ho, aby
týmto spôsobom vymenovaného veľkovaradínskeho bi-
skupa potvrdil.

²⁰³⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, str. 39.

²⁰⁴⁾ Zákoník vydal Kovachich „Supplementum ad Vestigia Comitum“
II. 9. 36.

²⁰⁵⁾ Dľa usnesenia snemovne Vladislav sa mal prinavrátiť do konca mája,
alebo mal dať o sebe vedieť, v protivnom páde snem mal zvoliť nového kráľa.

²⁰⁶⁾ Kovachich „Sylloge Decretorum“, 112.

Hunyady na veľkovaradínskom stolci rád by bol videl
Jána Vitéza de Zredna, prepošta varadínskeho,²⁰⁷⁾ vyzval
však veľkovaradínsku kapitulú, aby plnila svoje práva ka-
nonickej elekcie. Na základe tejto voľby odporúčal ho pá-
pežovi. Vymenovanie od pápeža prichodí až v decembri
1445. Pápež menuje Vitéza na základe svojej plnej moci.²⁰⁸⁾

Pápež Eugen IV. znajúc veľké zásluhy Hunyadyho, vo
všetkom s najväčšou blahosklonnosťou šiel mu v ústrety.²⁰⁹⁾
Poznal jeho nehyjúce zásluhy, ktoré si získal v bojoch ve-
dených proti Turkom. Ale pápež mal vždy pred očami
ochranu svojich práv. Roku 1447 obracia sa Hunyady na sv.
Stolicu s prosbou, aby pápež Eugen IV. potvrdil všetky vý-
sady, ktoré jeho predchodcovia dali Uhorsku. Pápež je
ochotný vyhovieť jeho žiadosti. Sám pápež nechal usilovne
hľadať koncept, alebo duplikát otáznej listiny. Žiada však
kráľa, aby boli predostreté duplikáty všetkých výsadných
listín. Tejto podmienke Hunyady nemohol vyhovieť, keďže
ani duplikát výsadnej listiny z kostnickej synody nejstvo-
val. A táto výsadná listina je považovaná za najhlavnejší
argument výsad uhorských kráľov.

²⁰⁷⁾ Katona: Hist. Crit. T. XIII. pag. 425. Fejér „Joannis Corvini de Hunyad“
str. 70. Ján Vitéz bol slavianskeho pôvodu. Ako kancelár užíva rozličné mená: Joannes
Vitéz, Joannes de Zredna. Jeho predkovia užívali priezvisko šafár. Rodokmeň jeho
rodiny nedá sa presne určiť. — Ján Vitéz bol kňazom záhrebskej diecézy, ktorá v tom
čase dávala kňazov kráľovskému dvoru. On už za časov Zigmundových bol v kráľov-
skom dvore — za panovania kráľa Adalberta stal sa protonotárom kráľovskej kan-
celárie a ako protonotárom stal sa prepoštom varadínskym.

Na osvetlenie tejto doby a udalostí musíme sa zapodievať v krátkosti s jeho
osobnosťou, ktorá je úzko spjata v tej dobe odohrávšimi sa významnejšími udalosťami.
S Jánom Hunyadiom žil už od dávna v úprimnom priateľstve, ktoré uzavrel ešte r. 1433,
keď spoločne odpravovali kráľa Zigmunda do Ríma, keď bol ten za rímskeho cisára
pápežom korunovaný. — Po bitke pri Varne (10. nov. 1444), keď panovala v krajine
na celej čiare bezhlavosť, hrozilo nebezpečenstvo občianskej vojny; sebeckosť a ctižanosť
jednotlivcov započala podkopnú prácu všemožne haňiac zaplnenie kráľovského trónu
— zase vidíme Jána Vitéza pri boku Jána Hunyadiho, ako jeho poradcu, ktorý svojou
autoritou a nevšednými vedomosťami bol jeho najväčšou oporou v najťažších to časoch
jeho krajinského gubernátorstva. Hunyadi však potreboval Vitéza, lebo nie len sprava-
vanie krajiny spočívalo na jeho ramenách, ale ako gubernátor, prvý to represen-
tant krajiny, musel vyjednávať so zahraničnými činiteľmi. Toto vyžadovalo človeka
diplomatickými vlohami obdareného, ktoré veru Ján Hunyadi postrádal. Objektívna
historia uznáva Hunyadiho za výborného vojvodu, ale súčasne označuje ho za „illi-
teratus existens“a. (Vid' Teleky X. 253), čo neskôr svojou usilovnosťou a mimoriadnou
vrodennou nadanosťou si osvojil. — Po smrti Jána Dominisa, biskupa varadínskeho, ktorý
padol pri Varne, stal sa jeho nástupcom. Medzi uhorskými biskupstvami toto stálo
na štvrtom mieste, nakoľko pod neho prináležala väčšia časťka Dolnej zeme — on
mal najväčší vliv na stredné zemanstvo. Preto sa Hunyadi pridržiaval jeho vymeno-
vania a všetko možné učinil v prospech jeho v Ríme. R. 1465 po smrti Dionisia
Szécsiho stal sa Vitéz 9. augusta 1472 ostrihomským arcibiskupom. (Vid' Franóti:
Vitéz János élete, Budapest 1879.)

Hunyadyho žiadosť v tomto ohľade podporovalo u pápeža a kolegiama kar-
dinálskeho aj obecnosťo bñarskej stolice. Svedčia o tom listy, písané pápežovi aquilé-
skému kardinálovi patriarchovi, Eleuterusovi Baptistovi, pápežskému fiskusovi Andreasovi
de Santa Cruce, taktiež pápežskému lekárovi Tadeusovi (Vid' Sberka listov Jána Vitéza
pod číslom IV.—VIII. a XI.) Toto je v cirkevných dejinách Uhorska ojedinelý prípad,
že si stolica nárokovala akési právo na zaplnenie biskupstva.

²⁰⁸⁾ Dataria Regesta (Eugenii IV., Annus XV., Lib. LXVI. fol. 205).

²⁰⁹⁾ Svedčí o tom dlhý proces, ktorý sa viedol o zaplnenie záhrebskeho biskup-
stva. Hunyadyho angažovanie proti Zólyomimu, vymenovanému biskupovi záhrebskému,
malo viac ráz osobný proti grófovi Cillejovcom.

Z doby regenta Jána Hunyadyho niektoré prípady o užívaní takzv. hlavnopatronátneho práva svedčia o tom, že to nebolo nič iného, ako „*supplicatio*“. Hunyady totižto označil osobu, ktorú považoval za najsúcejšiu na biskupský stolec a požiadal pápeža, aby ten, ktorého on s usro- zumením veľmožov si želá, bol za biskupa vymenovaný.*) Tak na príklad ihneď po zvolení Hunyadyho za regenta (5. júna 1446) — pápež Eugen IV. dňa 12. novembra 1446 vymenoval Augustína za biskupa rábskeho (**Liber Provisio- num f. 13**). Augustína kandidoval Hunyady, ale dozaista nebol vymenovaný bez jeho vedomia. **Schwandtner** (*Scriptores rerum Hungaricarum veteres et genuini*. Vindobonae, 1746. II. 36.) podáva ešte jeden prípad zo 17. októbra, z kto- rého vidieť, že Hunyady iba odporúčal na biskupský stol- ec, ale právo vymenovania patrilo do kompetencie pá- pežovej.²¹⁰⁾

Pri obsadzovaní kaločského arcibiskupského stolca 25. februára 1457 sa stretáme s prípadom, ktorý je v dejinách Cirkvi ojedinelým. Kardinál, ktorý referoval o tejto veci, odporúča vymenovanie zvoleného arcikňaza na základe kráľovskej **prezentácie**. Pápež v nominačnej bulle hovorí, že on na základe **kráľovského uchádzania** menuje kaloč- ského arcibiskupa.

I tento prípad, ktorý by sa dal na oko využiť — je jas- ným dôkazom našich tvrdení. Svedčí, že pápež nikdy ne- uznal nominačné právo kráľovo a nevie nič o výsadnej listine kostnickej synody.²¹¹⁾

Netreba však zabúdať, že všetky okolnosti a pomery európske v tom čase kynuly Hunyadimu skvelými náde- jami. Európski panovníci práve vtedy započali boj proti spôsobu udeľovania cirkevných benefícií — proti rezervá- ciám. Boj započal Karol VII., kráľ francúzsky. — 1. mája 1438 vydal pragmatickú sankciu, v ktorej boly pápežské rezervácie zrušené. Dalo to podnet k mnohým zvadám a nedorozumeniam, tak že Karol VII. už r. 1463 musel ostro vystúpiť proti parlamentu a poukázať na hranice, označené v pragmatickej sankcii.²¹²⁾

Pápež Eugen IV. však svoje práva hájil húževnate a to nielen oproti snahám francúzskym, ale i nemeckým. Na príklad pápež milosť, poskytnutú nemeckým kráľom pri obsadení cirkevných benefícií odoprel tým, aby to

*) L. Schwandtner, *Scriptores rerum hungaricarum* II., 65 71.

²¹⁰⁾ Vid' Tomcsányi: *A főkegyúr szerepe a páspökök kinevezésénél*, str. 34.

²¹¹⁾ Vid' Tomcsányi, str. 25.

²¹²⁾ Dr. Jozef Hergenröther: *Kath. Kirche und christl. Staat*, str. 19, sv. II.

nepovažovali za právo, iba za milosť. Roku 1445 mu po- skytol isté koncesie, ktoré sú však veľmi obmedzené, ako to vysvitá z bully zo dňa 4. februára 1445, kde píše: „**Per- sonis idoneis... pro quibus ipse rex supplicaverit, aut eas nobis... duxerit nominandas... dispositioni... nostre... reservamus.**“

Rozličným nedorozumeniam medzi Sv. Stolicou a ne- meckou ríšou učinil koniec konkordát, uzavretý vo Viedni dňa 19. marca 1448.

V súčasnom Anglicku húževnate bojovali králi za práva na poli cirkevnom. Ich snahy sa však stroskotaly. Museli sa uspokojiť s tým, že pápežom vymenovaný arcikňaz nútený bol dať osvedčenie, že „**urážlivé výrazy, vzťahujúce sa na práva koruny odvolali a kráľovskej milosti plne sa podro- bujú.**“²¹³⁾

Ako anglickým mocnárom sa nepodarilo žiadne zvlášt- ne práva vydoberť od Sv. Stolice — nepodarilo sa to ani Hunyadymu, ktorý mal ešte i tú nevýhodu, že bol len zá- stupcom panovníkovým a nie „*rex coronatus*“.

Po smrti kráľa Ladislava V. uhorskej stavy dlho sa ne- mohly dorozumieť o osobe kráľa. Meno Hunyadi bolo v tom čase pojmom. Nik nepožíval väčšej autority, ako Ján Hu- nyadi. Z druhej strany však uplynulo už poldruha storočia, čo na uhorskom tróne sedeli cudzinci. Okrem dvoch panov- níkov boli to ľudia praobyčajní. Odkedy Veľký Ľudovít odpočíval vo veľkovaradínskej krypte, v krajine na všetky strany panoval rozbroj. Obyvateľstvo bez rozdielu na svoj stav a povolanie všetku nádej skladalo v budúcom národ- nom kráľovi. Väčšina za najsúcejšieho uznávala syna Hu- nyadiho, Mateja. Neišlo však to hladko, až na nátlak Mi- chala Szilágyiho, švagra Jána Hunyadiho, — ktorý s 20.000 vojakmi priťiahol do Pešti 24. januára 1458, vyvolili Mateja Hunyadyho za kráľa. Do zaplnenia jeho 20. roku Michal Szilágyi ustanovený bol za správcu (gubernátora) krajiny.²¹⁴⁾

Začiatky panovania kráľa Mateja boly veľmi ťažké. Nenávisť Cilleiovcov s otca prešla sťa dedičtvo na syna. Zo všetkých strán bol obklúčený nepriateľmi, a to nielen vonkajšími, ale zvlášť vnútornými, medzi ktorými najhla- vnejšiu rolu hral Juraj z Podebrad a Fridrich III. Z juhu a vý- chodu bol ohrozený sultánom Mohamedom, ktorý dobyl Ca- rihradu, zo severu zase Poliakmi. Najväčšiu starosť mu robili jeho vnútorní nepriatelia — za Dunajom Garai a jeho stra-

²¹³⁾ Dfa Fraknóho 3. júna 1447. (A magyar kir. kegyúri jog.)

²¹⁴⁾ Kovachich Vest. Comit. p. 294. Pray. Ann. R. R. H. III. 186.

na; na území nášho Slovenska Jiskra so svojím vojskom rabovali. Čoskoro vypukol boj medzi novozvoleným kráľom a Szilágyim. Najväčšou chybou bolo však to, že pokladnica krajinská bola prázdna. Riváli ťažko znášali voľbu Matejovu. S Mikulášom Frištackým a Jiskrom sa nijak nevedel dohodnúť.²¹⁵⁾

Najviac nepríjemností mu natropil Jiskra, ktorý sa exponoval za kráľa poľského.

Znepokojoval celé Slovensko, ba činil zálety až po Pešť. — Čoskoro prišli poplašné zvesti, že Turek opanoval Srbsko a znepokojuje aj Temeš.

Ako vidieť, Matej ihneď na začiatku svojho panovania zápasil s najväčšími ťažkosťami: na jednej strane vnútorný nepriateľ podrýval mu, pôdu pod nohami, na druhej strane zase vonkajší nepriateľia striehli, aby mu rozobrali krajinu.

Sosadením a neskoršie uväznením Szilágyiho vo Világoši, ako aj vyrovnaním sa s Jiskrom a Fridrichom upevnil svoju pozíciu.²¹⁶⁾ Desať rokov bojuje proti svojmu tesťovi Jurajovi z Poděbrad. Matej staval to do takého svetla, akoby tento boj bol smeroval proti husitom — pravá pohútka však väzila v tom, že sa chcel stať českým kráľom, čo sa mu aj čiastočne podarilo, keď v Olomúci pri uzavretí mieru r. 1478 obsiahol titul českého kráľa a pobočné provincie českého kráľovstva boli pridelené Matejovi.

Dôveru Sv. Stolice získal od prvopočiatku. Pápež v ňom skladal veľké nádeje, ako v synovi otca, ktorý si vo vojnách proti Turkom vedených získal nehynúce zásluhy.

V Matejovi videl pápež²¹⁷⁾ stĺp a najväčšiu oporu kresťanstva proti Turkom.

A čiastočne mal pravdu. Zprvoti skutočne bol Matej „homo integer scelerisque purus“. Svedčí o tom podanie zprav pápežským nunciom Bartholomejom Maraschim, citta-di-castellonským biskupom, ktorý o ňom píše toto do Ríma:

„Kráľ je učený, jeho prednes charakterizuje vážnosť a dôstojnosť, hovorí rozvažite, iba toľko hovorí, koľko považuje za potrebné. Poznajúc jeho ducha, reč a mravy, treba mi povedať, že zatienuje čo do zručnosti a odvahy všetkých ostatných panovníkov. Je neúnavný, nereční, ale pracuje. Po svojom návrate mnoho budem o ňom rozprávať a Vašu Svätosť presvedčím o tom, že Vašu Svätosť doposal nikto

²¹⁵⁾ Palacký IV. 2.

²¹⁶⁾ Vyrovnanie kral Ján Vitéz, starý priateľ rodiny Hunyadovcov, — ktorý je i zakladateľom chýrenej budínskej knižnice, kde sa nachádzajú známe „Corviny“.

²¹⁷⁾ Pius II. (1458—1464), známy pod menom Aeneas Sylvius, ktorý svoju priazeň voči Uhorsku opätovne preukázal, o čom svedčia jeho klasický napísané listy.

nemiloval, nectil a nepodporoval v kresťanskom svete natoľko, ako práve on ...

Bol som pohnutý a zapýril som sa vidiac, že svojim vzorným chovaním svetský panovník nás prevyšuje ... Vaša Svätosť nech si váži tohoto kráľa, v ktorom vojenskej cnosti sdrúžily sa s veľkodušnosťou a hlbokým náboženským presvedčením.“²¹⁸⁾

Panovanie kráľa Mateja treba vraj rozdeliť na dve etapy: do roku 1471 bol dosť priaznivým voči Cirkvi, počúval na svojho bývalého vychovávateľa, biskupa veľkavaradinského a od 1465. ostrihomského arcibiskupa.²¹⁹⁾ Je pravda, že ihneď po svojom nastúpení na trón nezaplnil uprázdnené nitrianske biskupstvo a svoje patronátne právo preniesol na Michala Országha a jeho troch synov. („**Jus patronatus nostrum simul cum omni protectione et tutelae eiusdem ecclesie duximus transferendum.**“) — Svoje rozhodnutie odôvodňuje tým, že dotční majú svoje majetky v priamom súsedstve a tak ľahko obránia i majetky biskupské.²²⁰⁾ Dáva Michalovi Országhovi i jeho trom synom právo, aby kedykoľvek sa uprázdni biskupstvo, vždy „**idoneum episcopum eligere et nominari possint**“, — dodajúc k tomu, že „**aliquod ius, ultra quam patroni habere consueverunt, sibi in eisdem vindicare non presumant**“.²²¹⁾ Biskupstvo nitrianske zostalo päť rokov prázdne, Rím strpel tento nezákonný postup kráľa Mateja a síce preto, lebo v tom čase sedel na pápežskom tróne Pius II., ktorý sa choval s najväčšou priazňou voči Matejovi, majúc nielen od predošlého pápežského legáta Bartolomeja Maraschiho, ale i od jeho nástupcu, kardinála Jána Carvajala tie najlepšie informácie a odporúčania. Rím skladal v Korvinovi veľké nádeje i všetko možné učinil, aby pozíciu neobťažil v podnikaniach proti Turkom.

Spornú záležitosť biskupstva záhrebského podarilo sa mu po tridsaťročných ťahaniciach konečne r. 1465 šťastlivo riešiť. Nástupca Piusa II. pápež Pavel II. však dal v tomto spore opätovne na vedomie Matejovi, že také rozšírenie patronátneho práva a takú formu jeho výkonu, aké Matej použil v prospech koruny, nepovažuje sa slúchiteľné so zákonmi a záujmami cirkvi.²²²⁾

²¹⁸⁾ Fraknói: Magyarország összeköttetése a szentszékkal II. 177.

²¹⁹⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, str. 40.

²²⁰⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 187.

²²¹⁾ Dľa Fraknóiho táto kráľovská listina pochádza z 26. mája 1458 a originál sa nachádza v krajinskom archíve v Budapešti.

²²²⁾ Fraknói: A magyar kegyúri jog, str. 194.

Pápež Pavel II. poslal Matejovi dňa 19. júla 1465 list nasledovného znenia:

„Dozvedáme sa, že v tvojej krajine určité veci vykonávajú spôsobom tyranským; porušením prirodzeného poriadku zaplňujú sa cirkevné hodnosti podľa kráľovej svedole, nielen menšie benefícia, ale aj vynikajúce monasteria darujú sa z kráľovskej moci.“

Dovoľáva sa Krista, ktorý presne určil právomoc svet-skú a cirkevnú. Cituje apoštolské canony, ktoré jasne hovoria, že tí, ktorí neboli cirkvou, cirkevnými osobami zvolení — nemôžu sa považovať za arcikňazov. Poukazuje na usnesenie synod, na prísne pravidlá pápeža Rehora VII., **„ktoré sa stali potrebnými práve pre odvážlivú túžbu po moci jednotlivých kráľov a panovníkov“**. Pokračuje ďalej: **„Obyčaj, priečacu sa zákonom cirkevným, treba považovať za zneužívanie, výsady, ktoré pápeži prepúšťali niektorým panovníkom, na obmedzený čas, keď títo vo svojich krajinách museli premôcť ťažkosti, vyskytnuvšie sa pri udomácnovaní kresťanstva, pozdejšie ztratili svoju platnosť, keď kresťanstvo trvale sa upevnilo. Boly časy, keď voľbu rímskych pápežov a biskupov v záujme cirkvi bolo treba sveriť na katolíckych panovníkov, aby takto pri voľbe boly vylúčené odpadlické a kacírské vlivy, a aby sa zabezpečila panovnícka ochrana zvoleným. Avšak pozdejšie liek sa stal otravou a panovníci to, čo im bolo prepustené vzhľadom na panujúce pomery, požadovali za svoje právo. Tu bolo treba určiť, aby panovníci nezasahovali do vymenovania veľkňazov. III. Inocent vyniesol na lateránskom sneme na to sa vzťahujúce nariadenia, ktoré jeho nástupcovia potvrdili, z nich vysvitá, že zpomedi kráľov alebo panovníkov v tomto ohľade ani jeden sa nemôže opierať na výsady.“**²²³⁾

List pápeža Pavla II. je veľmi zaujímavý a cenný. Zapodieva sa domnelým právom uhorského kráľa. Preberá celú históriu až po Inocenta II., aby odbil všetky argumenty, na ktoré sa odvolávajú, či už sú ony podopreté obyčajou, alebo sú založené na dajakom privilegiiu, obdržanom od pápeža. Príznačný je list pápežov i preto, lebo nieto v ňom ani len spomienky o výsadnej listine z Kostnickej synody.

Odpoveď Mateja na list pápežov je neznáma. Jedno však sa dá konkludovať z jeho neskoršieho chovania, že svojich práv sa nezriekol, nateraz to však odôvodňuje tým,

²²³⁾ Gróf Teleki: Hunyadiak kora, Pešt 1857, X. 132. — Fraknoi Vilmos: A magyar királyi kegyúri jog, str. 194—196.

že „panovníci pri zaplňovaní arcipastierskych stolcov musia brať do ohľadu popri záujmoch cirkevných tak svoju bezpečnosť, ako pokoj svojich podriadených.“²²⁴⁾

Kráľ Matej opätovne sa obrátil na Sv. Stolicu, žiadajúci dišpenzácia od kumulácie. Kráľ chcel totižto niektorým arcikňazom, alebo iným cirkevným osobám zabezpečiť viac benefícií naraz. Pápež preukázal voči cirk. politike Matejovej zvláštnu priazeň.

Pri zaplnení ostrihomského arcibiskupského stolca r. 1480 vypukol medzi Sv. Stolicou a kráľom Matejom boj. Boj bol podnecovaný s jednej strany Fridrichom, cisárom nemeckým, na druhej strane sa však ztroskotala každá dobrá snaha na tvrdošijnosti Matejovej. Matej sa dopúšťal očívidomých a neslýchaných nedôsledností. Ostrihomský arcibiskupský stolec — vzdor tomu, že riadne vymenovaný arcibiskup Beckensloer žil a arcibiskupstva sa nevzdal, — vyhlásil za uprázdnený a naň posadil 17-ročného mladíka, rodinu manželky svojej, Jána z Aragonie.

Sojva sa podarilo vyrovnať tento nepríjemný incident, Matej upadol do druhého. Po predčasnej smrti Jána z Aragonie svevoľne vymenoval kráľ 7-ročné decko syna sestry svojej manželky Hippolyta na arcibiskupský stolec ostrihomský.

Sv. Stolica trpela tieto prestreľky Mateja, keďže videla v ňom opravdivého despota na všetko súceho.²²⁵⁾ Jeho smýšľanie najlepšie charakterizuje list, písaný kardinálskemu kolegiu o modrušskom biskupstve, kde sa vyhráza schizmou, píšuc: „národ maďarský ochotnejší je pretvoriť dvojkríž, zdobiaci jeho erb, na trojkríž, ako zrieknuť sa svojich práv ohľadom zaplnenie biskupských stolcov a benefícií“.²²⁶⁾

Kráľ Matej popri svojich mnohých dobrých vlastnostiach mal veľa chýb, ktoré sa pred dejinami nedajú nijak ospravedlniť. Nebol priateľom ústavy, s ľuďmi veľmi nákrátko zaobchodil a nedal takmer nič na zákonodarné sbory a stavy.²²⁷⁾ Preto sa ani najmenej nečudujeme, že pri tejto svojej povahe mnohokrát prekročil zákonité hranice aj na poli cirkevnom. V kardinálnych veciach prichádzal často do protivy. (Videli sme, že chcel abolovať nitrianske biskupstvo. S cirkevnými majetkami zachádzal tak, ani čoby to boly majetky štátne.)

²²⁴⁾ Fraknoi: A magyar kir. kegyúri jog, str. 196.

²²⁵⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, 40.

²²⁶⁾ Epistolae, IV. 57.

²²⁷⁾ Cseh: Magyar oknyomozó tört., 34.

V.

Zaplnenie biskupských stolcov od XV. storočia až po bitku pri Moháči (1526.)

Predovšetkým treba nám poukázať tak na pomery u Sv. Stolice ako v Uhorsku. Tieto nám vysvetlia mnohé veci. Sv. Stolica azda nikdy neprežívala ťažšej doby, ako po smrti pápeža Innocenta IV., ktorý zomrel 25. júla 1492. Jeho nástupcom stal sa Alexander VI., muž mimoriadnymi vlastnosťami obdarený. Jeho panovanie popri jeho skvelých vlastnostiach je vari najsmutnejšou kapitolou dejín pápežstva. Za neho totižto chýbal v pápežskom dvore duch cirkevný „und so diente sein Pontifikat dazu, den von ihm entweihten Stuhl des Apostelfürsten vor aller Welt in Misskredit zu bringen, zumal da seine Politik . . . eine oft zweideutige und unehrliche war“.²²⁸⁾ Všade sa prejavovala nedisciplina a so strany kresťansky smýšľajúcich panovníkov nespokojnosť. Nie div, že Sv. Stolica v tom čase i vystupovaním Savanarolu mnoho utratila na svojej autorite.

Po smrti Alexandra VI. (12. aug. 1503) dostal sa na pápežský stolec kardinál František Piccolomini, ktorý ako Pius III. len 26 dní panoval. Mienil svoláť koncil, na ktorom chce previesť rozličné reformy. Predčasná smrť mu v tom zabránila.

Jeho nástupcom sa stal Julius II. (1503—1513), obratný, zkušný, veľkým vladárskym diplomatickým talentom obdarený muž. Pri tom nedalo sa proti nemu z cirkevného stanoviska ani ako protikňazovi, ani ako proti hlave Cirkvi ani najmenšie namietajú, bárs mnohokrát bol so strany talianskych panovníkov najhrubším útokom vystavený. Veľmi

²²⁸⁾ Joseph Kardinál Hergenröther: Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, III. B. 279.

dobro ho charakterizuje Hergenröther: „Seine volle Kraft widmete er der Herstellung, Befestigung und Erweiterung des Kirchenstaates, nicht um seine Nepoten zu erheben, sondern um dem Papstume eine gesicherte äussere Stellung zurückzugeben . . . Julius wollte seine natürlichen Gaben für die Herstellung der alten Rechte seines Stuhles gebrauchen, um dem Heiligen Stuhl durch einen fest gegründeten Staat Unabhängigkeit und Ansehen zu verschaffen, so aber kam er dazu, dass er nur zuviel als Feldherr auftrat und seine Kriegslust Gegenstand der Satire wurde. Doch hat er nie einen ungerechten Krieg geführt, kein Gebiet erobert, auf das ihm kein Recht zustand, und zur Befreiung des Papsttums von fremden Einflüssen war bei den damaligen politischen Zuständen Italiens eine feste weltliche Macht unbedingt notwendig.“²²⁹⁾

Čo najenergickejšie vystúpil proti L'udovítovi XII., kráľovi francúzskemu, ktorý zabránil svojim podriadeným všetky styky so Sv. Stolicou, odovzdanie jej peňazí a dal svoláť konvent kleru do Lyonu. Podarilo sa mu získať aj cisára Maximiliána, ktorý svoje rozhodnutie mu sdělil 16. januára 1511. Viacerí kardináli stoja na strane týchto dvoch mocnárov. Usniesli sa, že dajú svoláť koncil do Pízy na 1. septembra 1511. L'udovít mal na mysli sosadenie pápeža. Koncil bol skutočne svolaný, zúčastnili sa ho zväčša len Francúzi prítomní. „Das ganze war ein gegen den Papst gerichtetes Spiel der französischen Politik eine matte Kopie der Vorgänge, Reden und Beschlüsse von Basel . . .“²³⁰⁾

Pápež Julius II. dal svoláť piaty všeobecný lateránsky koncil 10. mája 1512. Na prvom zasadnutí po zahájení hlásil sa k slovu Aegedius de Biterbo, generál rádu Augustiánov. V reči svojej vystihol smernice, pre ktoré bol koncil svolaný. „Julius habe mit grossem Erfolge weltliche Waffen für die Kirche gebraucht, doch seien das nicht die Waffen, auf welche die Kirche vertraue, ihre Waffen seien die des Geistes, Frömmigkeit, Gebet, fester Glaube, — dadurch werde die Kirche jeden inneren und äusseren Feind überwinden.“

Po jeho smrti zvolil sbor kardinálov za pápeža Jána de Medici, 38-ročného kardinála-diakona, ktorý panoval v rokoch 1513—1521. Pokračoval v lateránskom koncile. Hľadal v prvom rade smierenie s kráľom L'udovítom, ktorý mu aj prisľúbil, že odvolá a rozpustí svoju pseudosynodu. Svoj

²²⁹⁾ Hergenröther: Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, str. 286 sv. III.
²³⁰⁾ Hergenröther: Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, III. Band, 288.

sľub však nedodrжал. Zmena nastala až za jeho nástupcu, mladšieho kráľa Františka I., keď uzavreli konkordát 18. augusta 1516.²³¹⁾

Lev X. zomrel 1. decembra 1521.

Nie menej utešené pomery previtaly v tom čase v Uhorsku. Po smrti kráľa Mateja (1490) v štátnom živote nastal úpadok. Pre rod Hunyadovcov Matej nevedel zabezpečiť kráľovský trón. Medzi Habsburgovcami a Jagelovcami nastalo závodenie. Obidva rody činily si nároky na trón. Popri sebeckosti i politická múdrosť viedla stavy, keď r. 1490 posadili na uhorský trón Vladislava II., kráľa českého, pochádzajúceho z rodu Jagelovcov. Keď uhorské stavy posadili na trón Jagelovca, Vladislava II., najväčšieho soka to Habsburgovcov, mali i ten úmysel, že týmto sa splní veľkého kráľa Mateja ideál — spojenie uhorskej a českej koruny. Nazdávali sa, že týmto šikovným ťahom zachránia podmanenia Matejove, azda sa im podarí získať pod svoje žezlo Rakúsko, ktoré bolo medzi týmito dvoma krajinami.²³²⁾

Úpadok štátneho života nedal sa však zahatiť a tento mal nemalý vliv aj na život cirkevný, keďže tieto dva faktory: cirkev a štát, v Uhorsku v tom čase boli veľmi úzko spiate. Úpadkom náboženského života poklesla aj autorita cirkevná, upadala však i moc štátna a takto všetko pomaly spelo ku blížiacej sa hroznej katastrofe. Pomery uhorské veľmi sa podobaly pomerom nemeckým, ktoré voviedly do záhuby a pripravovaly cestu k reformácii. Duch svetskej spoločnosti, ktorá bola skorumpovaná hmotárstvom, nemravnosťou, udomácnil sa i v Cirkvi. Na dráhu cirkevnú nešli ľudia duchom Kristovým nadchnutí, ale ľudia, dychtiaci po kariére.

Uhorská oligarchia vystrájala orgie, posmech si robiac zo všetkého, odopierajúc každú podporu a obeť, čo vzbudilo u nižšieho zemanstva odpor, tým viac, že na jednej strane videli nádheru, bohatstvo a na druhej zase ukrutnú biedu. Na stredné zemanstvo a sedliakov vyrubovalo dľa ľubovôle šarc, ba oči vysokého zemanstva boli už aj na cirkevné majetky upreté. Protivy medzi týmito vrstvami javily sa už na sneme r. 1492 vydržiavanom. S celou vehemenciou však vypukly v nasledujúcom roku. Na celej čiare v krajine panoval zmätok a rozvrat. Kráľ nepožíval ani najmenej autority. Dane neplatil nik, — poddaný nemal z čoho a zemanstvo nechcelo. Hovorí sa, že kráľ nemal

²³¹⁾ Hergenröther: sväzok III., str. 293.

²³²⁾ Király Pál: Magyarország története, Budapest 1897, str. 161.

niekedy ani čo jesť, ba ani riadnej obuvi.²³³⁾ Osobnosť arcibiskupa ostrihomského bola by vedela zahľadiť mezdery. Avšak na prvom mieste cirkevnom sedel maloletý Hippolyt, ktorý bol nielen ako cudzinec, ale i ako protekčné dieťa kráľovnej Beatrice nenávidený.²³⁴⁾ Proti beneficiátom cudzincom v tom čase i tak bola nálada ostrá. V roku 1495 vydržiavaly stavy snem, na ktorom hlavné slovo viedol Štefan Verböczi, vodca národného združenia. Stavy sa postavily proti cudzím beneficiátom. Tomuto možno d'akovať, že Hippolyt sa zriekol ostrihomského arcibiskupského stolca a zamenil ho s jágerským. Na arcibiskupský stolec sa dostal Tomáš Bakócz,²³⁵⁾ rábsky biskup, muž mimoriadneho nadania, ktorý ako kancelár, dôverník a poradca kráľov získal si prenesmierne zásluhy. Jeho najväčšou chybou bolo, že i sám upadol do tej chyby, ako vysoká šľachta — do materializmu.²³⁶⁾ A práve preto nevedel dostatočne čeliť snahám, ktoré onedlho zapríčinily nešťastie pri Moháči.

Na jeho výzvu a podnet bola v marci 1514 prijatá myšlienka výpravy križiackej vojny. Dňa 16. apríla na veľkonočnú nedeľu ju vyhlásil primáš uhorský v budínskom kostole. Za hlavného vodcu bol zvolený Juraj Dóža, ktorý sa v menších bitkách proti Turkom vedených dosť dobre osvedčil.

Po vyhlásení križiackej vojny hufom sa valili pod zástavy poddaní, biedni remeselníci a chudobné zemanstvo. Zemepáni sa usilovali svojich poddaných doma zadržať pre jarne práce. Teraz už nahliadol i sám Bakócz, že nebezpečie sa dostavilo. Vyhlásil rozpustenie križiackeho vojska, ale toto nemalo žiadneho účinku. Dóža krajnou ctibažnosťou opojený dal sa vyhlásiť za panovníka a vypovedal vojnu proti pánom. Rozzúrený ľud spustošil nielen majetky svetské, ale i cirkevné. Najviac to pocítila diecéza čanádska, ktorej i sídlo úplne zničili.

Jánovi Zápoľskému sa konečne podarilo rozbiť vojsko Dóžovo a „sedliacky kráľ“ bol upálený.²³⁷⁾

Stavy však na sneme, svolanom nasledujúceho roku, sa ukrutne pomstily na poddaných, keď im odobraly voľné sťahovacie právo. Arcibiskup a kardinál Bakócz stal sa ešte viac nenávideným, bol považovaný za príčinu neúspechov a všetkého zla. Stavy chcely sa pomstiť na nižšej

²³³⁾ Király Pál: Magyarország története, str. 163.

²³⁴⁾ Nyári Albert báró: „Beatrix királyné, II. Endre hitvese.” (Századok, 1868, str. 593.)

²³⁵⁾ Meno Tomáša Bakócza niekde sa píše Bakács. (Vid' článok Botka Tivadar: „Mi van jobban Bakócz vagy Bakács? — Századok 1876, str. 252.) — Bakács Tamás nemzetisége. (Vid' Századok 1875, 498, od Fr. Pesthyho.)

²³⁶⁾ Fraknói: Bakocs Tamás primás birtokszereményei, Budapest 1888, 97.

²³⁷⁾ Fraknói: Az 1514-iki porlázadás történetéhez. (Századok, 1871, str. 431.)

triede pre nevernosť, spáchanú na svojich chlebobdarcoch, keď vyniesly zákon, že na arcibiskupský a biskupský stolec nemôže sa dostať človek pochádzajúci z poddanskej rodiny. Toto je eklatantným príkladom, ako prestupovali stavy svoju kompetenciu, zamiešajúc sa mnohokrát i do ústavy cirkevnej. Poukazuje to však i na to, nakoľko bol právnický cit ešte i u najzodpovednejších činiteľov krajiny rozvíkľaný, keď chceli hatiť Cirkev, aby svojich sluhov mohla podľa zásluh odmeniť.

Zkaza, ktorá sa započala r. 1471 násilným zamiešaním sa štátu do cirkevných záležitostí, neprestala ani za panovania slabého Vladislava II. (1490—1516), ba ani za Ľudovíta II. (1516—1526).²³⁸⁾ Vidieť z postupu snemu, ktorý uplatňuje svoj vliv pri udržiavaní, zachovaní, ale i pri obmedzovaní kráľovského patronátneho práva. Kráľovi viaceré články zákonné zabezpečujú udeľovanie benefícií. Podáme len niektoré. LXVIII. čl. z r. 1498 hovorí: „V smysle starodávnej slobody krajiny v cirkvách, patriacich pod kráľovský patronát (t. j. v kapitulách) všetky benefícia udeľuje kráľ; veľkňazi môžu udeľovať len na základe poverenia, kráľom udeľovaného“.

Článok LIX. a LXVII. z r. 1498 robí opatrenia proti mladým a nevedomým osobám, aby neobsiahly žiadnych cirkevných benefícií.

LVI. článok zák. z r. 1498 stavia sa proti kumuláciám. Viac, ako jedno beneficium nesmie mať jedna osoba. Ak má viac, behom jedného roku musí sa ostatných zrieknuť.

XXVII. čl. zákona z roku 1504 zakazuje kráľovi, spojiť kráľovské opátstva a prepoštvá s arcibiskupskými a biskupskými benefíciami.

XXIV. čl. zákona z r. 1514 obsahuje zákaz vymenovať kráľovi za biskupa osobu, pochádzajúcu zo sedliackeho rodu. Prípadné vymenovanie má v zápätí ztratu desiatin.

LXV. čl. zák. z r. 1514 zabraňuje arcikňazom cestovať do Ríma. Len pod tou podmienkou sa im to dovoľuje, keď si vymôžu od pápeža zaručujúcu listinu, v ktorej sa pápež vzdá nárokov na zaplnenie benefícia.

²³⁸⁾ Eudelit II. po smrti otca svojho (Vladislava II.) bol iba desaťročný. Podľa závetu otcovej výchova Eudelita II. bola sverená na kardinála Bakócz, na budinského hradného kapitána Jána Bornemiszu a Juraja z Brandenburgu. Bakócz pre svoju starobu nemal takmer žiadnej ingerencie na jeho výchovu. Ján Bornemisza si získal úctu a dôveru kráľovu, nevedel si však získať jeho sympatie. Najväčší vliv mal naňho Juraj z Brandenburgu. Mladý kráľ bol ináč veľmi nadaný, obkľúčený bol však ľuďmi stojacimi na veľmi nízkej mravnej úrovni. Kráľovský dvor stal sa pre neho strediskom roztopašnosti. Bola síce sriadená vládna rada, avšak vysostné práva neboly na ňu prenesené. Kráľ vykonával všetko sám. R. 1521 na sneme v Budíne stal sa vojvodom celej armády. Vedúci činní všetku svoju nádej skladali v ženbe kráľovej. R. 1521 sa oženil s vnúčkou nemeckého cisára Maximiliana, arcikňaznou Mariou. Pomery natoľko byly vyostrené, že už ani táto ináč genálna ženská leh nevedela zahatíť. Všetko dopriadalo ku koncu, vrcholu to dosiahlo pri Moháči. (Fraknói: II. Lajos és udvara, Budapest 1878.)

Vec sa až tam dostala, že snem v roku 1518 vyhlásil: „Všetky prepoštvá a iné cirkvi, ktoré od smrti kráľa Mateja byly spojené s inou cirkvou, i keď spojenie bolo pápežom potvrdené, nech sú rozdelené, vyjmúc tie, o ktorých sa činí zmienka v snemovných usneseniach“.

Tieto zákony, ktoré tak smutné svetlo vrhajú na smýšľanie tých, ktorí účasť brali na ich tvorení — ani v jednom jedinom prípade neboly prevedené; ale daly podnet, že vymenovania na cirkevné benefícia počet nespokojencov rozmnožovaly.²³⁹⁾

Do tohoto času spadá kodifikácia obyčajového práva krajiny cieľom zákonitého užívania.²⁴⁰⁾ Sostavil to Štefan Verbőczy z poverenia stavov krajiny a predložil snemu r. 1514 pod názvom „Opus tripartitum iuris consuetudinarii regni Hungariae“. — Dielo sa stručne nazýva „Tripartitum“. Toto dielo je síce prácou súkromnou, nadobudlo však v Uhorsku zákonitej platnosti a viac ako cez tri storočia bolo používané.²⁴¹⁾

²³⁹⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, Budapest 1922, str. 37.

²⁴⁰⁾ Timon: Magyar alkotmány és jogtörténet, 1917, str. 630—632. Uhorskí štátnici už začiatkom XV. storočia cítili nutnosť kodifikácie obyčajového práva. Kráľ Albert v dekrétu r. 1499 prisľúbil, že staré zákony, obyčaje a všetky práva občanov usporiada s radou arcikňazov, veľmožov a zemánov („Antiquas leges et consuetudines huius regni et libertates regnicolarum . . . praelatorum, baronum ac regni nobilium consilio . . . reducemus, redintegrabimus, reformabimus.“) — Sľub kráľov zostal iba sľubom. — S kodifikáciou uhorského práva vážnejší pokus spravil kráľ Matej r. 1486 vydajúc tak zv. „Decretum maius.“ — Nedostatky na poli obyčajového práva čím ďalej tým viac sa ukazovaly, preto 6. článok dekrétu z r. 1498 nariaďuje spísať staré obyčaje s kráľovským potvrdením, aby sa dľa nich mohlo súdiť („Consuetudines antiquae conscribantur et si quae videbuntur Regiae Maiestatí ac dominis iudicibus rationabiles et legitimae, non abusivae nec irrationabiles, secundum easdem iudicetur.“) — Avšak ani toto rozhodnutie nemalo účinku, ako o tom svedčí dekrét z r. 1500. Konečne snem r. 1504 a 1507 kázal „aby jeho Kráľovská Výsosť všetky svoje dekréty a rozhodnutia, ktoré sú v rozličných častiach neusporiadané — konečne viiala do formy dekrétu.“ Pravdepodobne na základe tohto sa podujal kodifikačnej práce Verbőczy.

²⁴¹⁾ Dľa dr. Kadleca „autor Tripartita napísal po latinsky Stephanus de Verbencz, t. j. Štefan z Vrbovca.“

O pôvode Tripartitumu sa shoduje mienka dr. Kadleca s mienkou dr. Timona. (Vid' Kadlec: Verbőczyovo Tripartitum Praha 1902, str. 25—26 a Timon Ákos: Magyar alkotmány és jogtörténet 1916, str. 633—636.) Kráľ na sneme, svolanom 1514 na opätovné prosby a radost' stavov určitými slovami a ústne („conceptis verbis ac viva voce comprobavit Tripartitum, hoc domestici iuris compendium“) schválil toto dielo a udelil mu neodvolateľnú sankciu. Kráľ prisľúbil, že ho rozpošle všetkým stoliciam, ktorých bolo v tom čase v Uhorsku 50, avšak pre neodkladné záležitosti musel odcestovať do Bratislavy a do Viedne, kde mal s cisárom Maximilianom a s bratom svojim Zigmundom, kráľom poľským, vyjednávanie. Kráľ mal pevný úmysel vydať toto dielo, avšak náhla smrť mu v tom zabránila.

Podľa Verbőczyho sami veľmoži prekazili, aby „Tripartitum“ nadobudlo moc zákonu a síce preto, lebo táto demokratická práca smerovala k rovnoprávnosti veľmožov a zemanstva. (Timon str. 634.) „Z dôvodov politických nebola práca Verbőczyho formálne uznaná za kodex súkromného práva uhorského.“ Verbőczyovo Tripartitum, v Prahe 1902. (Kadlec str. 5.)

Práca Verbőczyho kráľom vôbec potvrdená nebola, a list kráľovský, o ktorý sa Verbőczy opiera, nie je vierohodný.“ (Kadlec str. 29.)

Verbőczyho dielo bolo považované za „všeobecný národný poklad“ (Timon: Magyar alkotmány és jogtörténet, 1917, str. 637). Tripartitum malo skutočne veľký význam. Dr. Karol Kadlec píše: „Tripartitum bolo v Uhorsku od r. 1517 povýšené k platnosti skutočného zákona a to jednak tým, že mnohé usnesenia snemu na Tripartitum ako na platný zákon sa odvolávaly a jednak tým, že sídy v zemlách uhorských a v Horvatsku užívaly knihy Verbőczyho ako zákonníka, jednak i tým, že právnická veda uhorská uznávala menované dielo za pravý kodex uhorského práva.“

Verbőczy hovoriac o patronátnych právach kráľových, vypočítava kompetenciu kráľa ohľadom zaplnenia cirkevných benefícií nasledovne:

„Treba vedieť, že pápež v tejto krajine pri darovaní občas sa uprázdňujúcich cirkevných úradov nevykonáva žiadneho práva povyšovania, okrem právomoci potvrdenia, a to zo štvorakého dôvodu:

Poprvé z dôvodu zakladania cirkvi: nakoľko v tejto krajine každú cirkev, biskupstvo, opátstvo a prepoštvstvo založili výlučne uhorskí králi, týmto zakladaním všetkej moci patronátu, vymenovania, voľby a darovania cirkevných úradov dosiahli a si osvojili. Z tejto príčiny, t. j. právom patronátu v tejto krajine darovanie cirkevných úradov povždy prináležalo našim kráľom.

Podruhé z dôvodu prijatia kresťanstva: nakoľko Uhri nie pre učenie apoštolov, — ktorých hlavu na zemi zastupuje a osobňuje pápež, prešli na vieru katolícku, ale pričinením vlastného kráľa, t. j. Sv. Štefana kráľa. Kto prvý zakladal v tejto krajine biskupstvá, opátstvá, a prepoštvstvá, sám daroval veľkňazské hodnosti a úrady týchže cirkvi so súhlasom pápežovým, komu chcel (lenže na to súcim a ctnosťou pobožnosti vynikajúcim) . . . jasne je napísané, že on sám a nikto iný ustanovoval cirkvám, ktoré založil, obohacoval donáciami, — cieľom spravovania spravodlivých a verných veľkňazov, ako to zrejme vysvitá z jeho životopisu a z výsadných listín, vzťahujúcich sa na zakladanie a dotácie cirkvi. To isté uverejňovali vo svojich knihách interpretátori rímskeho a cirkevného práva.

Po tretie: z dôvodu zákonitého premičania, nakoľko kráľovia uhorskí, počnúc panovaním Sv. Štefana kráľa . . . po dnešné časy, viac ako cez päťsto rokov nikdy nebývali hatení v ozajsinom a pokojnom výkone udeľovania takýchto cirkevných majetkov, toto právo aj mali, čo dobu premičiaciu, ustanovenú cirkvou a pápežskou stolicou, už viacnásobne a dávno prestúpilo.

Po štvrté: Nakoľko toto právo krajiny, vzťahujúce sa na donáciu cirkevných úradov, spolu s viacerými slobodami krajiny voľakedy za čias cisára a kráľa nášho Zikmunda, chýrečný všeobecný snem v Kostnici, — na ktorom, ako je známe, okrem iných cirkevných mužov a početných kresťanských panovníkov, bralo účasť aj tridsaťdva kardinálov, — potvrdil a prisáznym sľubom aj zabezpečil, ako zjavne dokazuje bulla, o tomto vystavená“.

Verbőczy, kým by bol shrnul zásady ohľadom kráľovského patronátneho práva, svoj výklad začína takto:

„Že v tejto krajine pápež pri donácii cirkevných úradov okrem moci potvrdenia neosoboval si žiadnej inej právomoci“. Zrejme je z textu, že sa tu chce zapodievať kompetenciou dvoch mocí, ktoré tieto majú pri zaplňovaní cirkevných benefícií a konštatuje, že „pápež okrem moci potvrdenia neosoboval si žiadnej inej právomoci“.

Uhorskí právnici, aby väčšiu váhu dodali Verbőczymu a jeho dielu — odvolávajú sa na jeho horlivosť, oddanosť ku Sv. Stolici, náboženské presvedčenie, ktoré by nebolo povolilo žiadneho naštrbenia moci Sv. Stolice. — Odvolávajú sa na dobrý pomer, aký vari od doby Sv. Štefana nepanoval medzi Sv. Stolicou a kráľovským dvorom, ako práve na začiatku XVI. storočia; ďalej, že na sneme z prítomných zástupcov cirkevných kruhov proti Tripartitu nik nepozdvihol slovo. Z tohoto všetkého dôvodia, že Verbőczym hlásané právnické zásady boly v úplnej harmonii s vtedy panujúcou verejnou mienkou. A toto svoje stanovisko podopierajú ešte i tým, že Verbőczyho nik, ani jeho osobní, ani politickí nepriatelia nenapádali.

Fraknoi²⁴²⁾ na príklad toto píše o Verbőczym a jeho diele: „Tento výklad Verbőczyho, ktorý ignorujúc staršie štádia vývoja kráľovského patronátneho práva prináša do bezprostredného súvisu pomery súčasné s vymoženosťami Sv. Štefana, nenarazil na odpor; v ňom postavené právne zásady staly sa základnými tézami uhorského verejného práva, takže ich vytrvale sa pridŕžujú koruna, národ a cirkev v Uhrách po dnešné dni“.²⁴³⁾

Na inom mieste²⁴⁴⁾ zase čítame: „Týmto Tripartitom kodifikovalo sa uhorské kráľovské patronátne právo, ktoré ako základná sloboda krajiny, korunné právo, skrze Sv. Štefana prislúchalo každému zákonitému nástupcovi; roz-

²⁴²⁾ Fraknoi: Magyarország és a szentszék, 194.

²⁴³⁾ „V období štátu stavovského objavuje sa v zemľach uhorských nový technický termín pre štát „sacra corona regni Hungariae“ alebo „sacra regni corona“ (Tripart. I. 3, 4, 10, 13, 24 atď.). Je to synonym názvu regnum Hungariae. „V maďarskej právnickej literatúre neprávom sa tvrdí, že Maďari vytvorili originálny štátoprávny pojem svätej koruny uhorskej, že personifikovali osobitým spôsobom korunovačný klenot (korunu) a v ňom videli predstaviteľa štátnej moci. Povstal v zemiach uhorských zvláštny, mystický pojem štátu, v ňomž rovnako bol zahrnutý kráľ ako stavy, zvaní a považovaní za údy svätej koruny (Tripart. I., 3, 4). Teória taká vyplynula len z neznalosti dejín verejného práva v štátoch susedných českom a poľskom. Pojem „koruny“ akožto štátu je známy i právu českému a poľskému. Slovom tým sa nerozumiel len skvost, ktorý bol používaný pri korunovaní kráľov, ani len panovník, akožto nositeľ koruny, ako ešte dnes v tomto smysle slova onoho sa užíva, ale označovalo sa ním i celé štátne územie, nad ktorým panovala jedna korunovaná hlava, ba rozumel sa ním i štát ako právna osoba.“

Nový smysel slova „corona“ vysvetľuje sa dobre jak vo štáte českom (a poľskom) tak i uhorskom. Termín v novom smysle prišiel do užívania v týchto ríšach v dobe, keď kráľovia zakladali veľké monarchie. Veľká ríša česká za panovania Lucemvurkov a uhorská za Anjuovcov nevznikli z potreby obyvateľstva, jazykove, etnicky, hospodársky a právne od seba veľmi sa lišiaceho, ale len prácou dynastie, hody to skutočne ríše dynastické, práve tak ako neskôr ríše habsburská, rakúsko-česko-uhorská.

širuje sa na každú cirkev úhrnného Uhorska; forma výkonu pri zaplňovaní veľkňazských stolcov je vymenovanie a udeľenie donácií“.

Tvrdenia uhorských spisovateľov a ich predpoklady dovoľme si rozobrať.

Odvolať sa na horlivosť, oddanosť ku Sv. Stolici a náboženské presvedčenie Verbőczyho nie je dôkazom, žeby sa nebol mohol dopustiť nesprávnosti. Máme v dejinách mnoho smutných zkušenosť, že prehnany nacionalizmus zvíťazil nad náboženstvom. Uhorskí králi nerobili si ani najmenších štrbín do nezákonnosti nimi spáchaných, kedykoľvek sa jednalo o vymáhanie svojich práv. Nie je argumentom tvrdenie, že nik sa z prítomných zástupcov cirkevných kruhov neozval proti Tripartitu. Videli sme, že arcibiskup ostrihomský Bakócz, ktorý bol najpovolanejším pozdvihnúť svoj hlas — bol nepopulárny. Vysoké kňazstvo stálo pod terom národného hnutia, na čele ktorého stál práve pôvodca diela, Verbőczy.

Neobstoja však ani tvrdenia Fraknoiho, ktorý tvrdí, „že v Tripartite postavené právne zásady stali sa základnými tézami uhorského verejného práva“, ani podobné horevedené tvrdenia Surányiho. Už len preto, lebo v dobe Verbőczyho vynesené zákony, na ktoré sa odvolávajú, „nestali sa základnými tézami nášho verejného práva v Uhrách, nakoľko tieto sa vzťahujú na vec, ktorá bezpodmienečne nepatrí ku korune, ale bola daná od pápeža kráľovi pod istými podmienkami, ako osobné vlastníctvo. Tento osobný majetok však kráľ bez povolenia pápeža, ako darcu, zákonodarnému sboru prepustiť nemôže, nad ňou zákonodarný sbor rozhodovať nemôže; a jestli vynesie rozhodnute, prekročí svoju právomoc. Zákony, ktorých sa dovoľá-

Tak ako bol kráľ — „koruna“ — budovateľom tejto riše, tak bol hlavným pojtkom, a preto mohol štát prípadne celkom byť nazvaný korunou kráľovstva (českého, pokiaľ sa týka uhorského) alebo korunou českou, po prípade uhorskou.

Termín „koruna“ v novom smysle „štát“ bol ponechaný, aj keď sa ráz štátu úplne zmenil, keď v ňom totiž nadobudli váhy stavy. Za zmenených pomerov prestal tiež symbol kráľovskej moci, kráľovský diadém bol predmetom vlastníctva kráľovho a stal sa majetkom štátu samého. Preto za dualizácie štátnej moci opatrujú české korunovacie insignie zvláštni stavovskí úradníci, púrkabovia karlsštejnski a v Uhrách sriaďuje sa dekrétom z r. 1500 (čl. 23.) úrad dvoch strážcov koruny (custodes coronae), volených kráľom a snemom, ku ktorému bol položený základ už za Mateja Korvína (1464 : 2).

Výraz koruna v novom smysle dostal sa do strednej Európy z Francie. Aj v Uhrách hovorí sa (podobne ako vo Francii) o bona coronae (1514 : 2, 3 a 1638 : 48) jako o statkoch štátnych, určených pravda k vydržovaniu dvora.

Najviac prispel k rozšíreniu termínu sacra corona regni Hungariae a sacra regni corona Verbőczy. Štátoprávny tento názov zovšeobecňuje práve v tej dobe, kde sa vzhľadom k svojmu pôvodu stáva anachronickým. V pojme „svätej koruny“ zapomína sa už na pôvodného reprezentanta štátu, na nositeľa koruny, a v popredí vystupujú stavy „membra sacrae regni coronae.“

Dr. Kadlec: Dejiny veřejného práva ve střední Evropě.)

²⁴²⁾ Surányi János: Magyar Sion, 1890.

vajú, nemohly sa stať základnými zákonmi nášho verejného práva, lebo tieto zákony práve tak na základe práva božského ako i v „Tripartite“ sankcionovaného práva obyčajového boli neplatné a po odpadnutí základu srúti sa aj budova verejného práva na ne postavená“²⁴⁵⁾ — takto to odôvodňuje Tomcsányi.

Stavy prijali spomenuté zákony dobromyseľne, chcúc takto prekaziť vrtochy kráľov, škodlivé tak Cirkvi, ako i krajine. Avšak „je tu ešte výčitka, že boly mohly učiniť iným spôsobom potrebné opatrenia“.²⁴⁶⁾

Berme však tvrdenia Verbőczyho rad-radom a uvidíme, ako sa podarilo sviesť stavy.²⁴⁷⁾ Práca jeho v tomto ohľade nebola ľahká, veď bol najlepším právníkom svojej doby, zkušným praktikom a popri tom vysokým hodnostárom, protonotárom kráľovskej kancelárie, ktorý bol za prácu zodpovedný.

Verbőczyho tvrdenia sa nezakladajú na pravde. Tvrdí, že „nástupcovia Sv. Štefana viac ako po päťsto rokov mali v svojej moci pokojný výkon darovania cirkevných majetkov“. Na tomto základe udeľovali biskupstvá. Toto sa úplne protiví pravde. O Sv. Štefanovi sa síce hovorí, že zaplnil niektoré ním založené biskupstvá, ale jeho nástupcovia tohoto práva už nemali. Ak ho mal Sv. Štefan, bolo to privilegium personale. Jeho niektorí nástupcovia sa síce domáhali podobnej moci, ale obdivuhodná neústupnosť Sv. Stolice im kládla neprekonateľné prekážky.

Verbőczy tvrdí, že „kostnický koncil potvrdil právo kráľovské, na základe ktorého menoval v Uhorsku biskupov“. Touto otázkou sme sa obšírne už zapodievali v stati o Zigmundovi a kostnickej synode, dokazujúc jej nepravdivosť.

Konečne Verbőczy vindikuje si právo vymenovania biskupov pre uhorských kráľov, že „Sv. Štefanovi a jeho ná-

²⁴⁵⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökkök kinevezésénél, 40.

²⁴⁶⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökkök kinevezésénél, 41.

²⁴⁷⁾ V našej mienke nás potvrdzuje Kadlec, keď vo svojom diele „Verbőczyovo Tripartitum“ na str. 30 toto píše: „Pri konfirmačnom liste kráľovskom mohla by sa zdať iná vec nápadnou. Verbőczy sám v predhovore k čitateľom podotýka, že Tripartitum schádza kráľovská pečať. Keďže Tripartitum vložené bolo do konfirmačného listu avšak ako sme už počuli, privesená nebola, následkom toho nemohol byť list riadne vydaný. Je otázka, ako sa dostal Verbőczyemu do rúk list kráľovský, ktorý nebol určený pre verejnosť, a ktorý tiež bez kráľovskej pečati nemal žiadnej platnosti. Na toto máme odpoveď snadnú. Verbőczy bol od r. 1502 protonotárom dvorského súdu Petra, grófa svätajurského a peziňského a jako protonotár zastával v dolnej snemovni úrad notára, ktorého úkolom bolo koncipovať spisy a redigovať text snemovných dekrétov. Nie je pochybnosti, že Verbőczyemu neunikla krásna príležitosť, a že tak ako koncipoval snemovný dekrét z r. 1514 a jeho aprobáciu, datovanú tiež zo dňa 19. novembra 1514, štílizoval iste tiež sám znenie kráľovského konfirmačného listu v Tripartite. Nielen že bolo to celkom prirodzené, ale ináč by sme si to nevedeli ani vysvetliť, že sa mu dostal do rúk text onoho listu, ktorý mu predsa kráľom, nemajúc bez pečati platnosti, sdelený byť nemohol dopustil sa Verbőczy nie len nediskretnosti, ale — možno tvrdiť, zneužitia svojho úradného postavenia.“

stupcom ako výlučným zakladateľom uhorských biskupstiev prináleží plná moc patronátneho práva: menovanie, voľba a darovanie benefícií". Podobné stanovisko protiví sa učeníu cirkvi. Riganti vo svojom diele „*Commentarii in regulas cancellariae apostolicae*“ (Romae 1744. p. 80) na základe mienok prvoriednych cirkevných právnikov píše: „*Principibus laicis vigore juris patronatus, vere etiam quae-siti ex fundatione vel dotatione, nullum competit ius praesentandi ad ecclesias cathedrales; quoties deficit privilegium et indultum apostolicum.*“

Peter František Rossi, pápežský pravotár vo svojom pamätníku (Bibl. Pia. Vol. 424 vatikánsky archív) píše zase a patronátom práve kráľa: „*Neque ius praesentandi et nominandi ad ecclesias cathedrales potest regibus competere ex sola fundatione et dotatione sine speciali privilegio summi pontificis.*“

Ďalej kardinál de Luca: (Serm. LXV. num. 9. De iure Patronatus. Rota Decis CDXXXVI. coram Pena) „*stricte iure ad laicum Patronum Ecclesiasticorum Antistitem electio, nominatio aut praesentatio vi Patronatus eiusdem nequaquam pertinet.*“²⁴⁸⁾

Stanovisko Sv. Stolice v tomto ohľade je známe. Sv. Stolica od prvopočiatku húževnate sa pridržiavala vždy svojho stanoviska, lebo nemohlo jej byť indiferentným, či sedia na biskupských stolcoch ľudia, ktorým leží na srdci záujem Cirkvi a veriacich, alebo najatci a nástroje panovníkov.²⁴⁹⁾

V poslednom čase presne precizoval pápež Eugen IV. o tejto otázke stanovisko Cirkvi, keď roku 1440 napísal panovníkovi Portugalska: „*Cirkevné právo nástupcom Sv. Petra voči všetkým cirkvám zabezpečuje voľný postup. Pápež volí a menuje veľkňazov podľa potrieb Cirkvi a nie je povinný vyžiadať si súhlas kráľov.*“

Anglickí, francúzski a nemeckí panovníci sa dosť energicky domáhali tohoto práva, ale všetky ich snahy dokázaly sa byť márnymi. Kráľ francúzsky po mnohých daromných námahách, poddávši sa vôli pápežovej, iba toľko si žiadal, aby „pápež pri zaplňovaní biskupských stolcov obrátil svoju pozornosť na ľudí kráľovi milých a verných, a aby oznámenie, vlastne prosbu kráľovu vyčkal“.

²⁴⁸⁾ Dáta vzaté z Tomcsányiho dieľa: „A főkegyúr szerepe a páspökök kinevezésénél.“

²⁴⁹⁾ Toto stanovisko uznali sami uhorskí štátnici. Vid' o tom nariadenie Dr. Tivadara Pautera, min. kultú č. 13.384, zo dňa 6. júna 1872, v ktorom hovorí: „patronátne právo nie je ani občianskym, ani politickým, ale cirkevným právom, ktoré sa môže dľa cirk. kánonov používať . . .“.

Známe je nám stanovisko pápeža Eugena IV. voči Zigmundovi, cisárovi nemeckému. V liste písanom 27. mája 1431 odoprel mu privilegia, dané jeho predchodcom, tým odvodnením, že toto je zo strany Sv. Stolice panovníkom udeľená milosť, ktorú však panovníci za právo považujú. A keď Zigmundovi dal pápež istú ingerenciu na zaplnenie šesť biskupských stolcov, poskytnul mu to nasledovne: „*personis idoneis, pro quibus ipse rex supplicaverit, . . . dispositioni nostre . . . reservamus.*“²⁵⁰⁾

Myslíme, že Sv. Stolica nerobila výnimky ani v Uhorsku. V tom čase vystavené pápežské bully, ktoré svedčia o zaplnení biskupských stolcov, sú práve tak koncípované, ako v predošlých storočiach; o prezentácii kráľovskej niečo ani zmienky, kde-tu sa stretáme s prosbou — „*supplicatio*“ — kráľovou, tak na pr. v bulle z 18. júla 1523, kde sa jedná o zaplnení jágerského biskupského stolca Ladislavom Szalkaim, stojí: „*Ludovicus Hungariae rex per suas litteras humiliter supplicavit.*“²⁵¹⁾

Naše stanovisko potvrdzuje prípad zaplnenia jágerského biskupstva. Po smrti kardinála Hippolyta (1520) Leo X. udelil jágerský biskupský stolec svojmu mladšiemu bratovi, kardinálovi Juliusovi Medicimu v konzistoriume dňa 12. sept. 1520. Kráľ L'udevít II. však to isté biskupstvo udelil Ladislavovi Szalkaimu, biskupovi vacovskému. Tento však len po troch rokoch po zrieknutí sa kardinála Mediciho obsiahol od pápeža potvrdenia.²⁵²⁾

V tomto čase sa stretáme s významnou udalosťou, ktorá zasluhuje povšimnutia. Uhorskí štátnici obrátili sa na Sv. Stolicu, aby ich kráľ obsiahol titul „*apoštolský*“. Podnet k tomu dalo vyznačenie Henricha VIII., kráľa anglického, ktorý dostal titul „*defensor fidei*“ — ochránca viery.

Žiadosť zostala bezúspešná. Podotýkame to len ako dôkaz, že nástupcovia Sv. Štefana neboli „*apoštolskými*“ kráľmi.²⁵³⁾

²⁵⁰⁾ Príklady vzaté z Tomcsányiho: A főkegyúr szerepe a páspökök kinevezésénél, str. 33, 41, 42.

²⁵¹⁾ Theiner: Monumenta Hist. Hung., II., 630.

²⁵²⁾ Fraknoi A magyar kir. kegyúri jog, 223.

²⁵³⁾ Uhorskí králi používali mnoho cirkevnoprávnych výsad, medzi ktorými najvýznamnejšia je titul „*apoštolský*“ kráľ.

Konštatujeme, že uhorskí králi používali iba titulu „*rex*“. Tak na pr. Sv. Štefan a kráľ z rodu Arpádovcov boli ozdobení týmto titulom. Na korunovačnom plášti je vyšíťe „*Stephanus rex*“; na omšovom rúchu, ktoré darovala Gizella, žena Sv. Štefana, pápežovi Jánovi XIX. tiež stojí len „*Stephanus rex Ungrorum*“. Sv. Ladislav 1077—1095) a Koloman (1095—1116) užívajú titulu „*christianissimus*“; Ondrej II. (1205—1235) „*serenissimus*“; iní zase „*illustrissimus*“ a Eudevít Veľký (1342—1382) „*maiestas*“; jeho dcéra Maria (1382—1395) „*excellentissima*“. Ako vidíme, prvý je Vladislav II. (1490—1516), ktorý si žiada titul „*apoštolský*“, po ňom Ferdinand III. O prosbe Ferdinandovej svedčí list kardinála a štátneho tajomníka Barberiného dňa 11. sept. 1627, písaný viedenskému nunciusovi. Ich žiadostiam však nebolo vyhovené. Dňa 19. aug. 1758 pápež Klement XIII. v bréve „*Cum multa alia*“ ozdobil Mariu Tereziu a jej nástupcov titulom „*apoštolský*“ kráľ.“

VI.

Doba tureckej invázie a počiatky reformácie v Uhorsku.

Po osudnej bitke pri Moháči dňa 29. augusta 1526, nastala v dejinách Uhorska veľmi smutná epocha.

Stav a položenie krajiny chceme načrtnúť iba v krátkych rysoch, i tie nám povedú a odôvodnia všetko.

Uhorsko bolo na dve až na tri čiastky rozdelené. Jedna čiastka sa stala korisťou Turkov, o druhú závodili dvaja korunovaní králi. Obidvaja si robili nároky na trón. Päť dlhých rokov trvala vnútorná vojna.

A vnútorné rozbroje najviac pocítila Cirkev katolícka, ktorá bola od doby Sv. Štefana úzko spiata s krajinou. Úpadok jednej inštitúcie znamenal úpadok i pre druhú. Od doby Sv. Štefana azda nikdy neprežilo Uhorsko tak ťažkých čias, ako po moháčskej bitke. Za panovania Sv. Štefana zmenila sa naraz štátna forma a zmenilo sa i náboženstvo — po bitke pri Moháči stonalo Uhorsko naraz súčasne pod tureckou inváziou a zaplavila ho i reformácia. I jedno i druhé bolo dostatočné, aby podrylo základy krajiny. Medzi tureckým poddanstvom a šírením sa protestantizmu je úzka súvislosť. Bez tureckých víťazstiev a pod národnou dynastiou nikdy by nebol našiel protestantizmus, ktorý bol cudzieho nemeckého pôvodu, v Uhorsku úrodnej pôdy. Za Ferdinanda I. vynesené zákony svedčia o tom, že stavy považujú protestantizmus úplne za cudzí. Nemal preto ani podkladu, lebo vojny proti Turkom vedené vyhlásil za zbytočné. Najväčším nešťastím bolo pre krajinu, že pre rozhárané politické pomery, v ktorých sa v tom čase nachádzala Sv. Stolica, nemohla poskytnúť žiadnej pomoci a podpory proti Turkom, ba okolnosťami bola prinútená zaujať stanovisko proti kráľovi Jánovi Zápoľskému a proti

zemanstvu, ktoré ho podporovalo. Toto všetko hnalo vodu na mlyn protestantizmu. Nová generácia zaujala pravý opak toho stanoviska ako ich predchodcovia pred r. 1526, ktorí žiadali zamedzenie protestantizmu.

Po bitke pri Moháči, kde zahynulo šesť biskupov i s kráľom — o tri roky a potom r. 1532 Turci pokračovali v pustošení. Vykyňovali väčšinu katolíckeho kňazstva, zničili kláštory a mnohé diecézy ostaly osirotené. V tomto čase zpočiatku medzi kňazstva najväčšie zásluhy si získal rád Sv. Františka. Je pravda, bol najrozšírenejšou rehoľou, ale priniesol i najväčšie obeť. Františkáni v roku 1526 mali 73 kláštorov — o šesť rokov neskôr o 10 menej a roku 1548 už mali len 31 kláštorov. Pri najväčšej horlivosti a práci museli sa pozerať, ako ide na vnivoč všetko, čo cez dlhé storočia vybudovali.

Turci nielen priamo napomáhali protestantizmus,²⁵⁴⁾ ale aj indirektné stálym prenasledovaním Cirkvi katolíckej. Dobré vedeli, že cez dlhé storočia katolíckeho Uhorska bolo silnou baštou, ktoré prekážalo tureckému polmesiacu sa rozprestierať. Preto svoj hnev vyliali na katolíckej Cirkvi, pustošiac ohňom a mečom, čo malo ráz katolícky. Kde sa Turek usalašil — tam musel chrám katolícky zmiznúť, alebo sa premeniť na tureckú džamicku alebo na mešitu. Katolíckeho bohoslužby, ešte i privátne vydržiavané, boli prísne zakázané.

Majetky cirkevné, ktoré v prvom rade mali slúžiť úkolom cirkevným, staly sa korisťou toho, kto tam náhodou panoval. Nielen Turek ich ničil, ale obidvaja uhorskí králi upotrebovali ich dôchodky k vojenským cieľom.

Toto však nie v malej miere slúžilo protestantizmu. Protestanti síce z prvopočiatku neodtrhli sa na vonok od Cirkvi katolíckej. Medzi kňazmi odpadlíkmi panoval najväčší zmätok, nielen ohľadom dogmát, ale i vonkajších ceremonii. Ponechali omšu, všetky odznaky, oltár, obrazy, sviece, svätenú vodu, maľby — ba ešte i spoveď a úctu svätých. Myšlienka slobodného bádania dala však podnet k prudkým dišputátom, z ktorých sa vynorily a šírily rozličné mienky.

Aby svojho cieľa čím lepšie mohli dosiahnuť, z prvu hlásali iba očistu viery, čisté evanjelium, a ako sme videli, ostatné veci ponechali nezmenené, takže pospolitý ľud ani nezbadal zmenu. Na vonok bolo všetko katolíckeho — avšak tým väčšia bola vnútorná hniloba. Ináč feudalizmus i na

²⁵⁴⁾ Povoľili luteránskym a neskôr kalvínskym pastorm na okupovanom území hlásať svoje nauky, takže sa im podarilo čisto katolíckeho obce dostať úplne do svojich rúk. (Karácsonyi: Magyarországi egyháztörténet, 104.)

poli cirkevnom vystrájal orgie, veď v tomto čase sa uplatňovalo heslo „*cuius regio, eius religio*“.

Uhorská mládež študovala vo Wittembergu, odkiaľ sa vracala saturovaná náukami luteranizmu. A títo mladíci stali sa doma horlivými hlásateľmi protestantizmu.

Z dvoch korunovaných kráľov ani jeden nebol priaznivcom protestantizmu. Každý ho však považoval za osie hniezdo. Oproti propagátorom nemohli zakročiť, obávajúc sa, že potrestaný preskočí k druhému kráľovi. Tieto zmeny mali veľký vliv na ľud, ktorý bol nimi úplne demoralizovaný. Politiku stotožňovali s náboženstvom a mysleli si, že možno jedno tak meniť ako druhé.

Mnohé biskupské stolce boli nezaplnené. Biskupi boli vojenskými a politickými vecmi zaujatí; František Frangepán, kaločský arcibiskup, neskôr biskup jágerský, Štefan Brodarič, biskup pätikostolský, neskôr vacovský, Ján Statileo, biskup sedmohradský fungovali ako diplomati, vyjednávajúc s cudzozemskými panovníkmi. Imrich Cibak, biskup varadinský bol vojvodcom; Tomáš Szalaházy, biskup vesprímsky a jágerský v jakosti kráľovského kancelára zdržoval sa v Bratislave a vo Viedni. Jeho nástupca vo Vespríme Martin Kecsethy a František Thurzo, biskup nitriansky ako úradníci u kráľovskej komory boli zamestnaní.²⁵⁵⁾

Na kňazstvo sa nemohlo opierať, nakoľko bolo zkorumpované. Márne robili opatrenia — nemali za nich žiadnej náhrady. Kňazstvo sa utiekalo vždy pod ochranu patrónov, avšak ani tí neboli lepší.

Sv. Stolica od starodávna preukazovala voči Uhorsku priazeň. Táto priazeň dosiahla vrcholu po bitke pri Moháči. Sv. Stolica vidiac v Uhorsku baštu proti Turkom, od mnohých vecí odhliadla.

Na čele uhorskej hierarchie stál v tom čase Pavel Várdai, ktorý i dvakrát dal zvolať synody (r. 1530, 1535) avšak práve tí sa ich nezúčastnili, ktorí boli najpotrebnejší. Katolícke školy zväčša sa pozatváraly, čiastočne pre nedostatok kňazstva. Výchova kňazského dorastu bola zaťažená. Padova bola ďaleko, jej boly naše pomery úplne neznáme. Univerzita kráľovská a viedeňská boly bezfarebné do r. 1544 a čiastočne sa dostaly do rúk luteránskych. Väčšina sa držala Jána Zápoľského, ktorý bol považovaný za národného kráľa. Regrutovala sa z protestantov. On však zostal vždy katolíkom, jeho kancelárom bol Juraj Martinuzzi, v dejinách uhorských pochvalne známy Fráter Juraj — neskorší ostrihomský arcibiskup.

²⁵⁵⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, 102.

Osudnou chybou Ferdinandovou bolo, že on a jeho strana sa považovala za katolíkov, hoc boli obkľúčení prívržencami luteranizmu, ktorí im všade, kde len mohli, kládli prekážky a križovali plány.

Týmto rozháraným pomerom podobný bol aj postup kráľov i veľmožov voči Cirkvi. Cirkev ešte nikdy nebola v Uhorsku toľkým nepsravnosťami a priestupkom vystavená, ako práve v tomto čase. Obidvaja korunovaní králi vindikovali si zaplňovanie biskupských stolcov, nie tak na základe patronátneho práva, ako z dôvodov čisto politických.²⁵⁶⁾

Tieto nezákonnosti však akosi súvisia i s duchom doby. Keď pozorne sledujeme dvojtisícročnú dejiny kresťanstva, zbadáme, že doba táto je počiatkom novej epochy.

V dejinách toho pomeru, ktorý jestvoval medzi Cirkvou a štátom, rozoznávame tri epochy.

Prvú epochu charakterizuje obapolná vzájomnosť. Cirkev všemožne napomáha štát a štát zase Cirkev. Úzke spojenie zapríčinilo ten zmätok, ktorý nastal ohľadom ich právomoci.

Vedúcou myšlienkou druhej epochy je prevaha cirkevnej moci. Pomoc Cirkvi posilnila štát a posilnenie štátu pozdvihlo Cirkev.

V tretej epoche vrcholí zase štátna omnipotencia. Táto epocha sa začína vystúpením Lutherovým a v Uhorsku sa začína uplatňovať po bitke pri Moháči. Základnou myšlienkou Lutherovho učenia bolo, že popieral oprávnenosť hierarchickej sústavy Cirkvi. Luther neuznával ani kňazstvo, ani biskupstvo, ani pápežstvo a týmto spôsobom ním založená spoločnosť postráda zákonodarstva. Toto bolo treba dajakým spôsobom nahradiť. Luther to mienil štátnou mocou. V novej svojej náboženskej spoločnosti všetku zákonodarnú moc odovzdal panovníkom. Pod vlivom svojej doby stáli i uhorskí králi — možno, mnohokrát nevedome, alebo pod vlivom svojich poradcov, okružia, ktoré bolo náukami Lutherovými dosť presiaknuté.

Neprávosti obidvoma kráľmi páchané nemaly konca-kraja. Vymenovali arcibiskupov, biskupov, opátov a prepoštov. Mnohí z nich nežiadali si ani potvrdenia z Ríma. Králi bez vedomia Sv. Stolice prekladali ich s jedného mie-

²⁵⁶⁾ Kráľ Ferdinand to otvorene povedal kardinálovi vyslancovi Alexandrovi. Oznámenie nuncia Sv. Stolice dňa 29. júna 1539. (Friedensberg: Nunciaturberichte aus Deutschland, IV., 110.)

sta na druhé, ba pozbavili ich aj benefícií.²⁵⁷) Patronátne právo mnohokrát sverili na civilov za isté záväzky, ktoré veru nie raz mali náter simonie. Stretáme sa opätovne s kumuláciou.²⁵⁸) Do cirkevných benefícií boli posadení ľudia, ktorí nemali kanonických náležitostí, ba často ani svätenia. Tak na pr. spišské prepoštvstvo mal Ján Horváth z Lomnice, ľahkomyselný mladík, ktorý ho aj onedlho predal.²⁵⁹)

Na základe zlého príkladu kráľov majiteľa biskupstiev považovali biskupské majetky za súkromný majetok a s nimi i testamentárne disponovali. Alexius Thurzo majetok nitrianskeho biskupstva poručil svojmu bratovi pod tou podmienkou, že tento si nebude činiť nároky na rodinný majetok.²⁶⁰) V testamente hovorí doslovne: „**Quod autem ad arcem et episcopatum Nitriensem, volo et statuo, ut officiales mei, quemadmodum et jurare illos feci, arcem et bona omnia illius episcopatus dent ad manus fratris mei Francisci Thurzo, sed non prius quam ipse quoque de consensu liberae dispositioni testamentariae.**”²⁶¹) Svetským dávajú cirk. benefícia. Kráľ Ferdinand r. 1537 udelil jágerské biskupstvo Františkovi Perényimu s výhradou, že zaplatí 30.000 zlatých Gašparovi Serédimu²⁶²) a Františkovi Bebekovi.

Biskupské majetky nechali nezaplnené a takzv. interkalárne dôchodky obrátili na vojenské ciele. Ferdinand r. 1550 vymenoval Augustína Sbardellatiho, biskupa vacovského, za administrátora ostrihomského arcibiskupstva s ročným platom 700 zlatých. Vo 20 obciach mohol zbierať desatiny.²⁶³)

Uhorskí králi však zasahujú aj do vecí čisto cirkevných nielen protizákonným, ale pri tom aj hlboko urážajúcim spôsobom. Ferdinand na príklad vymenoval Juraja Bódiho, biskupa čanádskeho za administrátora jágerského biskupstva²⁶⁴) a dal mu príkaz, aby sa usiloval jágerskú diecézu v katolíckej viere udržať; aby v mestách dľa mož-

nosti sám kázal; aby v katedráli boli riadne vydržiavané bohoslužby; aby plnil nariadenia ostrihomského arcibiskupa, aby vo vážnejších veciach naňho sa obracal. Jeho kráľovská výsosa s ostrihomským arcibiskupom splnomocnil administrátora, aby nemravných kňazov na základe „svojej arcipastierskej moci podľa svätých kánonov trestal“; „**splnomocňuje ho aj na to, aby si vymenoval aj svojho zástupcu, pod ktorým pravdepodobne rozumel generálneho vikára.**”²⁶⁵)

Sv. Stolica bola v neprijemnej situácii. Uhorskí králi sa neodvolávali na patronátne právo, ako na právny podklad svojho postupovania. Opätovne uznávali, že ich postup a pokračovanie bolo protiprávne, kryli sa však vznešenými záujmami vlastní a Cirkvi.²⁶⁶) Väčšina vysokého kňazstva prejavovala voči týmto veciam istú ústupnosť — mnohokrát sami poskytli kráľom pomocné ruky.²⁶⁷)

Pomery boli naozaj neudržateľné. Vysvitá to z viacerých usnesení snemu. Od r. 1536 všetky snemy urgujú vrátenie biskupských majetkov opravdovému, zákonnému majiteľom. Roku 1537 stavy prosia kráľa, aby „**od toho času nezaťahal ani jedno beneficium.**” (XIX. čl. zák.) — Na sneme, vydržiavanom v Banskej Bystrici r. 1542 ustála aj termín, kedy majú byť vrátené cirkevné majetky zákonným majiteľom. Roku 1544 v Trnave a 1548 v Bratislave vydržiavané snemy tiež odporúčajú opatrenia, smerujúce proti šíriacemu sa protestantizmu. Urgujú vrátenie cirk. majetkov, zaplnenie biskupských stolcov horlivými biskupmi, ich potvrdenie Sv. Stolicou; odstránenie cudzích kňazov. Tieto zákony boli spanilé, len nebolo faktora, ktorý by ich bol exekvoval.²⁶⁸)

12. čl. zák. z r. 1548 vyhlásil, keď sa členovia kapitúl, alebo monastéria pomínú, dôchodky benefícií treba obrátiť na výchovu kňazstva, stávanie škôl a na vedeckú výchovu mládeže. Opatrenie bolo dobroprajné, to nik popierať nemohol. Nakoľko sa však jednalo o zrušenie cirkevných inštitúcií a obrátenie cirkevných fondácií, na také ciele, ktoré sa protivia intenciám fundátorov — týmto spôsobom krajinský snem siahol tak do práv a právomoci Cirkvi ako i kráľa. Cirkev sa proti tomu neohlásila a preto niektorí v tom vidia zrieknutie sa Cirkvi svojich práv. Cir-

²⁶⁵) Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, str. 50—51.

²⁶⁶) Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 236.

²⁶⁷) Jedlný Mikuláš Oláh pozdvihnu svoj hlas a činil vo svojej arcidiecézi protiprávne. Oláh si to mohol dovoliť — pozíval veľkej autority a so strany matky svojej bol

²⁶⁸) Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, 106.

²⁵⁷) Zaujímavé je stanovisko, ktoré v tejto veci zaujal Fraňo Deák v reči svojej, povedanej dňa 24. júna 1873. „Ináč stávaly sa prípady, že pre neposlušnosť panovník na čas pozbavil biskupa svojich benefícií, ale nezabúdajme, že z nás vari nikto nebude súhlasiť s tým, aby panovník ako taký mal v svojej moci právo trestať, bez toho, že by obsiahol sudcovskej moci. — Ja tvrdím, že v konštitučnej, parlamentárnej krajine panovník môže omilostiť, lebo jeho najvyššie právo milosti trvá nedotknuté; avšak nemôže trestať zo svojej moci.” (Vid': Parlament napló, 1873.)

²⁵⁸) Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 233—236.

²⁵⁹) Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, str. 100.

²⁶⁰) Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 234.

²⁶¹) Wagner: Analecta Scepusii, I., 170.

²⁶²) Gašpar Serédy, košický kapitán bol prívržencom luteranizmu. (Vid': Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, 106.)

²⁶³) Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 235. (Toto nariadenie sa nachádza v archíve viedenskej dvornej komory a vyšlo dňa 1. júna 1550.)

²⁶⁴) Pray: Specimen Hierarchiae, II., 298. Úkaz Ferdinandov sa datuje zo dňa 18. septembra 1556.

keď bola okolnosťami prinútená trpieť, keďže jej hrozilo nebezpečenstvo, že majetky cirkevné nedostane z rúk tých, ktorí ich nespravodlivo mali okupované.²⁶⁹⁾

Nemôžu však nám byť všetky usnesenia snemu smerodajné. Tak na príklad 18. čl. zák. z r. 1550 vypovedal, že od toho času, čo kresťanstvo je rozšírené v Uhorsku „hlavou všetkých Cirkví popri kráľovi je ostrihomský arcibiskup“. Toto postráda historického podkladu.

Pre rozháranosť pomerov usnesenia zostaly takmer bezúčelné. Sv. Stolica sa však rigorózne pridržiavala svojich práv. Dokazuje to veľavýznamná enunciácia pápeža Pavla III. na jar r. 1539, povedaná vyslancovi kráľa Ferdinanda: „**právo vymenovania zpočiatku dvoch kráľov nepri náleží ani jednému, ale na základe starej praxe zaplňovanie prináleží Sv. Stolici**“.²⁷⁰⁾

Boly to skutočne ťažké časy pre Sv. Stolicu, ktorá vzhľadom na páčivé pomery nemohla siahnuť k radikálnejším opatreniam. Uhorsko malo dvoch korunovaných kráľov — obidvaja si vindikovali a pridržiavali sa svojich domnelých patronátnych práv. Sv. Stolica sa musela uspokojiť tým, že vymenovaní biskupi si žiadali od nej potvrdenie.

Od r. 1539 až do snemu, vydržovaného r. 1548, neprišla vôbec otázka zaplňovania biskupských stolcov na pretras. Uhorský snem roku 1548 obrátil sa prosbou na Sv. Stolicu, aby vymenovacie bully uhorských arcikňazov bezplatne byly vystavené. Prosbu snemu podporoval u Sv. Stolice tak Ferdinand, ako i Karol V., cisár nemecký. Pápež Julius III. v konsistoriu 4. júla 1550 vybavil priaznive túto žiadosť s tým odôvodnením, že „väčšia časť biskupských majetkov je pod pánsťvom tureckým a vysoký klérus znáša veľké ťarchy na obranu Cirkvi“.

V tom čase zaplnil pápež sedem uprázdnených biskupských stolcov (jágerský, kninský, nitriansky, päťkostolský, vacovský, vesprímsky a záhrebský), Ferdinandom vymenovanými a predostretými arcikňazmi. Sv. Stolica sa však i teraz postavila na stanovisko, ktoré zaujala pred 10 rokmi — hovorí Fraknói.²⁷¹⁾ Keďže kardinálske konsistorium „nemá vedomosti o tom, že uhorskému kráľovi prináleží právo vymenovania a prezentovania“, ustáľilo, že v budúcnosti zaplňovanie uhorských biskupských stolcov „**nechže závisí úplne od slobodného rozhodnutia Jeho Svätosti**“ a kráľ

²⁶⁹⁾ 19. čl. z. 1537; 8 čl. z. 1548; 17. čl. a 20. čl. z. 1550.

²⁷⁰⁾ Kardinál, štátny sekretár upovedomuje viedenského nuncia dňa 1. mája 1539 o vyjadrení sa pápeža pred kráľovským legátom. (Vid' Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a pápák kinevezésénél.) Srov. Friedensberg: Nuntiaturberichte aus Deutschland, IV., 57.

²⁷¹⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 252.

a stavy Uhorska nech sa upozornia, že od tohoto času „**len Sv. Stolicou menovaní veľkňazi budú pripúšťaní na stolec arcibiskupský a biskupský**“.

Tieto opatrenia a usnesenia Sv. Stolice byly bezvýsledné. Sv. Stolica dobre poznala smutné pomery, ktoré panovaly po bitke pri Moháči v Uhorsku (turecké podmanenie, šírenie sa luteranizmu a neskôr kalvinizmu). Vedela dobre, že svoje práva nevie perfektuovať. Situáciu obťažoval i sám uhorský biskupský sbor, ktorý kráľovskému vymenovaniu taký účinok a rozsiahlosť pripisoval, akého právnický skutočne nemal.

Sv. Stolica žiadala od biskupov, a to celkom správne — kým neobsiahnu od nej potvrdenia, aby sa nepovažovali za biskupov, a aby dôchodky biskupské im neprináležaly. Ak to i naďalej budú činiť, týmto podrývajú autoritu Sv. Stolice a berú také dôchodky, ktoré im dľa zákona neprináležia.

Uhorský biskupský sbor sa však odvolával na Verbőczyho a na privilegium Sv. Štefana. Stanovisko biskupského sboru bolo však nesprávne.²⁷²⁾ „**Vtedajší biskupský sbor pre dobromyseľný, ale ďalekosiahly omyl Verbőczyho, ďalej pre chybnú vetu, vzkřnuvšiu sa do životopisu Sv. Štefana, žil vo veľkej mýlke. Nevedel, že Verbőczy zašantročil dejiny štyroch storočí, keď právo menovať biskupov tvrdošijne pripisoval uhorským kráľom; nevedel, že veta, vzťahujúca sa na cirkevnoprávne oprávnenie Sv. Štefana, je pozdejšieho dáta a také lož, proti ktorej pápež Innocent III. už r. 1201 sa ohradzoval. Takto podvedený to dokazoval uhorský biskupský sbor, že uhorský kráľ má akúsi posvätnú právomoc nad biskupstvom**“.²⁷³⁾

Samozrejme, za zlých predpokladov — musela byť zlá i konklúzia. Neprávom nosili meno, odznaky biskupské, — neprávom užívali biskupských dôchodkov pred pápežským potvrdením. Sv. Stolica však z nutnosti mlčky znášala všetko, nechcejúc obťažovať ešte viac i tak veľmi ťažké položenie Cirkvi v Uhorsku. Pasívne chovanie žiadala i tá okolnosť, že keby neboli prevzali cirkevné majetky ešte Sv. Stolice nepotvrdení biskupi, bola by na ne položila ruku kráľovská komora (vtedajšie finančné ministerstvo), ktorému ich odobrať bolo by bývalo veľmi ťažké. Preto medzi dvoma zlami padol výber na menšie zlo a trpezlivo čakala

²⁷²⁾ Toto nesprávne stanovisko sa udržalo aj cez celé XVII. stor.

²⁷³⁾ Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, 154.

na vhodnú príležitosť, kedy sa naskytne príležitosť uplatniť práva Cirkvi.

Po smrti Ferdinandovej (1564) položenie Cirkvi sa ne-zlepšilo. V jeho nástupcovi Maximilianovi I. luteranizmus dostal svojho ochránca. Mladý kráľ stál úplne pod vlivom svojho okružia, ktoré pozostávalo zväčša z prívržencov luteranizmu. Títo sa všemožne usilovali, aby ho odcudzili od viery praotcov.

A toto sa im aj podarilo v plnej miere. Nasvedčuje tomu celé jeho počínanie. Za jeho panovania vystalo na príklad slávnostné vyhlásenie usnesenia tridentskej synody. Protestantizmus sa šírila, počet odpadlíkov z mocnej aristokracie sa zdvojnásobil. Najväčšiu ranu zavdal katolíckej Cirkvi tým, že od r. 1573 nedovolil zaplniť ostrihomské arcibiskupstvo, ktoré zostalo po smrti arcibiskupa Veranchicha 23 rokov prázdne. Vedenie a manipulovanie arcibiskupských majetkov bolo sverené na erárnych úradníkov, medzi ktorými sa nachádzali i oddaní i naklonení k protestantizmu. Nie div, že za takýchto pomerov sa šírila nová viera ešte i na arcibiskupských majetkoch. Dôchodky zhabal kráľovský fiskus.

Za Rudolfa I. (1576—1608) sa pomery nezmenily. Kráľ bol síce katolíckeho presvedčenia, ale na cirkevné veci nemal veľkej ingerencie nielen preto, že sa zdržoval zväčša v cudzozemsku, ale i z toho dôvodu, že väčšina najmocnejšej aristokracie v tom čase už bola oddaná protestantizmu. Rudolf, vždy chorľavý, povahy nevýbojnej, bál sa každého verejného účinkovania. Proti Turkom bol by mohol zakročiť energicky, hľadal však smierenie, ktoré priviedlo krajinu do úplnej záhuby. Na šťastie v tom čase vysoký klérus stál na výške svojho povolania. V čele ostrihomského arcibiskupstva stál r. 1577 Mikuláš Telegdi, ako arcibiskupský generálny vikár, ktorý založil tlačiareň, takto chcúci čeliť šíriacemu sa protestantizmu. V Rábe bol biskupom Juraj Draškovič, ktorý všetko možné podujal, aby zachránil, čo sa zachrániť dalo. Na jeho zakročenie r. 1586 usadili jezuitov, darujúc im turčianske prepošitstvo.

Koncom panovania Rudolfovho podarilo sa mu dostať na popredné vojenské miesta katolíkov. Predtým bývaly protestantmi obsadené. Počas jeho panovania začali sa šíriť aj unitári.²⁷⁴⁾

²⁷⁴⁾ Unitári neveria dogmu o Sv. Trojici, popierajú božstvo Ježišovo a z katolíckych ceremonii neponechali takmer ničoho.

Pomer Uhorska ku Sv. Stolicy v posledných rokoch panovania Ferdinanda bol celkom priateľský. V tom čase sedel na pápežskom stolci pápež Pius IV. (1559—1564). Na tridentskú synodu sám kráľ poslal delegáta v osobe päťkostolského biskupa Juraja Draškoviča. Toto nie v malej miere prispelo k nadviazaniu nových stykov.

Za Maximiliana zase boly tieto styky rozorvané, lebo kráľ napriek opätovným urgenciám nuncia nechcel dať zaplniť kreslo ostrihomského arcibiskupstva.

Počas panovania Rudolfa r. 1579 pápež Rehor XIII. založil rímske uhorské kolegium, ktoré bolo roku 1580 s nemeckým kolegiom spojené a dostalo meno „**Collegium Germanico-Hungaricum**“.²⁷⁵⁾ Týmto činom zase oživily styky medzi Sv. Stolicou a Uhorskom.

Keď koncom XVI. storočia opäť vypukla vojna medzi Uhorskom a Tureckom, pápež Kliment VIII. (1592—1605) za vodcovstva svojho bratranca Jána Aldobrandiniho poslal 2000 jazdcov a 8000 pešiakov, ktorí majú veľkú zásluhu, že boly Ostrihom a Vyšehrad nazpät' dobyté. Preto v ostrihomskom tábore shromáždžené stavy v prípise svojom vyslovily vrele a najsrdečnejšie vďaky národa.²⁷⁶⁾ Historikovia odhadujú na poldruha miliona tolárov obnos, čo pápež obetoval na obranu Uhorska.²⁷⁷⁾

Priateľské styky a dobrodenia Sv. Stolice maly dobrý účinok v Uhorsku. Kurtz, tajný radca kráľa, r. 1587 ubezpečuje viedeňského nuncia o blahosklonnosti kráľovej.²⁷⁸⁾ Na toto oznámenie nuncia odpovedal pápež Sixtus V. o vymenovaní biskupov kráľom: „**Sme presvedčení o tom, že Ty svojou vynikajúcou pobožnosťou a múdrosťou, pri vymenovaní tých, ktorých Ty od nás žiadaš postaviť na čelo uhorských biskupstiev, tak na osoby, hodnosti a úrad, ako aj na potreby Cirkvi kládol si náležitú pozornosť. Avšak je našou povinnosťou, aby sme si toto všetko aj my náležite všimli a vedeli, na koho sverujeme veľkňazskú hodnosť, čo môžeme od nich očakávať a nakoľko vynikali v ctinostiach, ktorými biskupi majú skvieť, lebo ide tu o slávu Božiu a o spásu duší. Akonáhle ohľadne toho budeme na**

²⁷⁵⁾ Dr. Ottokár Prohászka, v diele svojom „Utak és állomások“ 1928, na str. 187 toto píše o kolegiu: „Môžeme povedať, že Collegium Germanicum bolo prarodičom seminárov na poli cirkevného života tak veľavýznamným; jeho lesk a oheň nové svetlo zapálilo v nesčíselnom počte diecézi kat. Cirkvi, a jestli koncil tridentský je fárosom novodobého katolicizmu, vtedy nemecký seminár Sv. Ignáca bol zdrojom svetelným, ktorého líce (dekrét koncilu sess. 23 cap. 18 de reform) hádzal do svetovej Cirkvi.“

²⁷⁶⁾ Tento prípis z r. 1596 uverejšuje Katona: *Historia Critica Regni Hungariae* XXVII., 255.

²⁷⁷⁾ Ranke: *Die römischen Päpste im XVI. und XVII. Jahrhundert*, II., 307.

²⁷⁸⁾ Nuncius o tomto upovedomuje Sv. Stolicu r. 1587 na jeseň. List je bez dátumu.

čistom, učiníme zadosť najlepšiemu a najvrejšiemu želanu Tvojej Výsosti".²⁷⁹⁾

O niekoľko týždňov neskôr, začiatkom r. 1588, boly tri biskupské stolce zaplnené; ale súčasne ustálilo konzistorium, že biskupi — ktorí boli kráľom menovaní — „kým by ujali sa svojej hodnosti, musia složiť vyznanie viery a to písomné sú povinní poslať nunciusovi Sv. Stolice".²⁸⁰⁾ Toto malo byť uplatnenie cirk. kánonov oproti uhorskej praxi.²⁸¹⁾

V tom čase vynorila sa ešte jedna ťažkosť: Sv. Stolica totižto postavila sa proti púhemu užívaniu titulov biskupských. Od r. 1541 čiastočne alebo celkom upely pod tureckým pántvom nasledovné biskupstvá: čanádske, kaločské, sriemské, tinninské, pätikostolské a vacovské. Sv. Stolica ich považovala za titulárne biskupstvá. Vedúci činitelia uhorskí však dokázali, že toto nie sú len puhé tituly a síce preto, lebo dotyční biskupi z tých svojich biskupstiev dostávajú istú čiastku dôchodku. Poukázali i na to, že z toho má Cirkev veľký ošoh, nakoľko týmto spôsobom vymenovaní biskupi majú právo zúčastniť sa snemu s hlasovacím právom. Sv. Stolica vzhľadom na túto výhodu r. 1598 dala svoj súhlas.

Nemôžeme opomenúť na tomto mieste pamätnú listinu kardinála Gesualda, ktorá bola za pápeža Sixta V. (1585—1590) vynesená a zapodievala sa kráľovským patronátnym právom a jeho rozsahom. Príživujúc všeobecné cirkevno-právne zásady, rozdiel robí medzi právom elekcie a právom patronátnej nominácie a prezentácie. „Vychádza z toho stanoviska, že výsada patronátneho práva, ktorú má uhorský kráľ — v ničom sa nelíši od toho, čo majú ostatní kresťanskí panovníci. Toto patronátne právo nedáva kráľovi inej moci, iba tú, že môže na uprázdnené miesto arcibiskupské alebo biskupské pápežovi isté osoby označiť a predostrieť za tým cieľom, aby na základe kráľovského označenia a predostretia mohol pápež na čelo diecézy postaviť isté osoby. Toto právo patronátneho označenia a predostretia podstatne sa líši od práva elekcie, nakoľko po elekcii nasleduje potvrdenie (confirmatio) a pri označení a predostretí zase provisio (zaplnenie). Keď uhorský kráľ niekoho označí a predostrie listom pápežovi — cie —, ale za tým účelom, aby Sv. Otec v tajnom konzistoriu kráľom označenou a predostretou osobou zaplnil

²⁷⁹⁾ Pápežské breve sa nachádza v pápežskom archive a je datované zo dňa 16. decembra 1588.

²⁸⁰⁾ „Cum decreto quod antequam adipisceretur possessionem, fidel professionem denuo emittat et illam ad suae sanctitatis in illis partibus nuntium transmittat.”

²⁸¹⁾ Vid' Fraňkoi: Magyar kir. kegyúri jog, str. 52.

cie —, ale za tým účelom, aby Sv. Otec v tajnom konzistoriume kráľom označenou a predostretou osobou zaplnil uprázdnený stolec. Preto Gesualdo dokazuje, že označený a predostretý kandidát nemôže užívať titulu „electus episcopus“, keďže „electus episcopus“-om sa stane iba po rozhodnutí pápežského konzistoria, opravdovým však po prevzatí pápežskej bully a po vysvätení. A síce na tom základe, že „solus enim Romanus Pontifex pro sua summa in ecclesia potestate proprius est episcoporum ordinator“.

„Z týchto vysvitá — hovorí — že ten, kto užíva pomenovaní a výrazov, keď nechce prestúpiť okruh svojej právomoci, musí postupovať s veľkou obozretnosťou. Vynikajúca múdrosť Vašej Výsosti dobre rozumie, o koľko sú dôležitejšie cirkevné záležitosti nad záležitosťami svetských statkov a príjmov, i že teda riadenie a vedenie týchto vyžaduje dvojnásobnej rozvahy. Nakoľko teda ide tu o najzávažnejšie záujmy, Vaša Výsost na náradu svojej náboženskej horlivosti nech napomína aj iných, aby dobre si uvážili, čo konajú. Menovite nech upozorní Vašou Výsostou vymenovaných a predostretých veľkňazov, aby sa na každý prípad ani do cirkevných, ani do svetských záležitostí na nich sverených byť majúcich Cirkví, a to ani vtedy nie, keď v konsistoriu Cirkve v ich osobe je obdarená veľkňazom; lebo je každopádne potrebné, aby si zadovážili najprv apoštolskú bullu. Tí, ktorí ináč postupujú, strhujú na seba tresty, ustanovené svätými kánonmi a apoštolskými nariadeniami; nie len každé ich ustanovenie stáva sa neplatným a povinní sú prinavrátiť neoprávnene užívaných dôchodkov, ale spolu ztrácajú svoje beneficium a stávajú sa nehodnými na obsiahnutie biskupskej hodnosti.

Náboženská horlivosť Vašej Výsosti oprávňuje na tú nádej, že majú pred očami slávu Božiu, použije celej svojej vážnosti na dôkladné vykorenenie všetkých prechmatov, a pričini sa, že vymenovaní veľkňazi nebudú odkladať zadováženie bull, ba dokonca — ako sa to nie zriedka stávalo — neopomenú to; ale čo do ujatia sa a riadenia Cirkví budú sledovať onen riadny a zákonitý postup, ktorý bol ustanovený v najdávnejších časoch a ktorý bol prijatý celou katolíckou Cirkvou. Toto sa môže právom očakávať od každého, ktorí sú napomáhaní na prestol veľkňazský, na základe povinnej poslušnosti k Apoštolskej stolici a v záujme zabezpečenia svedomia; najväčšmi však od arcikňazov uhorských, ktorí pri odpustení platených byť majúcich poplatkov požívajú od Jeho Svätosti a kardinálskeho kolegia nepretržite tej najväčšej blahosklonnosti a výhod, hoci via-

cerí z nich po svojich cirkvách majú svoje náležité dôchodky.

Veľkňazi, ktorí Vašou Vysosťou menovaní a predstretí, jestli po provízií v konsistoriu zadovážia apoštolské doklady, zákonným postupom vstupujú do držby benefícia a obsiahnu biskupské posvätenie: pri riadení ich Cirkvi, rada Vašej Vysosti a pri vybavovaní záležitosti, týkajúcich sa záujmov katolíckej viery a krajiny, môžu počítat na štedrú podporu a bohatú milosť Boha, dárcu všetkého dobra. Ktorí však splnenie týchto podmienok dosiaľ zanedbali, jestli mienia sa postarať o uspokojenie svojho svedomia a o duševnú spásu na nich sverených veriacich, ohľadne sprostena na nich väziacich trestov a ohľadne ich rehabilitácie nech sa uchádzajú pred Sv. Stolicu. Nemôžem zamlčať, že sám hlavný kancelár krajiny, ktorý už pred päťnásť rokmi na základe môjho predstretia bol dopomáhaný na rábske biskupstvo, doposiaľ si bully nezadovážil a napriek tomu považuje sa za rábskeho biskupa. Toto hovorím nie preto, aby som ho pokarhal, ale aby som mu pomohol a jeho na svoju povinnosť upozornil, nabídam jemu a ostatným veľkňazom, moje intervenovanie, aby na zahojenie zla potrebné prostriedky od Jeho Svätosti obsiahli.²⁸²⁾

Tento frapantný príklad preberajú od Fraknóiho takmer všetci uhorskí autori,²⁸³⁾ ktorí sa touto otázkou zapodieľajú, no rozličné konklúzie uzatvárajú z neho. Podľa našej mienky Gesualdo kardinál zdôrazňuje iba mienku, ktorú onoho času pápež sdelil kráľovi Matejovi, chcúc zdôrazňovať starú cirkevnú zásadu „solus enim Romanus Pontifex pro sua summa potestate est in ecclesia episcoporum ordinator“.

Poukázali sme na stanovisko uhorského vysokého kléru. Stanovisko toto je úplne nesprávne, keďže tak podklad historický ako i právnický je falošný.

Otázka zaplnenia biskupských stolcov iba r. 1610 prišla na pretras. Viedenský nuncius dostal nariadenie, aby upozornil kráľovskú komoru, žeby pri dezignovaní biskupov dávala pozor na sloh úradných listín, aby nezabudli na starú vyššie spomenutú zaužívanú zásadu „o kompetencii biskupskej voľby“.²⁸⁴⁾

Sv. Stolica nikdy nevyostrovala veci. Buďto hľadala spôsob usmerenia, alebo vyčkala vhodný čas. Nemohla sia-

²⁸²⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 277—279.

²⁸³⁾ Tomcsányi, Dr. Ploskál-Tempis Rudolf, Timon, Turi Béla.

²⁸⁴⁾ Palmieri (Tract. de Romano Pontifice Ed. 2. Prahi 1891, pag. 441) vyjadril to takto: „Romano Pontifici jure divino potestas competit eligendi episcopos.“

hať k radikálnemu prostriedku pre podmanenie turecké, pod ktorým úpela ešte v tom čase veľká čiastka Uhorska; nemohla však energicky zasiahnuť pre šíriaci sa a už i tak dosť rozšírený protestantizmus. Dňa 14. júna 1610 dostal nuncius úpravu od konzistorálnej Kongregácie, aby celú vec dal do poriadku a aby vymenovanie arcipastiera dialo sa vo „vhodnej forme“.²⁸⁵⁾

Nuncius ihneď dal sa do vyjednávania s kráľovskou kanceláriou, menovite podarilo sa mu presvedčiť tajomníka uhorskej kancelárie Tiberiusa Himmelreicha o správnom a oprávnenom stanovisku Sv. Stolicy. Doteraz v menovacích Kráľovských dekrétach stálo „**elegimus, conferimus et donamus**“ (volíme, darujeme a dávame) táto forma na pokyn Himmelreicha bola zmenená a v najbližšom dekréte stálo „**elegimus nominandum, destinamus ad praesentandum**“.

Sv. Stolica bola s výsledkom práce nuncia spokojná. Štátny sekretár dňa 10. júna 1610 dal na vedomie nunciu-sovi svoje uspokojenie. Radosť nad výdobytkom, ktorý vlastne nebol iným, ako potvrdením starého rýdzeho cirkevného stanoviska — netrvala dlho. Po smrti Himmelreichovej jeho nástupca Ferencfi zase sa prinavrátil ku starému spôsobu uzurpačnému.²⁸⁶⁾

Neúspechy, ktoré mala v tomto čase Sv. Stolica, zapríčinilo zväčša kňazstvo vysoké, ktoré „**priazeň kráľovu viac si cenilo, ako povinnosť, ktorú malo voči vlasti a preto ich aj sama Sv. Stolica nemilosrdne odsúdila**“.²⁸⁷⁾

²⁸⁵⁾ Jednalo sa o rosonske biskupstvo, na ktoré bol kandidátom Requesenz (Vid. Fraknói: Magyarország és a római Szentszék összeköttetése, III., 283).

²⁸⁶⁾ Fraknói: Magyarország és a római Szentszék, 284.

²⁸⁷⁾ Ezeréves Magyarország, I., 187.

VII.

Peter Pázmány a protireformácia.

Po smrti Františka Forgácha na ostrihomský arcibiskupský stolec prišiel Peter Pázmány, ktorý vrodenu ženialitou, vrstovníkov prevyšujúcou vzdelanosťou na ďalší vývin kultúrneho života celej krajiny mal rozhodujúci vliv. Uhorská literatúra v ňom oslavuje svojho otca, na poli rečníctva získal si epitheton „uhorský kardínal Cicero“, štátníci, diplomati, právnici vidia v ňom vynikajúceho muža.

Doba Pázmányova je búrením dvoch mocností v Uhrách: Rakúska a Turecka. Jedna je kresťanská, druhá pohanská, shodujú sa však v tom, že ani jedna ani druhá maďarsky necítila. Náporu oboch síl Uhorsko dlho už odolávať nestačilo; národ, ktorý spolucítiť nemohol a nesmel ani s Habsburgom ani s Osmanom, rýchlo spel k zániku. Veľké časy však vždy majú svojich veľkých ľudí a Uhorsko dostalo v Pázmányovi človeka, ktorý rovnako veľký bol i ako kňaz i ako politik. Politickým jeho cieľom bolo upevniť postavenie Sedmohradska, ktoré vedelo odolávať rakúskemu náporu, zabezpečením jeho samostatnosti. Dosiahol to tým, že vo veľkom boji Viedne s Carihradom, kde obe mocnosti narážajúc jedna na druhú, vytvorily vzájomne sa tlačiaci oblúk, postavil Uhorsko podeň. Bol to smelý plán, ktorý v rukách neobratného politika ľahko by bol zaviniť katastrofu národnú, no osobnosť Pázmányova bola tak pevná, aby z jednotlivých fáz boja rakúsko-tureckého vybrala to, čo v prospech národa považovala za najlepšie.

Pázmány pochádzal zo starej zemanskej protestantskej rodiny, ako 17ročný mladík vstúpil do vznešenej spoločnosti jezuitov, ktorej členovia už v tej dobe vynikali učenosťou, mimoriadnou vzdelanosťou a na poli školskom, vychovávateľskom boli opravdivými majstrami. Tovaryšstvo Ježišovo čoskoro zbadalo jeho nevšedné vlohy a preto ho po-

slalo na štúdia do Krakova, Viedne a Ríma, kde na čele kolegia stál veľký vedátor svojej doby, svetochýrny Belarmini. Pázmány svoju učenosť uplatňoval najsamprv na univerzite v štýrskom Hradci, kde prednášal filozofiu, neskôršie teologiu. Už ako univerzitný profesor vzbudil doma pozornosť svojimi spismi, ktorými čelil šíriacemu sa protestantizmu. Po svojom návrate r. 1607 vidíme ho pri boku arcibiskupa Forgácha ako jeho dôvernika.

Pázmány práve v tom čase sa zjavil na javisku verejného života, keď mnohí videli katolicizmus v Uhorsku takmer na smrť odsúdený. Pomery v Uhorsku boly neutešené, následky moháčskej bitky teraz dosiahly vrcholu. Krajina bola až na tri časti rozdelená. Strednú časť Uhorska — Dolnú zem (Dolniaky) — okupoval turecký sultán, Sedmohradsko s niekoľkými k nemu pripojenými stolicami má svojho panovníka, avšak stojí tiež pod tureckým pántvom; tretia časť, takzvané Horniaky (terajšie Slovensko) bola pod mocou kráľa Mateja II. K tomu 30ročná vojna, náboženské rozpory, zapríčinené reformáciou — to všetko nám dáva smutný obraz vtedajších pomerov.

Protestantom sa podarilo na sneme v novembri r. 1608 rozšíriť i na obyčajné mestá a dediny slobodný výkon náboženstva. Bola to veľká opora dost silnému protestantizmu, ktorý bol i tak svojimi prívržencami vyhlásený za ochráncu ústavy a slobody. Protestanti mali všetky vlivné miesta v svojich rukách. Nádorský stolec²⁸⁸⁾ bol obsadený protestantom Jurajom Thurzom.

Protestanti v jezuitoch, elite to katolíckeho kňazstva, videli svojich najväčších nepriateľov, preto všetko možné podujali na ich zničenie. Hlavným bodom snemu roku 1608 bola inartikulácia vo Viedni uzavretého mieru, ktorého 8. bod, či môžu mať jezuiti benefícium — zostal nevyriešený. Jezuiti však mali v tom čase prepoštvstvo turčianske a ako takí, mali právo sa nechať zastupovať na sneme. Týmto úkolom poverili Petra Pázmány. Ním podaný pamätný list snemu je opravdivou perlou a je klasickým príkladom obhajoby. Rad-radom bral pod svoj pitevný nôž body viedenského mieru a nad slnko jasnejšie dokázal, že rád jezuitov nemožno ani vyobcovať, ani majetku pozbaviť.²⁸⁹⁾

²⁸⁸⁾ O pôvode „nádorispán“ vznikla v maďarskej literatúre veľká dišputa. Podľa mienky starých uhorských historikov a právníkov je pôvodu slavianskeho. Tak na pr. Timon v diele svojom „Imago Novae Hungariae cap. IX. toto píše: „Hungaris Palatinus Timon (antique Nadur) Ispán. Nadur non est nativum ungaricum, sed ad appellatur Nadur (antique Nadur) Ispán. Nadur non est nativum ungaricum, sed ad scitium vocabulum aptatum ex doubus na dwur slavonicis significans aulae praefectum.“ Tieto stanoviská hlásali aj iní: Dankovský, Sándor. — Neskôr maďarský šovinizmus pôvod hľadal v sanskritskej, perskej a gréckej reči. (Srov. Frankl Vilmos: A nádorí és országbírói hivatal, Pest 1863.)

²⁸⁹⁾ Miller: Epistolae Petri Pázmány, I., 1—7.

Toto mužné vystúpenie Pázmányho dalo podnet katolíckym vedúcim činiteľom, aby v mene „katolíckeho štátu“ na zasedaní 18. novembra 1615 obrátili sa na kráľa s prosbou, aby uprázdnené ostrihomské arcibiskupské miesto zaplnil Petrom Pázmányom. Kráľ rešpektoval žiadosť reprezentantov „katolíckeho štátu“. V septembri 1616 už vidíme Pázmányho na ostrihomskom arcibiskupskom stolci, ktorý za vymenovanie mohol ďakovať svojej mimoriadnej individualite, ženialite a pridržiavaniu sa pravdy a historických práv.

Pomery tejže doby veľmi frapantne charakterizuje podniknutie viedenskej dvornej komory, ktorá chcela od Pázmányho vynútiť záväzný sľub, že si na seba vezme isté farchy. A tu sa zase ukázal Pázmány v celej svojej jakosti ako muž ortodoxne, cirkevne smýšľajúci, na základe práva a na požiadavku dvornej komory odpovedal nasledovne: „**Za milosť Jeho Výsosti, že ma mieni povýšiť za arcibiskupa ostrihomského, zaviazaný som povďačnosťou. Dobré viem, že za moje postúpenie po Bohu kráľovi by som mal ďakovať. Preto pre Jeho Výsost a pre vlasť hotový som všetko vykonať, čo bez ohrozenia môjho svedomia a dobrého mena urobiť môžem. Avšak sväté kánony a katolícki cirkevní učenci vpália pečať simonie tomu, kto pred udelením benefícií s darujúcim uzavre smluvu; v takomto prípade udelenie stáva sa neplatným, a tak udeľujúci, ako benefícium obsiahnuvší cirkevný muž je postihnutý ťažkými cirkevnými trestmi. Podobné vyjednávania i s predchádzajúcimi arcibiskupmi bývaly podniknuté len po ich konečnom vymenovaní. Avšak i naďalej biskupská prísaha zaväzuje veľkňazov na to, aby ztenčovať dôchodky benefícií nedovolili, lež obrátili ich na ciele zakladateľmi určené. Ja teda pred svojím právoplatným nastolením vziať záväznosti na seba nemôžem a skorej sa zrieknem ponúknutej hodnosti, než by som hocičo podujal proti svojmu Bohu a svedomiu s porušením cti a prísahy svojej.**“²⁹⁰⁾

Kráľ uznal správne stanovisko Pázmányovo,²⁹¹⁾ avšak bratislavská kráľovská komora zdráhala sa vydať majetky, odvolávajúc sa na zákaz viedenskej komory (camera germanica). Toto nesprávne, protizákonné a protiústavné postupovanie obidvoch komôr prinútilo Pázmányho, aby protestoval proti tomuto pokračovaniu a ho odsudzoval.

²⁹⁰⁾ Opera Omn. Epist., I., pag. 62.

²⁹¹⁾ Dňa 28. septembra 1516 bol vystavený kráľovský menovací dekrét. Vid' Podhradský: Pázmány Péter élete, 29.

Protest Pázmányov je novým dôkazom jeho spravodlivosti a úcty k zákonom a ústave. Svoje presvedčenie nezatajil ani pred najvyššími fórami. Mužné jeho vystúpenie nie v malej miere prispelo k jeho i tak veľkej autorite.

Počas svojho arcibiskupstva vždy konzekventne hájil práva Cirkvi. Ihneď po nastúpení kráľa Ferdinanda II. na trón vypuklo povstanie, ktoré viedol Gabriel Bethlen, sedmohradský knieža. Na čele povstania stálo vždy Sedmohradsko. Bolo protestantské, považovalo sa za bratskú krajinu Uhorska a konečne vydávalo sa za ochránkyňu uhorskej ústavy. Avšak toto povstanie malo ráz úplne osobný. Viedenský dvor nechcel Bethlena uznať za panovníka a postavil mu za soka Homonnayho.²⁹²⁾

V Bratislave a Banskej Bystrici²⁹³⁾ boli vydržiavané snemy, kde sa pojednávalo o miere. Na poslednom bol však Ferdinand II. pozbavený trónu a jeho nástupcom bol zvolený Bethlen. Novozvolený bol však opatrný — nedal sa korunovať. Opatrnosť bola jeho najväčším šťastím. Kým jeho vojská víťazily na celej čiare, zatiaľ jeho českí spojenci pri Bielej Hore 8. novembra 1620 utrpeli od vodcu katolíckej ligy Tillyho porážku. Márne boli všetky podnikania Bethlenove, nepodarilo sa mu viac utvoriť protestantskú úniu.

Oproti usneseniam horeuvedených dvoch snemov s celou váhou a autoritou sa postavil Pázmány. Postavil sa proti nim, lebo videl v nich napadnutú uhorskú ústavu. Prinútený bol proti nim sa postaviť, veď usnesenia snemov pozbavily Cirkev a katolícke kňazstvo všetkých benefícií. Pázmány bol prinútený ísť do vyhnanstva. Proti nesprávnostiam vydal obrannú listinu, ktorá je opravdivým skvostom tak cirkevnoprávnych, ako i právnych obranných listín. Každé jeho tvrdenie je podložené dátami a citátmi z prameňov.²⁹⁴⁾

Dokázal, že všetky usnesenia obidvoch snemov sú neplatné, pretože ich korunovaný kráľ vyhlásil za neplatné. Nie sú ani preto platné, lebo sa na nich nezúčastnili rady kňazské, arcikňazi a klerus, — ba proti usneseniam protestovali.

Pázmány postavil sa v tejto svojej listine na obranu práv a privilégií, ktoré požívala Cirkev, kňazstvo a to

²⁹²⁾ Fraknói: Pázmány Péter (1570—1637), Budapest 1886, str. 89.

²⁹³⁾ Bansko-bystrický snem zapodieval sa i sekularizáciou. Vypovedal, že katolíci nechcú sa uspokojiť s tromi biskupmi, keďže protestanti majú tiež iba troch superintendentov. Za ich sídelné mestá označili: Jäger, Nitru a Ráb. Biskup bude mať 2000 a kapitulníci po 200 zlatých a ostatný dôchodok nech sa obráti na verejné cieľe. (A kat. Magyarország 1001—1901, str. 196.)

²⁹⁴⁾ Miller: Epistolae Petri Pázmány, I., 197.

v prvom rade primas Uhorska, počnúc od doby Sv. Štefana. Zvlášť vyzdvihol neodcudziteľný zástoj cirkevných majetkov a práv. Obidve, či už ony pochádzajú od kráľa, alebo súkromných osôb, boly dané Cirkvi ako almužny. Tieto od-cudziteľ, na iné účele obrátiť nemá nik práva. Odcudzené majetky, ktoré boly neprávom darované, alebo sekvestrované — treba ihneď odovzdať Cirkvi.

Pázmány sa ohradzoval proti vyvoleniu Bethlena za kráľa — a za zákonitého kráľa považoval Ferdinanda II.²⁹⁵⁾

Po uzavretí mikulovského mieru r. 1622 najväčšou energiou si stal na obhajobu cirkevných práv a to v prvom rade cirkevných majetkov.²⁹⁶⁾ Počas vnútorných nepokojov — zvlášť za Habsburgovcov — väčšie cirkevné benefícia a to v prvom rade ostrihorské arcibiskupstvo boly opätovne nezaplnené. Dôchodky beneficií kráľovský erár zhabal pre seba. Druhou, nie menšou nesprávnosťou bolo, že na beneficiáta ihneď na začiatku pod rozličnými titulmi uvalili ťarchy. Krivdy napádal Pázmány ihneď r. 1616 a tým väčšou vervou bránil cirkevné stanovisko teraz. Z tejto doby zostaly až dva pamätne písomné doklady: prvý sa vzťahuje výlučne na arcibiskupstvo ostrihorské. V ňom poukazuje na zkazonosné následky v páde nezaplnenia arcibiskupského stolca. Nielen Cirkev má škodu, ale je to škodlivé i pre panovnícky rod a zvlášť trpí následkom toho katolícke obyvateľstvo.²⁹⁷⁾

V druhej pamätnej listine zapodieva sa dvoma otázkami a to: či má právo kráľ nechať biskupské stolce nezaplnené za tým účelom, aby ich dôchodky prináležaly kráľovskému fiskusovi, alebo, či má na tie dôchodky právo sám kráľ? A na obidve otázky dáva zápornú odpoveď, podpierajúc svoje tvrdenia pádnymi dôvodmi.

Na návrh Pázmányov vydal kráľ Ferdinand II. v decembri roku 1625 kráľovskú listinu, s ktorou sriadil testamentárne právo arcikňazov.²⁹⁸⁾ Týmto bol učinенý koniec boju, ktorý zúril ohľadom pozostalostí arcikňazov.

O najväčšom úspechu Pázmány sa svedčí listina, vydaná r. 1627 Ferdinandom II., v ktorej kráľ v mene svojom a svo-

²⁹⁵⁾ Pázmány v záujme Ferdinandovom vyvinul veľkú propagandu. Pre tieto agitácie bol od svojich nepriateľov napadnutý, na čo im odpovedal v listáku r. 1620 „Falsae originis motum . . . refutatio“, v ktorom sa obratne bránil proti obvineniam.
²⁹⁶⁾ Fraknói: Pázmány Péter, Budapešť 1886, str. 208.
²⁹⁷⁾ Právnické odôvodnenie podáme na inom mieste.
²⁹⁸⁾ Opatrenie Ferdinanda II. užívalo sa až do Kolonichovej dohody (XVI. čl. z 1715). V Uhorsku arcikňazi o celom nadobudnutom majetku (acquisitio) mohli iba po schválení kráľovom testamentárne disponovať. Nižšie kňazstvo malo úplne voľnú ruku — len v niektorých diecézach boly štatúty, podľa ktorých boli povinní na isté diecézálne fondy niečo poručiť. Ináč dnes canon 1301. Codex juris canonici čini ohľadom tohoto zvláštne opatrenia. (Slipos: Kath. egyházjog, 1928, str. 189.)

jich nástupcov slávnostne prisľúbil, že od tohoto času cirkevné majetky sa nesmú dať do zálohy a nesmú sa určiť ani na svetské ciele. Budú obrátené na ciele zakladateľmi určené.²⁹⁹⁾

Nás však v rámci tohoto diela najviac zaujíma stanovisko Pázmányovo ohľadom hlavnopatronátneho práva a to menovite zaplnenie biskupských stolcov. Na sklonku svojho života bol Pázmány požiadaný kráľom Ferdinandom II., aby vypracoval obranu, v ktorej by zastával stanovisko uhorských kráľov ohľadom hlavnopatronátneho práva voči stanovisku Sv. Stolice. Na túto prácu sa podujal dňa 10. apríla 1635.

Veľkým právnickým aparátom rozobral, že podľa zásady všeobecného cirkevného práva darovanie cirkevných beneficií neprináleží laikom. „Podľa ustanovení tohoto — hovorí — patróni pod zámienkou zakladania cirkví a ich obdarenia beneficiami môžu mať právo na predostretie a menovanie, ale nie na darovanie beneficií. Avšak podľa mienky chýrečných právnikov cirkevných aj svetské osoby výnimočne podľa práva obyčajového alebo na základe zvláštnych výsad môžu darovať cirkevné majetky, ako to činia králi francúzski. A iste sa mohlo prihodiť —, lebo spôsob udelenia benefícia spadá do odboru dogmatického práva cirkevného, že kráľov, zakladajúcich cirkve, tu na základe zvláštnej dohody, tam zase pápežského dovolenia vyňali zpod ustanovení všeobecného cirkevného práva a bolo im povolené, že mimo práva potvrdenia a posvätenia, ktoré prisľúcha pápežovi, takým spôsobom môžu voliť veľkňazov, ako v Nemecku kapituly volia biskupov.“³⁰⁰⁾

Táto stať, naznačenie stanoviska Pázmányovho je veľmi zriedka spomínaná tými, ktorí ináč tak veľmi vďačne sa odvolávajú naňho.

Čo sa týče druhej otázky: či de facto majú uhorskí králi právo voľby a udelenia, alebo len právo označenia (**nominatio**) a predostretia (**praesentatio**), podľa P á z m á n y a uhorský zákonník jasne hovorí, že darovanie beneficií prináleží kráľovi a pápež v Uhorsku ohľadom beneficií okrem potvrdenia inej právomoci nemá. Odvoláva sa na **V e r b ö c z y**-ho a odôvodňuje to s jeho štyrmi nasledovnými právnickými dôkazmi:

1. V Uhorsku všetky diecézy a biskupstvá boly kráľmi založené, ktoré si pri založení zabezpečili právo vymenovania a darovania.

²⁹⁹⁾ Müller: Epistolae I., 197. — Fraknói: Pázmány és kora, II., 229—234.
³⁰⁰⁾ Card. Péterfy: S. Concilia, T. I., pag. 75.

2. Uhorský národ na kresťanskú vieru obrátil Sv. Štefan, a preto ním založené väčšie cirkevné benefícia so súhlasom pápežovým celkom slobodne zaplnil.

3. Králi si toto právo môžu vindikovať na základe premĺčania, pretože cez 6 storočí pokojne ho užívali.

4. Keďže kostnická synoda toto právo krajiny s inými právami potvrdila a pod prísahou zabezpečila. Ako húževnate sa pridržiavali uhorskí králi a veľmožovia otázneho privilegia — dokazuje XXXI. článok dekrétu z r. 1492, podľa ktorého, kto od iného ako od kráľa uhorského prijme beneficium, nech je utopený.³⁰¹⁾

Podľa Pázmany a zákonitá právna praxa v Uhorsku vždy bývala taká, že kráľom vymenovaný biskup ihneď sa oprávňuje výkonom všetkých práv; udeľuje totižto benefícia, užíva dôchodky, nosí biskupské rúcho, má titul „episcopus electus“, berie účasť na sneme a synodách s hlasovacím právom.

A preto čo najrozhodnejšie tvrdí:

1. uhorský vysoký klerus nesmie zmeniť staré výrazy, musí sa pridržiavať dosavadnej terminologie „rex dat, donat et confert beneficia“. Odôvodňuje to tým, že dľa uhorských zákonov spácha urážku veľičenstva, kto sa brojí proti ústave krajiny. A keďže podľa ústavy kráľ daruje benefícia, pápež má iba právo potvrdenia. Tento názor treba zvlášť teraz, v dobe kacírstva prízvukovať. Je on výplyvom usnesení trnavskej synody.

2. Pázmany odvoláva sa, že toto prešlo do verejného práva, a že uhorskí králi majú nie len právo predostretia, ale i menovania a darovania.³⁰²⁾

Súčasne však nadhodila sa i iná otázka, z ktorej vznikla zase veľká polemia, komu prináleží právo vymenovania titulárnych biskupov?³⁰³⁾

Sv. Stolica (**Congregatio de propaganda fide**) r. 1635 zaujala stanovisko, že v Sedmohradsku a na tom území, ktoré bolo podmanené Turkom — právo vymenovania prináleží pápežovi ako rezervované právo.

Ferdinand sa znovu obrátil na Pázmany, žiadajúc ho o mienku. Pázmany prosbe učinil zadosť v pa-

³⁰¹⁾ Udísłai regis decret. II. 1495. art. 30 et 31. a Decret III. anni 1498 art. 56. Srov. Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspöki székek betöltésénél, Budapest 1922, str. 56—57.

³⁰²⁾ Miller: Epistolae Petri Pázmány, II., 173—178.

³⁰³⁾ V tomto smere sa stalo mnoho prestreľkov. Od r. 1624 uhorskí králi vymenovali cirkevné osoby aj na také biskupstvá, ktoré buďto už dávno zanikly, alebo na ktoré ani ich predchodcovia nikdy si nevindikovali právo vymenovania. Tak na pr. r. 1624 vojenského arcikňaza vymenovali za korbavského biskupa — sídlom ktorého bolo už r. 1460 Sv. Stolica určená Modruša. (Vid' Karácsonyi: Magyarország egyháztörténete, 156.)

mätnej listine zo dňa 16. júla 1635. Vychádza z názoru, že jeho právne stanovisko, prízvukované v predošlej pamätnej listine, vzťahuje sa i na otázku titulárnych biskupov. Kráľ na žiadan pád nesmie privoliť, aby právo vymenovania ktoréhokoľvek titulárneho biskupa bolo mu odňaté, ale na základe príkladu svojich predchodcov musí ho podržať Sv. Korune z nasledujúcich dôvodov.³⁰⁴⁾

a) Uhorskí králi cez šesť storočí požívali tohoto práva, takže im prislúcha vydržaním.

b) táto právna prax sa opiera na dôvody horeuvedené.

c) bully pápeža Klementa VII. a Juliusa III. musia byť rešpektované tam, kde sú prijaté, a kde neboly ináč zmenené. Je však celkom isté, že v Uhorsku bola iná obyčaj, že kráľmi vymenovaných biskupov na takom území, ktoré niekedy prináležaly k uhorskej korune, pápežovia potvrdili.

d) Mnohé uhorské zákony a listiny svedčia o tom, že uhorskí králi si nárok zaplnenia biskupstiev vindikovali — ba tak ďaleko išli, že pod trestom smrti zakázali prijatie benefícií od pápežov.

e) odvoláva sa na rozhárané pomery, zapríčinené protestantizmom. Odvoláva sa ešte i na ten dôvod, že nedovoliť kráľovi vymenovať biskupov znamená toľko, ako zrušiť otázne biskupstvá.

f) poukazuje na rozdiel, ktorý je medzi titulárnymi biskupmi v Uhorsku a biskupmi „in partibus infidelium“.³⁰⁵⁾ V Uhorsku titulárni biskupi sú verejnoprávnymi hodnosťármi, ktorí berú účasť na zasadnutiach snemu s hlasovacím právom, na svojich veriach dávajú pozor. Titulárne biskupstvo inde je iba púhym titulom.

g) čo sa týka Sedmohradska, je to čiastka Uhorska, ktorá bola násilným spôsobom odtrhnutá. Biskup bol zo Sedmohradska vyhnatý — dôchodky mu vzali; avšak právo vymenovania biskupov si uhorskí králi ponechali a ho i neskôr uplatňovali.³⁰⁶⁾

Vyzdvihli sme veľký význam Pázmany tak na poli cirkevnom ako i politickom. Poukázali sme na jeho autoritu, ktorú mal v živote právnom. Učinili sme to preto, aby nás nemohol nik obviňovať z neobjektívnosti, keď sme posudzovali jeho tvrdenia učinené vo dvoch posledných pa-

³⁰⁴⁾ Dôvody vid' Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, 1922, str. 57—58.

³⁰⁵⁾ Episcopi in partibus infidelium na základe naradenia pápeža Leva XIII. „In suprema“ zo dňa 12. júna 1882 a S. C. de prop. fide zo dňa 27. februára 1882 nazývajú sa „titulares episcopi“ (Tauber: Manuale iuris canonici, III. vydanie, str. 245, 263).

³⁰⁶⁾ Card. Péterffy: S. Concilia tem. I., pag. 78, taktiež u Millera: Epistolae Petri Pázmány, II., 183—187.

mátných listinách, v ktorých sa krajne zasadil za hlavnopatronátne právo uhorských kráľov.

Kto pozorne sledoval vývin vecí, jasne vidí správnosť nášho stanoviska. Keby sme nemali do činenia s tak veľkou autoritou-individualitou, aká je práve osobnosť Pázmányova, ktorá dala celej dobe takmer v každom ohľade presný ráz — protiargumentáciu považovali by sme za úplne zbytočnú. Nakoľko sa však autori, zapodievajúcí dobou Pázmányovou, venujú jeho stanovisku zvláštnu pozornosť — hodno je jeho tvrdenia rad-radom preberať.

Pázmány tvrdí, že v Uhorsku všetky diecézy a biskupstvá boli kráľmi založené, ktorí si pri tom zabezpečili právo vymenovania a darovania. Kráčajúc po šľapajách Verbőczyho ide ďalej, tvrdiac, že **„Sv. Štefanovi a jeho nástupcom, ako jediným zakladateľom biskupstiev — prí náleží celá moc patronátneho práva: menovanie, elekcia a darovanie benefícia.“**

Pázmány, ako i ostatní autori, ktorí majú podobnú mienku, ostávajú nám predovšetkým dlžní, aké práva si zabezpečili uhorskí kráľi počnúc Sv. Štefanom. Z doby Sv. Štefana nieto totižto ani jedného dokumenta, na ktorý by sme sa mohli odvolávať. Väčšina zakladajúcich listín je falšná. Priami nástupcovia Sv. Štefana, ktorým zaiste veľmi záležalo na tom z ohľadu prestýžneho, neužívali otázného práva. A neskôr — ako sme videli — Sv. Stolica žiadať uhorských kráľov v tomto ohľade nerespektovala. Sám Fraknói hovorí, že **„tento názor rovnako postráda sily vnútornej pravdepodobnosti, ako aj vonkajšiu oporu historických dokladov“.**³⁰⁷⁾ Čo sa týka tej plnej moci, vyplývajúcej zo založenia biskupstiev, Pázmányova mienka tiež nezodpovedá pravde. Dľa nauky Cirkvi založenie biskupstva neopravňuje zakladateľa, aby spolu vymenoval v založenej diecéze aj biskupa.³⁰⁸⁾ Sv. Stolica však takúto zásluhu vždy brala do ohľadu a preto je možné, že sa fundátora spýtala ohľadom osoby. Toto však je ďaleko od práva.

Kráľi si vraj môžu sporné právo vindikovať na základe vydržania, pretože ho cez šesť storočí pokojne užívali.

Tu prichádza Pázmány do protivy sám so sebou. Ak by boli mali uhorskí kráľi zabezpečené právo vymenova-

³⁰⁷⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 1895, str. 338.

³⁰⁸⁾ Tomcsányi vo svojom diele „A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél“ na strane 41. obšírne odôvodňuje toto stanovisko. Zpomiedzi mnohých uvádzame iba stanovisko Petra Františka Rossio, pápežského advokáta, ktorý o uhorskom kráľovskom patronátom práve toto píše: „Neque jus praesentandi et nominandi ad ecclesias cathedrales potest regibus competere ex sola fundatione et dotatione sine speciali privilegio summi pontificis.“

nia a darovania pri založení biskupstiev, v tom páde úplne zbytočné je odvolávať sa mu na vydržanie práva.

Mnohí autori sa však odvolávajú, že uhorskí kráľi prišli k hlavnopatronátnej práve vydržaním. Podľa našej mienky na základe vydržania nemožno si takéto práva zadovážiť. Rímske právo, kde dosah vydržania práva dostal presné hranice, výslovne ustanovuje, že len veci spadajúce do práva súkromného môžu byť vydržané, verejné právo vydržané byť nemôže.³⁰⁹⁾

A tu musíme sa rozprestierať na pomer Cirkvi a štátu, zdôrazňujúc, že Cirkev nie je v podriadenom pomere ku štátu. Obidve spoločnosti, ktoré majú spoločný posledný cieľ, musia mať všetky prostriedky práva, ktoré sú potrebné k dosiahnutiu tohože cieľa. Teda aj Cirkev, ako dokonalá spoločnosť musí mať sama v sebe práva, ktoré sú žiaducné pri domáhaní sa konečných cieľov.³¹⁰⁾

Podľa učenia právnikov z milosti udelené a vykonávané cirkevné privilegia vytvárajú vydržanie. **„A nie je také — pýta sa Tomcsányi³¹¹⁾ — každé hlavnopatronátne právo? Zabudol kardinál (Pázmány), že vydržanie voči božskému zákonu nejestvuje?“**

Dôvod bol vzatý z Verbőczyho Tripartita. My sme však dokázali, že tvrdenia Verbőczyho sú nesprávne. Nesprávne sú teda i od Verbőczyho Pázmányom prevzaté argumenty.

Pázmány sa odvoláva na list kráľom poslaný Sv. Stolicou r. 1639, v ktorom žiada pápeža, aby **„cez storočia vykonávané kráľovské práva ponechal nedotknuté, lebo práv koruny a krajiny kráľ vzdať sa nemôže“.**

Pázmány má úplne pravdu, že kráľ nemôže sa zrieknuť ani práv koruny, ani krajiny. Ale vymenovanie biskupov nie je právom ani jednej, ani druhej. To je pápežské privilegium, ktoré nebolo udelené ani korune, ani krajine — a čo je najhlavnejšie, — nebolo dané ani uhorským kráľom.

Uhorskí kráľi neobsiahli to ani na základe premlčania, ani vydržania z horeuvedených dôvodov, čo potvrdzuje aj list štátneho sekretára Sv. Stolice písaný r. 1649. **„Svetské osoby postrádajú kvalifikácie voľne vykonávať voľbu veľkňaza a taktó v tomto ohľade vydržanie a premlčanie miesta nemá.“**

³⁰⁹⁾ Meszlényi Zoltán: A főkegyúri jog és a forradalom, 1920, str. 26.

³¹⁰⁾ S pomerom Cirkvi a štátu zapodievame sa na inom mieste. Srov. Meszlényi 26 a Moulart: Az Egyház és az állam, I., 190.

³¹¹⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, 54.

Odvoláva sa konečne Pázmány i na pápežskú bullu a kostnickú synodu, píše: „**Martinus bulla iurata hoc privilegium confirmavit.**”

Na potvrdenie stanoviska Pázmányovho dodáme, že na kostnickú bullu sa už pred ním na základe jeho autority i po ňom ešte mnohí odvolávali. Dovolíme si však tvrdiť, že ich tvrdenia nemajú žiadnej váhy a to z toho jednoduchého dôvodu, že postrádajú každého historického podkladu. S dubiálnou kostnickou bullou sa majú veci tak, ako so sylvestrovskou, s tým rozdielom, že z druhej jestvuje a spoň falzifikát.

Uhorskí historikovia, cirkevní a verejnoprávníci svoje tvrdenia nevedia ničím podoprieť.

Shrňme aspoň nakrátko naše dôvody.

Nástupca pápeža Martina V. Eugen IV. nevie nič o tejto bulle. Keď sa chýrečný gubernátor Uhorska Ján Hunyady r. 1447 domáhal týchto práv — a odvolával sa na kostnickú výsadnú listinu, nemohol ani duplikát, žiadaný Sv. Stolicou, predostrieť. O spornej výsadnej listine nevedeli ani v Uhorsku, ani v Ríme nič. Z postupu Sv. Stolice vidno, že dotyčná výsadná listina kostnická nejestvovala. No vysvitá to i z počínania uhorských kráľov, ktorí by boli celkom ináč postupovali, keby sa mohli pevne opierať o tak mocný pilier. Konečne chýrečný právnik Vatikánu Franciscus Petrus Rossi vo svojej pamätnej listine píše toto: „**Neque ius praesentandi et nominandi ad ecclesias cathedraliales potest regibus competere ex sola fundatione et dotalione sine speciali privilegio Summi Pontificis.**”³¹²⁾

Stanovisko Pázmányovo ohľadom zaplnenia biskupských stolcov nikdy nebolo Sv. Stolicou akceptované, — opačne, viedenský nuncius Pázmányovu pamätnú listinu³¹³⁾ z roku 1635 nazýva takou „**kuriozitou, ktorej rozumkovanie je celkom bezzákladné**”. Stanovisko toto muselo byť však trpené, lebo tak to vyžadovaly pomery. Nuncius Palatto charakterizujúci pomery, píše: „**Osem desiatín tejto úbohej krajiny je v rukách nevercov a odpadlíkov, ostatné dve desatiny sú presiaknuté odpadlivosťou, ba tvoria akýsi kanál, do ktorého sa všetka špina Rakúska, Čiech a Moravy sľieva, odkiaľ totiž vyhnatí kazatelia a kacíri všetci sa uchýľujú do Uhorska, takže sa tu nachádzajú veriaci všetkých možných sekt, menovite však ariani.**”³¹⁴⁾

³¹²⁾ Bibl. Pla. Vol. 424 vo vatikánskom archíve. (Srov. Tomcsányi: „A főkegyúr szerepe a páspökök kinevezésénél, str. 41.)

³¹³⁾ Zpráva podaná Sv. Stolicy viedenským nunciom dňa 6. júna 1649.

³¹⁴⁾ Zo zprávy viedenského nuncia, zo dňa 11. augusta 1629. (Nuntiatore Germaniae Vol. 119.)

Boly však aj iné príčiny. Nám ani z ďaleka neprichodí upodozrievať Pázmány, že by to bol urobil z nekalých pohnútok. U muža tak ideálne smýšľajúceho podobného predpokladať nemožno. Pravdepodobné je, že Pázmány stál pod vlivom svojej doby a zvlášť pod vlivom Verbőczyho. Všetky listiny zo starej a novej doby považoval za autentické — netušiac ani, že veľká ich čiastka bude oedlho dokázaná za apokryfy. V súvisi s týmto Városov píše: „**Dobre vieme, že v XV. storočí šikovne prevedené falzifikáty listín nepatrily priam medzi zriedkavosti. Možno i Verbőczyho takéto falzifikáty zaviedol na zlú stopu. Veď aj Sylvestrovskú bullu cez celé storočia považovala verejnosť za pravú a túto dnes kritika dejepisná bez možnosti apelátu vyhlásila za falošné dielo. To isté môžeme hovoriť o zakladajúcej listine Pannonskej Hory, ktorá veru má i svoju pôvodinu s veľkou pečaťou, napísanú na pergamen. Prečo by nebolo pomýlilo i Verbőczyho takéto falošné dielo s veľkou pečaťou.**”³¹⁵⁾

Sv. Stolica trpela toto pre rozhárané pomery, ktoré panovali ešte i na sklonku života Pázmányovho. Stanovisko Sv. Stolice bolo: „**Voči Uhorsku musíme byť shovievaví**”³¹⁶⁾ a preto prijali kráľom vymenovaných biskupov. Túto praxu mnohokrát prevádzala Sv. Stolica už aj predtým, a to „**pod nátlakom okolností**”. Videli sme za panovania kráľa Mateja, keď mu pápež Pavel II. dňa 19. júla 1465 oznámil, že Sv. Stolica musela sveriť menovanie biskupov na panovníkov „**aby boly pri voľbe vytvorené všetky vlivy odpadlíkov a kacírov**”.³¹⁷⁾

Takéto boly pomery za života jedného z najväčších primasov Uhorska, Petra Pázmány (zomrel 19. marca 1637 v Bratislave). Nie div, že Sv. Stolica prinútená bola nad mnohými priestupkami zažmúriť oči. Uhorskí králi zavše robili pokusy, ale bezvýsledne. Sv. Stolica zazlievala, že vystupujú príliš sebedovome a z privilegií pápežmi im daných kujú si práva. K prechmatom a zneužívaniam však nikdy nedala svoj „**placet**”.

³¹⁵⁾ Városov Gyula dr.: Katholikus Szemle XV. 1901, str. 463.

³¹⁶⁾ Výpoveď pápeža Urbana VIII.

³¹⁷⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a páspökök kinevezésénél, str. 61.

VIII.

Od oslobodenia Viedne až po dobu Márie Terezie.

Po smrti Pázmányovej nastúpil na uhorský trón Ferdinand III. (1637—1657), ktorý bol od prírody miernej, znášanlivej povahy, preto i voči protestantom bol ústupčivý.

Pomer medzi Sv. Stolicou a Uhorskom bol ten, ktorého smernice určil ešte Pázmány. Ferdinand III. za ostrihomského arcibiskupa vymenoval Imricha Lósyho,³¹⁸⁾ generálneho vikára Pázmányovho. Po jeho smrti r. 1642 dostal sa na stolec arcibiskupský hodný nástupca Pázmány, Juraj Lippay, ktorý si vytýčil za cieľ kráčať v šlapajách svojho vznešeného predchodcu.

Protestantizmus v tom čase bol už dosť oslabený. Väčšina aristokratov sa prinavrátila do lona Cirkvi katolíckej. Nastáva akési obrodenie katolicizmu. Palatínom krajiny bol Mikuláš Eszterházy, jeho nástupcom Ján Draškovič a r. 1655 sa stal ním Fraňo Wesselényi — všetci to horliví katolíci.

Protestanti nijak sa nevedeli uspokojiť s novými pomermi. Keď nevedeli ničoho docieľať — vyhrážali pasívnou rezistenciou. Ukázali to ihneď roku 1637 na bratislavskom sneme. Kráľ Ferdinand chcel už koniec učiniť grasovaniu tureckému, ktorý stálym napádaním znepokojoval na hraniciach obyvateľstvo. Protestanti však vystúpili so svojimi požiadavkami a žiadali odčinenie svojich náboženských krívd. Najväčším brvnom v ich očiach boli stále Jezuiti, ktorí mali ľviu zásluhu na príprave obrodenia katolicizmu.³¹⁹⁾ Pozdvihli svoj hlas proti palatínovi Eszterházymu, že nadržuje katolíkom a favorizuje ich.

³¹⁸⁾ Založil v Bratislave na Kapitulskej ulici č. 9 Emericum, alebo Emericanum, kde až do prevratu študovalo 12 klerikov-stredoškôľákov.
³¹⁹⁾ Török János: Magyarország primása közjogi és történeti vázolat, Pest 1859, str. 171.

Mikuláš Eszterházy³²⁰⁾ popri Petrovi Pázmányovi a Gabrielovi Bethlenovi je najväčším mužom svojej doby. Mužne reprezentoval katolícku stranu, ktorá všetko podradila idee, aby bol Turek z krajiny vypudený. Záchranu Uhorska videl v čim silnejšom sväzku s Rakúskom. Nebol priateľom Bethlenovým, ale ani protestantom, ktorí na jednej strane vo svojich separatistických snahách išli až do krajnosti, na druhej strane z nenávisti oproti katolicizmu spojili sa s najúhlavnejším nepriateľom všetkého, čo malo ráz kresťanský. Nebol priateľom ani neodvislosti Sedmohradska — videl totižto, že neodvislé Sedmohradsko ľahko sa stane korisťou tureckou. Preto jeho snahou bolo vyrovnáť medzi sebou spoločnými silami vrhnúť sa na spoločného nepriateľa, Turka. Pritom všetkom neschvaľoval nemeckú politiku — opätovne sa postavil proti absolutistickým prechmatom strany nemeckej. Jeho ideálom bolo: „**Pod Habsburgovcami spojené slobodné ústavné Uhorsko.**“³²¹⁾

Osudom nežistného, ideálne smýšľajúceho muža býva obyčajne čierny nevďak. Tento osud sa dostal i Eszterházymu. „**Turecká**“ strana nazývala ho „**labancom**“ (nemčúrom), vo dvore zase bol považovaný za odbojníka, keďže vždy chránil voči viedenskému dvoru verejnoprávny význam úradu palatínskeho.

Po tridsaťročnej vojne, ktorá sa skončila r. 1648 vestfálskym mierom, nastal pokoj. Náboženské rozbroje sa utíšili, kým znovu nevybúšili celou vehemenciou r. 1657. Podnet k tomu dala poľská vojenská výprava Juraja Rákóczyho II.³²²⁾ Snahou sedmohradských kráľov bolo vždy utvorenie poľsko-uhorskej ríše. Toto mali pred očami Štefan Bethlen, Báthory a Rákóczy I. Tento ideál mal pred očami i Rákóczy II. — avšak veľkú chybu učinil vtedy, keď nebral do pohľadu okolnosti.

Príležitosť sa mu vyskytla zamiešať sa do vecí poľských, keď nastal spor medzi poľskými a švédskymi kráľmi ohľadom dedičstva. Rákóczy sa spojil so Švédmi a uzavrel s nimi smlúvu, že v páde víťazstva si podelia Poľsko medzi sebou. Darmo protestovali Turci proti tejto výprave, ktorí i tak žiarlivo hľadeli na rozmach Sedmohradska. Márne ho upozorňoval na smutné následky Ferdinand III., márne ho prosili uhorskí veľmožovia, vidiac hroziace nebezpečenstvo v rozdelenom Poľsku. Rozkúskované Poľsko stane sa naj-

³²⁰⁾ Mikuláš Eszterházy bol palatínom od 22. novembra 1625—7. novembra 1645.
³²¹⁾ Király Pál: Magyarország története, Budapest 1897, str. 236.

³²²⁾ Fraknói Vilmos: II. Rákóczy Ferenc vallásos élete és munkái, Budapest 1904, str. 5.

samprv protestantským a potom i so Sedmohradskom a Uhorskom korisťou Turkov.

Prorocstvo Ferdinandovo a uhorských veľmožov sa aj splnilo. Podujatie Rákóczyho sa skončilo fiaskom, keďže so všetkých strán sa ocítnul v najväčšej paľbe a odnikiaľ nemohol očakávať pomoci.

Po smrti Ferdinanda III. r. 1657 jeho nástupcom sa stal Leopold I. (1657—1705), ktorý po nastúpení na trón ihneď dal veľa práce kráľovi švédskemu, doma však položil ruku na majetky Rákóczyho. S druhej strany sa však stretol v Poľsku s Tatarmi, ktorých mu poslal Turek. U Poliakov nelen že nenašiel opory, ale i tí sa naňho vrhli otvoreným nepriateľstvom. Vojsko jeho vyšlo na vnivoč, pokladnica krajiny bola úplne vyčerpaná — takže Rákóczy bol prinútený v auguste na celej čiare cúvnuť.

Turek videl, že nadišla mu vhodná chvíľa obidvoch svojich sokov pokoriť a ich krajiny podmaniť — Rákóczyho pozbavil panovníctva. Týmto nastalo začiatkom roku 1662 podmanenie neodvislého Sedmohradska.³²³⁾ K tomu s jednej strany prispela žiarlivosť, s druhej strany obava pred nemeckou nadvládou. Viedeň vďačne videla pokorenie Sedmohradska, avšak s obavou hľadela na vlastný osud. Preto všemožne súrila započatie vojny proti Turkovi. Uhorskí veľmožovia však neboli priam ochotní na spoločné podnikanie proti Turkovi, obávajúc sa, že po víťazstve nad Turkom nastane nemecká poroba. Každý z nich bojoval na svoju päť, z čoho iba Turek ťažil. Jednotlivých ojedinelých víťazstiev nevedela ani jedna, ani druhá stránka využiť.

Pri Sv. Gottharde r. 1664 zvíťazil nad Turkom gróf Mikuláš Zríňsky.³²⁴⁾ Od tohoto víťazstva každý očakával veľké úspechy. Avšak ešte v tom istom roku uzavretý mier s Turkom vo Vasvári pochoval všetky nádeje uhorských veľmožov. Mier bol natoľko uponížujúci pre Uhorsko, že ani v páde víťazstva by nebol Turek dosiahol výhodnejších podmienok. Doteraz si mysleli uhorskí magnáti, že kráľ a jeho okolie nevie ich oslobodiť zpod tureckého jarma, — teraz však prichádzali k presvedčeniu, že ich nechce oslobodiť. V kráľovi a vo viedenskej kamarile poznali naj-

³²³⁾ Bálint Gábor: A magyarországi török hódoltságáról, Századok 1870, str. 233, 297.

³²⁴⁾ Mikuláš Zríňsky bol odchovancom Pázmányovým. Od neho si osvojil široké vedomosti, lásku k vlasti a neohrozenosť. Ako prívrženec školy Pázmányovej bol proti každej absolutistickej snahe; hlásal neodvislosť Sedmohradska, lebo v tom videl ochrannú baštu Uhorska. Bol oddaným synom Cirkvi katolíckej — avšak odsudzoval násilensťvá, ktoré sa dialy na poli cirkevnom. Ako jeho predchodcovia: Pázmány, Eszterházy a Bethlen, ktorí mu boli vzorní, vynasnažoval sa všetky sily postaviť proti Turkovi. Zomrel 18. novembra 1664. (Srov. Király: Magyarország története, 236.)

úhlavnejšieho nepriateľa ešte i najzaľatejší antagonisti Turka a súrili smeriť sa s ním za každú cenu. Uhorskí veľmožovia boli toho presvedčenia, že ich krajina slúži iba za ochrannú baštu Viedni, aby zachránila seba, a že ona kedykoľvek je náchylná obetovať Uhorsko.

Nezbývalo nič iného, ako zpomedzi dvojakého zla vybrať menšie.

Od Moháčskej bitky ešte nebolo Uhorsko v tak smutnom položení, ako práve teraz. Keď najviac bola potrebná svornosť, spoločná práca — obe strany závidia o priazeň svojho najúhlavnejšieho nepriateľa, — Turka. Chovanie Viedne bolo tak odporné, že nútilo veľmožov k povstaniu — a to katolíkov, na čele ktorých stál sám nádor Fraňo Wesselényi.³²⁵⁾ Kráľovi sa však podarilo zadusiť povstanie, avšak na miesto toho, žeby sa bola táto strana usilovala získať veľmožov — zrušila ústavu a krajinu zaradila medzi rakúske provincie. Roku 1673 Ampringen sa stal plnomocným gubernátorom Uhorska.

Mnohí šľachtici po utlačení povstania utiekli do Sedmohradska, hľadajúc u Turka oporu. Turek okrem sľubov nemohol im ničím pomôcť a to preto, lebo bol v Poľsku zaujatý. Poľsko v tomto čase prežívalo práve takú dobu, ako Uhorsko za časov Jána Hunyadyho. Po páde Uhorska Poľsko sa stalo ochrannou baštou kresťanstva. V Jánovi Sobieskom³²⁶⁾ našlo vodcu, ktorému sa podarilo zavraždiť Turkovi smrteľnú ranu. Turek po porážke nevedel žiadnej pomoci poskytnúť sedmohradským kurucom, ktorí medzi tým vtrhli do Uhorska a plienili všetko, čo im pod ruku prišlo. Na čele odbojníkov stál Imrich Thököly.³²⁷⁾ Thökölymu sa podarilo pomocou Francúzov dostať celé terajšie Slovensko do svojej moci.³²⁸⁾ Strana kráľova videla, že na tri strany: proti Turkovi, Kurucom a Francúzom nemôže súčasne bojovať. Kráľ dal svolať do Šoproňa snem roku 1681, kde znovu uviedol do života ústavu a slobodný výkon náboženstva. Vláda na čele s kráľom preukázala veľkú ochotu a ešte viacej dobrej vôle, avšak podľa znakov už neskoro. Boli síce mnohí, ktorých učinené koncesie zase priviedly do tábora kráľovho, avšak väčšina bola tej mienky, že sa to robí pod nátlakom okolností. Thököly so svojimi prívržencami sa nezúčastnil šopronského snemu. Ďalej zostal

³²⁵⁾ Deák Farkas: Wesselényi Ferencz, 1882.

³²⁶⁾ Deák Farkas: A Szobieszky János lengyel király udvaráról 1674—1678. (Századok 1881, str. 603.)

³²⁷⁾ Thaly Kálmán: „Késmárki Thököly Imre és némely főbb híveinek naplói és emlékezetes írásai 1686—1705.” 1869.

³²⁸⁾ Thököly franczia szövetségé. (Századok, 1874, 223.)

na čele nespokojencov, ktorí ho vyhlásili za panovníka Uhorska, chystajúc sa r. 1683 spoločne s Turkom na vypudenie Nemca z Uhorska. Turek mal však pred očami i okupovanie Viedne. Na jar r. 1683 so štvrtmilionovým, dobre vyzbrojeným vojskom tiahol veľvezír Kara Mustafa do Uhorska s tým, aby uskutočnil svoj úmysel. Keď v polovici jara sa zjavil u Drávy, bol orťel nad Uhorskom už vyneseny. Kara Mustafa úplne voľne tiahol cez Uhorsko rovno pod Viedeň, ktorú v polovici júla obľahol. Obliehanie trvalo až do 12. septembra. Vojsko sa držalo znamenite pod vodcovstvom Stahremberga a odbilo osemnásť útokov. Začiatkom septembra prišiel na pomoc Viedni Ján Sobieski,³²⁰⁾ kráľ poľský. Ihneď sa spojil s cisárskym vojskom a po niekoľkých útokoch dňa 12. septembra zavalil smrteľnú ranu tureckému vojsku, ktoré v úteku hľadalo záchranu. Po tomto skvelom víťazstve nasledovalo oslobodenie Párkáňa a Ostrihomy. Väčšina uhorských veľmožov pridala sa k Leopoldovi, vidiac, že vážne chce Uhorsko oslobodiť zpod jarma tureckého. Vojsko Thökölyho sa rozpáchlo, keďže sultán dal Thökölyho bez všetkej príčiny uväzniť.

Po skvelom víťazstve, dosiahnutom pri Viedni, nemecko-uhorské vojská pod vodcovstvom Karola Lothrinského stále napredovali, kým po dvojročnom boji nedorazily až k Budínu. Roku 1686 obidve strany prišli k presvedčeniu, že boj sa musí rozhodnúť. Turci naplnili všetky svoje sily, vediac, že jestli ztratia Budín, ztratili kľúč nielen Uhorska, ale takmer celej Európy. Videly to však i cisárske vojská, a preto ich počet sa so dňa na deň vzrástol a čoskoro vzrástol na 90.000. V júni sa im podarilo obklúčiť pevnosť. Dňa 2. septembra cisárske vojsko dostalo do rúk Budín. Bolo to veľké víťazstvo. Ním boly s rúk sňaté poldruhastoročné okovy turecké.³³⁰⁾

Po týchto dvoch nádherných víťazstvách šťastie prevádzda všade zbrane cisárskych vojsk, takže po mnohých bojoch konečne r. 1699 sa podarilo úplne vytlačiť Turka z Uhorska a v tom roku v Karlovci uzavrieť mier.

Boly to ťažké časy. Uhorsko už od r. 1526 bolo v rozklade. K tomu Turek bol vždy pohotový zavalit kresťanstvu smrteľnú ranu a zničiť v prvom rade Uhorsko.

Najväčším šťastím krajiny bolo, že na pápežskom stolci sedel najvynikajúcejší muž svojej doby v osobe pápeža

Innocenta XI.,³³¹⁾ ktorý svätosťou svojho života, politickou múdrosťou a štedrou obetavosťou bol takmer predestinovaný na odstránenie nebezpečenstva. Väčšiu časť dôchodkov a celú svoju pracovitnosť venoval grandióznemu dielu, oslobodeniu kresťanstva zpod jarma tureckého. Jeho vytýčeným cieľom bolo zahľadiť medzi kresťanskými panovníkmi všetky rozpory a účinne ich sjednotiť proti Turkovi. Smerom svojím kráčaj konzekventne, nedajúc sa odstrašiť ťažkosťami, sklamaním, ani osobnými záujmami.

Jeho prvým politickým činom bolo, že sa pokúsil utvoriť mier medzi Leopoldom a Ľudovítom XIV. Prinášal najväčšie hmotné obety, pokladnicu Sv. Stolice úplne vyčerpával. Viedenskému dvoru poslaný obnos činil 400.000 zlatých. Kráľovi poľskému poslal pol miliona, bavorskému panovníkovi 300.000 zlatých pod tou podmienkou, že vystrojí vojsko, ktoré má ísť na pomoc cisárovi. Jeho obetavosť mala veľmi blahodarné následky. Mnohí z kardinálov po pápežovom príklade obetovali svoje majetky. Uhorský primas Juraj Szelepcsényi 400.000 zlatých dal na oslobodenie Viedne.

Innocent vyzval rády a bohatých beneficiátov, aby prispeli svojimi darmi. On bol prvý, ktorý sa postaral o vojenské nemocnice a týmto v roku 1686 viac ako 6000 životov zachránil. Jeho nástupcovia šli v jeho šľapajách, majúc ho ako vzor pred očami. Alexander VIII., Innocent XII. stále povzbudzoval kráľa, aby viedol vojnu ďalej a vypudil úplne Turka z krajiny. Innocent XII. na reštauráciu hradov vo Varadíne a Osijeku daroval 110.000 zlatých.³³²⁾

Po oslobodení Viedne³³³⁾ pápež Innocent XI. čo najhorlivejšie súril oslobodenie Budína a tým i celého Uhorska. Víťazstvo, dosiahnuté pri Viedni, utvrdilo v ňom vieru, že Prozreteľnosť Božia privoľí zlomiť moc osmanskú. Všetmožno sa usiloval vplývať na cudzozemských vyslancov, zdržujúcich sa v jeho dvore; svojim nunciom však nariadil, aby získali všetkých mocnárov jeho myšlienke.

Pravou rukou pápeža Innocenta XI. v pravom slova smysle bol František Buonvisi,³³⁴⁾ nuncius v Kolíne nad Rýnom. Jemu bolo sverené prevedenie a perfektuovanie vznešenej myšlienky, ktorá vyžadovala nie menej taktičnosti ako i odhodlanosti. Po skončení svojich štúdií dostal sa ku dvoru

³³¹⁾ Benedict Odescalchi. (Fraknói: XI. Inceze pápa és Magyarország fölszabadítása a török uralom alól, Budapest 1886.)

³³²⁾ Karácsonyi: Magyarország Egyháztörténete, 159.

³³³⁾ O. Klopp: Das Kriegsjahr 1683, (Wien 1883), 51.

³³⁴⁾ Fraknói: XI. Inceze pápa, Budapest 1886, str. 16, 24, 32, 55, 61, 83, 93, 105, 114, 200.

³²⁰⁾ Kluczycki: Acta Joannis Sobieski (Cracoviae 1881).

³³⁰⁾ Bubiés: Zsigmond: Buda kétszázados ostromának történetéhez, Budapest 1884; Thaly Kálmán: Buda ostromához. (Századok 1886, str. 716.)

pápeža Alexandra VII. Roku 1662 vypukol spor medzi Sv. Stolicou a Francúzskom pre srážku služobníctva vyslanca francúzskeho s pápežskou gardou. Tento spor, na prvý pohľad tak bezvýznamný, mal veľmi vážne úzadie. — Bol to vlastne spor medzi Cirkvou a štátom ohľadom kompetencie a právomoci. Alexander VII. svojho bratranca, kardinála Chigiho ako mimoriadneho vyslanca poslal do Francie urovnať spor a k nemu bol pridelený Buonvisi.

Toto bola pre nadaného a snaživého Buonvisiho najlepšia škola. Versailleský dvor bol v tom čase centrom sveta. Tam boli všetky politické nitky skoncentrované, tu boli pramene kultúry, osvety a pokroku. Tomuto prostrediu môže ďakovať kardinál Buonvisi politickú a diplomatickú obratnosť, ktorej eklatantné vzory videl a si osvojil vo dvore versailleskom. Po svojom návrate pracoval v pápežskom dvore. Roku 1670 štátny sekretár pápeža Klementa X., zbadajúc uňho mimoriadne vlohy, v 42. roku poslal ho za vyslanca do Kolína nad Rýnom a súčasne vymenoval ho za arcibiskupa tessalonicenského. Tu prišiel do priamych stykov s francúzskym kráľom Ľudovítom XIV. Práve v tom čase bolo Porýnsko dejišťom bojov, ktoré vznikly z neukojených svetových ambícií Ľudovíta XIV. Záležitosť túto nemohol dať do poriadku. Sv. Stolica mu určila nové pôsobisko, vymenujúc ho začiatkom februára r. 1673 za nuncia do Varšavy. Akonáhle sa oboznámil s politickou situáciou, ihneď mal pred sebou smutný obraz bezradnosti, zmätku, korupcie, ktorá panovala v krajine. Nuncius po dôkladnej orientácii postavil sa na strany a vynasnažoval sa čímskôr sprostredkovať vyrovnanie medzi priazeň Sobieského ako i veľmožov. Podarilo sa mu ich presvedčiť, že záujem štátu a koruny vyžaduje pokračovanie vojny oproti Turkovi. Jeho zásluhou je, že prišlo k pojednávaniu medzi Poľskom a viedenským dvorom, ktoré sa končilo dohodou smerujúcou proti Turkom.

Po uprázdnení poľského trónu Buonvisimu sa podarilo odradiť všetky intriky a na trón poľský sa dostal Ján Sobieski, Ján III., ktorý má nie malú zásluhu o oslobodenie Európy od jej najúhlavnejšieho nepriateľa — Turka.

Sv. Stolica, uznávajúc veľké zásluhy poľského mimoriadneho nuncia Buonvisiho po voľbe Sobieského za kráľa vymenovalo ho za riadneho nuncia k viedenskému dvoru.

Medzi historikmi často sa nadhodila otázka, komu možno ďakovať oslobodenie Európy? A v tomto ohľade sú ich mienky rozličné. Jedni Stahrembergovi, druhí Karo-

lovi z Lotharingie, tretí zase Jánovi Sobieskému dávajú vavriny. Nezabúdajú však ani na pápeža, cisára a ich poradcov.

Podali sme obraz vtedajších dejín. Vyzdvihli sme toho ktorého účinkovanie a zásluhy. Jedno je isté, že zásluhy všetkých sú prenesmierne veľké a najväčším šťastím bolo, že táto veľká doba mala svojich mimoriadnych ľudí.

Historickej čiastke venovali sme väčšiu pozornosť, aby sme poukázali na ťažké polozenie Sv. Stolice, v ktorom sa ona nachádzala. Sv. Stolica v bojoch mocenských snáh a osobných záujmov za čas mlčala, ale svojho právneho stanoviska, ako predtým, ani teraz sa nevzdala.

Ihneď po smrti Pázmánya znovu sa nadhodila otázka titulárnych biskupstiev. Kráľovský dvor chcel ju mať už raz definitívne riešenú. Toto sa mu však nepodarilo.³³⁵⁾ Sv. Stolica v tom čase vymenovala Jaromíra Boncarpiniho, titulárneho biskupa imerského, ktorý prichodiac do Ríma vo Viedne oznámil svoje poverenie, na základe ktorého má vykonávať všetky arcikňazské výkony medzi Drávou a Sávou, na území, nachádzajúcom sa pod tureckým pántvom. Toto opatrenie Ríma prijali vo Viedni akousi nedôverou. Kráľ sa obrátil ihneď na ostrihomského arcibiskupa, vyrozumujúc ho, že Boncarpinimu len pod tou podmienkou dá povolenie k jeho poslaniu, jestli kráľovské patronátne právo a právomoc dotýčajúcich biskupov budú zachránené. Ostrihomský arcibiskup upozornil Boncarpiniho, aby si splnomocnenie od dotýčajúcich biskupov zadovážil a rešpektoval kráľovské patronátne právo.³³⁶⁾

V tom samom čase sa nadhodila i otázka o poplatku, prináležajúcom Sv. Stolicí za potvrdenie. Toto zapríčinilo isté nedorozumenie medzi Svätou Stolicou a Uhorskom. Sv. Stolica totižto tieto poplatky, počnúc od r. 1555 z prípadu na prípad odpustila, ba r. 1626 kategoricky vypovedala, že uhorským biskupom tieto listiny majú sa zdarma vystaviť, jestli viedenský nuncius dá im svedectvo chudoby. Uhorskí biskupi sa však s týmto nechceli uspokojiť, ale žiadali, aby to bolo ako všeobecná norma deklarovaná, bez preukázania sa svedectvom, od nunciusa potvrdeným. Ba tak ďaleko šli, že si to vindikovali, odvolávajúc sa na storočnú prax a na premlčanie.

Pápež celú záležitosť odovzdal kardinálskemu sboru, ktorý nad postupom uhorského biskupského sboru vyslovil

³³⁵⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 357, hovorí, že listiny vzťahujúce sa na túto udalosť nie sú úplné.

³³⁶⁾ Podanie ostrih. arcib. zo dňa 20. apríla 1642. (Vid' Fraknói str. 358.)

svoje pohoršenie s tým odôvodnením, že z pápežských privilégií chcú si odložiť práva. Kardinálsky sbor navrhol, aby boli bully riadne vystavené a z pádu na pád bol určený obnos, primeraný dôchodkom.³³⁷⁾

Po tomto výroku uhorský biskupský sbor vyslal Juraja Jakusytha, biskupa jágerského do Ríma, aby vec dal do poriadku. Čiastočne sa mu aj podarilo, nakoľko na príklad Sv. Stolica obnos za potvrdenie raz na vždy veľmi snížila: Ostrihomskému arcibiskupovi zo 4000 na 100 zlatých.

Jurajovi Jakusythovi veľmi prišlo vhod, že práve v tom roku (1644) sa zjavila falzifikovaná bulla³³⁸⁾ pápeža Sylvestra II., ktorej pôvodcom podľa všetkých príznakov bol františkán Rafael Levakovich, a ktorý ju bez dovolenia cirkevnej vrchnosti uverejnil v Inchoffernovom diele „Annales ecclesiastici regni Hungariae“.

Uhorskí historikovia — a to najmä Fraknói³³⁹⁾ berú Levakovicha pod svoju ochranu dokazujúc, že sylvestrovskú bullu ani si nevymyslel, ani nefalzifikoval.

Avšak „**contra facta non valent argumenta**“ — ešte ani vtedy, keď sú ony prednesené tak na slovo vzatým vedátorom a v tejto otázke prvotriednym odborníkom, ako bol Fraknói.

Naše stanovisko potvrdzuje okolnosť, že Jakusyth, ktorý síce nemal od uhorského biskupského sboru **expressis verbis** poverenie previesť v Ríme, aby Sv. Stolica uznala uhorskému kráľovi vymenovacie právo na všetky biskupstvá (na sedmohradské a bosniacke) — „**počas svojho rímskeho pobytu mal často príležitosti stýkať sa s pátrom Rafaelom Levakovichom, učeným františkánom, ktorý do uhorských a rímskych antekadencií týchto otázok rovnako bol zasvätený. Tohto vyzval, aby zostavil plný soznam arcipastierskych stolcov, patriacich pod uhorský kláštorový patronát za tým účelom, aby ho predložil kráľovi k vôli ďalšiemu postupu**“.³⁴⁰⁾

Pravdepodobne na základe horespomenutej falzifikovanej Sylvestrovskej listiny začali prízvukovať, „**že uhorský kráľ je apoštolským kráľom — vzťahujúc z toho aj právnické konzekvencie, že menovanie apoštolským kráľom vymenovaného obdarilo tak v duševných ako vo svetských veciach úplnou právomocou**“.

³³⁷⁾ Zpráva zo dňa 10. októbra 1644. Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 358.
³³⁸⁾ So Sylvestrovskou bullou sme sa obsirnejšie zapodievali ihneď na začiatku nášho diela.

³³⁹⁾ Dr. Karácsonyi János: Szt. István oklevelei és a Szilveszter bulla, 1891, pag. 182—186.

³⁴⁰⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 361.

Sv. Stolica formulovala svoje stanovisko celkom presne v pamätnej listine, poslanej viedenskému nunciusovi: „**Jestli uhorskí arcikňazi svoje nároky zakladajú na tom, že Sv. Štefana kráľa Sv. Stolica obdarila právami apoštolského legáta, majú vedieť, že to bola osobná výsada, ktorá neprešla na jeho nástupcov, ako to vysvitá z diela Baroniusa a z Hartwikovho životopisu Sv. Štefana. Jestli sa však odvolávajú na to, že uhorské biskupstvá beneficiami kráľ obdaroval, majú vedieť, že na základe tohoto titulu len predostretie a menovanie, nie však právo vymenovania možno nadobudnúť. Avšak ani premiečaním nemohol si zadovážiť práva voľby, nakoľko laikovia postrádajú schopnosť vykonávať právo voľby veľkňazov a taktó premiečanie ani v tomto ohľade miesta mať nemôže**“.³⁴¹⁾

Kráľ a celý uhorský biskupský sbor opätovne prišli do protivy sami so sebou. Pázmány v obrannej listine zo dňa 16. júna 1635 zastáva stanovisko, že uhorský kráľ má právo vymenovať titulárnych biskupov i na okupovaných územiach, ktoré predtým patrily pod jeho právomoc. Títo titulárni biskupi musia byť uhorskými občanmi, lebo iba tak môžu účať brať na zasadaniach snemu. Avšak kráľ trebinské biskupstvo (Tribucensis) v Hercegovine udelil cudzincovi prepaštovi Jánovi Barsottimu.³⁴²⁾

Uhorskí kráľi opätovne sa pokúsili dokázať svoje hlavnopatronátne právo, na základe ktorom im prináleží zaplnenie biskupských stolcov. Roku 1667 v pamätnej listine poslanej do Ríma dokazuje sa vymenovacie právo uhorského kráľa. — Odvolávajú sa na moc danú pápežom Sylvestrom II. Sv. Štefanovi a jeho nástupcom, keď Sv. Štefan dostal titul kráľovský, korunu a ostatné korunovacie odznaky. — Odvolávajú sa na bullu Sylvestrovskú, ktorá sa nachádza v archíve trauskej kapituly a vo viacerých knižkách je uverejnená. — Odvolávajú sa konečne na kostnickú synodu, na ktorej bolo toto právo Zigmundovi a jeho nástupcom na tejže synode vydanou bullou zabezpečené, čo aj Verböczyho Tripartitum potvrdzuje.

Dôvody hore spomenutej listiny podvrátiť je veľmi ľahko. Videli sme, že Sylvestrovská bulla je falzifikátom XVII. storočia a kostnická bulla je plodom smelej fantázie súvekých historikov. Odpadnú-li tieto dva mohutné pilieri, srúti sa celá teoria o hlavnopatronátne práve — meno-

³⁴¹⁾ Táto pamätná listina dľa Fraknóiho (A magyar kir. kegyúri jog, 370) sa nachádza vo vatikánskom archíve (Nunciatura Germaniae. Vol. 147, f. 152).
³⁴²⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 371.

svoje pohoršenie s tým odôvodnením, že z pápežských privilegií chcú si odlomiť práva. Kardinálsky sbor navrhoval, aby boli bully riadne vystavené a z pádu na pád bol určený obnos, primeraný dôchodkom.³³⁷⁾

Po tomto výroku uhorský biskupský sbor vyslal Juraja Jakusytha, biskupa jágerského do Ríma, aby vec dal do poriadku. Čiastočne sa mu aj podarilo, nakoľko na príklad Sv. Stolice obnos za potvrdenie raz na vždy veľmi snížila: Ostrihomskému arcibiskupovi zo 4000 na 100 zlatých.

Jurajovi Jakusythovi veľmi prišlo vhod, že práve v tom roku (1644) sa zjavila falzifikovaná bulla³³⁸⁾ pápeža Sylvestra II., ktorej pôvodcom podľa všetkých príznakov bol františkán Rafael Levakovich, a ktorý ju bez dovolenia cirk. vrchnosti uverejnil v Inchoffernovom diele „Annales ecclesiastici regni Hungariae“.

Uhorskí historikovia — a to najmä Fraknói³³⁹⁾ berú Levakovicha pod svoju ochranu dokazujúc, že sylvestrovskú bullu ani si nevymyslel, ani nefalzifikoval.

Avšak „**contra facta non valent argumenta**“ — ešte ani vtedy, keď sú ony prednesené tak na slovo vzatým vedátorom a v tejto otázke prvotriednym odborníkom, ako bol Fraknói.

Naše stanovisko potvrdzuje okolnosť, že Jakusyth, ktorý síce nemal od uhorského biskupského sboru **expressis verbis** poverenie previesť v Ríme, aby Sv. Stolica uznala uhorskému kráľovi vymenovacie právo na všetky biskupstvá (na sedmohradské a bosniacke) — „**počas svojho rímskeho pobytu mal často príležitosti stýkať sa s pátrom Rafaelom Levakovichom, učeným františkánom, ktorý do uhorských a rímskych antekadencií týchto otázok rovnako bol zasvätený. Tohto vyzval, aby zostavil plný soznam arcipastierskych stolcov, patriacich pod uhorský kláštorový patronát za tým účelom, aby ho predložil kráľovi k vôli ďalšiemu postupu**“.³⁴⁰⁾

Pravdepodobne na základe horespomenutej falzifikovanej Sylvestrovskej listiny začali prízvukovať, „**že uhorský kráľ je apoštolským kráľom — vzťahujúc z toho aj právnické konzekvencie, že menovanie apoštolským kráľom vymenovaného obdarilo tak v duševných ako vo svetských veciach úplnou právomocou**“.

³³⁷⁾ Zpráva zo dňa 10. októbra 1644. Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 358.
³³⁸⁾ So Sylvestrovskou bullou sme sa obsírnejšie zapodievali ihneď na začiatku nášho diela.

³³⁹⁾ Dr. Karácsonyi János: Szt. István oklevelei és a Szilveszter bulla, 1891, pag. 182—186.

³⁴⁰⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 361.

Sv. Stolica formulovala svoje stanovisko celkom presne v pamätnej listine, poslanej viedenskému nunciusovi: „**Jestli uhorskí arcikňazi svoje nároky zakladajú na tom, že Sv. Štefana kráľa Sv. Stolice obdarila právami apoštolského legáta, majú vedieť, že to bola osobná výsada, ktorá neprešla na jeho nástupcov, ako to vysvitá z diela Baroniusa a z Hartwikovho životopisu Sv. Štefana. Jestli sa však odvolávajú na to, že uhorské biskupstvá beneficiami kráľ obdaroval, majú vedieť, že na základe tohoto titulu len predostrefie a menovanie, nie však právo vymenovania možno nadobudnúť. Avšak ani premlčaním nemohol si zadovážiť práva voľby, nakoľko laikovia postrádajú schopnosti vykonávať právo voľby veľkňazov a taktó premlčanie ani v tomto ohľade miesta mať nemôže**“.³⁴¹⁾

Kráľ a celý uhorský biskupský sbor opätovne prišli do protivy sami so sebou. Pázmány v obrannej listine zo dňa 16. júna 1635 zastáva stanovisko, že uhorský kráľ má právo vymenovať titulárnych biskupov i na okupovaných územiach, ktoré predtým patrily pod jeho právomoc. Títo titulárni biskupi musia byť uhorskými občanmi, lebo iba tak môžu účasť brať na zasadaniach snemu. Avšak kráľ trebinské biskupstvo (Tribucensis) v Hercegovine udelil cudzincovi prepoštovi Jánovi Barsottimu.³⁴²⁾

Uhorskí králi opätovne sa pokúsili dokázať svoje hlavnopatronátne právo, na základe ktorom im prináleží zaplnenie biskupských stolcov. Roku 1667 v pamätnej listine poslanej do Ríma dokazuje sa vymenovacie právo uhorského kráľa. — Odvolávajú sa na moc danú pápežom Sylvestrom II. Sv. Štefanovi a jeho nástupcom, keď Sv. Štefan dostal titul kráľovský, korunu a ostatné korunovacie odznaky. — Odvolávajú sa na bullu Sylvestrovskú, ktorá sa nachádza v archíve trauskej kapituly a vo viacerých knihách je uverejnená. — Odvolávajú sa konečne na kostnický synodu, na ktorej bolo toto právo Zigmundovi a jeho nástupcom na tejže synode vydanou bullou zabezpečené, čo aj Verbóczyho Tripartitum potvrdzuje.

Dôvody hore spomenutej listiny podvrátiť je veľmi ľahko. Videli sme, že Sylvestrovská bulla je falzifikátom XVII. storočia a kostnická bulla je plodom smelej fantázie súvekých historikov. Odpadnú-li tieto dva mohutné piliery, srúti sa celá teoria o hlavnopatronátne práve — meno-

³⁴¹⁾ Táto pamätná listina dľa Fraknóiho (A magyar kir. kegyúri jog, 370) sa nachádza vo vatikánskom archíve (Nunciatura Germaniae. Vol. 147, f. 152).
³⁴²⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 371.

vite o práve zaplnenia biskupských stolcov uhorskými kráľmi.

Preto Sv. Stolica húževnate a konzekventne sa držala svojho stanoviska, v ničom nepopustiac od prvopočiatku a svoje stanovisko nie len prizvukovala, ale i hájila. Videli sme v časoch, keď Ferdinand a Ján Zápoľský závodili o túto moc, že Sv. Stolica r. 1539 pred vyslancom Ferdinandovým zdôraznila: „**právo vymenovania z dvoch panovníkov nepri náleží ani jednému, ale podľa starej praxe patrí slobodnému rozhodnutiu Sv. Stolice**“.³⁴³⁾

Keď v r. 1550 pápež Julius III. zaplnil sedem uprázdnených biskupských stolcov cirkevnými osobami kráľom Ferdinandom vymenovanými, pri tejto príležitosti kráľ odvolával sa na svoje patronátne právo.³⁴⁴⁾ Kardinálske konsistorium konštatovalo, že „o tom, že uhorskí kráľi majú právo vymenovania a predostretia, nemá vedomosti“ a ustálil, že v budúcnosti zaplnenie biskupských stolcov „**nechže závisí úplne od slobodného rozhodnutia Jeho Svätosti**“.³⁴⁵⁾

Známe je nám stanovisko kardinála Gesualda, ktoré zaujal ohľadom hlavnopatronátneho práva v mene pápežovom: „**solus enim Romanus Pontifex pro sua summa in ecclesia potestate proprius est episcoporum ordinator**“. Stanovisko toto bolo i naďalej smerodajné. Odvoláva sa naň viedenský nuncius aj r. 1610,³⁴⁶⁾ pápežský štátny sekretár zase r. 1649.³⁴⁷⁾

A konečne ho potvrdzuje listina poslaná pápežom Alexandrom VII. cestou štátneho sekretára viedenskému nunciu r. 1662, v ktorej píše: „**Výsady zirácajú svojej platnosti, akonáhle zmenou okolností ohrozujú záujmy, k vôli ktorým byly udelené. Preto — hovorí štátny sekretár — Jeho Svätosť, všetky práva, vykonávané uhorskými kráľmi na základe výsady alebo obyčaje, v danom položení Cirkvi**

³⁴³⁾ Dňa 1. mája 1539 upovedomuje pápežský štátny sekretár o tomto viedenského nunciusa. (Vid' Tomcsányi str 51. A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél.)

³⁴⁴⁾ Ohľadom kráľovského alebo hlavno-patronátneho práva nie je medzi uhorskými cirkevnými právnikmi jednotná mienka. Tak na príklad dr. E. Mihálovics vo svojom diele „A kegyúri jog különös tekintettel hazánkra,“ Nyitra 1897 na strane 211, všeobecné patronátne právo dedukuje z toho, že Maďari keď prestúpili na kresťanstvo na základe svojich staropohanských zvykov a tradícií hlavu štátu učinili najhlavnejším správcom i náboženských vecí. Podľa Mihálovicsa a Timona do XIII. storočia jestvovalo iba kráľovské patronátne právo, len potom na základe kráľovskej výsady dostali zeme-páni patronát, ktorý je však kráľovskému patronátu podriadený.

Oproti tomu Kollányi v diele svojom „A magán kegyúri jog hazánkban,“ Budapest 1908, na strane 132 dokazuje na základe hodnoverných dokumentov, že od XI. storočia byly v Uhorsku prívátne založené cirkvi.

³⁴⁵⁾ Frakkói: A magyar kir. kegyúri jog, str. 252.
³⁴⁶⁾ Vo vatikánskom archíve. Nuntiat. Germ. Vol. 26, f. 52—53. — V tom samom diele (Vol. 26, f. 100) sa nachádza list štátneho sekretára, v ktorom chváli nunciu, že sa mu podarilo zneniť výrazy „elegimus, conferimus et donamus“ (na základe Tomcsányiho, 63).

³⁴⁷⁾ V archíve vatikánskom. Nuntiat. Germ. Vol 147, f. 152 (na základe Tomcsányiho, 63).

v starostlivosti o národy vo veciach duchovných vidí svoju prvú povinnosť, ochotne odhliadne od krívd spáchaných na jeho právach, len aby uľahčil odstránenie zla.“³⁴⁸⁾

Sv. Stolica teda odhliadla od doterajších abusosov, dodáva však k tomu, „že prvou podmienkou nápravy je, aby sa presne zistilo, ktoré stolce bude obsadzovať v budúcnosti Sv. Stolica na základe rýchlo poslaného doporučujúceho oznámenia kráľovho“. „Toto dohodnutie platí len na dobu trvania tureckého pánstva a zo zvoleného postupu krivda na práva Sv. Stolice spadať nemôže.“³⁴⁹⁾

Pri zaplnení arcibiskupského stolca ostrihomského 26. júla 1666 kráľ použil výrazu „**praesentamus**“³⁵⁰⁾ a neskôr congregatio consistorialis dala prísny rozkaz viedenskému nunciu, aby „**in omnibus praesentationibus dominus nuntius efficaciter agat ne imperator in litteris nominationis utatur verbo „eligimus et instituimus“, sed solum „nominamus et praesentamus“ cum in laico non cadat electio.**“³⁵¹⁾

Z tohoto znovu vysvitá, že Sv. Stolica, keď aj kde-tu dala isté koncesie, byly ony vždy buďto ako privilegia od personam dané, alebo na určitý čas, ako to pomery vyžadovaly. Svojho práva sa však nikdy nezriekla.

Vítazstvá nad Turkami ani zďaleka nepriniesly kýženeho pokoja. Potomkovia Tökölyho a Rákócziho nijako sa nevedeli spriatelíť s danými pomermi. Vo viedenskom dvore videli svojich najúhlavnejších nepriateľov, ktorí číhali na jeho ústavu. Snem nebol svolaný od r. 1687. Tí, ktorí bdeli nad ústavou, videli splnenie proctva Thökölyho, ktorý predpovedal, že krajina príde do záhuby, akonáhle sa dostane do rúk nemeckých.

Nespokojnosť grasovala ďalej. Ubiedený ľud bol nenesiteľnými ťarchami, daňami zaťaženy, majetok jeho bol vydaný na pospas cudzím žoldnierom. Protestanti v každom nariadení videli represálie, namierené proti nim. Dňa 9. apríla 1701 Kolonič nariadil, aby v krajoch, ktoré sú Turkom odňaté, cirkevné majetky byly katolíkom navrátené; aby patrónom fary katolíckej bol len katolíik; aby katolíci oprávnení boli stavať chrámy a školy kdekofvek.³⁵²⁾ Toto vzbudilo u nich odpor.

³⁴⁸⁾ Frakkói: A magyar kir. kegyúri jog, Budapest 1895, 378. (Vatikánsky archív. Bibl. Pia. Vol 424.)

³⁴⁹⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, 64.
³⁵⁰⁾ Pôvodná zpráva sa nachádza v archíve Congregatio rerum consistorialium. Vol. 179 (na základe Tomcsányiho str. 64).

³⁵¹⁾ Pôvodina v rímskom archíve Congregatio de Propaganda fide. Congregationi particulari 1664 et seq. pp. 201—208. (Šrovnaj Tomcsányi 64.)

³⁵²⁾ Franko V. Sasinek: Stručný Dejepis Uhorska, 1913, str. 257.

Katolícke kňazstvo tiež bolo rozhorčené, veď ešte aj desiatiny im chceli odaniť.³⁵³⁾ Mnohé cirkevné benefícia boli v rukách nemeckých a rakúskych cirkevných hodnostárov.

Za takýchto okolností nie div, že to roku 1703 vybuchlo. Na čelo nespokojencov postavil sa Fraňo Rákóczi II.³⁵⁴⁾ a Mikuláš Bercsényi. Povstanie, Ľudovítom XIV. napomáhané, sa šírilo, vojská povstalcov rapídne napredovali. Zalespený a slávou omámený viedenský dvor sám si žiadal vyjednávanie, ktoré však nevedlo k výsledku.

Jozefovi I. (1705—1711), ktorý všetko možné podujal, aby zahatil ďalšie nepokoje a uzavrel mier — sa neverilo. Roku 1707 na onodskom shromaždení detronizovali dynastiu Habsburgovcov. Francúzi však opustili Rákócziho, neposkytli mu žiadnej pomoci. Vojsko Rákócziho bolo už ustáté, väčšina povstalcov bola ochotná uzavrieť mier, čo sa aj skutočne stalo r. 1711 v Salmári.

Za panovania Karla III. (1711—1740) začal prúdiť nový život. Medzi Uhorskom a dynastiou na základe salmského mieru nastalo nielen dorozumenie, ale skutočný mier. Doterajšie spory zväčša prestaly. Obapolne ctia si svoje práva. Vláda sľúbila, že nechce ničieť ústavu, s druhej strany sa zase zriekajú ešte i myšlienky odtrhnutia sa.

Po tomto nastáva kľudná práca, doba organizačnej práce cestou reforiem. Ľviu časťku v tejto práci tak na poli politickom, ako i spoločenskom má vysoká katolícka hierarchia. Vedúcu rolu hrajú nielen pre vykonanú prácu, ale i pre svoje vysoké postavenie. Cirkevní hodnostári pochádzajú zväčša z rodín magnátskych, vynikajú vzdelanosťou. Stoja im po ruke všetky možné prostriedky. Ich vedúcou myšlienkou je „**Regnum Marianum**“, ktorej idee dávali nielen základ náboženský, ale i národný.³⁵⁵⁾

Sami protestantskí historikovia³⁵⁶⁾ uznávajú veľké zásluhy vysokého katolíckeho kléru tak na poli náboženskom ako i národnom. Z rúk kráľovskej komory vytrhli staré cirkevné majetky, stavali školy, kostoly — katolícke kňazstvo bolo „omnia omnium“ radcami, učiteľmi, vychovávateľmi, lekármi, sudcami ľudu. Medzi pospolitým ľuďom najúspeš-

nejšie účinkovali františkáni; kde bola potrebná hlboká veda — tam vystúpili jezuiti.

Napriek tomu, že katolícke kňazstvo malo tak veľké, nehynúce zásluhy v pospolitom národe — v tom čase, koncom XVII. a v prvej polovici XVIII. storočia vlivom európskych pomerov i v Uhorsku rastie moc a vliv panovníkov i na poli cirkevnom. Panovníci disponujú katexochen v cirkevných záležitostiach. Panuje mienka, že zabezpečenie štátnej suverenity vyžaduje isté obmedzenie práv Sv. Stolice. A čo je vo veci najsmutnejšie: tomuto názoru podľahlo i samé kňazstvo. Svedčí o tom prejav francúzskeho kléru z r. 1682, shrnutý vo štyroch takzv. galikánskych bodoch.³⁵⁷⁾ Uhorský vysoký klérus síce slávnostne odsúdil a zatracoval tieto body,³⁵⁸⁾ avšak rozhodne mali ony vliv na kňazstvo. Uhorský klérus na čele s kardinálom Leopoldom Kollonitsom všemožne sa zasadzoval za rozšírenie kráľovského patronátneho práva a za myšlienku „**apoštolského kráľovstva**“. Za ním stál takmer celý uhorský klérus.

Uhorský kráľ sa podľa tohoto riadi a počína si úplne svevoľne. Ozdobil sa novými epitetami ako sú: „**apoštolský kráľ Uhorska**“ — „**najhlavnejší patrón diecéz Boha**“ — „**ochránca pravej viery**“ — „**nový zakladateľ uhorských diecéz**“, keď na zpäť dobytom území nad cirkevným majetkom chcel neobmedzene disponovať bez toho, že by si na to vyžiadal predbežný alebo dodatočný súhlas Cirkvi alebo krajiny.

Ustálil, že majetky a ich dôchodky prináležia zákonitým majiteľom. Zákonití majitelia, keď dokážu svoje nároky — ihneď im vráti kráľovský erár majetky. Nariadil, že desiatiny musia platiť všetci občania. Toto kráľovské nariadenie ešte aj na iné veci sa rozprestieralo. A kráľ Leopold vybavoval záležitosti najhlavnejšieho patróna krajiny, najhlavnejšieho ochránca záujmov Cirkvi, najhlavnejšieho dozorcú majetkov... Ako „**apoštolská Výsosť**“... nariadil, aby všetky listiny vzťahujúce sa na právo držby, boli do archívu kráľovskej komory poslané; ďalej bol urobený inventár o cirkevných majetkoch, z ktorého jeden exemplár mal byť u beneficiáta, druhý v archíve komory uložený.³⁵⁹⁾

³⁵³⁾ Podľa týchto bodov: 1. panovníci nie sú vo svetských veciach žiadnej cirkevnej moci podriadení. 2. Ustanovenia kostnickej synody o vážnosti všeobecných snemov majú sa považovať za platné. 3. Platnosť pápežských výnosov vo veciach viery závisí od spolupôsobenia pospolitej Cirkvi. 4. Vo výkone svojej moci Sv. Stolica je obmedzovaná nie len kánonmi pospolitej Cirkvi, ale aj obyčajmi, pravidlami a ustanoveniami vo Francúzsku prijatými (Heffe—Knöpfler).
³⁵⁴⁾ Jeho otcom bol Fraňo Rákóczi I., matkou Helena Zriňská, otčinom Imrich Thököly, tátorom r. 1688 od matky odlúčeného, Kolonič, ktorý ho dal vychovať a vyučiť v Prahe. (Vid' Sasinek: Stručný Dejepis Uhorska, 1913, diel III., str. 258.)
³⁵⁵⁾ Szilágyi Sándor: A Rákóczyak kora Erdélyben, 1868, 224.
³⁵⁶⁾ Thaly Kálmán, najlepší znalec doby Rákóczyovskej; A. Szilágyi, M. Zsilinszky a iní.
³⁵⁷⁾ Podľa týchto bodov: 1. panovníci nie sú vo svetských veciach žiadnej cirkevnej moci podriadení. 2. Ustanovenia kostnickej synody o vážnosti všeobecných snemov majú sa považovať za platné. 3. Platnosť pápežských výnosov vo veciach viery závisí od spolupôsobenia pospolitej Cirkvi. 4. Vo výkone svojej moci Sv. Stolica je obmedzovaná nie len kánonmi pospolitej Cirkvi, ale aj obyčajmi, pravidlami a ustanoveniami vo Francúzsku prijatými (Heffe—Knöpfler).
³⁵⁸⁾ Osvedčenie s podpisom Juraja Szelepcsényiho, ostrihomského arcibiskupa do dňa 24. októbra 1682 uverejňuje Péterfi II. 439 (na základe Fraknóho „A magyar kir. kegyúri jog, 1895, str. 408).
³⁵⁹⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 1895, str. 410—411.

Z tohoto nariadenia sa vyvinula praxa, ktorá panovala až do prevratu, že vládne stolice v mene kráľovom mali dozorčie právo nad cirkevnými majetkami.³⁰⁰⁾

Medzi jeho opatreniami a nariadeniami rozhodne mnoho dobrého a šlachetného by sa našlo,³⁰¹⁾ avšak mnohé majú ráz katexochen cirkevný.

A práve preto takéto chovanie sa uhorského vysokého kleru a následkom toho počínanie kráľa zapríčinilo, že styky medzi Sv. Stolicou a Uhorskom ochladly.

V tomto čase iba troje vecí vzbudily väčšiu pozornosť. Po smrti kráľa Jozefa I. (17. apríla 1711) zákonitý nástupca trónu Karol III. sdržoval sa v Španielsku. Do jeho príchodu panovala Eleonora, vdova zomrelého kráľa. Nadhodila sa otázka, či kráľovna ako dočasná držiteľka moci môže používať hlavnopatronátneho práva, alebo nie. Cisárski ministri boli kladnej mienky, tým väčšmi, lebo stavy a rady uhorské ju poverily plnou mocou: avšak k vôli istote sa obrátil na Sv. Stolicu „**či Jeho Svätosť prijme vymenovania kráľovnej**“.

Už tento dotaz je jasným dôkazom, že si neboli istí svojej veci.

Ináč celá záležitosť nemala žiadneho praktického významu, lebo kráľovna počas svojho poverenia de facto toto svoje údadné právo nepoužila. Nástupca trónu čoskoro sa navrátil domov a menom Karol III. (1711—1740) zaujal kráľovský trón.³⁰²⁾

Sv. Stolica ešte i v tomto čase veľmi musela zápasiť s prechmatmi, ktorých sa dopúšťali kráľom vymenovaní biskupi, ktorí pred potvrdením Sv. Stolice miešali sa do spravovania diecéz. Sv. Stolica na príklad zrušila všetky opatrenia právnej vrchnosti roku 1712 kráľom vymenovaného biskupa Adama Rátkayho a neprijala jeho exkuzáciu. Podobný prípad sa stal roku 1742 so sedmohradským vymenovaným biskupom.

Všeobecným cirkevným zákonom je, že benefícia arcikňazské možno iba s dovolením pápeža obťažovať. Ako sme už spomenuli, Karol III. mienil na jeseň r. 1715 viesť vojnu proti Turkom a ich ešte i z Temešu vypudiť. Žiadal Sv. Stolicu, aby mohol z dôchodkov cirkevných majetkov jednu

³⁰⁰⁾ Zdôrazňujeme dve veci totižto, že ho mali len do prevratu v starom Uhorsku, lebo po prevrate im to právo Sv. Stolica neuznala a od r. 1929 s majetkami fondu náboženského a školského manipuluje sama Cirkve v Uhorsku.

³⁰¹⁾ Na príklad v jednom svojom nariadení upozorňuje biskupov, aby sa starali o výchovu horlivého kňazstva, vybudovanie seminárov, aby vydržovali riadne synody: súkromných patronov vyzýva, aby zakladali školy, stavali kostoly a všade aby aplikovali kňazov a učiteľov. (Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 1895, str. 410.)

³⁰²⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 1895, str. 429—430.

desatinu sobrať. Sv. Stolica inkasovaním poverila viedenského nuncia. Avšak kráľ na radu svojich poradcov bol toho názoru, že by to bolo „na jeho apoštolskú kráľovskú autoritu“ urážajúce. Vidiac však, že počínanie takéto mohlo by mať veľmi nepríjemné následky, cestou ostrihomského arcibiskupa dal svolať do Trnavy poradu 31. júla 1716, na ktorej sa vysoký klerus sám odanil.

Roku 1719 kráľ obrátil sa na primasa, aby mu zabezpečil „na ochranu pohraničných pevností“ novú podporu. Sv. Stolica dozvediac sa o tom, zakázala každú ďalšiu podporu.³⁰³⁾

Všetko to sa dialo pod rúškom „ochrany kresťanstva“ na vypudenie Turka. Hlavná a pravá príčina však viedla v tom, že tak viedenská ako i uhorská vláda s udajným privilegiom „apoštolského kráľovstva“ chcela konečne nad Sv. Stolicou zvíťaziť. Týmto sa ani netajil kráľovský gen. riaditeľ Anton Grassalkovich, ktorý už v tom čase vztiahol ohromnú konzekvenciu z falšovanej Sylvestrovskej bully, že „právomoc pápeža sa nerozprestiera na túto apoštolskú krajinu, lebo pápež Sylvester okrem potvrdenia arcikňazov každé ostatné právo a právomoc preniesol na Sv. Štefana a jeho nástupcov.“ Sv. Stolica však celkom správne hájila svoju zásadu, že takéto moc nebola kráľom nikdy daná a toto nie je spojené ani s titulom „**najkresťanskejší**“, „**katolícky**“, „**defensor fidei**“, „**apoštolský**“.³⁰⁴⁾

³⁰³⁾ Fraknói: A magyar kir. kegyúri jog, 439—440.
³⁰⁴⁾ Karácsonyi: Magyarország Egyháztörténete, 1906, str. 272.

IX.

Doba Márie Terezie (1740—1780).

Po smrti Karla III. na základe pragmatickej sankcie na uhorský trón nastúpila kráľovna Mária Terezia (1740—1780).³⁶⁵) Krajina sa ešte ani nevymanila zpod letargie, v ktorej sa nachádzala od moháčskej bitky až do r. 1716, keď spojené rakúske a uhorské vojská zavadaly Turkom smrteľnú ranu a úplne ho vypudily z krajiny.

Po nastúpení slabej ženy na trón nepriatelia si mysleli, že nadišla vhodná chvíľa na rozparcelovanie Rakúska. Takmer pol Európy sa spojilo proti novej panovníci. Fridrich Pruský sa chystal rozprestrieť svoju moc na Sliezsko; August Saský na Moravu; Španielsko a Savojsko, na zbytky talianské; Karol Bavorský na Čechy a Rakúsko a konečne Francúzi na Belgicko. Takáto bola situácia zo strany zahraničia. Avšak ani vnútorné pomery neboly také, žeby sa bolo mohlo dynastií na ne opierať. Pokladnica bola prázdna, vojsko neisté. Kráľovna musela sa osobne obrátiť na rady a stavy, ktoré pozostávaly zo samých dynastov.³⁶⁶)

Jej podnikania byly všade úspechom korunované. Mladej, 23ročnej kráľovnej podarilo sa previesť také veci, ktoré by byly na češť a chválu i hrdinovi. Podarilo sa jej získať uhorských veľmožov a zmedzi nich najvynikajúcejších. Onedlho po jej korunovaní 11. septembra 1740 odznely z úst uhorských veľmožov pamätné slová: „Vitam et sanguinem“.³⁶⁷) Na to nasledovaly skutky. Ich pričinením bol zvýšený počet riadneho vojska, poltrea miliona zlatých ponúkli na dane. Jednotliví veľmoži vyzbrojili vojsko na

³⁶⁵) O pragmatica sanctii vid' Fraňo Deák „Adalék a magyar közjoghoz,” str. 56 a nasl.; taktiež Salamon F. „A magyar kir. szék betöltése és pragmatica Sanctio.” (II. vydanie, str. 82.)

³⁶⁶) Marczall H., Mária Terezia (Történeti életrajzok, 1891).

³⁶⁷) Thaly K., Vitam et sanguinem (Századok, 1886, str. 913).

svoje útraty, takže koncom roku 1741 v Uhorsku bolo 80.000 riadne vycvičeného vojska.

Za panovania Márie Terezie sa stala krajina organizovanou ríšou. Len treba porovnať jej mocenské postavenie v r. 1740 s rokom 1780 a jasne vidieť osobnú veľkosť a mimoriadne panovnícke vlohy Márie Terezie.

Je nesporné, že Mária Terezia mnoho mala čo ďakovať uhorským veľmožom, preto voči Uhorsku počas svojho panovania prejavovala vždy najväčšiu priazeň.

Mária Terezia na poli cirkevno-politickom nasledovala politiku svojho otca. Jej najhlavnejším úsilím bolo nielen doterajšiu moc uhorských kráľov podržať, ale ju aj rozšíriť.³⁶⁸)

So Sv. Stolicou nebola v najlepšom pomere. Zvlášť v prvých rokoch svojho panovania. Bolo to badať na celom jej postupovaní voči Cirkvi. Na vysokých školách sa vyučovalo právo a cirkevné dejiny v duchu gallikánskom. Jej celé prostredie počnúc od Kolowrata, Haugwitza, Kautiza až po Van Swietená hlásalo štátnu omnipotenciu.

Mária Terezia zostala ženou i na kráľovskom tróne. Ženská panovačnosť bola v nej vyvinutá v najvyššom stupni.

Spomenieme len dva eklatantné príklady. Keď sa pápež Benedikt XIV. obrátil roku 1746 na katolíckych panovníkov, aby na uprázdnené kardinálske miesta predostreli svojich kandidátov, výzva bola pápežskou kúriou poslaná i cisárovi Františkovi, manželovi Márie Terezie, ktorý mal síce cisársky titul, ale panoval iba nad veľknížatstvom toskánskym.

Mária Terezia sa obrátila cestou svojho vatikánskeho poverenca, kardinála Albaního na Sv. Stolicu, žiadajúc si podobné právo. Nepriatelia — francúzsky a španielsky dvor, — dozvediac sa o snahe kráľovnej, všemožne sa usilovali, aby jej žiadosť nebola splnená.

Sv. Stolica však pozorujúc u kráľovnej istú priazeň, ktorú v poslednom čase voči nej prejavovala, i napriek všetkým protestom „osvojila si plán, aby právo uhorskej koruny na menovanie kardinála trvalo len na dobu života Márie Terezie, potom však tiež už len v tých prípadoch, keď uhorskú korunu a cisársku korunu nosia dvaja rôzni panovníci; naproti tomu však, keď tieto dve koruny tenže panovník nosí, má miesto postup, ktorý bol v platnosti až

³⁶⁸) Pollner Ö.: Magyarország és Ausztria közjogi viszonya (1891).

po cisára Karla VI.; ohľadne toho panovníca nech učiní záväzné prehlásenie, že keď nastane druhý prípad, nástupcovia nebudú si nárokovať právo dvojitého menovania kardinálskeho".³⁶⁹⁾

Svoju ženskú ctibažnosť preukázala i vtedy, keď sa všemožne vynasnažovala obsiahnuť titul „apoštolského kráľa“, týmto mieniac dovŕšiť politiku „kráľovstva apoštolského".³⁷⁰⁾ R. 1758 sa jej konečne podarilo, že bola ozdobená týmto epitetom. Dňa 19. augusta toho samého roku pápež Klement XIII. vydal breve „Cum multa alia“, v ktorom velebujúcimi slovami titulom „apoštolského kráľa“ ju a jej nástupcov obdaril. Stať tohože breve, vzťahujúca sa na túto vec, znie nasledovne: „... motu proprio, et certa scientia, ac matura deliberatione nostra, deque Pontificiae auctoritatis plenitudine, Maiestatem Tuam Apostolicam, tamquam Hungariae Reginam, tuosque in regno successores titulo, appellatione, nomine Apostolici Regis harum vi litterarum forma brevis ornamus, honestamus, condecoramus, insignimus, atque etiam ab omnibus Te quidem Reginam Apostolicam Tuos vero in Hungarico regno successores Reges Apostolicos nominari, appellari, inscribi, salutari, ac tractari mandamus...“

Sv. Stolica udelila jej tento titul, „avšak historickú oprávnenosť neuznala, a to ani uznať nemohla".³⁷¹⁾

Na základe nariadenia Márie Terezie ešte v tom roku vydaného všetky verejné úrady a vrchnosti, ako i jednotlivci **povinní boli užívať titul „apoštolský kráľ"**.³⁷²⁾

Roku 1742 bola Máriou Tereziou sriadená takzv. domáca dvorná a štátna kancelária — ako ministerstvo zahraničia, na čele ktorého stál od roku 1753 kancelár gróf V. Kaunitz.

Kaunitz mnoho sa zdržoval v cudzozemsku — zvlášť v Nemecku, vo Francúzsku a Londýne. Odtiaľ sa vrátil infikovaný gallikanizmom, janzenizmom a febronianizmom. Je to hlavne jeho „zásluhou“, že medzi Cirkvou a rakúsko-uhorským štátom vypukol otvorený boj.

³⁶⁹⁾ Hlásenie nuncia zo dňa 2. júla 1746 na základe Fraknóho: A magyar kir. kegyúri jog, 469.

³⁷⁰⁾ Videli sme, že to chcel obsiahnuť už Ferdinand III. r. 1629 v tom čase iba nástupca trónu. Začiatkom XVIII. storočia kancelária Leopolda I. nazývala ho „apoštolským kráľom“.

³⁷¹⁾ Karácsonyi: Magyarország Egyháztörténete, str. 273.

³⁷²⁾ Uhorskí kráľi vo svojich listinách užívajú vždy tento titul, taktiež zákony ako i XXX. čl. z roku 1868 pentaze. Dľa uhorských zákonov iba korunovanému kráľovi patrí tento titul. Uhorský snem r. 1861 Františka Jozefa tituluje iba cisárskou a kráľovskou jasnosťou.

Za Márie Terezie vytvorila sa právnická škola pod proktorátom Kaunitza a van Swietenom.³⁷³⁾ Jadrom ich učenia bolo „všetko, čo slúži vonkajšiemu prospechu človeka, patrí k dispozičnému právu štátu“. Táto škola si to vysvetľovala, že „cirkevná moc, nakoľko okruh jej právomoci zasahuje do svetského života, podriadená je dozoru panovníkovmu. Štát má právo vynášať ustanovenia vo všetkom, čo nepatrí k podstate náboženského presvedčenia, k dogme".³⁷⁴⁾

Politickým ideálom kancelárovým bola jednotná rakúska ríša.³⁷⁵⁾ Tejto myšlienke podriadil všetko, preto ani v prostriedkoch — keď boli ony aj na úkor práva a pravdy, ani najmenej nebol výberčivý. Najťažším orieškom bolo získať myšlienke uhorských veľmožov. Kaunitz veľmi dobre vedel, že na poli administratívnom sa mu to nepodarí. Poznval dejiny Uhorska a boje, ktoré sa tam odohraly práve na obranu ústavy. Preto si zaumienil svoj plán previesť na inom poli. A za najvýhodnejšie uznal pole cirkevno-politické. Videl ich náboženskú indiferentnosť a preto sa usiloval získať ich cirkevnej teorii, pochádzajúc z výsostných práv. Jestli sa mu to podarí, teóriu aplikuje aj na česko-rakúsky štát a uskutoční aspoň čiastočne svoj ideál: jednotnú rakúsku ríšu.

Kaunitzovi sa podarilo získať custos (strážcu) viedenskej cisárskej a dvornej knižnice, Adama Kollára.³⁷⁶⁾ V ňom videl najsúcejšieho propagátora svojho ideálu. Kvalifikovala ho na to jeho učenosť, všestranná vzdelanosť, zvlášť však právnické a historické vedomosti, v ktorých sa mohol ako custos horespomenutej knižnice zdokonaľiť. A popri

³⁷³⁾ Ku tejto škole patrili najznámejší mužovia súčasnej doby. Okrem Kaunitza, van Swieten vidíme Martiniho, chýrečného právnika a vychovávateľa Jozefa II. Tam bol syn van Swieten, o veľa väčší radikál ako jeho otec, najintimnejší priateľ Jozefov.

Van Swietenovi mladšiemu pripisujú dejiny, že boj o práva cirkevne a školské bol vyostrený a dostal úplne osobný ráz. Útoky proti Cirkvi kuly sa v lóžach slobodnomurárskych. — Na čele viedenských slobodných murárov v tom čase stál Ignác Born. Jeho dom bol „strediskom vtedajšieho učeného a slobodnomurárskeho sveta viedenského“. Pri jeho nedelňajších obedoch stretávali sa ministri a magnáti, dôstojníci a kňazi, učenci a umelci, úradníci a občania, k nemu prichádzali distingvovaní cudzinci; a rozhovor dial sa všetkými rečami. Tak veľký bol jeho vliv, že po istý čas právom sa mohol nádejť, že aj samého cisára získa slobodnému murárstvu." (Josephinische Curiosa IV., pag. 201 na základe Marczallho.)

³⁷⁴⁾ Marczall: Magyarország története II. József korában 1888, sväzok II., str. 51.

³⁷⁵⁾ Biedermann: Gesch. d. österr. Gesamtstaats-Idee, 1889, sväzok II.

³⁷⁶⁾ Adam Kollár narodil sa r. 1723 v Terchovej (stolica trencianska). Po skončení stredoškolských štúdií v Banskej Bystrici, Štiavnic a Trnave, v 15 roku svojho veku vstúpil do Tovaryšstva Ježišova, kde dokončil svoje štúdiá. Bol nespokojným duchom cez celý svoj život. Po skončení svojich štúdií od jezuitov a r. 1748 vidíme ho vo Viedni, kde je hiasateľom liberálnych hesiel namierených mnohokrát proti Cirkvi katolíckej.

Capitatio benevolentiae vysvitá i z obrázka uverejneného na prvej strane. Obráz zázorňuje asi „uhorský raj“ s tromi vrchmi, na nich s uhorským címerom a dvojramenným krížom. Pod nimi štyri rieky: Danubius, Tibiscus, Savus, Dravus.

tom pochádzal z Uhorska. Kaunitz si myslel, že tento pôvod Kollárov tiež bude mať na uhorskú verejnosť istý účinok.

Kollár až roku 1762 vydal prvé svoje dielo „*Historiae Diplomaticae Juris Patronatus Apostolicorum Hungariae Regum*“.

V tomto svojom diele Kollár ešte nevystupuje otvorene. Výsadné právo uhorských kráľov podľa jeho miénky pochádza zo sylvestrovskej bully. Najviac sa zapodieva právom zaplnenia biskupských stolcov, striktné sa pridržiavajúc sylvestrovskej bully.

S touto svojou prácou nemal žiadneho úspechu. V Uhorsku takmer ani nevzali Kollárovo dielo v známosť.³⁷⁷⁾

Druhé dielo vydal r. 1764, a síce: „*De originibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa sacra apostolicorum Regum Ungariae. (Vindobonae MDCCLXIV.)*“

V diele svojom odvoláva sa na dielo Huga Grotiusa³⁷⁸⁾ „*De imperio summarum potestatum circa sacra*.“ Grotius bol veľkým priekopníkom štátnej nadvlády. Kollár ihneď na začiatku svojho diela (Caput I. De potestate Legislatoria) píše: „*in ipsa autem vera Ecclesia, — observat idem Grotius³⁷⁹⁾ — non tantum circa totum religionis corpus, sed et circa partes singulares versari jus atque officium summarum Potestatum, et ratio evincit et exempla. Ratio, quia fieri non potest, ut cui jus sit in totum, ei in partes jus non sit*“.

Pápežské bully, historické dokumenty používa tak, ako to potreba vyžaduje. Kollár napádal nie len práva Sv. Otca, uhorského katolíckeho kleru, ale aj uhorského zemanstva. Kniha jeho bola plná historických krúcanín. Snem roku 1764 obšírne sa ňou zapodieval, vyslal komisiu, ktorá složila soznam jeho mýlnych názorov, žiadajúc Kollárovo potrestanie,³⁸⁰⁾ keďže obsah knihy považovala „za atentát, spáchaný na národnej ústave uhorskej“.³⁸¹⁾

Mária Terezia, dozvediac sa o rozhorčení uhorského zemanstva zapríčineného knihou Kollárovou, obrátila sa k arcibiskupovi ostrihomskému Miggazimu o mienku. Miggazi 16. augusta podal v obširnom diele mienku svoju, ktorá je dôkladným podvrátením diela Kollárovho.

„Kollár svojim systémom — hovorí Miggazi — chce dosiahnuť, aby uhorskí králi stali sa hlavami Cirkvi. Avšak panovníci takéto privilegia, ak nechcú srútiť základný kameň katolíckej Cirkvi, prijať nemôžu. Z tézy: „*canones conciliorum auctoritate civili non donati, vim solum consilii habent*“, nemožno dokazovať ochranecké právo panovníkov, lebo táto téza je falošná a pohoršuje svojho náboženstva povedomeleho kresťana. Ježiš Kristus nie cisára, ale Petra a jeho zákonitých zástupcov ustanovil viditeľnou hlavou Cirkvi. Zákonodarstvo, interpetácia už vynesených zákonov neprislúcha panovníkom, ale len pápežom a opačné učenie, ktoré hlásali Zwingli, Wiclif a iní, zapríčinilo ich vylúčenie z Cirkvi.“

Mužné vystúpenie snemu a ostrihomského arcibiskupa malo svoj účinok. Viedenský dvor, aby uspokojil uhorské zemanstvo, zakázal odpredaj knihy s dodatkom „údajne obsahuje okrem iných zásady, priečiace sa našej svätej viere“.³⁸²⁾

Mária Terezia je historikmi označená ako nábožensky veriaca katolíčka. Z jej celého účinkovania vidieť, že nevedome stála pod vlivom svojej doby a svojho okolia. Túto dobu Ráček³⁸³⁾ v najnovšom svojom diele charakterizuje takto: „Za jej panovania vysoko vzplanula na západe pochodeň nového svetového názoru, zvaného osvietenstvom. Dobu náboženských reformácií vystriedala doba osvietená. Panovníci doposiaľ predovšetkým sa starali o spásu svojich poddaných a o blaho Cirkvi. V osvietenkej dobe poklesla váha náboženská, Cirkev je uvádzaná do područia štátu, panovníci usilujú sa predovšetkým o hmotné povznesenie poddaných a nazývajú sa prvými služobníkmi štátu. Názor osvietený, zvaný tiež racionalizmom, zrodil sa v Anglii. Veľmi úrodnú pôdu našiel vo Francii a len vo francúzskom rúchu prenikol do vyššej spoločnosti európskej, ktorá sa nielen zdobila parukami alebo copami podľa povelu, vychádzajúceho z Paríža, ale aj hovorila po

³⁷⁷⁾ Za týmto dielom stál mimo Kaunitza pravdepodobne sám nástupca trónu, Jozef, ktorý síce ako spoluvládár matky svojej až r. 1765 začal účinkovať. Nasvedčuje tomu liberálny tón. Knihu Kollár venoval Jozefovi: „*Josepho II. archiduci Austriae, amplissimorum regnorum Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, etc. etc. Augusto liberalizmi in tom čase vo Viedni bol Kollár. Nauka febronianizmu bola neskôr Jozefom II. počas jeho panovania ním samým veľmi favorizovaná.*“

³⁷⁸⁾ Po jeho šířapajách kráčajú Spinoza, Locke, Hobbes a všetci moderní filozofovia, ktorí hlásajú nadvládu štátu. — Panovníci ako Eudovít XIV., Filip Orleánsky a Eudovít XV., týmito naukami boli saturovaní.

³⁸⁰⁾ Kollár: *Circa Sacra*, Cap. I., pag. 15.

³⁸¹⁾ Karácsonyi: *Magyarország Egyháztörténete*, 274.
³⁸²⁾ Na knihu Kollárovu odpovedalo uhorské zemanstvo v rukopise „*Vexatio dat intellectum*“, v ktorom sa nachádza urážka Veličenstva. Spis bol 18. febr. 1765 roku kata spálený. Neskôr však za časov panovania Jozefa II. bez označenia miesta, roku a tlačiarne bol latinsky a nemecky vydaný. Údajne jeho pôvodcom bol Juraj Richvaldský, ostrihomský kanonik a titulárny biskup (zomr. 1779). Vid' Ballagi: *A politikai irodalom Magyarországon*, 1888, str. 84.

³⁸³⁾ Predostretie Kaunitzovo s rezolúciou Márie Terezie zo dňa 26. júla 1764 nachádza sa vo viedenskom archíve (na základe Fraknói: *A magyar kir. legyári jog*, 489).

³⁸⁴⁾ Blažej Ráček, T. J. *Československé Dějiny*, Praha 1929, str. 574.

**francúzsky, čítala francúzske knihy a aj verila, čo sa v Pa-
ríži predkladalo k vereniu."**

Stála pod vlivom svojho okolia a to najmä kancelára Kaunitza, o ktorom sme naznačili, že bol osvietenštvom v Londýne, Paríži a Nemecku, kde sa dlhý čas zdržoval, infikovaný a vrätivší sa domov, stal sa najhlavnejším propagátorom štátnej omnipotencie a myšlienky „Gesamtm monarchie“.

Mária Terezia v tomto duchu začala rozširovať štátnu svrchovanosť nad Cirkvou. Keď 23. júla 1773 prišiel od pápeža list, oznamujúci zrušenie vznešeného rádu Jezuitov, Mária Terezia ihneď dala k vyhláseniu listiny svoje povolenie s prízvukovaním dodatku „salvis tamen juribus regiis ac status publici“. Týmto sa zjavuje prvý raz v dejinách uhorských akési placetum,³⁸⁴⁾ aby pápežská listina iba s jej povolením mohla byť publikovaná. O tri roky neskôr r. 1776 uhorská kancelária v snahe zničiť práva pápežského nuncia — tvrdí, že nuncius v Uhorsku priamo nemôže dať žiadne poverenie.³⁸⁵⁾ Veľmi obmedzila zákonodarné právo Cirkvi. Podľa mienky jej poradcov moderný štát nemôže strpieť právo asylské kláštorov,³⁸⁶⁾ ani právo opátov. Nariadila, aby jej bola oznámená každá exkomunikácia; roku 1779 zakázala akýkoľvek vonkajší trest, keď ho vláda vopred neschválila. Ako niekedy Colbert, i ona zrušila niektoré sviatky.

Mária Terezia zasahovala mnohokrát i do vnútorných záležitostí Cirkvi. Za takéto zasahovanie je považované i erekcia troch nových biskupstiev za jej panovania.

Tvrdenie toto iba čiastočne zodpovedá pravde. Je pravda, že Mária Terezia už r. 1775 veľmi sa ujala rozdelenia rozsiahlej ostrihomskej diecézy. Ostrihomský arcibiskup a uhorský primas Barkóczi zomrel r. 1765. Arcibiskupský stolec dlhé roky zostal nezaplnený. Počas uprázdnenia bez upovedomenia Ríma a obídením nuncia tajne nechala vypracovať plány na sriadenie troch biskupstiev a to banskobystrického, rožňavského a spišského.

Kráľovské predostretie na rozdelenie ostrihomskeho arcibiskupstva a na založenie troch nových biskupstiev pápež Pius VI. obdržal koncom februára. Dekrety už 13. marca boly sankcionované.

³⁸⁴⁾ Van Espen placetum definuje nasledovne: *permissio quam auctoritas civilis dat bullis, brevisusque Pontificis ceteris que actibus auctoritatis ecclesiasticae, ut vim obtineant in proprio territorio.*

³⁸⁵⁾ Karácsonyi: Magyarország Egyháztörténete, 274.

³⁸⁶⁾ A. Wolf: Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich, Wien 1871, str. 2—3.

Oproti tým, ktorí tvrdia, že Mária Terezia bez všetkého opýtania sa Ríma na základe svojho výsostného práva založila nové tri biskupstvá³⁸⁷⁾ — hovoria zakladajúce bully. „V texte týchto bull práva Sv. Stolice v celej rozsiahlosti sú zachránené. O nových biskupstvách pápež hovorí, že „ich on zakladá“. Kráľovnej a zástupcom právo, aby na tieto biskupstvá vymenovali a predostreli vhodnú osobu, v lehote cirkevnými zákonmi predpísanej, takým spôsobom, ako sa to robí pri ostatných veľkňazských stolcoch uhorských, — udeľuje pápež.“³⁸⁸⁾

Celou určitosťou môžeme však tvrdiť, že

a) uhorskí králi, keď zakladali biskupstvá — vždy upovedomili o tom Sv. Stolicu

b) k založeniu vždy si vyžiadali jej usrozumenia

c) vo všetkých veciach, spadajúcich do kompetencie Cirkvi — vždy sa podriadili.

d) v zakladajúcich listinách zavše sa zdôrazňovalo, že to činí s usrozumením Sv. Stolice na základe svojho hlavnopatronátneho práva“ (Najlepším dôkazom sú bully pápeža Piusa VI. a VII.).

Po štyridsať ročnom panovaní zomrela panovnica 29. novembra 1780. — Jej nástupcom sa stal najstarší syn Jozef.

³⁸⁷⁾ Myšlienka rozdelenia rozsiahlej ostrihomskej diecézy a založenie nových biskupstiev nie je nová. Touto myšlienkou sa už zapodieval kardinál Pázmány. Vo svojom referáte, ku ktorému pripojil usnesenie trnavskej synody r. 1629 — hovorí, že úpadok katolíckej Cirkvi v Uhorsku vidí v rozsiahlosti ostrihomskej diecézy. Navrhoval, aby z ostrihomskej archidiecézy boly sriadené ešte štyri nové biskupstvá a to: spišské, gemerské, turčianske (z čiasťky Turca) a novohradské. Pián Pázmányov bol však uskutočnený až po poldruha storočí. (Appendix prima de dioecesi Strigoniensi, Peterffy Car., Sacra consilia Hung. Posonii 1742, II., 265 — na základe Dr. V. Chaloupeckého Slovenské Diecese a tak rečena apoštolská práva 1928, str. 16.)

V diele Jána Töröka „Magyarország primása közzogl és történeti vázolat,” Pest 1859, na str. 176 čítame, že utvorenie nových štyroch biskupstiev stalo sa na návrh primáša grófa Jozefa Bathányho, o čom svedčia diplomy CLXIII. a CLXIV.

³⁸⁸⁾ Fraknoi: A magyar kir. kegyüri jog, 496.

Osvietenstvo — Jozefinizmus.

Dedičom trónu po smrti Márie Terezie stal sa jej najstarší syn Jozef II. Už od roku 1765 pôsobil ako spoluvládár, ale rady jeho podliehaly konzervatívnejšiemu smýšľaniu matky a ministrov, úplne mu však sverila len správu vojska.³⁸⁹⁾ Keď sa ujal po smrti svojej matky vlády, mal 40 rokov. „Ním sa začína rad panovníkov z rodu lotrinského, pôvodom francúzskeho, ktorý silne podliehal prúdu liberálnemu, vanúcemu z jeho francúzskej vlasti. Lotringovia sa nevyrovnali posledným Habsburgom ani hĺbkou katolíckeho čítania, ani prísnosťou života. Medzi konzervatívnou matkou, vyrastilou v ovzduší Ferdinandovom, a synom, plným pokrokových zásad, prišlo nie raz k rozporu; srážaly sa v nich dve veľké obdobia, pobielo-horsko-katolícke a osvietenské Voltairovo.“³⁹⁰⁾

Jozef II. bol pravým opakom svojej matky. Mária Terezia všetko možné podnikla na povznesenie centrálnej moci, aby to mohla v prospech všeobecného dobra upotrebiť. Jozef II. vyrástol však v ideách XVIII. storočia, uskutočnenie ktorých v záujme všeobecného dobra považoval nielen za žiaducné, ale za svoju panovnícku povinnosť. Aby toto mohol uskutočniť — musel byť všemohúcim. Reprezentantom všemohúceho štátu je neobmedzený a neodvislý panovník, ktorý riadi krajinu podľa prísnych zásad. Všetko musí zmiznúť, čo tomuto vývinu stojí v ceste, či už na poli duševnom, alebo materiálnom. Zmiznúť musí všetko, z čoho spoločnosť ľudská nemá žiadneho osohu, i vtedy, keď je to s najväčšou minulosťou a pietou spojené. Hlása rovnoprávnosť zvlášť pred zákonom; každý je povinný znášať

³⁸⁹⁾ Jozef Pekař: Dějiny Československé, Praha 1921, str. 111.
³⁹⁰⁾ Ráček T. J.: Československé Dějiny, Praha 1929, 585.

řarchy; vliv do krajinských vecí má iba ten, ktorý je vlohami, nadaním na to určený — neberúc ohľad na pôvod.

Tieto ideálne zásady diametrálne stály v protive s uhorskou ústavou. Bol odhodlaný, že všetko, čo sa im protiví — odstráni. Jeho konečným cieľom bolo na základe ideí XVIII. storočia z mnohých národov, národností a krajín pozostávajúce svoje majetky spojiť v jednotnú ríšu, v ktorej jeden každý a každá vec slúži všeobecnému dobru.³⁹¹⁾ Aby nebol ani sľubami, ani prísahou viazaný, nedal sa v Uhorsku korunovať.

Svoje reformy začal na poli cirkevnom. Ihneď na začiatku svojho panovania r. 1781, vydal tolerančný patent, podľa ktorého bolo dovolené v jeho ríši vyznávať vieru luteránsku, kalvínsku a pravoslávnu. Príslušníci týchto vierovyznaní môžu stavať kostoly a školy. Nariadenie vydal údajne preto, aby zamedzil šíriace sa vysťahovalectvo a učinil koniec častým náboženským nepokojom. Avšak pravá príčina vázila v tom, že chcel pretrhnúť všetky staré priateľské styky, ktoré cez dlhé storočia boli udržiavané medzi Sv. Stolicou a Uhorskom. Tento spor chcel i preto vyvolať, aby mohol uskutočniť aspoň jediné ideu matky svojej: jednotnú ríšu.

Pravou rukou Jozefa II. bol kancelár Kaunitz. Bol jeho radcom a priateľom. Viazalo ich spoločné smýšľanie: obidvaja boli okúzlení ideami osvietenskými a obidvaja boli navoskrz nadchnutí ideami gallikanizmu a febronianizmu. Z nich čerpal vedúce idey pri svojich reformách.

Febronianizmus v zemiach rakúskych našiel výborné prostredie a mocným vlivom pôsobil na osvietensko-absolutistickú vládu Jozefa II. Vyzdvihol učenie, že všetko, čo nie je v Cirkvi božského pôvodu, podlieha úprave panovníkovej. Dejiny znajú tento smer v Rakúsku pod menom „Jozefinizmus“.³⁹²⁾

Vo friburgskom „Staatslexikone“ (v III. sväzku na 450. str. 1894) však čítame: „**Was wir heutzutage Josephinismus nennen, d. h. die kirchlich-politische Reformtätigkeit des Staates, war in ihren Hauptrichtungen bereits durch die Regierung des Maria Theresia vorbereitet.**“

Jeho reformy³⁹³⁾ podáme chronologicky, poukazujúc všade, čo dalo k nariadeniu podnet a súčasne na ich zkažonosné účinky.

³⁹¹⁾ Marczali: H. József első terjeszkedési tervei. (Századok 1880, str. 185.)
³⁹²⁾ Dr. Vratislav Bušek: Učebnice Dějín Práva Círk. (Vid' str. 135—136 Gallikanizmus, Febronianizmus, Episkopalizmus.)
³⁹³⁾ Walter Imre: H. József rendeletei és azok hatása (Hazánk 1888).

II. Jozef je prvým panovníkom z rodu Habsburgovcov, ktorý svojimi reformami priamo sa obrátil proti Cirkvi a týmto pretrhol všetky pietné a tradičné sväzky, ktoré rodu jeho viazaly s Cirkvou katolíckou.

Jeho hlavný poradca Kaunitz veľmi dobre vedel, že idey môžu byť bársako moderné, liberálne, len vtedy dosiahnu svojho cieľa, keď padnú na úrodnú pôdu. Nové idey vyžadujú nových ľudí, ktorých môže iba škola vychovať. Preto najväčšiu pozornosť venoval škole.

Najvýbornejších vychovávateľov — jezuitov, sa im už počas panovania Márie Terezie podarilo odstrániť. Tí, ktorí zaujali ich miesta, boli iba nahrádzkou, ľudia, ktorí ohľadom vedy, skúsenosti nedali sa k nim ani prirovnať. Bol to rád nový, rád piaristov, neznajúci tunajšie pomery.

Ešte za života matky svojej uzrelo v Jozefovi odhodlanie zrušiť väčšinu reholí (paulínov, benediktínov, premonštrátov a cistercitov — slovom rehole kontemplatívny život vedúce a kláštory, ktoré boli jemu a všetkým osvietencom brvnom v očiach. Jozefovi šlo v prvom rade o kláštor-ské majetky³⁹⁴) a obmedziť počet reholníkov. Dňa 6. dec. 1781 najvyšším nariadením, poslaným uhorskému kancelárovi, zrušil³⁹⁵ všetky kontemplatívne rády, ponechajúc iba tie, ktoré sa zapodievaly pastoráciou, vyučovaním v školách alebo ošetrovaním v nemocniciach.³⁹⁶) Počet ostatných kláštorov redukoval.

Týmto spôsobom vyšlo na vnivoč veľmi mnoho umeleckých pamiatok; mnohé knižnice prišli na dražbu, vzácne staré maľby a rukopisy ako bezcenné boli zničené. „Zlaté a strieborné skvosty boli odvázané do mincovní, mnohé boli „z a c h r á n e n é“ od žistných úradníkov, ostatné kovové ozdoby zo zrušených chrámov skúpila židovská spoločnosť a dodávala ich do Berlína, kde boli bez milosti roztavené; zvony boli predávané židom ako staré železo. Veľké imanie cirkevné, ktoré vraj na Morave tvorilo tri osminy pôdy, bolo iste znehodnotené. Nabídka bola veľká, kupcov málo, predávalo sa teda lacno a štát si vzal jednu budovu zadarmo. Ved' do fondu moravského bolo uložených len 10 milionov zlatých, do českého nie celkom

³⁹⁴) Habaním cirk. majetkov sa už zapodievala aj Mária Terezia — chcejúc kláštorovské majetky na iné cirk. účele obrátiť. (Marczali: Magyarország II. József korában, 55.)

³⁹⁵) Vallás alapi okmánytár, str. 36, (XV. listina).

³⁹⁶) Ráček: Českoslov. dějiny, 1929, 587.

12. Takýto fond alebo náboženskú maticu mala každá korrunná zem.³⁹⁷) *)

Z tohoto fondu sa vyvinulo nové patronátne právo, o ktorom Mihalovics vo svojom diele³⁹⁸) píše toto: „Musíme sa zmieniť o druhu patronátneho práva, ktorý staré zákony nepoznali, lebo vzniklo len v minulom storočí; je to patronát náboženského a študijného fondu. Jozef II. pribral k majetkom zrušeného rádu jezuitského majetky ním zrušených rádov a z nich založil spomenutý fond. Zhabanými majetkami však buď cestou inkorporácie, alebo na základe iných titulov bolo spojené patronátne právo; otázky fond tiež obdaril takýmto právom. Ďalej z fondu založil mnoho fár, alebo z neho obdaril fary značnými dotáciami; pri týchto patronátne právo zabezpečil tiež pre fond.

Týmto ustanovením bol daný základ k novému pochopeniu patronátneho práva, ktoré sa líši od pochopenia maďarského práva, nakoľko na celom postupe prechádza teória nemeckého „Reallast“. Podľa maďarského názoru patronátne právo bolo výsadou, ktoré síce mohlo byť spojené s vlastníctvom pozemku, avšak nebol medzi nimi pomer, že jedno je základom druhého, lebo kráľovia ich darovali zvlášť a spoločne, avšak vždy označili, že jedno nemá nič spoločného s druhým. Spomenutý panovník však svojím postupom naznačil, že na zhabanom majetku je farcha i právo, ináč bol by jednal buď ako hlavný patrón, alebo podľa všeobecného kanonického práva. V prvom prípade bol by si prisvojil patronátne právo bez každého nového právneho titulu, čo však neurobil, lebo ustanovil, že dotýčny fond je patrónom — teda majetok. V druhom prípade podmet patronátneho práva prestal jestvovať; a ako vidíme, to sa nestalo.

Ešte lepšie sa uplatnil tento nový názor v inom nariadení. Ustanovil totiž, že každá fara musí mať patróna, aby jej existencia bola zabezpečená. A preto bolo povinnosťou buď zemepána alebo obce, aby prevzali farchy a v náhradu vykonávali patronátne právo. Patronátne právo stalo sa bremenom menovitého majetku, čo je uskutočniteľné len zásadou „R e a l l a s t u“.

³⁹⁷) Ráček T. J.: Československé Dějiny, Praha, 589.

*) O tomto napísal z poverenia uhorského parlamentu zo dňa 30. septembra r. 1880 gróf Albert Apponyi a Štefan Apáthy, krajinskí poslanci brožúru „A Magyarország katolikus vallási és tanulmányi alapok és alapítványok jogi természetének megvizsgálására a képviselőház 1880. szeptember 30-iki üléséről kirendelt bizottság előadásának jelentése.“ Budapest 1883.

³⁹⁸) Dr. Mihalovics Ede: A kegyúri jog, Nyitra 1897, str. 231—232.

Toto všetko sa dialo v mene osvietenosti a vykonávali ňu boli reprezentanti a hlásatelia moderných ideí XVIII. storočia.

Dňa 30. marca 1781 cisárskym patentom bolo nariadené, aby každá pápežská bulla, breve a iné listiny pred vyhlásením cisárovi boly predostreté, aby mohly obsiahnuť kráľovského schválenia, tak zv. placetum.

Placet sa dal miestodržiteľskej rade na vedomie.³⁹⁹⁾

Oprávnosťou, nutnosťou a rozsiahlosťou placeta nebudeme sa zapodievať. Dnes je to už vec prekonaná. Prehovorili k nej najväčší právnici európski a výsledok bol ten, že jus placeti nemožno ospravedlniť na základe štátneho výsostného práva. Jozef II. z tohože samého výsostného práva, na ktoré sa tak vďačne odvolávajú niektorí autori, dňa 6. mája 1784 vydal nasledovné nariadenie: „**Milostive ustanovujeme, aby po preminutí troch rokov všetky vrchnosti a sudy krajiny a jej pripojených častok všetky svoje záležitosti vybavovali len jazykom nemeckým.**“

Ďalej Jozef II. na základe tohože výsostného práva dňa 1. júna 1785 zrušil stoličný systém a rozdelil krajinu na desať komisariátov.

Jestli niekto uzná oprávnenosť jedného kroku — musí uznať i oprávnenosť druhého.

Tu môže byť iba o tom reč, či takýto kráľovský placet aj predtým sa už vyskytol v dejinách uhorských, a či nie. Sú mnohí medzi uhorskými historikmi,⁴⁰⁰⁾ a cirkevnými právnikmi,⁴⁰¹⁾ ktorí pôvod placeta vidia už u kráľa Kolomana, ktorého prvý zákon sa začína: „**placuit regi et communi concilio.**“⁴⁰²⁾

Väčšina autorov sa odvoláva na 1. čl. zák. z roku 1351 kráľa Ľudovíta I., v ktorom sa hovorí: „**jestli veľkňazi, alebo iné cirkevné osoby vedú spor so šľachticmi, počas trvania sporu proti nim cirkevný interdikt vyniesť nemôžu, ani svaťliť na nich exkomunikačný výrok bez vedomia kráľovho.**“⁴⁰³⁾

Avšak tento zákon Ľudovíta I. neobsahuje v sebe žiaden placet a síce preto, lebo sa nevzťahuje na pápežov, na ich bully, alebo nariadenia. Činí opatrenia proti prechmatom panovačnosti niektorých arcikňazov, ktorí vo svojich sporných záležitostiach, aby si zabezpečili už vopred víťazstvo, nezdráhali sa siahnuť po cirkevných trestoch cen-

³⁹⁹⁾ Vid' Marczali, Magyarország II. József korában, sväzok II., str. 60—61.

⁴⁰⁰⁾ Marczali: Magyarország története II. József korában, 1888, sväzok II., str. 61—62. Kérészy Zoltán: Katholikus Egyházjog, 1927, I. kötet, 224.

⁴⁰¹⁾ Boncz: A valláskörülí felségjogok, 1894, str. 74.

⁴⁰²⁾ Boncz: A valláskörülí felségjogok, 1894, str. 76.

⁴⁰³⁾ Boncz: A valláskörülí felségjogok, 1894, str. 76.

zúrou, interdiktom trestať svojich protivníkov. Zákon Ľudovíta I. mal iba ten cieľ, aby zabezpečil súdom úplnú neodvislosť.

Odvolávajú sa ďalej na rozhodnutie kráľa Zigmunda I. z roku 1404 „**keď z ohľadu na najvyššie patronátne právo ustanovil, aby od vtedy listy rímskej kúrie ani v sporných záležitostiach, ani tie, ktoré sa týkajú udelenia benefícií, bez zvláštného povolenia nikto sa neopovážil prijať, vyhlásiť alebo vykonať. Zakázal, aby ktokoľvek cirkevné majetky, ktoré boly udelené apoštolským stolcom alebo jeho legátmi, bez jasného povolenia prijal alebo si ponechal.**“⁴⁰⁴⁾ Toto nariadenie sa nevzťahuje na pápežské bully, breve, alebo iné listiny — bolo to iba opatrenie namierené proti takzv. „**bullášom**“, ktorí boly bez opýtania a usozumenia kráľa Sv. Stolicou vymenovaní na niektoré biskupské miesta. Ináč svoje nariadenia ani sám kráľ Zigmund nebral vážne.

Zigmundov dekret z roku 1404 nie je žiadnym dôkazom, keďže Verboczyho Corpus Juris celkom jasne hovorí: „**Litterae et Privilegia eius ante Millesimum Quadragesimum Sextum Annum emanata non servantur.**“

Odvolávajú sa na 19. čl. zák. z r 1471 kráľa Mateja. I., kde sa toto nachádza: „**nikto z obyvateľov krajiny — nech je stavu cirkevného alebo svetského — proti slobode krajiny, v ktorej sa žije nerušene od doby Sv. Štefana kráľa, nech nevznáša ponosu u rímskej kúrie, ale každý prv v krajine pred riadnymi sudcami hľadá svoje právo.**“⁴⁰⁵⁾

19. čl. zák. z roku 1471 chráni autoritu biskupov a arcibiskupov nie voči Rímu, ale oproti tým Maďarom, ktorí by chceli dajakým spôsobom sa vyslobodiť zpod zákonov krajiny. Preto hovorí: „**quilibet prius hic in Regno, coram suis iudicibus ordinariis, jus suum prosequatur: Et ita tandem si voluerit, per viam appellationis, causam suam introducat**“, to jest do Ríma. Ako vidieť, ani toto nie je placetum.

Odvolávajú sa ešte na 44. a 45. čl. zák. z roku 1486: „**nakoľko desiatky, ktoré prislúchaly cirkvám, napriek početným zákonom, ktoré zabezpečovaly cirkevným osobám ich voľné užívanie, veľmi často boly odopreté, alebo boly osvojené nepovolánymi ľuďmi, — naše zákony presne predpisaly postup pri ich vymáhaní a zpäť získaní, napriek tomuto rímska kúria súdnictvo vo veciach desiatok pripiso-**

⁴⁰⁴⁾ Boncz: A valláskörülí felségjog, str. 76.

⁴⁰⁵⁾ Boncz: A valláskörülí felségjogok, 1894, str. 76.

vala sebe a takto cirkevné osoby sem sa vzťahujúce spory začaly vybavovať v Ríme".⁴⁰⁶⁾

Tieto opatrenia sa vzťahujú iba na vnútorné záležitosti, a síce 44 čl. zákona na desiatiny. Nesmerovali proti pápežom, Sv. Stolici, ale boli vynesené v záujme zabezpečenia práv Cirkvi. Pre desiatiny beneficiáti mali najviac nepríjemností. Kráľ, aby rázne riešil otázku desiatín, ponechal ich sebe. Všetky spomenuté dekrety nemajú naskrz ráz placeta.

14. čl. zák. z roku 1550 „prosí kráľa, aby vyslal legátov k pápežovi vyprostredkovať u kúrie, aby bully, obsahujúce potvrdenie biskupov, boli zasielané k rukám kráľovým".⁴⁰⁷⁾

Opatrenie je jasným dôkazom úcty, ktorú stavy uhorské preukazovali voči Sv. Stolici. Žiadaly kráľa, aby poslal do Ríma posla, ktorý má u pápeža vyprostredkovať potvrdenie pre biskupov, ktorí toho dosiaľ ešte neobsiahli. Ani v tomto nariadení niečo ešte ani stopy placeta.

Prvé stopy placeta nachádzame u Márie Terezie, keď r. 1773 dala povolenie k vyhláseniu listiny pápeža, v ktorej oznamuje zrušenie rádu Jezuitov „salvis tamen iuribus regis ac status publici".⁴⁰⁸⁾

Opravdivým placetom je však Jozefom II. r. 1781 vydané nariadenie.

Katolícke cirkevné právo však odmieta placetum⁴⁰⁹⁾ a jeho aplikovanie považuje za cirkevný delikt.⁴¹⁰⁾ Pius IX. vo svojej allokúcii zo dňa 15. decembra 1856 a Syllabus error, nr. 20., 41., 49. úplne popierajú štátu cirkevné výsostné práva, alebo z toho pochádzajúce práva, tak na príklad placetum a recursus ab abusu, a zatracujú ich; ďalej tiež vatikánska synoda (Sess. IV. c. 3.); a konečne Codex juris canonici zakazuje aplikovanie placeta. Can. 2333.: „Recurrentes ad laicam potestatem ad impediendas litteras vel acta quaelibet a Sede Apostolica vel ab eiusdem Legatis profecta, eorumve promulgationem vel executionem directe vel indirecte prohibentes, aut eorum causa sive eos ad quos pertinent litterae vel acta sive alios laedentes vel perterrefacientes, ipso facto subiacent excommunicationi Sedi Apostolicae speciali modo reservatae."

⁴⁰⁶⁾ Boncz: A felség köriüll jogok, str. 77.

⁴⁰⁷⁾ Boncz: A vallástörüll felségjogok, 1894, str. 76.

⁴⁰⁸⁾ Vid' stat' o M. Terezi.

⁴⁰⁹⁾ Viacerí pápeži placetum proscribovali (cf. Bulla „Coena" Innocentii VIII. „Officij nostri", Clementis XI. „Nova semper"; Plus IX. „Quarta cura"). — S placetom budeme sa zapodievať ešte neskoršie r. 1870. (Vid' pamätnú listinu kardinála primasa Uhorská Jána Šimora.)

⁴¹⁰⁾ Kérészy Zoltán: Kath. Egyházi jog, 1927, svázok I., str. 224—225.

Jozef II. vo svojej reformátorskej horlivosti šiel ďalej. Zakázal vyhlásenie odpustkov, vzťahujúcich sa na duše v očistci, zakázal ich uverejnenie v kalendároch, direktóriách a modlitebných knihách; tak zv. bulla „Unigenitus" nech je považovaná ako nejestvujúca; bulla in „Coena Domini" obsahujúca súhrn cirkevných trestov, musí byť zničená, na každý jestvujúci exemplár vyrúbil 50 zlatých pokuty; ostatné bully, ktoré nemajú úplne ráz dogmatický, len v tom páde majú platnosť, jestli obsiahnu placeta (26. marca 1781; 27. nov. 1781; 4. mája 1781; 3. júna 1783).⁴¹¹⁾

Pápežskému viedenskému nunciovi zakázal právo súdnictva (11. apríla 1781).⁴¹²⁾

Do „Collegium Germanico-Hungaricum" zakázal poslať zo svojej ríše bohoslovcov, otvoril im ústav v Pávii (12. nov. 1781; 18. okt. 1782).⁴¹³⁾

V breviári rozkázal vytrieť určité state (20. júna 1782).⁴¹⁴⁾

Nesmie byť zakázané ľudu, alebo kňazstvu čítanie takej biblie, alebo knihy, ktorú cenzúra povolila (4. mája 1781; 10. aug. 1781).⁴¹⁵⁾

Nariadil kňazstvu, aby v kázňach chválilo vojenské zariadenie (1. nov. 1783).⁴¹⁶⁾

Kázne musia byť písomne predostreté cenzúre pred ich prednesením s udaním miesta a dňa (4. febr. 1783).⁴¹⁷⁾

Zakázal exkomunikáciu a ostatné tresty cirkevné (29. aug. 1785),⁴¹⁸⁾ vydanie schematismu, ba i direktoria bez povolenia cenzúry (10. apríla 1782),⁴¹⁹⁾ na kláštory a chrámy vzťahujúce sa nariadenia (24. marca 1781; 20. júna 1782; 16. febr. 1786; 2. jan. 1786).⁴²⁰⁾

Cisár Jozef II. sriadil z kňazských a svetských osôb tak zv. „duchovnú dvorskú komisiu", ktorej úkolom bolo vypracovať všetky verejné a súkromné pobožnosti. Bolo zakázané putovať na vzdialené posvätné miesta: na Sv. Horu, do Starej Boleslavi, na Sv. Hostýn, ku Sv. Jánovi do Prahy, atď.⁴²¹⁾ Tento zákaz — ako neskôr uvidíme — mal pravdepodobne cieľ, aby ľud nebol posilňovaný a upevňovaný nie len vo svojich náboženských, ale i v nacionálnych citoch. Pútnické miesta totižto v tom čase boli pevnosťami národného povedomia.

⁴¹¹⁾ Lonovics József: A Josephinismus, 1851, str. 18, 19.

⁴¹²⁾ Lonovics József: A Josephinismus, 1851, str. 18, 19.

⁴¹³⁾ Lonovics József: A Josephinismus, 1851, str. 18, 19.

⁴¹⁴⁾ Lonovics József: A Josephinismus, 1851, str. 18, 19.

⁴¹⁵⁾ Lonovics József: A Josephinismus, 1851, str. 18, 19.

⁴¹⁶⁾ Lonovics József: A Josephinismus, 1851, str. 18, 19.

⁴¹⁷⁾ Lonovics József: A Josephinismus, Wien 1851, 18, 19.

⁴¹⁸⁾ Lonovics József: A Josephinismus, Wien 1851, 18, 19.

⁴¹⁹⁾ Lonovics József: A Josephinismus, Wien 1851, 18, 19.

⁴²⁰⁾ Lonovics József: A Josephinismus, Wien 1851, 18, 19.

⁴²¹⁾ Ráček: Českoslov. Dějiny, Praha 1929, str. 591.

Jeho nariadenia ohľadom bohoslužieb boli tak maličké, že sa staly takmer smiešnymi. V kostole dovolil iba jedno svetlo horieť a to pred Velebnou Sviatosťou oltárom. Týmto vraj krajina šetrí. 14. mája 1781 bola prehliadka domov v Prahe, či tam nehorí svetlo pred sochou Sv. Jána, aby vraj „nevznikol požiar“.⁴²²⁾ Najviac bol ľud pobúrený nariadením o pohreboch. Nariadil, že každá obec má mať iba jednu obecnú rakev, do ktorej sa položia mrtvoly zašité do plátna a pochovávajú sa bez rakvi. Toto nariadil na radu svojich národohospodárov, ktorí sa obávali, že jestli sa budú mrtvoly pochovávať v rakvách, nastane núdza dreva.⁴²³⁾

Jozef II. miešal sa i do iných vnútorných záležitostí Cirkvi. Spomenuli sme, že v Pávii dal zariadiť semeníšte pre bohoslovcov — súčasne sa však postaral aj o to, aby bohoslovci boli v duchu jeho dvorných teologov a z ich kníh vyučovaní; sriadil spôsob zaplnenia cirk. úradov.⁴²⁴⁾

Keď sa pápež Pius VI. dozvedel o smelých reformáciách cisárových, roku 1782 vybral sa na cestu cez Alpy a v marci dorazil do Viedne.⁴²⁵⁾ Pohnútky boli vážne, veď od stredoveku je to prvý prípad, čo pápež opustil Taliansko. Väčšina kardinálov radila pápežovi, aby nešiel do Viedne. On sám tiež videl, že cesta jeho nebude mať kýžného výsledku. Pápežovo tušenie sa splnilo. Vo Viedni bol síce s veľkou okázalosťou prijatý, avšak „veľmi nespôsobne sa zachoval k vládárovi cirkevného štátu a hlavne kresťanstva kancelár Kaunicz. Pápež ho navštívil, kancelár však rozhovor od cirkevných vecí zaviedol inam.“⁴²⁶⁾

Počas pobytu vo Viedni (od 22. marca do 22. apríla 1782) navštívil pápeža Jozef Batthyány, ostrihomský arcibiskup a primas Uhorska, taktiež arcibiskup kaločský s 11 biskupmi, ubezpečujúc ho o svojej vernosti a oddanosti.⁴²⁷⁾

Pius VI. iba toho docielil svojou návštevou, že styky so Sv. Stolicou neboly aspoň na vonok rozorvané. Cisár dovolil biskupom, aby aj pápežovi skladali sľub vernosti. Bolo to skutočne čudné: Jozef, ktorý si žiadal pre seba sľub vernosti potvrdený prísahou — nechcel povoliť, aby to učinili i pápežovi.

⁴²²⁾ Ráček: Českoslov. Dějiny, 591.

⁴²³⁾ Ráček: Českoslov. Dějiny, 592.

⁴²⁴⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, Budapest 1922, str. 72.

⁴²⁵⁾ Schlitter, Pius VII. u. Josef II. (Fontes rer. Austriae, 1894, sv. 47.)

⁴²⁶⁾ Ráček: Českoslov. Dějiny, 1929, str. 590.

⁴²⁷⁾ Karácsonyi: Magyarország Egyháztörténete, str. 275.

Po takomto postupe nie div, že styky medzi Sv. Stolicou a Uhorskou neboly práve najpriateľskejšie. Obmedzovaly sa iba na veci najnutnejšie. Jozef II. vo svojej bezúzdnej megalomanii tak ďaleko šiel, že chcel svoje krajiny odtrhnúť od jednoty s Cirkvou katolíckou a sriadť z nich neodvislú cirkev zemskú na spôsob anglikánskej cirkvi. Podnet k tomu dalo to, že na uprázdnený stolec arcibiskupský v Miláne vymenoval arcibiskupa bez opýtania Sv. Stolice. Miláno síce podliehalo pod jeho pánsťvo, avšak arcibiskupa vždy vymenovala Sv. Stolica. Proti tomuto postupu cisárovmu čo najenergickejšie protestoval pápež Pius VI.

Po mnohých vyhrázkach konečne sa pred Vianocami roku 1783 odhodlal Jozef II. na cestu do Ríma, kde ho však španielsky a francúzsky vyslanci upozornili na následky jeho nerozmysleného kroku. Pius VI. mu postúpil prezentačné právo v Miláne; Jozef II. však odstúpil od svojho zámeru, nemajúc pri boku svojho zloducha Kaunitza, ako ho uhorskí historikovia právom nazývajú.⁴²⁸⁾

Je nesporné, že medzi reformami Jozefa II. sa nachádzajú veľa dobrých a užitočných. S pochvalou sa možno vysloviť o tých, na ktoré mal právo. Kde však prekročil svoju právomoc, — viac škodil, ako osožil. Mnohé jeho opatrenia by boly slúžily všeobecnému dobru, keby ich bol robil v porozumení s Cirkvou.

Jozef II. svojimi opatreniami a reformami, nakoľko veľa ráz postrádaly taktičnosti: „nutne otriasol verejnú dôveru voči cirkvi, ktorá ztratila svoju samostatnosť, v rukách občianskej moci bola ponížená za púhu policajnú ustanovenie, a týmto spolu, nakoľko na ňom bolo, oslabil oporu, ktorú úspešne len nezávislá, teda v svojej sile a plnosti svojich práv účinkujúca Cirkev môže poskytnúť občianskej moci.“⁴²⁹⁾

Jozefinizmus ohromne škodil nielen v tuzemsku, ale i za hranicami. Predsa je nesporné, že rakúsko-uhorská monarchia bývala považovaná za katolícku. Cudzozemskom bola ona ctená a vážená, nakoľko na silných a pevných hradbách viedenských ztroskotaly všetky útoky hroziaceho nebezpečia mohamedánskeho. Za vlády Jozefa II. priazeň voči rakúsko-uhorskej ríši klesla. I z ohľadu diplomatického bolo teda eminentným záujmom, aby bol udržaný dobrý pomer medzi Sv. Stolicou a ríšou.

⁴²⁸⁾ Király: Magyarország oknyomozó története, str. 252.

⁴²⁹⁾ Lonovics: Josephinismus, 1851, str. 29.

Sv. Stolica bola vždy najväčšou morálnou mocnosťou. Veľmi dobre to charakterizuje Lonovics vo svojom horespomenutom diele, kde píše: „**Váhu politického vlivu pápežov treba porovnať nie s malým rozsahom ich majetku, ale s veľkosťou vážnosti, ktorá spočíva v slobodnom uznani a náboženskom presvedčení 200 milionov katolíkov vo všetkých častiach sveta. Preto nebola nemiestna poznámka istého štátnika pred cisárom Mikulášom, že cár, ktorý počtom a výcvikom svojho vojska môže sa postaviť proti komukolvek, nad sebou uznáva vyššieho monarchu — a to je rímsky pápež.**“⁴³⁰⁾

Jozef II. svojimi reformami nie v malej miere podkopával práve autoritu tej inštitúcie, ktorá bola vždy najväčšou oporou štátu a jej autority. A týmto podkopávaním „**pracoval mimovoľne po ruke revolucionárom, ktorí s istou škodoradosťou sa pozerali na oslabovanie Cirkvi vládou a v zápätí toho na určitý pokles vlády, kochajúc sa istou nádejou, že prv alebo pozdejšie povalia jednu po druhej alebo obe naraz.**“⁴³¹⁾

Cisár Jozef II. podobné prechmaty robil nielen na poli cirkevnom, ale negligoval úplne aj ústavu. Nedal sa korunovať ani v Čechách, ani v Uhorsku, preto bol posmešne nazývaný „**kráľom s klobúkom**“⁴³²⁾ aby nemusel rešpektovať práva, ktorými cez celý svoj život opovrhoval. Obidve koruny — tak českú ako i uhorskú považoval za starožitnosti.

Uhorskú ústavu absolútne nerešpektoval. Staré — deväťstoročné stolice, ktoré požívaly úplnú samosprávu a bývaly vždy baštami národného života, poštátnil a krajinu rozdelil na desať obvodov. Nielen v Čechách, ale i v Uhorsku zaviedol nemčinu ako úradnú reč.

Koniec jeho života bol smutný. Jozef II. — ináč muž dosť ideálne založený — sklamal sa vo všetkom. Sklamal sa v ideách, ktoré hlásal; sklamal sa však i vo svojom okolí. Nenachádzal nikde žiadnej opory. Pobúrnil proti sebe každého. Znepriatelil si Cirkev, vysoký klérus a súčasne aj zemanstvo. A do toho času tieto dve vrstvy boli najväčšou složkou habsburského trónu. Jeho panovanie je najlepším dôkazom, že z krajín, ktoré pozostávajú z rozličných náboženstiev, národností, kultúry a mentality, nemožno vytvoriť

⁴³⁰⁾ Lonovics: Josephinismus, Wien 1851, str. 31.

⁴³¹⁾ Lonovics: Josephinismus, 32.

⁴³²⁾ Nazval ho tak básnik Pavel Anyos („kalapos király“).

jednotnú ríšu — „Gesamtmonarchie“ — ba nemožno ju ani riadiť a spracovať.“⁴³³⁾ Rozklad starej rakúsko-uhorskej monarchie sa už tuná začína.

V Uhorsku väčšinu svojich reforiem na sklonku svojho života odvolal. „**Teraz vidím, — žaloval sa — že sa najvyššiemu zaľúbilo celé moje diele ešte za života môjho obrátiť v nič.**“

Zomrel 20. februára 1790.

⁴³³⁾ Krones, Ungarn unter Maria Theresia u. Josef II. (1868, str. 201.)

XI.

Od smrti Jozefa II. až po rok 1848.

Reformy Jozefa II., ktoré si nevšímalý ústavy, nepoznaly národa a jeho historickej minulosti, vzbudily všade všeobecnú nespokojnosť a rozhorčenie. Najväčšou chybou týchto reforiem bolo, že postrádaly zákonitý podklad. Jozef II. nepoznal pomerov v Uhorsku, príťažnosť národa k tradíciám a starým inštitúciám.

Jozef II. pred smrťou všetko odvolal. Tento čin jeho zapríčinil všeobecnú radosť a jasanie v Uhorsku, „čo vo viacerých stoličiach zvrhlo sa na divoké prejavy udusovaného hnevu nižšieho zemanstva“.⁴³⁴) Zo spisov úradov, založených cisárom, postavili hranicu.

Systém Jozefa II. sa zrútil, reformy jeho však nezostali bez účinku.⁴³⁵) Bolo to možno pozorovať vo verejnom živote.

Akcia Jozefa vzbudila reakciu. Oproti násilnej germanizácii postavilo sa národné prebudenie u Maďarov. 1. januára r. 1780 začína vychádzať v Bratislave prvý maďarský časopis „Magyar Hírmondó“. Zakladaly sa literárne spoločnosti, vychádzaly rozličné literárne a beletristické časopisy.⁴³⁶)

Na obranu ústavy sa postavilo nižšie zemanstvo, ktorému sa podarilo do rúk dostať ešte ako-tak samostatné stolice (župy). A tieto sa postavily na obranu ústavy, žiadajúc si v prvom rade soľtenie reforiem.

Za takýchto okolností sa dostal na uhorský trón Leopold II. (1790—1792), ktorý bol ozdobený tými istými čnosťami ako Jozef II. — bez jeho chýb. I Leopold sa odúševňoval za blahobyť jemu podriadených národov, stál tiež na

⁴³⁴) Fraknoi: Martinovics és társainak összeesküvése, Budapest 1884, str. 12.

⁴³⁵) Szirmay, A magyar Jakobinusok története, (Hazánk X—XI.)

⁴³⁶) O tomto sa zjavily články v „Budapesti Szemle“, „Figyelő“, „Koszorú“ a v iných časopisoch.

úrovni svojej doby. Vo svojom postupe bol však vždy miernym a opatrným.

Ihneď na začiatku svojho panovania roku 1790/91 dal svoláť do Bratislavy snem, na ktorom nielen ústava bola nazpäť do života uvedená, ale snem sám z lona svojho vyslal komisiu na vypracovanie reforiem. Snaha bola podporovaná vypuknutím francúzskej revolúcie, účinkov ktorej bolo zbadáť v revolučných rečiach, odznelých na stolických zasadaniach.

Medzi reformami najhlavnejšiu rolu hrala sloboda a rovnosť.⁴³⁷) Takzvaná liberálna strana si osvojila tieto heslá, ktoré sú vzaté z cudzej — francúzskej literatúry. Ich program pozostával z nevyvretých cudzích ideí a neukojených ambícií jednotlivcov.⁴³⁸)

Vysoký katolícky klerus sa postavil proti týmto v cudzej zemi vyrastilým, prehnaným reformám, preto odium s vysokého kňazstva prešlo na celú Cirkev.⁴³⁹)

Na vývin vecí v Uhorsku nie malý vliv mali aj veci, odohrávané sa v cudzozemsku. Francúzska revolúcia pod rúškom „slobody, rovnosti a bratstva“ vystrájala orgie. Vypovedala vojnu oltárom, trónom a privilegiám. Nie div, že František I.⁴⁴⁰) (1772—1835), ktorý práve vtedy zaujal po otcovi svojom trón, akékoľvek úsilie reforiem v zárodkoch zabil.

⁴³⁷) Concha Győző: A reformszemlétről az 1790. körüli években. (Budapest 1885.)

⁴³⁸) Nauku liberálnych vyšších gróf Atoz Bathányi vo svojom diele „Ad amicam aurem.“ Vychádzal z výsostného práva ľudu. Hlavná moc bola pôvodne v rukách ľudu. Zásadu „non est potestas nisi a Deo“ deklaruje za výmysel. — Štát a panovník sú dve rovnaké mocnosti, keď však prídu tieto do protivy, vtedy panovník musí ustúpiť; avšak panovník, keď je vo svojej zákonitej moci napadnutý, môže snem, forum svoje exekutívne rozpustiť.

Panovník sa nemôže ťahať na zodpovednosť. Za nezákonnosti je zodpovedná vláda „non principi, sed illis, qui potestatis exequentis administrant sunt.“ — Proti prechmatom panovníkovým ľud je oprávnený sa postaviť a zariadiť sa „podľa začiatkovej štátnej formy“ — čím sa rozumie republikánska štátna forma. Upozorňuje ľud, keď sa oslobodí od monarchistickej štátnej formy, musí zamedziť panovanie aristokracie. — Francúzsku revolúciu stavia panovníkom pred oči, ako odstrašujúci príklad. Radí im, aby viac pozornosti venovali obchodu, ako vojsku (principes militis personam exuant et mercatoris induant“). Vojsko má byť zodpovedné ľudu a vojvodu si volí ľud. — Úradníkov tiež má voliť ľud. Vyznačenia udeľuje snem. — V zemanstve vidí pozostatky „starého ošklivého barbarstva.“ Žiada rovnaké znášanje tiarch, takže zrušenie majorátov, majetky ktorých majú byť rozdelené ľudu. Pre poddaných žiada iba voľné sťahovacie právo.

Ďalej podáva návrhy ohľadom pravosúdia, výchovy, verejného zdravotníctva, hospodárstva a priemyslu.

Končne prichodí i na otázku náboženskú. Náboženstvo je podľa neho — základom všeobecného a súkromného šťastia. Radí indiferentnosť voči náboženstvu. Biskupi majú sa zrieknuť svojich „ultramontánskych omylov“ a nech vypovedia pápežovi poslušnosť. Hlásia sekularizáciu cirkevných majetkov.

Bathányi a jeho žiaci sú prívržencami politickej školy, ktorá vo všeobecných doktrínach a šablonových ústavných chartách hľadala liek na chorobu spoločnosti.

⁴³⁹) Wertheimer Ausztria-Magyarország a XIX. század első felében (I. 1884).

⁴⁴⁰) František I. bol vtedy iba 24-ročný mladík. Pomery vyžiadavaly kráľa ozdobeného mimoriadnymi štátnickými a vojenskými vlastnosťami. Tieto najviac postrádal František I. a čo bolo najsmutnejšie, že ani v jeho okolí nebolo človeka obdareného týmito vlastnosťami. Bol by potreboval individualitu á la Eszterházy; rozum, a politickú obratnosť Kaunitzovu; pracovitnosť Laudonovu — tieto veľké individuality žiaľ čiastočne už boli mŕtvé — čiastočne pre starobu práce neschopné. Radea Františkov gróf Collorodo, ako jeho pán bol úplne neschopný. Preto na celej čiare práve v tak vážnych časoch, vyžadujúcich najväčšiu agilitu — nastala letargia.

Viedenská kamarila sa postarala o odstrašujúce príklady. Našla ich v Martinovičovi, Lackovičovi a Hajnóczym, ktorí boli ako sprisahanci popravení.⁴⁴¹⁾ Roku 1796 už nieto ani reči o reformách.

Francúzske vojny trvaly od r. 1792 až do 1815. Neboly to vojny národov, ale ideí, kde sa odohrával boj medzi starým feudálnym systémom a novým smerom, stojacím na základe ústavnom. Týmito bojami sa otvára nová doba dejín — je to doba ústavnej slobody.

Roku 1815 si vzdýchla Európa: vtedy bol učinенý koniec vojnám napoleonským. Ľudu sa už sprotivilo krviprelievaniu. Očakávalo novú, lepšiu dobu, osloboditeľa, ktorý mu strhne púta. Nazdával sa, že ho našiel v Napoleonovi, ale sa v ňom sklamal. Veľkého Korzikána totižto zastihla tragédia tých ľudí, ktorí sa nazdávajú, že jedine pre nich sú milióny a nie oni sú pre milióny.⁴⁴²⁾

Smutný osud Napoleonov mal byť pre všetkých panovníkov mementom, ktoré ich upozorňovalo, že svedľa sa pomstí.

Panovníci neporozumeli duchu času. Na oko preukazovali akúsi dobrú vôľu utvorením Svätej Dohody (1793—1797). Zaviazali sa medzi sebou, že podľa zásad kresťanských budú panovať, ľudu svojmu sverenému zabezpečia pokoj a blahobyť a s Cirkvou budú nažívať v najväčšej dohode. Toto posledné zostalo iba pium desiderium so stránky Cirkvi.

Jedným ťmahom sotrelí všetky liberálne reformy a inštitúcie bez ohľadu na to, či sú ony dobré, alebo zlé. Padli do tejže chyby ako ich protivníci; ohňom a mečom pustošili všetko, čo sa ich zásadám protivilo. Liberálne heslá a ich hlásatelia, bonapartisti a republikáni boli prenasledovaní. Reakcionalizmus a absolutizmus boly znovu in floribus.

Nespokojnosť dosiahla najvyššieho stupňa. Prejavovala sa nielen proti panovníkom, ale proti všetkým, ktorí požívali istých výsad. Medzi týmito sa nachádzala i Cirkve.

Encyklopedisti⁴⁴³⁾ videli v nej najväčšiu nepriateľkyňu, racionalisti zpiatočnicu; revolúcia rada by ju bola videla na mórach vystretú, preto jej odobrala všetky práva, chrámy zhabala na ciele profánne, kňazov nielen prenasledovala, ale i vraždila.

⁴⁴¹⁾ Frankói: Martinovics és társainak összeesküvése, Budapest 1884, str. 385.

⁴⁴²⁾ Kronos: Aus Oesterreichs stürmischen und bewegten Jahren 1810—15. (1893, 162.)

⁴⁴³⁾ Marton: Magyar Voltaire, magy. enciklopedisták, Nagyszombat 1900.

Napoleon nikdy nebol priateľom Cirkvi; celé jeho duševné založenie stálo v protive s jej zásadami. Cirkve nikdy nefavorizoval, ale ju vždy využítkoval. Práva jej nielen že si necítil, ale ich ani nešetřil. Dva razy uzavrel s ňou konkordát (1803 a 1812), ich obsah však nikdy nedodržel, — ba čo viac, roku 1809 na najväčšie pohoršenie celého kultúrneho sveta monarchu pápežského štátu a hlavu Cirkvi dal uväzniť.

Po takomto postupe nie div, že Cirkve sa tešila pádu Napoleonovmu. Týmto však ešte väčší hnev a nenávisť strhla na seba. Odporcovia videli v nej stelesnenie reakcionárstva. Nemali však pravdu, ved' Pius VII. nevstúpil ani do „Svätej Dohody“, lebo prevádzala tajnú politiku. Napádali tých, ktorí požívali isté výsady a medzi týmito chceli zavdať smrteľnú ranu Cirkvi, lebo jej postavenie bolo zvláštne. **„Tendencia XIX. storočia však smerovala tam, že spoločenské a triedne rozdiely treba nivelovať, a že miesto hierarchicko-aristokratickej spoločnosti treba zaplniť demokratizmom, domáhajúcim sa vyrovnania.“**⁴⁴⁴⁾

Všade to vrelo. Rok 1820 je začiatkom revolúcií. Hlaveň bola hodená v Madride, kde sa na nový rok vzbúrilo vojsko. Podnet k tomu dalo nariadenie kráľa Ferdinanda (1814—1833), ktorý zrušil starú cadixskú ústavu, avšak osudnú chybu spáchal, že novú neuviedol do života. Panoval úplne absolutisticky a mnohokrát i despoticky.

Vypovedal boj všetkým, ktorí mali účasť na horespomenutej ústave. Prítom favorizoval Cirkve, čím vzbudil oproti nej ešte väčšiu zášť a nenávisť.

Keď sa liberálom opäť podarilo dostať kormidlo štátu do rúk, svoj hnev vyvíšili si na Cirkvi: vyhnali jezuitov, šosadili biskupov, prenasledovali kňazstvo, zhabali cirkevné majetky a všetky cirk. veci riadili podľa svojej ľubovôle.⁴⁴⁵⁾

Príklad Madridu čoskoro prešiel do susedného Portugalska.

V tom samom roku vypukla vzbura medzi karbonármi v Neapolu. V Taliansku sa zriekol trónu Viktor Emanuel, lebo už vopred videl hrozné následky.

V Grécku na čelo revolucionárov postavil sa knieža Ipsilanti, vidiac ohromné nebezpečie, ktoré hrozí národu tak na poli národnom, ako i náboženskom so strany turckej. Jeho podujatie sa skončilo fiaskom. So strany turckej nastala ešte väčšia a ukrutnejšia hrúzovláda.

⁴⁴⁴⁾ Moulart: Az Egyház és állam, II., str. 108.

⁴⁴⁵⁾ Hergenröther: Spaniens Verhandlungen mit dem röm. Stuhle (Archiv für Kirchenrecht, XII. B., str. 385).

Hlavou „Svätej Dohody“ bol všemohúci kancelár Metternich,⁴⁴⁶⁾ ktorému sa podarilo celú revolúciu na desať rokov ubíť. Vo Španielsku operoval s Francúzmi, v Grécku s Turkami a Talianov pobil vojskom rakúskym.

Bolo to víťazstvo pyrrhusovské, lebo v tom čase už celá južná Európa stála v plameňoch a oheň nebezpečne sa šírila na Ďaleký Východ.

Desaťročné prímerie bolo iba prípravou k novému, o veľa nebezpečnejšiemu výbuchu revolúcie. Roku 1820 vo Francúzsku opäť sa zjavily nové červánky revolúcie. Pôda bola prichystaná: na tróne francúzskom sedel od r. 1815—1824 nerozhodný kráľ Ľudovít XVIII. a po ňom Karol X., ktorý bol známy svojimi politickými nevedomosťami; komora bola na viac strán rozbitá a tie sa bily na život a na smrť.

Za takýchto okolností musela zvíťaziť revolúcia — na trón Bourbonov dostal sa Ľudovít Filip (1830—1848). Bolo to osudnou chybou pre Francúzsko a zvlášť pre Cirkev. Francúzskemu katolicizmu zavdali smrteľnú ranu. Katolicizmus prestal byť štátnym náboženstvom, ktorého pôsobnosť sa rozprestierala iba na kostol. Dostal len niekoľkí, na vodcovský piedestál sa vyškrabavší veľikáši viedli boj proti Cirkvi, teraz sa už začala šíriť nenávisť proti nej i medzi pospolitým ľudom.

Vystúpenie Francúzska bolo akýmsi poveľom pre ostatné krajiny. Nakoľko revolúcia smerovala proti privilegovaným vrstvám a to najmä proti Cirkvi, nepriatelia usilovali sa v prvom rade zavdať jej smrteľnú ranu v takzv. katolíckych krajinách.

Tri katolícke krajiny boly stále vystavené rozličným pokusom. Zpomedzi týchto v prvom rade treba spomenúť Poľsko. Cársky režim po jeho rozparcelovaní stále a systematicky pracoval na unifikácii Poľska a Ruska i na poli náboženskom. Započal to cár Pavel (1796—1801), pokračoval v ňom Alexander I. (1801—1825) a konečne Mikuláš I. (1825—1855).

Mikuláš I. siahol až k veľmi radikálnym prostriedkom; vzdor tomu, že sám zabezpečil katolíkom všetky práva, cirkev bola vystavená s jeho strany a so strany úradných

⁴⁴⁶⁾ Panovanie Metternichovo bolo povestné — riadil všetko dľa ľubovôle. Nevšimaj si rady, snemu; vyruboval dane, nariadil obvody a cestou komisárov umlčal v stoliciach prejavy.

Reformy ešte r. 1790—91 snemom tak sírené odpočívaly v zaprášenom archíve. Snem alebo 12 rokov svolaný. Na poli politickom a ústavnom panovalo zatišie. Viedenská komarila sa nazdávala, že týmto sa podarilo zlomiť výbojného ducha v Uhorsku. Bola to však iba príprava na ten výbuch, ktorý dosiahol vrcholu r. 1848—49. (Srov. Csuday J. Világtörténelem, 1896, sväzok III., str. 231 a nasl.)

medzítok najhrubším útokom. Podporoval všetko, čo smerovalo proti Cirkvi katolíckej.⁴⁴⁷⁾

Vydal placet⁴⁴⁸⁾ tak prísny, akého azda nikde nebolo; sekvestroval cirkevné majetky; nechal nezaplnené dlhé roky biskupské stolce; zatvoril semenišťia, ba obmedzil i vstup na kňazskú dráhu. Miešal sa ešte i do vnútorných záležitostí Cirkvi.

Príklad Francúzska čoskoro strhol i Vilhelma I. (1815—1830), ktorého najväčšou snahou bolo ponížiť katolicizmus, redukovať jeho právomoc a účinkovanie na minimum. Nariadenia Vilhelmova, vynesené v duchu jozefinistickom, jasne svedčia o tom. Belgičania už ododávajú hľadeli krivým okom na počínanie „najväčšieho zúrivca katolicizmu“ a čakali iba na vhodnú chvíľu, kedy sa budú môcť s ním porátať. Revolúcia v júli prišla im vhod. Žiadali do života uvedenie všetkých práv Cirkvi.

A toto je ojedinelý prípad, kde ľud revolúcie využil v prospech Cirkvi. Je pravda, nič pre ňu nežiadal, iba čo jej patrí.

Vo švajciarskych kantonoch revolúcia tiež vyhodila na povrch najradikálnejšie elementy, ktorých prvou prácou bolo zničiť katolicizmus. Uviedli do života všetky možné opatrenia, namierené proti katolicizmu: laicizovanie škôl, prenasledovanie Cirkvi a jej kňazstva. Trvalo to štyri roky, kým sa katolíci zreorganizovali. Na ich čelo postavil sa Jozef Len, jednoduchý krčmár, ktorý v boji za Cirkev zahynul martýrskou smrťou.

⁴⁴⁷⁾ Theiner: Die neuesten Zustände der kath. Kirche bei der Ritus Russlands, 310.

⁴⁴⁸⁾ S placetom sme sa obšírne zapodievali u Jozefa II.

XII.

Snemy v r. 1848 – 49, hlavnopatronátne právo, zodpovedné ministerstvo, konkordát a vyrovnanie rakúsko-uhorské. Po prevrate.

Po ukrutných bitkách, ktoré sa odohraly na barikádach parížskych, každý vedel, že revolúcia sťa plameň vo víchrici prejde i na strechy susedných krajín.

Nepokoje vypukly zase len v Nemecku, Taliansku a konečne radikálne idey v štyridsiatych rokoch dostaly sa aj do Uhorska. Ovzdušie bolo celkom iné. Ľudia sa nedali odstrašiť osudom Martinovičovým a jeho spoločníkov. Zvučné radikálne heslá omámily i katolíkov. Z výtržnosti francúzskeho radikalizmu nenabrali si žiadneho poučenia.

V tom čase dva politické smery stály proti sebe: mierny, konzervatívny smer, na čele ktorého stál gróf Štefan Széchényi. Jeho ideálom bolo povzniesť najsamprv kultúrne a hospodársky národ a takto zabezpečiť mu existenciu. Oproti nemu stála strana radikálna, smer ktorej reprezentoval Ľudovít Kossuth. Táto strana videla spásu Uhorska v neodvislosti. Reprezentanti slovenského ľudu ako i ostatné národnosti Uhorska, nemali ani najmenšej záruky na zabezpečenie svojich národných práv. Kohokoľvek víťazstvo znamenalo pre národnosti — zvlášť však pre Slovákov, ktorí boli najslabšími — národnú smrť. Tu väzí príčina Hurbanovho povstania.

Kossuth svojimi radikálnymi heslami, svojou báječnou výrečnosťou, smelým a istým vystupovaním strhol so sebou väčšinu. Jeho heslom bolo po dobrotky, alebo aj mečom a zbraňou vydobyť to, čo duch času vyžaduje.

V prvom rade odkázal boj tým, ktorí požívali výsady. Samozrejme radikálne postupovanie, rázu úplne revolučného, nepáčilo sa uhorskému kléru. Kňazstvo katolícke nebolo nepriateľom pokroku,⁴⁴⁹⁾ malo však pred očami odstrašujúci príklad cudzozemska. Nemohlo ono privoliť na zničenie starých tradícií a na šľapanie stáročných práv. „Prízvukovanie liberalizmu malo nebezpečný následok, že aj katolícka Cirkev sa odtrhla od reformného hnutia, v ktorom v prípade odtrhnutia sa liberalizmu prv-neskôr bola brala účasť. Stolice, v návale horúčky voľnomyšlienkarskej, neprestajne navrhovaly zábor cirkevných majetkov, v národnom shromaždení pretriasali náboženské otázky, zahajujú do toho dogmy kat. viery, ktoré faktá logickou nútiosťou odstraňovali klerus od účasti za vec hnutia.“⁴⁵⁰⁾

Vlny revolúcie zastihly takmer neočakávane krajiniských zástupcov. Svedčí o tom snem, zvolaný do Bratislavy roku 1847. Sami vyslanci by neboli uverili, že krajina prejde toľkou metamorfozou. Radili sa o veciach rázu administratívneho, keď vypukla r. 1848 v Paríži revolúcia a „po dvoch mesiacoch celá uhorská ústava úplne sa premenila, a síce tak, ako sa zmena prvej ani nezačala, ako sa o nej nikomu ani neprisnilo“.⁴⁵¹⁾

Táto veľká politická zmena musela mať vliv aj na katolícku Cirkev. Vyplýva to z pomeru, ktorý bol od doby Sv. Štefana až do roku 1848 medzi Cirkvou a uhorským štátom.

4. bod zák. zo dňa 15. marca 1848 vypovedal rovnoprávnosť ohľadom občianstva a náboženstva. Týmto bol zrušený „náter katolíckej Cirkvi ako štátneho náboženstva, ktorý bol doposiaľ medzi Cirkvou a štátom. Obajpoľný vliv vnútorného pomeru dal vznik síle, že štát odhladnuc od harkavého liberalizmu Jozefa II., z katolíckej viery čerpal svoju mravnú obsažnosť a duch svojej vlády a naopak i Cirkev nadobudla dostatočného priestoru na uplatnenie sa v rámci štátu“.⁴⁵²⁾

Katolícke náboženstvo bolo osemsto rokov štátnym náboženstvom a tak bolo ono úzko spiate so štátom.

Avšak katolícka vysoká hierarchia pochopila duch času, že prešla doba prežitých výsad a preto zase len Cirkev šla vpred dobrým príkladom, keď priniesla veľké obeť — zriekla sa dobrovoľne desiatín.

⁴⁴⁹⁾ Svedčí o tom pastiersky list kaločského arcibiskupa grófa Františka Nádas-syho ku kňazstvu zo dňa 5. mája 1848.

⁴⁵⁰⁾ Szegfű Gyula: Három nemzedék, 1922, str. 201.

⁴⁵¹⁾ Z reči Fraňa Deáka, povedanej v uhorskom parlamente dňa 22. febr. 1866. (Vid' Parlamentní napló.)

⁴⁵²⁾ Návrh tento podal na sneme zástupca päťkostolskej kapituly, kanonik Daróczl. Jeho návrh si osvojili aj ostatní kapitulní zástupcovia.

Reprezentanti kat. Cirkvi v Uhorsku, vysoký klerus, mal pred očami smutné príklady revolúcie v susedných krajinách. Biskupský sbor bol v týchto rušných časoch stále v permanencii, aby svoje práva, tradície úspešne a včas hájil proti prechmatom revolúcie a proti nim vopred robil opatrenia. Tak na príklad: „ešte na svojom zasadnutí dňa 20. marca jednohlasne vyhlásil, že Jeho Výsosť tú svoju najvyššiu moc vladársku, ktorú vykonával ako apoštolský kráľ podľa starodávnej ústavy, menovite však podľa zák. čl. XXIII. zák. z 1790 okolo katolíckej Cirkvi, nemôže preniesť na novo vzniklé ministerstvo, lebo je to osobné právo uhorského apoštolského kráľovstva, obdržané od Cirkvi a preto na nikoho neprenesiteľné. Toto právo, keď ho Jeho Výsosť nebude vykonávať, vráti sa opäť k Cirkvi, ktorá ho z piety voči apoštolskému kráľovstvu a hľadajúc ochranu svojich najsvätejších záujmov v kráľovskej moci, darovala korunu“.⁴⁵³⁾

Ich memorandum pozostáva zo štyroch bodov: „V bode a) žiadali Jeho Výsosť, aby svoje kráľovské apoštolské právo, vykonávané nad kat. Cirkvou, ako svoje osobné, neprenosné vlastníctvo, ponechávajúc si i naďalej, vykonával v smysle zák. čl. XXIII. zák. z roku 1790 prostredníctvom katolíckeho cirkevného výboru, pozostávajúceho z cirkevných i svetských členov, za predsedníctva biskupa, označeného primasom alebo kráľom. Úkolom tohoto výboru bude menom Jeho Výsosti riadiť majetky a základiny cirkevné, viesť správu kat. škôl, na ňu dozerať, chrániť práva a iné záujmy katolíckej Cirkvi proti akýmkoľvek vonkajším zásahom.

b) Keby však Jeho Výsosť svoje najvyššie ochranné právo v doterajšom rozmere, povoliac sile udalostí, vykonávať nemohla, v smysle XXVI. zák. čl. z r. 1790 §§ 10. a 12. a na základe vlastnej moci nech ráči uznať katolíckej Cirkvi autonómne právo, ku ktorému na základe zmenených pomerov má nezavrhiteľné právo, — aby totiž ako protestanti a nesjednotení grécko-katolíci, mala právo samostatne jednať pri riadení a spravovaní majetkov Cirkvi, škôl a základín, — nech ráči toto právo zabezpečiť a súhlasiac so zakladaním katolíckeho výboru pri ponechaní práva najvyššieho dozoru udeliť katolíckej Cirkvi slobodu, ktorú pod záštitou uhorskej koruny a ústavy počtom menší protestanti a grécki nesjednotení nerušene požívajú.

⁴⁵³⁾ Pamätný spis z biskupskej konferencie počas zasadania snemu 1848, str. 33.

c) Smutne sa ponosuje biskupský sbor, považujúc za veľkú ranu, že jeho rady neúprosná smrť práve v najťažších časoch preriedila, že stáda sú ponechané bez pastierov, že primasský a arcibiskupský stolec jágerský a ešte niekoľko biskupských stolcov práve vtedy sú prázdne, keď na plecía hierarchie svalila sa najväčšia činnosť a na veľkňazov prišli dni najožehavejšej práce: preto hlbokou pokorou prosia Jeho Výsosť, aby sa pričínil o čím skoršie zaplnenie primasského, arcibiskupského (jágerského) a ostatných uprázdnených biskupských stolcov.

d) Napokon vyhlasujú, že hotoví sú holdovať akejkolvek Jeho Výsosťou sankcionovanej vládnej forme a poslúchať jeho nariadenia vo veciach svetských, dôverou obklopa Jeho Výsosťou vymenované osoby vlády a uznávajú za svätú svoju povinnosť apoštolskou činnosťou zabezpečiť pokoj vlasti, blaho národa a upevnenie vládnej moci. Ani nie je to žiadosťou akéhosi retrogradného kroku, že sa osmelujú predstúpiť prosbou pred trón Jeho Výsosti, avšak položenie Cirkvi, otrásené zmenenými politickými ustanoveniami, súrne upozorňuje ich veľpastiersku starostlivosť, aby upozorniac naň Jeho Výsosť, kládli mu na srdce zabezpečenie práv, slobody a záujmov Cirkvi, a ďalšie opatrenie ohľadne nich.⁴⁵⁴⁾

Memorandum bolo odovzdané kráľovi Ferdinandovi, ktorý aj prisľúbil biskupskému sboru splnenie ich oprávnených požiadavôk, hovoriac, že „kráľovské hlavnopatrované právo podrží svojej kráľovskej osobe a bude ho vykonávať cestou dvornej kancelárie“.

Táto výpoveď kráľova však narazila v Uhorsku na najväčšie ťažkosti: uhorská ústava neuznáva totiž žiadnu dvornú kanceláriu. Vláda sa postavila na stanovisko, že Uhorsko je neodvislým štátom, ktoré má neodvislú vládu a všetky práva kancelárie prešli na ňu.

Preto dňa 6. apríla sa obrátila uhorská vláda na kráľa, žiadajúc, aby právomoc dvornej kancelárie odovzdal ministerstvu. Toto zkomplikovalo otázku. Kráľ vo svojej listine si ponechal vymenovanie arcibiskupov, prepoštov a opátov, ale „vo všetkých cirkevných záležitostiach Jeho Výsosť odteraz len výlučne uhorským ministrom dovolila vykonávať výkonnú moc“.

Ponechal si teda vymenovanie biskupov, kanoníkov, prepoštov a opátov, avšak vymenovanie stalo sa platným

⁴⁵⁴⁾ Pamätná listina z konferencie biskupského sboru počas snemu roku 1847—1848, str. 34—35.

iba s kontrassegnovaním ministra kultu.⁴⁵⁵⁾ V jeho rukách bolo predostretie ako i usporiadanie ostatných zahraničných pomerov. „3., 6. a 7. § 3. čl. zák. z r. 1848 toto nariaďuje, nasledovne vymenovanie právo apošt. kráľa, hlavné dozorné právo, záležitosti cirkevné, školské a fundacionálne prešli do právomoci zodpovedného ministerstva — a vo výkone týchto práv zodpovedného ministra, nech je on akéhokoľvek náboženstva, treba používať ako orgán.“⁴⁵⁶⁾

Panovník takýmto spôsobom nútený je podeliť svoje práva osobné s ministrom, ktorý po prípade môže byť aj katolíkom.

Minister je však zodpovedný parlamentu, ktorý pozostáva z rozličných elementov, rozličného náboženstva; minister je stranníkom.

Nasledovne hlavnopatronátne právo kráľovo je týmto spôsobom rozdelené medzi ministrom a parlamentom; prevádza sa dľa záujmov politických.

Štát uhorský rozviazal takmer 900ročné sväzky s Cirkvou. Týmto sa oslobodil zpod všetkých záväzkov a povinností, katolícke náboženstvo nie je viac štátnym náboženstvom a voči nemu postaví sa na recipocitu ostatných náboženstiev. Nezbadá však, že prichádza do najväčšej protivy sám so sebou, žiadajúc od tej istej Cirkvi práva a výhody, ktoré predtým požíval ako od náboženstva štátneho, výsady majúceho.

Do vnútorných záležitostí iného vierovyznania nemá právo miešať sa ani vláda ani parlament, a to na základe horeuvedeného zákona. Čo do záležitostí katolíckej Cirkvi práve na základe 6. a 7. § III. čl. zák. z r. 1848 bez všetkého dozoru môže robiť opatrenia, napriek tomu, že 1. §. V. čl. zákona z roku 1848 ustanovil: „Prítomný snem nemôže odňať požívanie práva tým, ktorí mali jeho výkon“, a konečne 2. §. XX. čl. zák. hovorí jasne: „V tejto krajine ustanovuje sa bez rozdielu dokonalá rovnosť a vzájomnosť pre všetky náboženské vyznania, zákonom povolené“.

Taktó prišli oba zákony jeden s druhým do protivy.

Vláda, keď uviedla do života prevádzanie hlavnopatronátneho práva cestou ministerstva, odvolávala sa na vládne nariadenia, ktoré jej zabezpečili tieto práva. Vláda stojí na základe právnej kontinuity.

⁴⁵⁵⁾ ⁴⁵⁶⁾ Keményi: 46. Dľa odôvodnenia uhorských právnikov — kontrassegnovanie ministerské preto je potrebné, lebo aj pri vymenovaní biskupov musí sa podľa istých zákonov postupovať (na príklad občan cudzieho štátu nemohol byť biskupom v Uhorsku). Keď sa kráľ proti týmto zásadám a zákonom prehršil, parlament ťahal na zodpovednosť ministra. Kontrassegnovanie podľa mienky iných (na pr. dr. Frančiška Horvátha) prináležalo ministrom okolo osoby kráľovej.

Na to biskupský sbor vypovedal zásadu, že a) ministerium mocou predošlých ministerských nariadení nemôže obmedzovať katolícku Cirkev v jej prirodzenej slobode, lebo vládny systém ministerský nemá iného základu ako zákon; nariadeniami, nahradzujúcimi zákon, vládnuť nemôže; jeho ustanovenia vzťahujú sa výlučne na výkon vynesenej a sankcionovanej zákonov.

b) že následkom toho všetky jozefinistické vládne nariadenia, ktoré dosiaľ obmedzovaly slobodu katolíckej Cirkvi a urobily štrbinu na celistvosti cirkevných zákonov, v novom systéme majú sa brať za zrušené.

Uhorský biskupský sbor chválitebným spôsobom prízvučuje neodvislosť Cirkvi, ktorá je najsilnejšou oporou štátu. Jestli je však podriadená štátu — je iba inštrumentom v jeho rukách, čo by bolo na úkor náboženstva. Nemožno očakávať ani od ľudu úctu a dôveru, keby náboženstvo sa malo riadiť podľa meniacich sa politických okolností. Biskupský sbor jednohlasne prejavil: „že (Cirkev) na poli svojej duševnej moci slobodne sa pohybuje, neodvisle spravuje kráľovstvo Božie na zemi, v svolávaní snemov necíti sa byť obmedzovaná a bude užívať svojej vrchnostenskej moci.“⁴⁵⁷⁾

Čo sa týče hlavnopatronátneho práva, biskupský sbor sa vyjadril, že ústupnosť so strany Cirkvi mala by iba vtedy miesto, keď bol v štáte „duch cirkevný smerodajný“.⁴⁵⁸⁾

Ohľadom vymenovania arcibiskupov, biskupov, opátov a prepoštov žiadajú: „nikto nebude považovať za prílišnú požiadavku aj so strany katolíkov prejavujúcu, aby pri zachovaní svojho menovacieho práva, ministerského predostretia, a pri zachovaní zákonom predpísaného spôsobu kontrassegnácie Jeho Výsosti, biskupi katolíckej Cirkvi, alebo dotyčné kapitule, duchovní, a nadanejší svetskí mohli tiež predložiť menoslov tých, alebo označia toho cirkevného muža, ktorého želajú ozdobiť hodnosťou najvýznačnejšieho biskupského úradu“.

Pri pojednávaní otázky vymenovania kanoníkov postavil sa biskupský sbor na stanovisko, že toto právo prináleží biskupom, lebo 7. §. III. čl. zák. z 1848 robí opatrenia iba ohľadom vymenovania arcibiskupov, biskupov, opátov a prepoštov. Biskupi si ho vindikujú tým viac, keďže im to až do panovania Márie Terezie i tak prináležalo.

Opatrenia so strany biskupského sboru nasvedčujú, že pomer medzi katolíckou Cirkvou a uhorským štátom ani

⁴⁵⁷⁾ Pamätná listina z konferencie biskupského sboru počas zasadania snemovne v Bratislave, r. 1847—1848.

⁴⁵⁸⁾ Pamätná listina z konferencie biskupského sboru počas zasadania snemovne, 1847—1848.

zd'aleka nebol riešený. XX. čl. zák. z roku 1848 vypovedal rovnoprávnosť náboženstiev, týmto však nie je riešený pomer katolíckej Cirkvi a štátu. Vzťah štátu k ostatným náboženstvám bol ustálený vtedy, keď tieto dostaly autonómiu. Cirkev katolícka prestala byť štátnym, favorizovaným náboženstvom a pri tom ostala i naďalej v poručenstve štátu.

Biskupský sbor, vidiac toto macošské zaobchádzanie s Cirkvou katolíckou, žiadal pre ňu autonómiu a to na základe XX. čl. zák. z r. 1848, slovom to, čo požívajú protestanti.

Dňa 6. apríla zasedal biskupský sbor. Na tomto zasedaní brali účasť i mnohí vynikajúci svetskí činitelia. Výsledok porady ako petíciu predostrel snemu dňa 7. apríla Ján Rónay, posol stolice čanádskej. Petícia znie nasledovne:

„So stanoviska zákonom vyhlásenej a nami tiež víta-nej slobody svedomia a rovnosti náboženskej, ale aj na zabezpečenie katolíckej cirkvi žiadame:

1. Aby ako pomery každého zákonom uznaného náboženstva vo smere občianskej moci výlučne len zákonom sú určené: práve tak aj pomer katolíckej Cirkvi vo vzťahoch k vládnej moci na základe slobody a náboženskej nezávislosti obdobne sa riadil zákonom, a aby každý opačný výkon a ustanovenie prestaly.

2. Nech sa nezabraňuje zadržiavaniu zákonom nezakázaných, ba zákonom XLI. z r. 1559 a iným, povolených cirkevných snemov a cirkevných shromaždení.

3. Pri platnosti práva vyššieho dozoru ohľadne pedagogických záležitostí iných vierovyznaní nech je zabezpečené katolíkom právo na zakladanie vlastných škôl, ich účelného zariadenia a riadenia.

4. Ako evanjelici a nesjednotení gréckokatolíci svoje cirkevné a školské základiny nezávisle sami spravujú: tak aj verejné katolícke základiny, sem započítajúc aj tie, ktoré dosiaľ podliehaly kráľovskej miestodržiteľskej rade, vyjmúc uh. kráľ. univerzitu, nech riadi jeden, len z cirkevných a svet-ských katolíkov pozostávajúci výbor. Nárokujúc zákonné zabezpečenie týchto tak v záujme voľnosti svedomia a váženia rovnosti medzi jednotlivými vierovyznaniami, ako aj v záujme zabezpečenia slobody katolíckej Cirkvi a tak aj blaha početných veriacich, jej podstatu tvoriacich, tieto naše požiadavky úplnou dôverou doporučujeme pozorno-stí a podpore krajinských stavov. Dané v Bratislave na 6. deň mesiaca sv. Jura r. 1848.”

Petícia bola celkom oprávnená. Cirkev katolícka pre-stala byť štátnym náboženstvom a žiadala si iba to, čo majú ostatné náboženstvá — autonómiu cirkevnú, tak vo veciach cirkevných, školských ako aj ohľadom základín. Keď sú vše-tyky vierovyznania rovnoprávne — spravodlivosť vyžaduje, aby aj ich pomer voči štátu bol rovnaký. Uhorský štát tým, že deklaroval katolícke náboženstvo za neštátne a po-zbavil ho prvenstva — prestal byť katexochen katolíckym štátom, následkom čoho musela prestať aj neodvislosť cirkvi od štátu. Táto petícia je však dôkazom i toho, že cir-kev katolícka sa prispôsobila k daným pomerom.

Snaha katolíkov však ztroskotala a síce pre nezáujem katolíkov a zvlášť katolíckych politikov. Vláda využila ľahostajnosti, neštítala sa upodozrievať katolícky vysoký klérus, že petíciou svojou chce si hierarchickú moc zabez-pečiť.

Keď sa pokúsil katolícky klérus robiť cirkevnú autonomiu zdola — počnúc obcami, i to zakázala uhorská vláda.

Duševným vodcom týchto protikatolíckych útokov bol Ľudovít Kossuth — ináč Maďarmi až zbožňovaný. Zastával najliberálnejší smer a ako kalvín z tej duše nenávidel Cirkev katolícku. Jeho snahou bolo utvoriť národnú cirkev. Prejavil to vtedy, keď hovoril: **„základy viery a cirkevná organizá-cia nie sú čosi takého, čo sa dá brať copulative; v cirkev-ných organizáciách štát má vždy slovo”**. — Na uprázdnené vacovské biskupské miesto chcel poslať rábskeho luterán-skeho superintendenta, a keď sa tento oproti tomu ohra-dzoval, hovoril mu Kossuth: **„Nechajte tieto škrupule, od-teraz nebude ani katolíckej, ani luteránskej, ani kalvínskej cirkvi — bude jedna uhorská kalvínska cirkev.”**

Z uvedeného vysvitá ťažké polozenie kat. Cirkvi, v búr-livých časoch r. 1847—1848.⁴⁵⁹⁾

Svet vreľ; ľudia, počnúc od priemernej inteligencie až po štátnikov bol okúzlený **„osvetou”**. Bola to móda, ktorej ľudia holdovali práve tak ako iným módam a nevedeli sa zpod nej vymaniť. Najosudnejšou chybou bolo, že nezba-dali, ako oslabovaním a podkopávaním autority katolíckej Cirkvi pozbavujú štát základnej svojej opory. Nezbadali, že za liberálnym hnutím stojí slobodomurárstvo, ktoré je internacionálne, následkom čoho jeho snahy nemôžu byť v záujme štátu a vlasti. Uniklo ich pozornosti, kam smerujú hypermoderné nauky filozofické. Vyhlásili, že popri štáte

⁴⁵⁹⁾ Bolo by veľmi užitočné srovnáť návrhy zákonov, podané v uhorskom par-lamente v r. 1848—49 s návrhmi r. 1918—20 v Čsl. republike. Dokázalo by sa, že sú ony tiež výplodmi revolúcie.

nesmie jestvovať žiadna korporácia, ani v tom páde, keby aj také služby konala štátu, aké on sám vykonať nemôže.

Bolo by úplne samozrejmé myslieť, že v dobe, keď Európou zúrili boj o štátnu nadvládu, zrušovali sa výsady osôb a cirkví a v neprestajnom vrení štát vyšvihol sa na čas nad katolícku cirkev, štát svojho postavenia mocenského v plnej miere a bez prekážok uplatňoval i na poli cirkevnom, hlavne v otázke hlavnopatronátneho práva.

Jednako v týchto búrlivých revolučných časoch sa stretáme s jedným prípadom, ktorý je výstižným dôkazom, že vymenovania, kráľom učené, neišly tak ľahko. Je to prípad Jána Háma, biskupa satmárskeho. Ostrihomský arcibiskupský stolec dlhé roky nebol už zaplnený — konečne na mnohé naliehania uhorského biskupského sboru Ferdinand V. r. 1848 vymenoval Jána Háma za arcibiskupa ostrihomského. Hám však v búrkach času musel utiecť zo Satmáru. Do Ostrihomu nemohol ísť, nebol ešte sv. Stolicou vymenovaný a potvrdený. Šiel do Viedne, kde sa z novín dozvedel, že bez jeho opýtania ostrihomským arcibiskupom bol kráľom a Rómom vymenovaný a potvrdený Ján Scitovský, biskup päťkostolský.

Mnohé ťahanice boli medzi Sv. Stolicou a uhorským kráľom i ohľadom vymenovania iných biskupov. Spomenieme len niektoré: vymenovanie ministra kultu Michala Horvátha, prepošta z Hatvanu, za biskupa čanádskeho, ďalej Ivana Vucheticha, kanoníka, ktorý celý rok fungoval úradne ako arcibiskup záhrebský — z Ríma však nedostal vymenovania a potvrdenia. Celej aféry učinila náhla smrť Vuchetichova. Podobný je aj prípad vymenovania Zigmunda Suppána, kanoníka ostrihomského za biskupa banskobystričského a ešte zaujímavejší dra Františka Komlóšiho, ostrihomského kanoníka a neskôr bratislavského veľprepošta, ktorý bol roku 1905 uhorským kráľom menovaný a zodpovedným uhorským ministrom kontrasignovaný za biskupa päťkostolského. Podľa vtedajších novín osobne odcestoval do Ríma pre potvrdenie a tam mu to bolo odopreté.

Revolúcia donútila cisára a kráľa Ferdinanda V. zriecť sa trónu dňa 2. decembra 1848 v Olomúci v prospech svojho synovca, ešte vtedy len 18 ročného mladíka Františka Jozefa I.

Panovať Františkovi Jozefovi I. bolo ťažké; základy ríše, ktorú prevzal od svojho slabého strýca, boli podkopané a hrozily srútením. Revolúcia v Uhorsku bola podporovaná Kossuthom, ktorý v odbojníkoch udržoval túžbu po neodvislosti: „**Výdobytky liberalizmu staly sa síce majetkom**

celého obyvateľstva krajiny bez rozdielu národností, avšak zákonodarstvo v r. 1848 pre svoj radikalizmus národný nepostaralo sa o ustálenie jazykových práv ostatných nemaďarských národností v tej domnienke, že maďarstvo právom sa môže dožadovať uplatnenia svojho jazyka na každom poli verejného života“.⁴⁰⁰⁾

Štvanie Kossuthovo malo za následok, že uhorský snem dňa 14. apríla v Debrecíne na návrh Kossuthov detronizoval rod Habsburgský; Uhorsko bolo vyhlásené za republiku a jej diktátorom sa stal L'udovít Kossuth.

Národnosti videly osud, ktorý ich očakáva. Preto Horvati za vedenia Jelašiča, populárneho svojho bána, povstali proti Maďarom. Horvatský snem sa usniesol na úplnom odtrhnutí Horvatska od Uhorska. Srbi v Karlovci zvolili si svojho vajdu, žiadali neodvislosť a pripojili sa k Jelašičovi. — Sedmohradskí Rumuni tiež vystúpili svojimi požiadavkami, započnúc proti pánom odboj. Tu na Slovensku rodilo sa Hurbanovo povstanie.

Národnosti boli v tom čase napomáhané Rakúskom. Kossuthovi povstalci — maďarskí „**honvédi**“, na čele ktorých stál Artur Görgei, čoskoro sa ocitli obkľúčení a museli ustupovať pred presilou ruskou a rakúskou. Dňa 11. augusta vzdal sa Kossuth diktátorstva a utiekol najsamprv do Turecka a neskôr sa zdržoval v Turíne. Vzal so sebou korunovačné klenoty a zakopal ich u Starej Ršavy.⁴⁰¹⁾ Po tomto kroku Kossuthovom medzi povstalcami nastal zmätok, hlavný veliteľ Görgei⁴⁰²⁾ složil braň dňa 13. augusta 1849 u Világoša.

4. marca 1849. vydal František Jozef I. tak zv. „**marcovú ústavu**“, dľa ktorej všetky „**korunné zeme**“ mali byť zastúpené na viedenskom ríšskom sneme. Ústavou boli zrušené všetky zemské snemy, bolo zrušené zvláštne uhorské občianstvo, odstránená colná línia uhorská. Slovom takmer všetky vážne výdobytky roku 1847 a 1848 boli jedným ťmahom zrušené.

Marcová ústava ešte ani nevstúpila do života — František Jozef I. dňa 31. decembra 1851 ju odvolal a prinavrátil sa k absolutizmu, panujúc patentami cisárskymi a ministerskými nariadeniami, takže každá garancia ústavy a samosprávy zmizla. Hlavou a vodcom absolutizmu sa stal dr. Alexander Bach. Zaviedol okresné úrady, hejtmanstvá, čet-

⁴⁰⁰⁾ Eckhardt: Bevezetés a magyar történelembe, 1924, str. 119.

⁴⁰¹⁾ Križ uhorskej koruny od toho času je skrivený.

⁴⁰²⁾ Görgei Maďarmi bol dlhé časy považovaný za zradcu — až priamo pred svetovou vojnou bol rehabilitovaný.

níctvo a za neho bola zavedená nemčina ako úradný jazyk aj v Uhrách. Krajina bola rozdelená na 5 správnych obvodov a bola zaplnená úradníctvom nemeckým a českým.

Bachova éra padla a síce pod nátlakom zahraničných udalostí. Medzi Ruskom a Rakúskom nastal zlý pomer následkom krymskej vojny (1853—1856). Rakúsko, ktoré bolo od roku 1849 večnou vďačnou zaviazané Rusku, v krymskej otázke postavilo sa na indiferentné stanovisko, čím ztratilo v cárovi dobrého spojenca. — Utláčanie Talianska zase znemožnilo každé priblíženie k Francúzsku, ktoré v roku 1859 Sardiniu v uskutočnení talianskej jednoty mocne napomáhalo.

Solferino, kde utrpely 24. júla rakúske vojská ukrutnú porážku, bolo hrobom Bachovho absolutizmu. František Jozef I. nahliadol, že krutý absolutizmus je neudržateľný; že zahraničnú politiku nie je možno viesť takej vláde, za chrbtom ktorej stoja rozhorčení poddaní. Preto Bach bol r. 1859 s titulom baronským zo služieb prepustený. Týmto činom kráľ sa priblížil k ústave. V „**októbrovom diplome**“ r. 1860 dal ríši ústavu, podľa ktorej jednotný ríšsky snem by mal viesť spoločné záležitosti všetkých krajín, do ktorého by snemy poslaly svojich zástupcov. Vládu by viedlo ríšske ministerstvo, na čelo ktorého bol postavený Schmerling, muž liberálneho smýšľania.

Za vlády Schmerlingovej možno ešte najlepšie sa viedlo národnostiam. Slováci dosiahli vtedy akejsi väčšej slobody. Bolo im dovolené založiť Maticu Slovenskú (1863) v Turč. Sv. Martine. Deputáciu ku samému kráľovi viedol Štefan Moyses, biskup banskobystrický. Založili vyššie slovenské gymnázium vo Veľkej Revúcej a dve nižšie gymnázia.

Medzitým Schmerling vypracoval ústavu, ktorá bola vyhlásená dňa 20. februára 1861 a je známa ako „**februárová ústava**“. Jeho úsilie však ztroskotalo. Schmerling po svojom nezdare r. 1865 odstúpil. Na miesto jeho bol vymenovaný ministerským predsedom gróf Richard Belcredi, pôvodom Moravan, naklonený federalizmu. Jeho cieľom bolo uspokojiť v prvom rade Maďarov, na tvrdošijnosti a vytrvanlivosti ktorých ztroskotaly všetky plány jeho predchodcu.

„Neprestajné zhoršenie sa zahraničnej situácie však čoskoro donútilo dvor k ústupkom. Medzi Rakúskom a Pruskom v otázke nemeckej hegemonie pomer stával sa vždy napnutejším. Bismarck bol rozhodnutý, ako bolo možno vyčistiť z jeho výrokov, na bojišti hľadať rozriešenie otázky už niekoľko generácií starej. Spoločná vojna o Slezvicko-

Holštejn zasiala nové semeno sporu medzi odporcami. František Jozef voľky-nevoľky nútený bol stiahnuť konzekvencie z položenia: Rakúsko je znemožnené v Nemecku s nepriateľským Uhorskom v chrbáte“.⁴⁶³⁾

V tom čase napísal Fraňo Deák, ktorý požíval najväčšej popularity a autority v krajine, v „**Pestí Napló**“ chýrečný svoj veľkonočný článok, v ktorom poukázal na to, že zpäť-uviedenie ústavy nevytvára niektoré spoločné veci a vývin Rakúska. V článku poukazuje, ktoré veci považuje za spoločné, a ako by sa dali riešiť.

Článok Deákov dal podnet k vyrovnaniu. Vyjednávanie zo strany Rakúska viedol novovymenovaný ministerský predseda Beust a zo strany Uhorska Fraňo Deák, ktorí sa čoskoro dohodli na tak zv. „**rakúsko-uhorskom vyrovaní**“. Ním bol v ríši zavedený dualizmus.

Rakúskou dohodou bolo rozdelené na dva štátne útvary. — Od r. 1868 nazývaly sa spoločne „**mocnárstvo rakúsko-uhorské**“. V Rakúsku bol cisár, v Uhorsku kráľ. Boly to zvnútra dva štáty, na vonok jedna ríša. Boly tri ríšske spoločné ministerstvá podľa 2. čl. zák. z roku 1867: zahraničia, financií a vojenstva. Tieto tri ministerstvá boli zodpovedné delegáciám, pozostávajúcim zo 60 členov, volených rakúskym a uhorským parlamentom. Delegácia zasedala striedavo raz vo Viedni, raz v Pešti. Obidva štáty mali vlastné ministerstvá, ktoré boli zodpovedné svojim snemovniam. Bolo dvoje rozličné občianstvo, rozličné zákony, školstvo, každý štát mal svoje vlastné železnice. Jednota obchodná a colná bola uzavretá obyčajne na desať rokov medzi oboma štátmi.⁴⁶⁴⁾

Kossuth ihneď po vyrovaní napadol Deáka, že vyrovaním zapradal práva národa, keď mu nezabezpečil úplnej suverenity. Z ďalekej cudziny použil každej príležitosti, aby pobúrili vášne národné proti miernej politike Deákovej. Tak zv. verejnoprávna opozícia, ktorá stála na základe ideí, hlásaných Kossuthom, z prvopočiatku bola veľmi slabá, neskôr však, keď boly zabudnuté chyby, spáchané Kossuthom, a keď kult Kossuthov sa vzťahal, v roku 1884 sa utvorila nová strana „**strana neodvislosti a 48**“. Dlho účinkovala ako opozícia, kým roku 1906 neprevzala vládu s Andrásyho „**stranou ústavy**“. Korupcia a práceneschopnosť ju úplne zničily; pred skrachovaním rozptýlila sa na stranu Kossuthovu, ktorej bol vodcom Fraňo Kossuth — malý syn veľ-

⁴⁶³⁾ Eichardt: Bevezetés a magyar történelembe, 1924, 135.

⁴⁶⁴⁾ Ráček: Československé Dějiny, 1929, str. 631.

kého otca a na stranu Justhovu, vodcom ktorej sa stal Julius Justh. Vodcovstvo tejto neskôr prevzal gróf Michal Károlyi.

Maďari po mnohých politických a ústavnoprávnych bojoch jedine a výlučne môžu ďakovať, že dosiahli svojej samostatnosti. Po svetovej vojne zostali neodvislými v tak zv. „csonka Magyarország“.

Toto je krátky nástín časov najbúrlivejších v dejinách tisícročného Uhorska. Chceme poukázať na pomer, ktorý nastal medzi Sv. Stolicou a Uhorskom za panovania predposledného Habsburga na tróne uhorskom.

František Jozef ihneď na začiatku svojho panovania prejavil voči Cirkvi katolíckej istú priazeň. Bol dosť nábožensky založený. „Jeho náboženské srdce chcelo zakončiť proticirkevnú politiku i dal príkaz orgánom lepšieho smýšľania, aby mu pomáhaly uzavrieť už dávno chýšaný konkordát s Rímom.“⁴⁶⁵⁾

V roku 1855 bol uzavretý konkordát⁴⁶⁶⁾ medzi Sv. Stolicou a Rakúskom. Patrí k najlepším a bol spravený na vzor bavorského konkordátu. (25. júna 1817.) Uzavrel ho pápež Pius IX. a František Jozef I. dňa 18. augusta 1855. So strany pápeža bol vyhlásený 3. novembra 1855 bullou „Deus humanae salutis auctor“; František Jozef zase patentom zo dňa 5. novembra 1855.

„Konkordát uznáva v širokom rozmere právo kanonické a na ňom spočívajúce práva a výsady, zrušil placetum, prepustil školu cirkvi, späť uviedol jurisdikciu cirkevnú vo veciach manželských, okrem toho obsahuje podrobné pravidlá ohľadne zaplnenia biskupských stolcov a kapitulských dignít, atď.“⁴⁶⁷⁾

Ním boly sňaté púta jozefinistické s rúk Cirkvi.

Konkordát však nikdy nevstúpil celkom do života; ba následkom boja proti konkordátu vynesené jednotlivé zákony naskutku obmedzily a postavily mimo platnosti niektoré jeho čiastky.“⁴⁶⁸⁾

Dňa 25. júla 1870 Stremayr, min. kultu Rakúska, podal cisárovi predstretie ohľadom zrušenia konkordátu. Odvodňuje ho tým, že vyhlásenie dogmy a neomylnosti pápeža Sv. Stolica zrušila konkordát, nakoľko „na miesto pápeža so starou, historickou a obmedzenou právomocou

⁴⁶⁵⁾ Tomesányi: A püspöki székek betöltése, 72.

⁴⁶⁶⁾ „Konkordát je smluva, uzavretá medzi pápežom, ako hlavou cirkvi a medzi hlavou dotyčného štátu; panovníkom, prezidentom, ktorou smluvné strany usporiadajú spoločné záležitosti, týkajúce sa cirkvi a štátu, patriacej pod patričnú štátnu hlavu“ (Reiner: O konkordáte).

⁴⁶⁷⁾ Dr. Reiner: A concordátumról, Budapest 1898, str. 31.

⁴⁶⁸⁾ Dr. Reiner: A concordátumról, Budapest 1898, str. 32.

vstupuje nová smluvná strana: nový, neobmedzený a neobmedziteľný pápež“.⁴⁶⁹⁾

Po predstretí cisárska listina zo dňa 30. júla 1870 konkordát vyhlásila za neplatný; min. zahraničia Beust druhej stránke — Sv. Stolicu, dal ihneď na vedomie.

Väčšina uhorských cirkevných a verejných právnikov je tej mienky, že tento konkordát pre Uhorsko nie je platný a obligátny. Oproti tomuto tvrdeniu však hovorí faktá:

1. pri uzavretí konkordátu obidve stránky mali pred očami Uhorsko, preto vo zvláštnych listinách pomery Uhorska sú zvlášť do ohľadu vzaté;

2. sú mnohí zase, ktorí tvrdia pravý opak toho, na čom sú uhorskí cirk. právnici. Vering-Ulbrich vo svojom „Staatswörterbuch“ ide tak ďaleko, že podľa jeho mienky konkordát viaže i Horvatsko so Slavoniou.

František Jozef I. ako kráľ uhorský právoplatne uzavrel túto smluvu, lebo dľa mienky právnikov nie je nevyhnutelne potrebné, aby kráľ bol korunovaný. Odvolávanie sa na to, že konkordát bol uzavretý za absolutistickej vlády — nie je správne, lebo z toho nenasleduje, žeby aj uzavretie konkordátu bolo protiústavné. Ináč konkordát stojí mimo každej vládnej formy a bol uzavretý takými kontrahentmi, ktorí majú na to právomoc. Sú to dvaja suvereni;

3. najlepším dôkazom proti ich tvrdeniam je fakt, že Uhorsko sa podľa tohoto konkordátu riadilo;

4. a konečne v tomto konkordáte je riešená i otázka zaplnenia biskupských stolcov. Článok XIX. znie takto: „Majestas Sua Caesarea, in seligendis Episcopis, quos vigore privilegii Apostolici a Serenissimis Antecessoribus suis ad Ipsam devoluti a Sancta Sede canonice instituendos praesentat seu nominat, imposterum quoque Antistitum imprimis comprovincialium consilio utetur“.⁴⁷⁰⁾

5. Svedčí o tom čl. XXXII. „fructus beneficiorum vacantium, in quantum hucusque consuetum fuit, inferentur fundo Religionis, eique Majestas Sua Caesarea proprio motu assignat quoque Episcopatum et Abbatiarum saecularium per Hungariam et ditiones quondam annexas vacantium redditus, quos Eiusdem in Hungariae regno Praedecessores per longam saeculorum seriem tranquille possederunt etc.“

Vyhlásenie dogmy o neomylnosti pápežovej malo i v Uhorsku ozvenu. 1. augusta 1870 baron Jozef Eötvös, vtedajší minister kultu, upovedomil Jána Šimora, ostrihom-

⁴⁶⁹⁾ Dr. Reiner: A concordátumról, Budapest 1898, str. 32.

⁴⁷⁰⁾ Conventio inter Sanctitatem Suam Plum IX. Summum Pontificem et Majestatem Suam Caesareo-Regiam Apostolicam Franciscum Josephum I. Imperatorem.

ského arcibiskupa a primasa Uhorska, že uhorská kráľovská vláda drží za potrebné navrhnuť kráľovi zveľadenie placeta na ochranu uhorských štátnych práv. Dňa 10. aug. t. r. dostali všetci členovia biskupského sboru prípis od ministerského predsedu grófa Juliusa Andrásyho, v ktorom ich upovedomuje, že jeho jasnosť kráľ uhorský nariadil do života uvedenie kráľovského placeta, na základe ktorom ani usnesenia vatikánskej synody, ani nariadenia pápežove nesmú byť vyhlásené, kým kráľ ich vyhlásenie nepovolí.

Primás Šimor predostrel kráľovi dňa 19. novembra 1870 pamätnú listinu, v ktorej jasne poukázal na neoprávnenosť placeta.⁴⁷¹⁾ Pamätná listina je nádhernou apológiou právneho stanoviska katolíckej Cirkvi v Uhorsku.

Šimor rad-radom rozoberá tvrdenia ministerského prípisu.

Prípis tvrdí, že pápežská neomylnosť sa protiví zásadám zariadenia moderného štátu; jej prevádzanie dáva podnet k srážkam medzi štátom a Cirkvou.

„Biskupi slobodno-zásadového ústavného štátu — píše Šimor — ktorí len so stanoviska oportunity boli proti vyhláseniu pápežskej neomylnosti, takúto námietku nikdy nehľásali, toto dokázať nikomu sa nepodarí.“

Nové dogma nemôže dať podnet k srážkam, lebo neomylný pápež nemôže s väčšími požiadavkami vystúpiť voči štátu, ako dotiaľ neomylná Cirkev. Pápež, ktorý hlása ešte i v pohanských štátoch poslušnosť voči zákonu, nebude hlásať rozvrat v štáte vybudovanom na kresťanských zásadách. Väčší anachronizmus nedá sa ani predstaviť, ako odvolávať sa na stredovek. Dejiny sú svedkom, že vliv, ktoré malo pápežstvo v stredoveku, „vyvolaly potreby bezbrannej spoločnosti a pomery štátne“. Dogma o neomylnosti nemôže mať žiadneho vlivu na svetské veci štátu, „lebo cieľom kat. Cirkvi nie je uskutočnenie štátnych teórií, ale rozširovanie večných zákonov, viery a verejnej mravnosti“. Ináč synoda kategoricky vyhlásila, že táto dogma nijako netýka sa pomeru Cirkvi ku štátu.

⁴⁷¹⁾ Dominicus Palmieri S. J. in eximio „Tractatu de Romano Pontifice,“ thesi 23 proponit argumenta contra Placetum Regium et evolvit:

1. nullam humanam auctoritatem posse licite impedire communicationem Capituli Ecclesiae cum membris suis.

2. Nullumque prorsus esse ius per Principes arrogatum de sic dicto Placeto.

3. Haereticum esse, atque auctoritati Primatus intrinsece repugnans, legis aut actus cuiuslibet potestatis Pontificiae valorem et promulgationem a consensu Principis dependentem facere;

4. hocve erroris monstrum logice ex ea doctrina procedere, quod inter homines una sit tantum reipublicae ac Status suprema auctoritas ex principis naturae dimanans, cui etiam religiosa potestas subesse debeat“ (Roskoványi: Romanus Pontifex tamquam Primas Ecclesiae et Princeps civilis. Tomus XII. pag. 691—692. Nitrae 1879).

Ministerský prípis hovorí, že opatrenie ohľadne placeta bolo potrebné v záujme Cirkvi.

„Toto stanovisko — odpovedá Šimor — biskupský sbor nemôže prijať. Jus placetum v poslednom rozbere nie je nič iného, ako obmedzenie ústavnej slobody kat. Cirkvi a jej organického života.“ Práve preto, že do života uvedenie placeta si žiadajú nepriatelia Cirkvi, v záujme štátu nesmie byť tejto žiadosti vyhovené.

Ministerské predostretie aj preto považuje placet za potrebný, aby vyhlásením zásady o neomylnosti ochrana štátnych záujmov neprešla do rúk zákonodarstva, ktoré s touto otázkou mohlo by vyniesť také usnesenia, ktoré sú v protive s najdôležitejšími záujmami Cirkvi, na pr. so sekularizáciou kňazských majetkov.“

Na toto Šimor poznamená, „jestli niektoré elementy chcejú v Cirkvi previesť rozvrat — spravia to bez placeta. Tí, ktorí chcejú previesť sekularizáciu — nezamenia ju s placetom. Ináč poznamená, že zo sekularizácie cirkevných majetkov nikdy nemal štát osoh, iba jednotlivci. Ľud na sekularizáciu všade doplatil, lebo sám musel snášať všetky farchy.“

Ministerské predostretie sa odvoláva na okolnosť, že toto dogma bolo i tak proti vôli väčšiny biskupského sboru vynesené. Svoju passívnu resistenciu môže biskupský sbor odôvodniť odvolávaním sa na placet.

Šimor to čo najrozhodnejšie odmieta s odôvodnením, že dogma bolo väčšinou prijaté — biskupský sbor sa musí podriaďovať, a nemôže sa chovať passívnou resistenciou voči usneseniu synody.

Ohradzuje sa proti tomu, akoby vyhlásenie neomylnosti bolo potrebné k založeniu absolútnej moci pápežstva a na prekazenie tohože bolo potrebné vyhlásenie placeta. V mene celého biskupského sboru odpovedá na túto výčitku: „keby biskupský sbor mal najmenšieho dôvodu obávať sa, že jeho vlastenecké povinnosti mohli by prísť do sporu s usneseniami koncilu, v tom prípade **on sám by nástojil na zavedení placeta**; ale bez akékoľvek placeta v každom čase by bol dosť smelý a rodumilný ohradzovať sa proti každej požiadavke a smeru v Cirkvi a mimo nej, splnenie ktorých by mohlo naštrbiť práva apoštolské Vašej Výsosti, a čo by kompromitovalo životné podmienky, nezávislosť a česť krajiny. „Týmto povinnostiam biskupský sbor vždy učiní zadosť a má právo dožadovať sa toľko dôvery so strany štátu“.

Ministerské predostretie svoj postup odôvodňuje Cirkvou politikou Rakúska.

Takéto odôvodnenie je nemiestne podľa Šimora, lebo Stremayer vo svojom predostretí zo dňa 25. júla, v ktorom navrhoval zrušenie konkordátu, placetom vyhlásil „za prieciaci ústavno-štátnym teoriám ríše, slobode občianskej, osobnej, náboženskej, tlačovej a korešpondenčnej, za urážajúci svätosť a dôstojnosť náboženstva, za právne pravidlo ponížujúce cirkev na štátnu ustanovizeň, za privilegium odiosum a neschvaľoval ho tým väčšmi, lebo takéto tútorské pravidlo hodilo sa vari čo policajného štátneho systému minulých storočí, nie však do právneho štátu našej doby.“ Stremayer považuje placet so štátnického stanoviska za nemiestny i preto, lebo je vyneseny proti väčšine obyvateľstva. „Jestli panovnícke práva — pokračuje Šimor — a štátne záujmy v Rakúsku i bez placeta sú v bezpečnosti, vtedy v predostretí ministerskom vyložené opačne mudrovanie nemá základu a samo sa srúti.“

Rad-radom podvracia Šimor historické dôkazy o placete, počnúc nariadením kráľa Zigmunda z r. 1404 až po placet Jozefa II. zo dňa 9. apríla 1781. Uhorský biskupský sbor na čele s grófom Jozefom Batthányim, ostrihomským arcibiskupom a primasom Uhorska, obrátil sa o nápravu k trónu.

Kým mal uhorský štát ráz kresťanský, panovník bol sám zodpovedný za všetky následky placeta. Cirkev to ľahšie mohla znášať. Keď je však krajina spravovaná parlamentom, potrebné je kontrasignovanie ministra a minister zase je zodpovedný zákonodarnému sboru, ktorý môže byť protikresťanský.

Šimor odvoláva sa na to, že placet už pred rokom 1848 bol považovaný za krivdu, urážajúcu slobodu Cirkvi.

Na koniec žiada kráľa, aby patent vydaný 18. apríla 1850 bol aj v Uhorsku v platnosti. „Vašej Výsosti dostala sa sláva, že svojim najvyšším patentom zo dňa 18. apríla 1850 ustanovil späť katolícku Cirkev v rakúsko-uhorskej monarchii do plných jej práv. Toto kráľovské rozhodnutie, návrhy, pamätné slobodou zásad a spravodlivosťou, ktoré vzniklo päť rokov pred rakúskym konkordátom, vtedy bolo platné i v uhorskom kráľovstve a zrušilo placet doby Jozefovej.“

V mene všetkých kat. veľkokňazov znovu a znovu orodujem pred tvárou Vašej Výsosti, aby zacelila ranu, vzala slobodu kat. cirkvi pod svoju apoštolskú ochranu, suspendovala svoj výnos ohľadne placeta a svoje naria-

denie, vydané dňa 18. apríla 1850 ohľadne slobody cirkvi podľa vznešeného povolania najvyššieho ochráncu cirkvi i v Uhrách zachovala pri platnosti.“

Predostretie primasovo nebolo korunované zdarom, avšak katolícky klérus sa nezriekol boja. Práve v tom čase bol vydržiavaný v Uhorsku katolícky kongres, na ktorom otázka placeta bola hlavným predmetom pojednávania. Väčšina kongresu s vysokým klerom sa postavila proti placetu.

Medzitým otázka placeta znovu prišla na pretras a to v uhorskom parlamente, keď Julius Schwartz dňa 15. marca 1871 podal nasledovnú interpeláciu.⁴⁷²⁾

„Či má o tom vedomia minister, že oznámenia pápežské ohľadne neomylnosti boli vyhlásené vo viacerých diecézach?“

Jestli má vedomia: aké kroky učinila vláda na ochranu a zachovanie práv apoštolského kráľa Uhorska, aby kráľ predbežne nahliadol a právo placeta vykonával nad ustanoveniami pápežskými, prv než by ony boli vyhlásené?

Alebo či považuje minister za premlčané právo placeta ako preventívne právne opatrenie a postavené mimo platnosti, ako — aspoň čiastočne väziace nie v zákone, ale v práve obyčajovom?

Keď áno, či považuje minister za dostatočné úplné represívne nariadenie ako záruku i proti prípadne takým ustanoveniam pápežským, ktoré nielen ako také, čo sa vzťahujú na učenie bully o neomylnosti, — avšak bezprostredne a nielen formálne môžu prísť do sporu s verejným právom uhorského štátu?

Keď nie: aké opatrenia učinil, alebo učiní za tým cieľom, aby aj dotiaľ, kým následkom definitívneho usporiadania právnych pomerov medzi cirkvou a štátom v našej vlasti bude umožnená úplná sloboda náboženská a úplná rovnoprávnosť medzi vierovyznaniami, mohly sa shodovať záruky neodvislosti verejného práva uhorskej krajiny na proti rímskej kúrii so slobodou svedomia a záujmami tlačovej slobody.“

Na túto interpeláciu Teodor Pauler, tehďajší minister kultu, dňa 22. apríla 1871 odpovedal: „Nemá úradnej vedomosti o tom, žeby dogma o neomylnosti bola vyhlásená.“ Stolnobelehradský biskup⁴⁷³⁾ sa obrátil na jeho predchodcu baróna Jozefa Eötvösa, aby neprekážal rozposlanie cirku-

⁴⁷²⁾ Zeller: A magyar egyházpolitika, I., str. 862—863.

⁴⁷³⁾ Vincent Jekelfalussy.

lára, obsahujúceho usnesenia vatikánskej synody. Pauler si však považoval za svoju povinnosť upozorniť biskupa na ministerskú listinu zo dňa 10. augusta 1870. „Z tohoto jasne vysvitá, že vláda nepovažuje placet za premlčaný; platnosť jeho uznáva a spravila opatrenia, aby bol uskutočnený.“ Minister kultu odvoláva sa na výpoveď grófa Antona Czirákyho, toho času najchýrečnejšieho publicistu, ktorý tvrdil: „Exercitium juris huius apud nos continuum, sustentasse potius libertatem religionis catholicae quam velicasse unquam.“⁴⁷⁴⁾

Onedlho zase prišla na pretras otázka placeta v parlamente. Podnet k tomu dal Vincent Jekelfalussy, biskup stolnobelehradský, ktorý dňa 2. mája 1871 v cirkulári oznámil svojmu kňazstvu usnesenia vatikánskej synody. Toto súčasne oznámil min. kultu Paulerovi, odvolávajúc sa na nezákonnosť placeta.

V uhorskom parlamente preto podal interpeláciu Arnost Simonyi dňa 3. júla 1873.⁴⁷⁵⁾

Jekelfalussy pre tento priestupok bol povolaný dňa 11. septembra 1871 ad audiendum verbum regium pred ministerskú radu, pozostávajúcu iba z členov katolíckych, kde mu dali na vedomie, že „Jeho Výsosť pre vyhlásenie apoštolského listu bez placeta vyslovila svoj nesúhlas, pohoršenie a pokáranie.“

Jekelfalussy po písomnom doručení týmito slovami vzal to na vedomie: „Povinnou poslušnosťou prijímam najvyššie rozhodnutie môjho apoštolského kráľa, **znám svoju povinnosť.**“

Keď Schwartz a Simonyi dňa 14. septembra 1871 znovu interpelovali min. kultu, Pauler v odpovedi svojej hovoril nasledovne: „Vláda ponechá placet i naďalej, hoci nemá v úmysli obmedzovať náboženské presvedčenie a vzhľadom na právny okruh štátnej moci a na slobodu svedomia, to ani nemôže mať v úmysli.“

Táto odpoveď sa úplne protiví odpovedi jeho, učinej dňa 22. apríla, že každé usnesenie synody a pápeža — nech je to rázu dogmatického, alebo disciplinárneho — patrí pod placet. Hovorí však, že iba tie usnesenia patria pod placet, ktoré priečia právam koruny a zákonom krajiny.

Otázka placeta ešte raz bola nastolená v uhorskom parlamente dňa 16. januára 1873. Gejza Lükő, kalvinský poslanec, podal na min. kultu interpeláciu pre „opovázlivý“

⁴⁷⁴⁾ Zeller: A magyar egyházpolitika, 1847—1872, I., str. 865.

⁴⁷⁵⁾ Zeller: A magyar egyházpolitika, 1847—1872, I., str. 865.

skutok Schoppera, biskupa rožňavského, ktorý usnesenia vatikánskej synody vo 200 exemplároch rozposlal medzi svojich kňazov, ktorí to veriacim s kazateľnice vysvetlili.

Treffort listovne pokarhal biskupa Schoppera a vyhrážal sa mu, že v budúcnosti, ak by prekročil opatrenia ohľadom placeta — musel by siahnuť k ostrejšiemu prostriedku.

Radikálne elementy, ktoré boli v tom čase v uhorskom parlamente vo väčšine, nijak sa nechceli uspokojiť s riešením Treffortovým, žiadajúc, aby celá vec bola v parlamente pretriasaná. Treffort, vidiac nebezpečie, ktoré môže z tohoto vzplanúť, aby mu zabránil, podal v parlamente liberálny cirk. politický program, navrhujúc,⁴⁷⁶⁾ aby snemovňa „vyslala komisiu, ktorá by za účasti ministra kultu vypracovala návrh na usporiadania pomeru štátu k cirkvi a tento návrh predložili snemovni“.

K tomuto predmetu — pri pojednávaní pomeru Cirkvi a štátu — prehovoril 28. júna 1873 aj Fraňo Deák. Vo veľkolepej reči svojej právnymi argumentami dokázal, že placet sa neopiera na zákon a priznáva sa: „V Corpus Juris nenašiel som ani jedného zákona, ktorý by správne definujúc právo placeta povedal, z čoho pozostáva.“

„Kde zákon — hovoril Deák — nedefinuje ani to, čo je potrebné na konštatovanie zločinu, nehovorí ani o postupovaní právnom, neoznačuje ani súd: bolo by veľmi ťažké zajať ministromi na pole, kde napred by mohol vidieť, že bude účinkovať bez úspechu... Právo na tresť v tomto prípade (v záležitosti Schopperovej) nemal ani minister, ani panovník.“⁴⁷⁷⁾

Reč Fraňa Deáka bola základom liberálnej cirk. politiky v Uhorsku. Z nej žily všetky liberálne vlády. Vrcholu táto politika dosiahla za Wekerla a neskôr za Bánffyho vlády v 90. rokoch minulého storočia.

Z povedaného je zrejmé, že ani vláda, ani zákonodarný sbor nebol na čistom s placetom.

A tu treba ešte jednu vec pripomenúť: je to smutná rola, ktorú hral vo veci tehdejší panovník František Jozef I. Jeho rakúska vláda nepovolila placet, — v Uhorsku, kde účinkoval v jakosti „apoštolského kráľa“, placet bol in floribus. Takéto jeho počínanie dáva za pravdu Ráčkovi, ktorý o ňom píše: „V rozhodných chvíľach dával za pravdu strane, ktorá sa mu zdala byť silnejšou.“⁴⁷⁸⁾

⁴⁷⁶⁾ Návrh Treffortov obsahuje 5 bodov: 1. voľnosť náboženstva a rovnoprávnosť vierovyznaní; 2. civilné manželstvo; 3. úprava katolíckych fondov a fundácií; 4. katolícka autonómia a 5. úprava placeta.

⁴⁷⁷⁾ Zeller: A magyar egyházpolitika 1872—1894, sv. II., str. 130.

⁴⁷⁸⁾ Ráček: Československé Dějiny, 617.

Uhorskí cirkevní a veřejní právníci vždy konzekventne sa pridržiavali svojho starého právneho stanoviska ohľadom hlavnopatronátneho práva. Táto otázka prišla znovu na povrch v uhorskom parlamente dňa 21. januára 1885. Na dotaz Daniela Irányiho, Augustin Treffort, minister kultu, odpovedal,⁴⁷⁹⁾ že „on panovníka nevie rozdeliť“ a práve preto „medzi patronátnym právom a ostatnými právami suveréna žiadneho rozdielu nepozná“.

Vyhlasenie parlament jasajúcim potleskom vzal na vedomie, postaviac sa na stanovisko, „že s hlavnopatronátnymi právami podľa vzoru všetkých ostatných práv štátnych nutne musí sa zachádzať ústavným spôsobom a ináč sa nimi zaobchodiť ani nedá, lebo s ostatnými výsostnými právami majú jedon ráz — sú štátnymi právami“.⁴⁸⁰⁾

Medzi početnými uhorskými cirk. štátnikmi udomácnil sa názor, že hl. patronátne právo pochádza z výsostného práva — následkom čoho ono je za štátne a nie za cirk. právo považované — „takú zákonodarnú moc dáva do rúk štátu, ústavne vykonávajúcemu práva panovníkove, že sa stáva hlavou cirkvi, pápežom“.

Tejto špeciálnej uhorskej právnej teorii treba venovať trochu viac pozornosti.

Už v tom čase bolo všeobecne uznané vo vedeckých kruhoch, že je rozdiel medzi hlavnopatronátnym právom a ostatnými právami suveréna, tak ohľadom pôvodu ako i povahy predmetu.

Stanovisko bolo toto: „Z výsostného práva už ani len preto nemôže vyplývať hlavnopatronátne právo, lebo toto je účinné iba voči rím. kat. cirkvi v rukách panovníkových, neplatí však voči ostatným vierovyznaniam; účinnosť výsostného práva však ku každému náboženstvu je rovnaká.“

Liberálny štát spojuje a stotožňuje hlavnopatronátne právo (jus supremi patronatus) s hlavným dozorným právom (jus supremae inspectionis), hoci ťažisko hlavnopatronátneho práva je v cirkvi a ťažisko hl. dozorného práva je v štáte.

Ináč teorii Treffortovu rozobrali tak katolícki, ako protestantskí vedátori, menovite⁴⁸¹⁾ Lippert,⁴⁸²⁾ Branowitzter,⁴⁸³⁾

⁴⁷⁹⁾ Országgyűlési tudósító, 1885.

⁴⁸⁰⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, Budapest 1922, str. 73.

⁴⁸¹⁾ Dáta prevzaté z horeuvedeného diela Tomcsányiho, str. 73—74.

⁴⁸²⁾ Lippert: Versuch einer historisch-dogmatischen Entwicklung der Lehre vom Patronatsrechte, Giessen 1829.

⁴⁸³⁾ Branowitzter: Über den Begriff... des Patronatsrechtes, Olmütz 1839.

Hain,⁴⁸⁴⁾ Schilling,⁴⁸⁵⁾ Mittelstädt,⁴⁸⁶⁾ Michels,⁴⁸⁷⁾ Schlayer,⁴⁸⁸⁾ Czapski,⁴⁸⁹⁾ Hinschius,⁴⁹⁰⁾ Richter,⁴⁹¹⁾ Blutschli,⁴⁹²⁾ Friedberg,⁴⁹³⁾ Dové.

Našli sa aj medzi uhorskými cirk. právnikmi úctyhodné výnimky. Na príklad Melichar⁴⁹⁴⁾ píše: „Hlavnopatronátne právo natoľko je osobným právom panovníkovým, že ho nemohol vykonávať ani palatin, plnoprávny zástupca panovníkov“; Dr. Szabó⁴⁹⁵⁾ „Najvyššie patronátne právo nie je oprávnenie štátnomocenské, ale cirkevnomocenské. Opiera sa nie na štátnu suverenitu, ale je cirkevnomocenské oprávnenie.“ Timon⁴⁹⁶⁾ „Najvyššie patronátne právo nie je štátnomocenským, ale cirkevnomocenským oprávnením, ius spirituali adnexum alebo ius in sacris. Táto súčiastka hlavnopatronátneho práva nevyrástla už zo štátnej pôdy, **neopiera sa na štátnu suverenitu, ale spočíva na zvláštnych základoch.**“ Na inom mieste zase hovorí:⁴⁹⁷⁾ „Hlavnopatronátne právo uhorského apoštolského kráľa čo do vnútornej povahy a podstaty je cirkevnomocenským oprávnením, cirkevnomocenský okruh obsahuje početné moci, spádajúce do oboru cirkevnej správy a podstatne sa líši od práv hlavného dozoru — ius supremae inspectionis — ktoré sú naskrz štátnomocenským oprávnením“; Dr. Szabó na inom mieste⁴⁹⁸⁾ zase píše: „Hlavnopatronátne právo nie je oprávnením výkonnej právomoci kráľovskej, ba z tejto je verejnoprávne vylúčené“. Dr. Hannuy píše:⁴⁹⁹⁾ Držiteľovi uhorskej kráľovskej koruny hlavnopatronátne právo osobne prislúcha. Toto prípis kráľovský zo dňa 31. marca 1848 výslovne si vyhradil.“

⁴⁸⁴⁾ Hain: Das Kirchenpatronat nach seiner Entstehung, Entwicklung und heutigen Stellung, Leipzig 1845.

⁴⁸⁵⁾ Schilling: Das kirchliche Patronat nach kanonischen Rechte, Leipzig 1845.

⁴⁸⁶⁾ Mittelstädt: De jure patronatus, Berolini 1857.

⁴⁸⁷⁾ Michels: Quest. contro. de jure patronatus, Berolini 1857.

⁴⁸⁸⁾ Schlayer: Beiträge zur Lehre vom Patronatsrechte, Giessen 1865.

⁴⁸⁹⁾ Czapski: De jure patronatus quod vocant regium, Berolini 1869.

⁴⁹⁰⁾ Hinschius: Das landesherrliche Patronatsrecht gegenüber der Kath. Kirche, Berlin 1856.

⁴⁹¹⁾ Aem. L. Richter: Der Lehrb. der kath. u. evang. Kirchenrechtes, Leipzig 1884, III., 692.

⁴⁹²⁾ Dr. Blutschli: Staatswörterb. von Dr. Löning, Leipzig 1876, III., 39.

⁴⁹³⁾ Dr. Friedberg: Lehrb. der kath. u. evang. Kirchenrechte, Leipzig 1879, § 101, p. 158.

⁴⁹⁴⁾ Melichar Kálmán: A katolikus autonómia Magyarországon, Budapest 1907, str. 192.

⁴⁹⁵⁾ Dr. Szabó János: Mire terjedhet ki a kath. autonómia hatásköre? Budapest 1912, str. 9.

⁴⁹⁶⁾ Dr. Timon Akos: A legfőbb kegyúri jog, Katholikus Szemle, 1887, str. 471.

⁴⁹⁷⁾ Slová Timonove z roku 1899. (Vid' „Az erdélyi katolizmus múltja és jelene“, Dicsőszentmárton 1925, str. 250.)

⁴⁹⁸⁾ Dr. Szabó János: Mire terjedhet ki a kath. autonómia hatásköre? Budapest 1912, 9.

⁴⁹⁹⁾ Hannuy F. dr.: A főkegyúri jog és az autonómia, Egyházi Közlöny, XXII. évf., 8. sz., 106.

Názory niektorých moderných svetských učencov, ktorí na základe štátneho výsosného práva vindikujú uhorským kráľom právo vymenovania biskupov — sú neprijateľné. Stanovisko Fraňa Deáka, najväčšieho maďarského štátnika, ktoré prejavil v reči, povedanej r. 1873. — bolo liberálnym kruhom maďarským vždy smerodajné. Deák hlásal štátnu nadvládu. Po jeho šlapajách kráčali Boncz, ktorý hovorí: „Hlavno-patronátne právo nie je osobným právom kráľov, ale je štátnym právom“.⁵⁰⁰⁾ — Kmethy zase toto píše: „ducha a minulosť našej ústavy popiera ten, kto hlavno-patronátne právo vytvára z rámca kráľovskej verejnej a týmto zo štátnej moci“.⁵⁰¹⁾ Ferdinandy zase: „Hlavno-patronátne právo prináleží síce kráľovi na základe pápežských, poľažne cirkevných výsad, ale ako držiteľovi Svätej Koruny; následkom toho spôsob vykonávania tohoto práva reguluje ústava práve tak, ako iné štátnomocenské práva. Primerane k tomu vykonáva kráľ toto svoje právo ako rezervované výsosné právo mimo krajinského snemu, ale v smysle III. čl. z. z r. 1848 pri kontrasignácii zodpovedného uhorského ministerstva“.⁵⁰²⁾

Stanovisko toto nie len že je zastaralé, ale aj úplne mýlne. Všeobecná mienka najväčších cirkevných a verejných právnikov je, že hlavno-patronátne právo je „pápežským privilegiom“.

Charakter pápežskej výsady má sa totiž explikovať podľa vôle darcu výsady, pápeža; vôľa pápežova je však vyjadrená v konkordáte“.⁵⁰³⁾

Na základe konkordátu nemal právo uhorský apoštolský kráľ vymenovať biskupov „lebo takého zmocnenia od Sv. Stolicie apoštolský kráľ nedostal a bez obmedzenia ani dostať nemohol, lebo vždy, ako Mazzella,⁵⁰⁴⁾ Palmieri,⁵⁰⁵⁾ Lebouchier,⁵⁰⁶⁾ Orlando,⁵⁰⁷⁾ Pous,⁵⁰⁸⁾ a všeobecne ako to dogmatikovia učia, biskupa iure divino pápež menuje, on ho ustanovuje na čelo diecézy.“⁵⁰⁹⁾

Toto stanovisko hlásal i blahej pamäti pápež Leo XIII., keď dňa 18. marca 1895 rímskému kardinálskemu sboru vo svojej allokúcii hovoril:⁵¹⁰⁾ „Intercipunt cursum aposto-

licae auctoritatis, impediunt ius proprium ac nativum Romani Pontificis, cuius profecto est Antistites sacrorum non modo sublegere, sed in assignata statione nulla re impediendo collocare. Eo vel magis, quod Sedes Apostolica in defectu episcoporum exquisitissima adhibita diligentia neminem evehere ad id dignitatis consuevit, quin sibi fuerit integritate vitae et laude doctrinae simulque rerum, experientia et quadam velut maturitate consilii probatus.“

Je nepopierateľné, že uhorskí králi od prvopočiatku mali vždy takmer rozhodujúci vliv pri zaplnení biskupských stolcov. Ich žiadosť bola vždy rešpektovaná. Je to aj pochopiteľné, veď uhorské verejné právo zabezpečilo od prvopočiatku istú výsadnú pozíciu vysokému kleru; zákonodarstvo zase im poskytlo predpráva tak na poli zákonodarskom ako i administratívnom. Sv. Stolica toto honorovala tým, že neposadila na biskupský stolec osobu, ktorá bola kráľovi persona ingrata. Ináč toto vyžadoval i priateľský pomer, ktorý bol medzi Sv. Stolicou a uhorským štátom.

Je pravda, že uhorskí králi si mnohokrát nevšimli toho dobrého a priateľského pomeru, ba čo viac, zneužívali ho, keď s vedomím Sv. Stolicie sami vymenovali biskupov.

Opätujeme, že bolo to zneužívanie, ktoré Sv. Stolica nikdy neschválila. Veľmi frapantne odpovedá na to Tomcsányi vo svojom diele,⁵¹¹⁾ citujúc výpoveď Thomassinusa a Mastiauxa. Thomassinus píše: „Facta haec erant, non iura; exempla non decreta, nec ex iis in posterum iura condi posse.“ Mastiaux hovoril: „Die historischen Factae beweisen noch kein Recht, und können, wenn nicht reine Rechtside zu Grunde liegt, ewig kein Recht begründen, noch zu Recht erwachsen.“

Turí vo svojom diele⁵¹²⁾ píše toto: „Ani jeden panovník nemá pod tým titulom, že je hlavou štátnej moci, uhorského hlavnopatronátneho práva.“

„Celý rozsah hlavnopatronátneho práva je povahy cirkevnej, cirkevnoprávna moc, takúto však svojmu panovníkovi nemôže udeliť ani uhorský národ.“

„Kráľovská hodnosť je až podnes právna podmienka, conditio k obsiahnutiu hlavnopatronátneho práva. Skutočné prepustenie tohoto práva patrí do kompetencie Cirkvi. Cirkiev udeľuje uhorskému kráľovi právomoc cirkevného rázu, ktorú ako uhorský kráľ de facto má, ktorá právomoc

⁵⁰⁰⁾ Boncz Ferencz: A valláskörül fenségjogok, 46.
⁵⁰¹⁾ Kmethy Károly: A magyar közjog tankönyve, 208.
⁵⁰²⁾ Ferdinandy Géza: Magyarország közjoga, str. 637.
⁵⁰³⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, str. 74.
⁵⁰⁴⁾ Mazzella: De religione et ecclesia, Ed. 5. Romae 1896, num. 1002.
⁵⁰⁵⁾ Palmieri: Tractatus de Romano Pontifice, Ed. 2. Prati 1891, pag. 447.
⁵⁰⁶⁾ Lebouchier: Tractatus de Ecclesia Christi, Paris 1877.
⁵⁰⁷⁾ Orlando: Veritas catholicae fidei, Panormi 1885, pag. 121.
⁵⁰⁸⁾ Bonaventura Pous: De Pontificis potestate erga societates civiles, Cap. 1.
⁵⁰⁹⁾ Vid' Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél, Budapest 1922, str. 75.
⁵¹⁰⁾ Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspöki székek betöltésénél, 75.

⁵¹¹⁾ Vid' Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspöki székek betöltésénél, 76. (Thomassinus De veteri et nova Eccles. disciplina P. II. Lib. 2. cap. 20; Mastiaux: Literaturzeitung für kath. Religionslehrer, Landshut 1888, Bd. 1., Heft 3, Seite 355.)
⁵¹²⁾ Turí Béla: A főkegyúri jog és az autonómia, Budapest 1907, str. 12, 30, 63.

však bez cirkevného prepustenia nie je obsažená vo výkonnej moci, spojenej s mocou kráľovskou."

„Naše domáce zákony jasne uznávajú hlavnopatronátne právo ako Cirkvou panovníkovi osobne udeľované právo."

Fraknói⁵¹³⁾ zase píše: „Naproti tomu kráľovia, ako aj súkromní patróni, vždy uznávali, že pod ich patronát patriace cirkve sú im podriadené len vo veciach svetských a ťažšie patronátu spatrovali v povinnosti ochrany beneficcia."

U Nagy⁵¹⁴⁾ toto čítame: „Toto hlavnopatronátne právo spočíva na základoch cirkevných, ale jeho uhorský verejnoprávny charakter prejavuje sa v tom, že môže byť vykonávané len v duchu ústavy."

Dr. Kovács⁵¹⁵⁾ profesor na vysokej škole reformátskej v Debrecíne, považuje hlavnopatronátne právo za „výsadu pápežskú".

Konek⁵¹⁶⁾ tiež tvrdí, že „opačné učenie nemožno viac považovať za kontroverzné, lebo dnes vôbec aj protestantskí autori uznávajú, že panovnícky patronát v tom smysle, akoby tento bol bezprostrednou konzekvenciou výsostných práv, v smysle kanonického práva neexistuje".

Z uhorských zákonov veľmi ľahko sa dá dokázať, že hlavnopatronátne právo uhorského kráľa je celkom iného rázu, ako takzvané práva panovníkov „ius circa sacra"⁵¹⁷⁾

Pri cirkevných donáciách klauzula takto začína: „Hinc pro summo illo jure patronatus, quod qua apostolicus rex Hungariae in ordinandis dioecesisibus optimo iure habere et exercere dignoscimur..."

Verböczy vo svojom Tripartite obšírne sa zapodieva hlavnopatronátnym právom a je tej mienky, že je cirkevného pôvodu.⁵¹⁸⁾

⁵¹³⁾ Fraknói Vilmos: A magyar kir. kegyúrl jog, Budapest 1895—14.

⁵¹⁴⁾ Nagy Ernő: Magyarország közigazg., 257.

⁵¹⁵⁾ Dr. Kovács Ferencz: Egyet. és részszerű egyházjog alaptanai, Debrecen 1870, str. 95.

⁵¹⁶⁾ Dr. Konek Sándor: Egyházjogtan kézikönyve, Pest 1871, 229—230.

⁵¹⁷⁾ Pojem „ius circa sacra" sa zjavuje ponajprv medzi štátoprávníkmi, keď niektoré nemecké kniežatstvá stali sa protestanskými. Protestantizmus nie v malej miere podporoval tú snahu, aby panovníci mali i v cirkevných veciach ingerenciu a moc. Territoriálna zásada veľmi im išla v tomto ohľade po ruke. Na príklad v Anglicku panovník je hlavou anglikánskej cirkvi. Túto moc nazývali jedným slovom „ius circa sacra" — z čoho sa práve na territoriálnom základe vyvinuly „iura in sacra." Protestantský territorializmus bol základom galikanizmu — a neskôr jozeфинizmu. „Tento smer uznávajúci štátovedci (Pufendorf 1687, Thomasius 1696, Hugo Grotius) vychádzajú z privilegii, prisluchajúcich kresťanskému rímskemu cisárovi voči cirkvi a s použitím zásad prirodzeného práva, požadujú to isté pre všetkých panovníkov. (Vid' Concha: Politika I., str. 346.)

V Uhorsku tento vývoj nenastal, a tak historickým vývojom vzniklé patronátne právo uhorského kráľa nemožno shrnúť do jedného pojmu s kultovými výsostnými právami cudzieho pôvodu.

⁵¹⁸⁾ Tripartitum, I. r. II. f.

6. § XXIX. čl. zák. z r. 1622 hovorí: „Collatio autem bonorum ecclesiasticorum et jus patronatus in iisdem comitatibus suae maiestati salva permaneat". Teda hlavnopatronátne právo má zostať kráľovi nedotknuteľné. Tento zákon však nie je iným, ako prvý dekret Ferdinanda II., ako titul hovorí: „hovorí o podmienkach, pri ktorých určité stolice boly doživotne prepustené sedmohradským pánom kniežatám a o ich navrátení sa k poslušnosti voči Jeho Veličenstvu a o ich spojení sa s Uhorskom" (takto znie zákon). O tomto hovorí XX. článok zákona z r. 1647 (II. dekret Ferdinanda III.) a toho § 5. doslovne opakuje „collatio et jus patronatus suae maiestati salva permaneat"⁵¹⁹⁾

Horecítované zákony a právne obyčaje potvrdzujú, že hlavnopatronátne právo je osobným právom kráľa,⁵²⁰⁾ ktoré on ani sedmohradským kniežatám (panovníkom) neprepustil.

Uhorskí verejnoprávniční stavajú hlavnopatronátne právo do svetla ako štátne právo. Odvolávajú sa na prípad Zigmunda Báthoryho, ktorý vymenoval Demetera Napragyiho za biskupa a Sv. Stolica neprotestovala proti tomuto vymenovaniu, lebo Báthory bol panovníkom. Oproti tomuto však hovoria dekrety Ferdinanda II. a III., z ktorých jasne vysvitá, že sedmohradskí panovníci nikdy nemali hlavnopatronátneho práva.

XI. článok zákona z roku 1715, hovorí o povinnostiach kráľa, ktoré má ohľadom zničených cirkevných majetkov

⁵¹⁹⁾ Dáta o zákonoch prevzaté z diela Turliho „A fökegyúrl jog és az autonómia."

⁵²⁰⁾ Staré uhorské zákony, kde je reč o hlavnopatronátnom práve, nehovorila o národe, iba o kráľovi. „Dominus noster rex" (58 art. z r. 1458); „Sacra Majestas Sua" 36 art. z r. 1569; „Sua Majestas" 60 art. z r. 1715; „Majestas Sacratissima" 71 art. z r. 1723 a 23 art. z r. 1791. — Ináč veľmi jasným dôkazom, že toto právo bolo ius personale uhorského kráľa — je viedenská smluva (Pacifcatio Viennensis 1606. Ad quintum), kde sa doslovne hovorí: „Ne sacrae Caesareae regiaeque Majestatis auctoritati et potestati quidpiam derogetur, in eius arbitrio relinquatur, episcopos, quos voluerit, eligere." — Dr. Barta a iní cirkevní a verejní právniční tvrdia, že toto právo (hlavnopatronátne právo) prináleží osobne a výlučne kráľom Uhorska. — Nemožno sa odvolávať na 6 čl. zákona z r. 1848, lebo v tomto zákone len exekutívnu moc dáva zodpovednému a ústavnému ministerstvu podržiac si všetky hlavnopatronátne práva. Je to puhé kontrasignovanie. — Najkratantnejším dôkazom nášho tvrdenia je usnesenie biskupskej konferencie vydržľavanej v Ostrihome r. 1850, kde sa doslovne píše toto: „Ius designandi personas ad Episcopatus evehendas Regibus Hungariae in documentum grati animi et fiduciae privilegio Apostolico collatum fuit atque cum mere personale considerari debet. Ast inter nova illa adiuncta, quae mutata administrandae reipublicae forma regnum quoque Hungariae subit, natura huius privilegii poscit, ut modus eius exercendi definiatur: in quo speciali concordato inter Suam Majestatem Sacratissimam et Sedem Apostolicam, quippe sine cuius consensu modus exercendi huius privilegii mutari nequit; quod usquedum initum fuerit, in nexu securitatis per Excelsium Ministerium nomine Caesaris Regiae Majestatis Episcopis Austriae Factae, desiderant Episcopi Hungariae: ut Sua Majestas Sacratissima in praesentatione virorum ad Episcopatus evehendorum, Primati Regni et provincialium Episcoporum consilia audire dignetur."

Toto usnesenie uhorského biskupského sboru preto je tak veľavýznamné, lebo prvý raz sa nadhodila v biskupskom sbore otázka, či je hlavnopatronátne právo osobným privilegiom kráľa. A biskupský sbor unisono dal kladnú odpoveď.

„lebo on je v tejto apoštolskej krajine Cirkvi Boha najhlavnejším patrónom“.

Sú zákony, ktoré svedčia o tom, že je rozdiel medzi hlavnopatronátnym právom a právom kráľovským. Sú to zákony nasledovné: LXXIV. čl. zák. z r. 1715; LXX. čl. zák. z r. 1723; LXXI. čl. zák. z r. 1723, kde sa hovorí, že kráľ „*qua summus ecclesiarum patronus*“ môže dať pod zátvor majetky nedbanlivých arcikňazov. Tu je jasne označený titul, na základe ktorom robí opatrenia. Dokazuje to ešte XXIII. čl. zák. z r. 1790, ktorý hovorí: „*Majesias sacratissima ut supremus ecclesiarum patronus, ecclesias Dei in suis juri-bus conservabit et fundationes cuiuscunque nominis ad mentem fundatorum administrari faciet.*“⁵²¹⁾

Nadhodila sa konečne myšlienka, či uhorskí králi neprišli k hlavnopatronátnemu právu na základe preskripcie.

Je pravda, že preskripcia je jedným spôsobom zadováženia vlastníckeho práva.

„Pozitívne právo prenáša vlastnícke právo pod nejakým právnym titulom dobromyseľne a do určeného času vlastnej veci na držiteľa, aj v tom prípade, keby niekto pre podstatnú chybu de facto nebol držiteľom. Je prirodzené, že takýmto spôsobom možno zadovážiť vlastnícke právo len takých vecí, ktoré môžu byť predmetom súkromného vlastníctva; rímske právo, v ktorom bola preskripcia presne definovaná, výslovne nariaďuje, že preskribované môžu byť len veci, patriace do okruhu súkromného práva, verejné právo nemôže podliehať preskripcii. Vyžaduje sa, aby ten, kto príde cestou preskripcie k vlastníckemu právu, bol bona fide držiteľom príslušnej veci, a aby ju nedržal v svojej moci násilím.“

Cirkev je voči štátu nie v podriadenom pomere. Obe spoločnosti, ktoré majú spoločný konečný cieľ, hoci pod zorným uhlom rôznych hľadísk, totiž zdokonalenia človeka, majú, ba musia mať práva, potrebné k dosiahnutiu ich cieľa. Teda aj Cirkev, ako dokonalá spoločnosť, aj sama v sebe musí mať práva, potrebné k uskutočneniu jej cieľov.

Ako v štátnom živote, tak aj v Cirkvi rozlišujeme súkromné a verejné právo. Toto, v užšom smysle vzaté verejné právo, sú práva, vzťahujúce sa na ústavu Cirkvi, a sú súhrnom božským zakladateľom jej bezprostredne alebo prostredne daných a večne platných právnych princípov.

⁵²¹⁾ Horeuvedené dáta a citáty sú prevzaté z diela Turího „A főkegyérsi jog és az autonómia, Budapest 1907, str. 14–15.“

Najdôležitejšie z hlavnopatronátnych práv patria do tejto triedy. Cirkev dostala nauky, ktoré je povinná neporušene zachovať, od samého Krista, od neho obdržala aj poslanie učiť národy. Je výhradným právom Cirkvi vybrať ľudí, ktorí majú tieto božské úlohy vykonávať, iným slovom, zaplnenie cirkevných úradov, a čo s tým v reálnom poriadku vecí súvisí, disponovať s hmotnými prostriedkami, ktoré majú zabezpečiť živobytie cirkevným poslaním poverených ľudí, je výhradným právom Cirkvi.

Po tomto môžeme odpovedať na nadhodenú otázku: Hlavnopatronátne práva, alebo prinajmenej tie práva, ktoré si dosiaľ vindikoval uhorský kráľ, nemožno zadovážiť preskripciou.

Medzi týmito právami bolo na pr. právo udeľovať beneficcia. Toto, ako sme vyššie spomenuli, patrí k verejnému právu Cirkvi. Keď sa preskripcia obmedzuje len na pole súkromného práva, a aj v rámci štátu môže len tam uplatniť svoj vliv na nadobudnutie vlastníckeho práva, tak tým skôr je nemožné, aby verejné právo od štátu neodvislej dokonalej spoločnosti mohlo byť predmetom preskripcie. Udeľovanie beneficcií je však verejným právom Cirkvi — a tak ako také nemohol si ho uhorský kráľ privlastniť cestou preskripcie.

Uvážiť treba ešte aj tú okolnosť, že pri preskripcii prenáša vlastnícke právo pozitívny zákon, ktorý predpisuje, že po držaní niektorej veci vo vlastníctve po istý čas prechádza táto aj vlastnícko-právne do majetku držiteľa. Tento zákon je formálnym tvoriacim prvkom práva, vzniklého preskripciou. Lahko si vieme predstaviť, že niektorá vec mocou štátneho zákona prejde z vlastníctva jedného súkromného človeka do vlastníctva druhého, ale to si už nevieme predstaviť, že by verejné právo od štátu neodvislej Cirkvi mohlo prejsť mocou štátneho zákona do vlastníctva niekoho iného. A tu nič nepomôže odvolávať sa na prirodzené práva, že pamäť presahujúca preskripcia (*praescriptio immemorialis*) má moc prenášať vlastnícke právo na základe prirodzeného zákona. To by sa azda dalo aplikovať na prípad, keby ten, kto právo vlastníctva preskripciou získava, nestál v protive s pozitívnymi, bezprostredne alebo prostredne božskými zákonmi zabezpečenými právami Cirkvi.

Preskripciu takýchto pozitívnych práv nemôže sankcionovať prirodzený zákon, naopak, prirodzený zákon nariaďuje rešpektovanie týchto práv.

Donačné právo teda, nakoľko nemožno ho zadovážiť cestou preskripcie, nemohlo prejsť do vlastníctva uhorských kráľov.⁵²²⁾

Takéto práva svetskí ľudia nemôžu cestou preskripcie získať ani po tisícich rokoch — hovorí Schmalzgruber.⁵²³⁾

Nemôže byť reči ani o preskripcii, toto právo si nemohli totižto uhorskí kráľi zadovážiť na základe preskripcie (vydržania). Nevieme si totižto nijak presvedčiť, ako by mohli prejsť verejné práva jednej suverennej moci (Cirkvi) na druhú suverennú moc (štát). Donačné právo nemohlo byť preskribované, lebo nemohlo byť u kráľov dostatočnej dobromyselnosti, ktorá je pri premlčaní *conditio sine qua non*. Videli sme sice, že uhorskí kráľi opätovne sa odvolávajú na kostnickú bulu, avšak jej hodnovernosť nikdy nevedeli dokázať, ba čo viac Sv. Stolica sa vždy ohradzovala proti tomu.⁵²⁴⁾ Jestli Sv. Stolica protestovala oproti hodnovernosti — v tom páde nemôže byť ani reči o dobromyselnosti u uhorských kráľov.

V najnovšom čase Sv. Stolica úplne ignorovala výrazy vymenovacích dekrétov kráľovských. Kandidát na biskupstvo dostal inštitúciu kanonickú, v ktorej nieto ani zmienky o kráľovskom vymenovaní. Týmto docielila dve veci: 1. podarilo sa jej odstrániť konflikt, ktorý by bol isto-iste vznikol; 2. docielila, čo chcela, hájajúc týmto katexochén svoje cirkevné stanovisko.

Sú maďarskí právnici,⁵²⁵⁾ ktorí hlavnopatronátne právo zaraďujú medzi panovnícke práva a to na základe teorie svätej koruny.

Svoje stanovisko odôvodňujú nasledovne: podľa uhorskej ústavy v III. čl. zák. z r. 1790 sa nachádzajúce panovnícke práva sú právami svätej koruny.⁵²⁶⁾ Obsiahne ich zákonitý kráľ po korunovaní.

⁵²²⁾ Meszlényi: A főkegyúri jog, str. 27.

⁵²³⁾ Schmalzgruber, Jus Decret. I. 2. XXVI. § 11.

⁵²⁴⁾ Nami opätovne citované dielo Fraknóho „A magyar királyi kegyúri jog“ počnúc od doby Jána Hunyadiho až po koniec panovania Marie Terezie je jasným dôkazom, že „s vedomím Ríma, ale nikdy nie so súhlasom Ríma boli vymenovaní arcipastieri uhorskými apoštolskými kráľmi“ — ako to poznamená Tomesányi vo svojom diele „A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél.“ Budapest 1922, str. 76.

⁵²⁵⁾ Srov. Timon A. Die Entwicklung und Bedeutung des öffentlichen-rechtlichen Begriffs der Heiligen Krone in der ungarischen Verfassung. 1910. — A szent Korona elmélete 1912. — Gróf Apponyi Albert: A magyar Közjog osztrák világitásában 1912. — Gróf Andrássy Gyula: A magyar állam fönnmaradásának és alkotmányos szabadságának okai, III. 1911.

⁵²⁶⁾ My sme sa už na inom mieste zapodievali teoriou sv. Koruny. Tu podotykame iba to, že väčšina uhorských právníkov hlása mienku Timonom vyjadrenú v jeho diele „Magyar Alkotmány és jogtörténet“. 1916, na str. 491. „Máme nepodvratné dôkazy nato, že vývoj štátnej myšlienky a verejnej moci u nás od počiatku sa pripína k pojmu „Koruny“. Už dokumenty z konca XII. storočia zmienujú sa o bo-
joch v prospech koruny, o cti koruny a vlasti (patria), podriadenosti voči korune,

Avšak medzi tieto práva nikdy nezaráтали právo vymenovania biskupov.

Hlavnopatronátne právo je „pápežskou výsadou“, — ako to hovorí chýrečný protestantský právnik dr. Kovács.⁵²⁷⁾ Keď je to pápežská výsada, má sa explikovať dľa vôle toho, ktorý tú výsadu udelil — dľa vôle pápežovej.

Poukázali sme na to, že pápež, prinútený okolnosťami, iba trpel rozličné prechmaty až po rok 1855, keď bol uzavretý konkordát⁵²⁸⁾ medzi Sv. Stolicou a Rakúskom.

Konkordátom, uzavretým r. 1855, Habsburgovcom pápež iba to právo dal, že môžu odporúčať biskupa pápežovi na vymenovanie. Táto výsada bola osobným právom Habsburgovcov — ako sme na to v našej úvahe zavše poukazovali — a nebolo to právo svätej koruny.

Vymenovanie biskupov nepatrilo medzi práva svätej koruny — dokazuje to aj III. článok zák. z r. 1848, činiac rozdiel medzi svätou korunou a ostatnými záležitosťami, konanými kráľom (III. čl. zák. 6. a 19. §§) a medzi právami, vzťahujúcimi sa na vymenovanie biskupov. (III. čl. zák. 9. a 21. §§.) V dejinách Uhorska nenachádzame prípadu, ktorý by nasvedčoval, že tieto práva boli by bývaly stotožňované. Viedenská smluva, uzavretá r. 1606, nasvedčuje tomu, že toto právo je *ius personale*. Svedčia o tom i dejiny. Do r. 1848 v mene vzdialeného kráľa všetky práva užíval a vy-

o nevernosti ku korune alebo o vernosti ku kráľovi a Korune, bojoch za záujmy vlasti a o naštreniach práv Koruny. Vo všetkých týchto výrazoch odráža sa vjem, že nad Kráľom stojí ešte vyšší ideový celok, pojem Koruny, ktorá shrnuje v sebe Kráľa a národ, ktorá ako taká totožná je s pojmom patrie, vlasti, tento pojem je predchodcom dnešného pojmu štátu, ako organickej jednotky s právom osobnosti.“

Svoje tvrdenie podopiera starými autormi. Fejér C. D. II. 309. 1197.

Táto teória je úplne nesprávna. (Vid' dr. Karel Kadlec: Verbüczyovo Tripartitum a soukromné právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené. V Praze. 1902 str. 204, 215.)

⁵²⁷⁾ Kovács Ferenc: Egyet. és részszerűi egyházjog alaptanai. Debrecen 1870, str. 95.

⁵²⁸⁾ Plus IX. uzavrel devať konkordátov — zpomiedzi ktorých šesť s katolíckymi štátmi a tri s nekatolíckymi. Najvýznamnejší medzi všetkými bol rakúsky konkordát, ktorý priniesol Cirkvi katolíckej od panovania Jozefa II. podmanenej istú slobodu (placat bol zrušený a Cirkvi boli znovu prinavrátené jej práva).

V starom Uhorsku mnohí — tak kňazi ako laikovia — boli tej mienky, že konkordát uzavretý r. 1855 sa nevzťahoval na Uhorsko. Odôvodňovali to tým, že konkordát bol uzavretý v tom čase, keď v Uhorsku panovala absolutistická vláda.

Tomesányi vo svojom diele „A katolikusok némely sérelmeinek orvoslása“ na str. 53 píše toto: „Konkordát totiž, ako taký stojí mimo akékoľvek vládnej formy a bol uzavretý práve len od tých smluvných strán, ktoré sú na to jedne oprávnené. Pápež ani predtým sa nepúšťal nikdy do bezprostredných vyjednávani s uhorským snemom, ani s parlamentmi iných krajín, ale ako panovník stýkal sa s panovníkmi, ako s hlavami patrických krajín, ktorí pravda pri týchto dohodách museli brať náležitý zreteľ na obyčaje a zákony svojho národa, keď sa body dohody dotýkali týchto obyčají a zákonov . . . Konkordát nemá ani jedného bodu, ktorý by sa priecil zákonom krajiny . . . Predmet konkordátu pohybuje sa výlučne okolo vnútorných našich otázok cirkevných, snem do toho nemá mať ničoho; ohľadne týchto bodov Cirkve na základe svojej vlády vynáša rozhodnutie pápežovo nezávisle na biskupoch a katolíckych veriacich; a jestli on vynesol rozhodnutie, biskupi a veriaci musia ho prijať.“ Srov. Palmieri S. J. Tractatus de Romano Pontifice. Edit. II. Prati 1891. Thesis XIV.)

konával palatín až na hlavnopatronátne právo, ktoré bolo osobitným právom kráľovým. Potvrdil to i uhorský minister kultu v reči povedanej 7. novembra r. 1891 v uhorskom parlamente.⁵²⁹⁾ A túto mienku si osvojila vtedy väčšina uhorského parlamentu.

Po svetovej vojne tak v Maďarsku ako i u nás opäťovne sa nadhodila otázka: či hlavnopatronátne právo prešlo na maďarský a u nás na čsl. štát, respektívne na dotyčné vlády.

Kto s pozornosťou sledoval našu úvahu — ten jasne vidí, že toto právo nemohlo prejsť ani na krajinu, ani na vládu, lebo bolo „privilegium personale“ (osobnou výsadou) uhorských kráľov, ktoré pozostávalo ináč iba z toho, že apoštolský kráľ „mohol prosiť veľkňaza, alebo mohol požiadať apoštolskú Stolicu, aby ten bol zvolený, koho si on želá“.⁵³⁰⁾

Eklatantným dôkazom, toho je prípad Bourbonovcov.⁵³¹⁾ Dňa 1. júna 1886 sv. Stolica vyžiadala si mienku rímskych právnikov, či prešla osobná cirkevná výsada Bourbonovcov na ich nástupcov — talianskych kráľov. Právnicki dali túto odpoveď: „Cum de privilegio agatur in beneficiis concessio, concedentis voluntas pensanda est, qui privilegia quoad res locaque ac personas circumscribere pro suo lubito potest. Quare privilegium cuilibet Duci, sive Principi, sive Regi in peculiari ac definita rerum conditione concessum, ad alium quemlibet ea dignitate praeditum, quam, qui illud concessit, prae oculis minime habuit, extendi non licet.“

Sv. Stolica i po prevrate sa pridržiavala svojho stanoviska, ako vysvitá z mnohých prípadov. V Maďarsku po prevrate na všetky uprázdnené miesta vymenovala biskupov bez opýtania vlády⁵³²⁾ tak „in spiritualibus aeque ac materialibus.“

⁵²⁹⁾ Srov. Tomcsányi: A főkegyúrt jog 21—22.

⁵³⁰⁾ Srov. Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél. Budapest 1922, str. 77.

⁵³¹⁾ Vid' Tomcsányi: A főkegyúr szerepe a püspökök kinevezésénél. Budapest 1922 str. 77—78.

⁵³²⁾ Dňa 5. okt. 1919 bol za biskupa vacovského vysvätený dr. Štefan Hanauer. — biskupský stolec zaujal 19. XII. 1919.

b) dňa 27. januára 1924 za arcibiskupa Kaločského bol sv. Stolicou vymenovaný gróf Julius Zichy.

c) dňa 6. aug. 1926 za pätkostolského biskupa bol vymenovaný Sv. Stolicou František Virág.

d) dňa 8. aug. 1927 za stolnobelehradského biskupa bol vymenovaný L'udvík Schvoy.

e) dňa 1. decembra 1927 za ostríhomského arcibiskupa bol Sv. Stolicou vymenovaný dr. Juraj Justinian Serédi.

Týchto päť príkladov je dostatočným dôkazom nami hlásaného stanoviska.

Na konci našej úvahy nemôžeme zabudnúť na dva vážne momenty a to na Codex Juris Canonici, ktorý (Can. 1450 § 1.) hovorí: „Nullum patronatus ius ullo titulo constitui in posterum valide potest“⁵³³⁾ a na allokuciu⁵³⁴⁾ pápeža, blahej pamäti Benedikta XV., povedanú dňa 21. novembra 1921.

Allokucia znie nasledovne:

„Venerabiles Fratres

In hac quidem renovata laetitia amplissimi conventus, multa sunt magnae Nobis curae, sed illud maximae quod est de rationibus mutuis Ecclesiam inter et civilem societatem plurifariam ordinandis. Etenim nemo est qui ignoret, post recens immane bellum, vel novas natas esse Respublicas veteres, provinciis sibi adiunctis, crevisse. Jam vero, ut alia omittamus quae huc possumus afferre, patet quae privilegia pridem haec Apostolica Sedes, per pactiones sollemnes conventionesque, aliis concesserat, eadem nullo iure posse hasce Respublicas sibi vindicare, cum res inter alios acta neque emolumentum neque praedictum ceteris. afferat. Item Civitates nonnullas videmus ex hac tanta conversione rerum funditas novatas extitisse, adeo ut quae nunc est, non illa ipsa possit haberi moralis, ut aiunt persona, quacum Apostolica Sedes olim convenerat. Ex quo illud natura consequitur, ut etiam pacta et conventa, quae inter Apostolicam Sedem et eas Civitates antehac intercesserant, vim iam suam omnem amiserint.

Verum si qui Rebus publicis vel Civitatibus quas diximus praepositi sunt, velint cum Ecclesia pacisci concordiam aliis condicionibus quae mutatis temporibus melius congruant, sciant Apostolicam Sedem — nisi quid aliam ob causam sit impedimento — non recusaturam quominus ea de re cum ipsis agat, ut cum aliquot iam agere instituit. Hoc autem vobis, Venerabiles Fratres, denuo confirmamus, ut pactiones huiusmodi Nos minime pacturos ut quidquam irreat, quod sit ab Ecclesiae alienum dignitate aut libertate; quam quidem salvam esse et incolumem vehementer interest, hoc maxime tempore, ad ipsam civilis convictus prosperitatem etc.⁵³⁵⁾

⁵³³⁾ akýkoľvek patronát sa nemôže pod žiadnym titulom v budúcnosti sriaďiť.“

⁵³⁴⁾ Srov. Acta Apostolicae Sedis (Annus XIII. Vol. XIII. 23. Novembris 1921. Num. 14.). Acta Benedicti P P XV. die 21. novembris 1921, in Palatio Apostolico Vaticano, habitum est Consistorium secretum, cuius acta ex ordine referuntur.

⁵³⁵⁾ Cílihodní Bratia,

Tešiac sa znovu vášmu širšiemu shromaždeniu, zdôrazňujeme, že veľa vecí je sverené na našu starostlivosť, no z'pomedi nich najväčšieho významu sú tie, ktoré sa týkajú riešenia vzájomných záležitostí medzi Cirkvou a rôznymi štátmi. Lebo niečo ni-

Z týchto dvoch fakt nad všetko jasnejšie vysvitá, že ani na terajšie Maďarsko, ani na ostatné novoutvorené štáty neprešlo hlavnopatronátne právo.

Ak si povšimneme historickým okom právny vývin hlavnopatronátneho práva, predovšetkým pozoruhodné je, akým ohromným vývojom prechádza toto právo, a ako na každej ľudskej ustanovizni, i na nej aké veľké premeny možno badať.

Rekapitulujeme v hlavných črtach naše stanovisko a zdôrazňujeme, že hlavnopatronátne právo je cirkevného pôvodu, lebo sa vzťahuje na také veci, ktoré patria pod pojem duchovnej moci Cirkvi.

Tí, ktorí hlásajú štátnu onnipotenciu — korene hlavnopatronátneho práva hľadajú v delegátskej hodnosti sv. Štefana.

Avšak sv. Štefan nebol pápežským legátom. Jeho niektoré výsady boli iba osobného rázu (privilegium personale), neprechádzaly na jeho nástupcov. Nástupcovia sv. Štefana si pripisovali tieto práva — avšak sv. Stolica nikdy nedala k tomu svoj súhlas, považujúc ich vždy za cirkevnú výsadu. Uhorskí králi s vedomím Rímu síce, ale nikdy s jej súhlasom menovali biskupov.

Na konci stredoveku kráľ Zigmund vystupuje so svojimi smelými požiadavkami a vyhlásil boj proti právam sv. Stolice. Zaplňuje biskupské stolce, ale po smerení so sv. Stolicou sám uznáva, že tieto práva iba uzurpoval.

Nástupcovia Zigmundovi sa odvolávajú na bullu kostnickej synody, ktorá údajne dala kráľovi právo nominačné na základe hlavnopatronátneho práva.

Dokázali sme, že táto bulla vôbec nejstvovala. Verböczy bral ju za jestvujúcu a od neho to prevzal sám Pázmány, ktorý si osvojil tvrdenie Verböczyho, že „uhorskí králi

od doby sv. Štefana po 600 rokov pokojne užívali donáčného práva“.

Neprávnoti kráľov sv. Stolica nikdy neuznala, proti nim sa rázne postavila, pri každej príležitosti dala dostatočne na vedomie výraz svojej neľúbosti a nesúhlasu v menovачných bullách o menovaní, ktoré sa stalo výlučne len zo strany kráľovej.

Dokázali sme, že uhorskí králi nemohli vydržaním prísť k hlavnopatronátnemu právu, nasledovne nemohli k nemu prísť ani preškripciou.

Roku 1855 po uzavretí konkordátu právna situácia sa vyjasnila. Kráľ obdržal menovacie a prezentačné právo — bez ohľadu na to, či dosavádna právna prax zakladala sa na pravej sv. Stolicou schválenej výsade, alebo či ide tu o osudný omyl, ktorý vyžadoval radikálnej právnej nápravy.

Preto celkom správne usudzujú cirk. právnici: „Panovník dostal konkordátom menovacie právo na neobmedzenú dobu; zrušením konkordátu zaniklo teda ešte i prezentačné právo.“

koho, kto by nevedel, že po nedávnej svetovej vojne vznikly nové republiky, alebo staré, pripojac si nové provincie, vzrástly. Teraz však, — aby sme odhliadli od všetkého, — je zrejmé, že privilegia, ktoré povolila Apoštolská stolica slávnostnými uzavretiami a dohodami, nemôžu si prisvojovať nijakým právom nové republiky, lebo záležitosť, medzi inými vybavená, týmto novým štátom ani výhody, ani predpráva doniesť nemôže. Tiež vidíme, že za veľkého prevratu povstalo niekoľko celkom nových štátnych útvarov, natoľko, že tie, ktoré teraz jestvujú, nemôžu sa považovať za tú istú morálnu osobnosť, s ktorou kedysi Apoštolská stolica bola sa dohodla. Z čoho prirodzene nasleduje, že aj smluvy a dohody, ktoré medzi Apoštolskou stolicou a týmito štátmi jestvovaly, ztratily nekdajšiu svoju platnosť. Teda tí, ktorí spravujú nové republiky a štáty, za zmenených podmienok nech uzavru s cirkvou dohodu, ktoré väčšmi zodpovedajú duchu času. Nech berú na vedomie, že Apoštolská stolica nebude sa zdráhať, — iba žeby bola tu nejaká prekážka, — aby s nimi vyjednávala, ako to už s niektorými aj učinila. A to. Ctíhodní Bratia, znova prizvukujeme, že naše ujednania tohoto druhu najmenej chceme smerovať k tomu, aby mali za následok niečo, čo sa protivi dôstojnosti alebo slobode cirkvi; lebo na ich neporušenosti v dnešnom čase menovite záleží v záujme spoločenského života, atď.

Index

- Aachen 10.
 Aba Samuel 32, 33.
 Acham 25.
 Acta Apost. Sedis 189.
 Adalbert 7, 8, 18.
 Aegedius de Biterbo 79.
 Aeneas Sylvius (Pius II.) 74.
 Agapius 19.
 Agmándi Peter 68.
 Albani, kardinál 135.
 Albert, král 83.
 Albert, zaľ kráľa Zigmunda 67.
 Albert z Michaloviec 62.
 Aldobrini Ján 93.
 Alexander I. cár ruský 156.
 Alexander, kanoník ostrihomský 41.
 Alexander, kardinál, vyslanec 93.
 Alexander II. pápež 34.
 Alexander III. „ 37—39.
 Alexander VI. „ 78.
 Alexander VII. „ 121, 122.
 Alexander VIII. „ 121.
 Allokúcia Benedikta XV. 189.
 Alsami Valent, kard. a biskup päti-
 kostolský 53.
 Amadeo, knieža savojský 68.
 Ampringen 119.
 Anastáz 18.
 Andrassy Julius 186.
 Andreas de Sanota Cruce 71.
 Andrej, arcibiskup kaločský 61.
 Andrej II., král uhorský 39, 41.
 Anjou (rod Andegarský) 44.
 Anton 61.
 anglický parlament 52.
 Anglicko 37.
 Ansharius 18.
 Apáthy Štefan 143.
 Apponyi Albert 143, 186.
 apoštolský král 89, 124, 129, 131, 134,
 177, 180.
 apoštolskí delegáti — vysokí cirk.
 hodnostári 18.
 apoštolské legátstvo sv. Štefana 18.
 archív Congregatio de propaganda,
 fide 127.
 archív Congregatio rerum consistoria-
 lium 127.
 archív kráľovskej komory 129.
 archív trauskej kapituly 125.
 archív vatikánsky 126, 127.
 Ariani 30.
 Astrik 8, 18.
 Asan, král bulharský 22.
 asylské právo kláštorov 138.
 Augustin, biskup rábsky 72.
 August saský 132.
 Augustin sv. 25.
 autonomia cirkevná 33.
 Avignon 49.
 Azon 19.
 Ányos Pavel 150.
 Árpádovci 89.
 Babura L. 30.
 Bach Alexander 167.
 Bakócz (Bakács) 81, 82, 86.
 bakonbelska listina 20, 21.
 Balazius 24.
 Ballagi 136.
 Bangha S. J. 70.
 Barberini 89.
 Barkóczy, primás 138.
 Baronijs 36.
 Barta 183.
 Batthyán Ignác 59.
 Batthyány I. 18, 32.
 Batthyány Jozef, arcib. ostrih. 148.
 Bálint G. 118.
 Bánfi Lukáč 33.
 Bánffy 177.
 Báthory Zigmund 183.
 Beatrix, kráľovna 81.
 Bobek František 94.
 Bebek Mikuláš, arcib. kaločský 53.

- Beckensloer, biskup 77.
 Bela III., král uhorský 38.
 Bela IV. 22, 23, 31.
 Belcredi Richard 168.
 Belgicko 132.
 Bellarmini S. J. 105.
 Belleromonti R. 49.
 Benedikt, kanonik ostrihomský 41.
 Benedikt Odescalchi (Innocent XI.)
 121.
 Benedikt XI. a XII. 44.
 Benedikt XIV. 133.
 beneficia cirkevné v rukách cudzin-
 cov 128.
 Bethlen Gabriel 107, 117.
 biblia Pia 114.
 Biedermann 135.
 biskupstvo bansko-bystrické 138.
 „ bosniánske 48.
 „ modrušské 77.
 „ rožňavské 138.
 „ spišské 138.
 „ záhrebské 67.
 biskupské majetky — súkromné ma-
 jetky 94, 95.
 bička pri Varne 69.
 Bluntschli 179.
 Boncz 8, 10, 144, 145, 146, 180.
 Bonifác sv. 30.
 „ VIII., pápež 44, 46.
 „ IX., pápež 52—54, 59, 62.
 Boleslav, knieža poľský 48.
 „ II. 9.
 Bologna 63.
 bona coronae 86.
 Born Ignác 135.
 Bornemisza Ján 82.
 Bourbonovci 188.
 Botka Teodor 81.
 Bódy Juraj 94.
 Branda, arcibiskup 61, 62.
 Branowitz 178.
 bratislavská kráľ. komora 106.
 Brodarič Štefan 92.
 Bubič Zigmund 120.
 bulla 47, 48, 52, 62, 63, 67, 72, 89.
 bulla kostnická 114, 125.
 „ sylvestrovská 114.
 „ „Coena” 146 147.
 „ „Nova semper” 146.
 „ „Officii nostri” 146.
 „ „Quanta cura” 146.
 „ „Unigenitus” 147.
 „bulláši” 54, 55.
 Buonvisi 121.
 Bušek Vr. 141.
 Camera germanica 106.
 Canossa 34.
 Canterbury 33.
 Carhrad 104.
 Carvay Ján, kardinál 75.
 Castiglione Branda kard. 65.
 Carzolari Adalbert 67.
 cenzura 145, 147.
 cezaropapizmus 34.
 Cibak J. 92.
 Cilleiovcí 71, 73.
 cirkevné majetky 77, 80, 81, 91.
 cirkevné úrady — št. úradmi 70.
 cisársky patent 144.
 cistercií 38.
 Codex Dipl. Hung. eccl. civ. 58, 66.
 Codex Jur. Can. 189.
 congregatio de propag. fide 110.
 Colbert 138.
 Collegium Germ. Hung. 99, 147.
 Colorado 153.
 Concha V. 153.
 Conrad 26.
 Cornelius pápež 26.
 Corpus iuris 60, 61, 145, 147.
 Corvina 74.
 Ctibor 63.
 cudzí knazi 52, 54, 70, 81, 95.
 cuius regio, eius religio 92.
 Cseh P. 63.
 Csik Štefan 53.
 Csuday 156.
 Czapski 179.
 Chaloupecký V. 11, 17, 139.
 Chigi, kardinál 122.
 Chronicon Altanhaus 33.
 Chrysogon, arcibiskup 61.
 Čanád 46.
 Dankovský 105.
 Danubius 135.
 darovanie cirk. majetkov 87.
 Daróczi 159.
 Dataria Regesta 71.
 decretum maius 83.
 Deák Farkaš 119.
 Deák Fraňo 59, 94, 132, 159, 169, 177,
 180.
 Dedek Cr. 18.
 dedičné právo 38.
 „defensor fidei” 89.
 dekret Zigmundov 58.
 Dekretalia 39.
 demecké prepošstvo 53.
 Demeter, kaločský veľprepoš 48.

desatiny 128, 129, 131, 145, 146.
detronizácia Habsburgovcov 128, 167.
diadema (koruna) 16.
diplom (z r. 1417) 62.
dobrovoľné odanenie kat. kléru 128.
dogma o neomylnosti pápežovej 59.
Dolná zem (Dolniaky) 105.
domáca a dvorná št. kancelária 154.
Dominis Ján 68.
donačné listiny 62.
donačné bully 54.
Dölger 27.
Draškovič Ján 116.
Draškovič Juraj 98.
duchovná dvorská komisia 147.
Dové 179.
dvorná komora viedeňská 106.
dozorčie právo vládných stolíc nad
cirk. majetkami 130.
Doža, biskup čamádsky 63.
Dózsa Juraj 81.

Ebbo 18.
Eckhardt 167, 169.
Ekkehardt 36, 167, 169.
electio canonica 30, 31, 35, 36, 39,
40, 100.
Eleonora, vdova Jozefa I. 130.
Eleuterus Baptista, kard. 71.
Emericeum (Emericanum) 116.
Encyklika „In suprema“ 111.
encyklopedisti 154.
episcopus electus 28, 63, 101, 110.
Eszterházy Mikuláš, palatín 116, 117.
exkomunikácia 138, 144.
exkomunikácia Henricha IV. 34.
exspektatívy 44.

Februárová listina 168.
febronianizmus 134, 136, 141.
Fejér 39, 58, 66, 187.
Felix V. protipápež 68.
Ferdinand I. 90, 93, 96, 98, 99.
Ferdinand II. 107, 108, 109.
Ferdinand III. 89, 116—118, 134.
Ferdinandy Gejza 180.
Ferenčí, tajomník uhor. kanc. 103.
Fessler 60.
feudalizmus 91.
feudálne majetky 37.
„Figyelő“ 152.
Förgách František 104, 105.
Főrendiházi Napló 59, 60.
Francúzsko 37, 38.
francúzsky konkordát 155.

Frankl V. 105.
Fraknói V. 23, 33, 35, 39—41, 45, 50,
51, 55, 56, 62, 65—69, 75—77, 81, 82,
85, 89, 94, 95, 97, 102, 103, 107, 108,
111, 117, 123—125, 127, 131, 134, 137,
139, 154, 182, 186.
Frangepán Frant. 92.
Frater Juraj (Martinuzzi) 92.
František, kráľ francúzsky 80.
František, manžel M. Terezie 135, 153.
František Jozef I. 134, 166, 170, 171,
177.
Friedensberg 96.
Fridrich III. cisár nem. 73, 76.
Fridrich pruský 132.

Gallikánske body 129.
gallikanizmus 132, 134, 141.
Garai Ján, arcibisk. kaločský 61, 63.
Garai Mikuláš 73.
Gatalóczy Matej, biskup vacovský a
vesprímsky 68.
Gejza I. kráľ 7, 8, 37.
Gejza II. kráľ 38.
Gerdil 26.
Gerhard sv. 7, 10, 32.
Gesamtmonarchie 138, 151.
Gesualdo, kardinál 100—102, 126.
Gizella, žena sv. Štefana 89.
Görgei Artur 167.
Grassalkovich Anton 17.
Gregor XII. pápež 59.
Grotius 136.
gubernátor Uhorska 114.
Guilelmus, kardinál 49.
Guiskard, biskup 48.

Habanie cirk. majetkov 142.
Habsburgovci 80, 108, 142.
Hadrian II. pápež 19.
Hajnóczy 154.
Hám Ján, biskup 166.
Hanauer št. 188.
Hannuy, 60, 179.
Hartwig 18.
„Hazai Okmánytár“ 62.
„Hazánk“ 152.
Hefele—Knöpfler 129.
Henrik IV. cisár 34, 36.
Hergenrother Jozef 26, 63, 72, 78, 79,
155.
Hermanus Cornerus 54, 55.
Héderváry Ján, biskup rábsky 53.
hierarchia 54.
Hildebrand (Rehor VII. pápež) 34.

Himmelreich Tib. 105.
Hinka (Hinek) opát zoborský 63.
Hinschius 179.
Hippolyt, arcibiskup ostrih. 77, 81, 89.
hlavný kapitán 69.
hlavnopatronátne právo 7, 49, 56, 61,
72, 109, 111—113, 125—127, 145, 166,
178—184, 187, 188.
Homonnay 107.
Horniaky (terajšie Slovensko) 105.
Honorius III. pápež 39, 41.
Horváth František 162.
Horváth Ján z Lomnice 94.
Horváth Michal, prepošt 166.
Hugo Grotius 182.
Huňadský (Hunyadi) Ján, 66, 68—72,
husiti 74.

„Illustrissimus“ 89.
Imrich, syn sv. Štefana 10, 18.
inartikulácia mieru viedenského 105.
inauguračný diplom 52.
Inhoffer 124.
Innocent II. pápež 76.
Innocent III. „ 35, 38—40, 76.
Innocent IV. „ 41, 78.
Innocent VI. „ 49.
Innocent VII. „ 59, 63.
Innocent VIII. „ 146.
Innocent XI. (Benedikt Odeschalchi)
121.
Innocent XII. pápež 121.
interdikt 55, 144, 155.
intenpellácia G. Lükköho 176.
„ A. Simonyiho 176.
„ J. Schwartza 175.
interregnum 69.
investitúra 34—37, 66.
Ipsilanti, knieža grécky 155.
Irányi Daniel 178.
iura majestatica circa sacra 11.
iurisdikcia 39.
ius placetum 58, 59, 61.

Jagelovci 80.
Jakobini 152.
Jakub, biskup nitrianský 41.
Jakusith Juraž, biskup jágerský 124.
Jäger 107.
Ján de Medici 69.
Ján kaločský 40.
Ján, kanonik ostrihomský 41.
Ján III., kráľ poľský (Ján Sobieský)
122.

Ján XIII. pápež 20.
Ján XXII. „ 44, 48, 62, 89.
Ján XXIII. „ 62, 89.
Ján z Aragónie 77.
jednotná rakúska ríša 135.
Jekelfalussy Vincent 175, 176.
Jeronym, arcibiskup 61.
Jeronym svätý 25.
Jezuiti 105, 116, 135, 155.
Jiskra 74.
Johannes Colocensis 39.
Johanniti (Jánovi rytieri) 49.
Jozef I., kráľ uhorský 128, 130.
Jozef II., cisár 140, 142, 144, 146—152.
josefinizmus 140, 147, 149.
Julius II. pápež 78, 79.
Julius III., pápež 96, 126.
Juraž, biskup vesprím. 62.
Juraž z Brandenburgu 82.
Juraž z Podebrad 73, 74.
Justh Julius 170.

Kacíri 114, 115.
kacírstvo 76.
Kadlec 83, 86, 87.
Kanizsay Ján, arcibiskup 40, 53.
kapitánat 70.
Kaplyon 40.
Kapy Andrej 64.
kapitoly: bratislavská 55.
ostrihomská 42, 44, 48.
sedmohradská 46, 67.
vacovská 47.
veľkovaradínska 71.
vesprímska 53, 62.
Karácsonyi Ján 8, 15—22, 23, 35, 40,
48, 53, 55, 59, 63, 66, 70, 75, 77, 91,
92, 94, 95, 97, 110, 121, 124, 131, 134,
136, 138, 148.
Kara Mustafa, veľvezír 120.
Karol bavorský 132.
Karol V., cisár nemecký 96.
Karol VI., „ 136.
Karol III., kráľ uhorský 130.
Karol VII., kráľ francúzsky 72.
Karol lothrinský 120, 122.
Karol Robrt 44—46, 48, 50.
Karol Veľký 9, 24.
katedrála jágerská 48.
„ ostrihomská 48.
„ veľkovaradínska 48.
katolícke školy 92.
katolícky štátus 106.
kánon 44, 75.
kánon panovnícky 29.
Károlyi Michal 170.

Kecsothy Martin, biskup vespr. 92.
Keményfi D. 162.
Kérészy Z. 144, 146.
Késmárky 40.
Király Ján 9.
Király P. 7, 81, 117, 149.
kláštor sv. Alexa a Bonifáca 8.
kláštorový patronát 124.
Klein E. 17.
Klement IV., pápež 48.
Klement V. 44—46.
Klement VI. 44, 49.
Klement VIII. 99.
Klement X. 122.
Klement XI. 146.
Klement XIII. 89, 134.
Klopp O. 121.
Kluczycki 120.
Kmethy K. 180.
Knauz 39—41, 54, 55.
Knappek 44.
kňazi odpadlíci 91.
kodex 43.
kodifikácia obyčajového práva 83, 85.
Kolin n. Rýnom 122.
Kollár Adam 9, 35, 37, 49, 135, 136.
Kollányi 20, 56, 58.
Koloman, kráľ 22, 37, 89.
Kolonich Leopold 127, 129.
Kolonichova dohoda 108.
Kolowrat 132.
Kömlosi Fr. 166.
koncil báselský 44.
„ kostnický 44, 87.
„ lateránsky 79.
„ v Nicei 27 a v Pize 79.
kongregácia 66.
konkordát 187.
konkordát viedenský 73, 171.
konkordát a Uhorsko 171.
Konštantín II. 28.
Konštantín Veľký 27.
kontrasignovanie min. kultu 162.
konzistórium 89, 96, 100.
korhavské biskupstvo 110.
koruna 16, 59, 75, 85, 86, 125, 186, 187.
korunné právo 85.
korunovacie odznaky 125.
Kossuth Eudovít 158, 165, 167, 169.
„Koszorú“ 152.
Kovács dr. 187.
krajinská rada 70.
Krakov 105.
kráľovský erár 129.
kráľovský fiskus 98.
kráľovská komora 92, 97, 102.

kráľovský konfirmačný list 87.
kráľovská pečať 87.
kráľovské patronátne právo 53, 126.
kráľovstvo apoštolské 134.
„kráľ s klobúkom“ 150.
kríž (dvojramenný) 17.
križiacke vojny 81.
Kurtz 99.
krymská vojna 168.

Labanci 117.
Lackovič 154.
laicizovanie škôl 157.
Ladislav sv. (kráľ) 32, 89.
Ladislav V., kráľ uhorský 73.
Ladislav, mních 48.
Ladislav, opát na Pannonskej Hore 80.
Laudon 153.
Lányi 35.
Lebouchier 180.
legatus natus 38, 40.
legát pápežský 59.
legátstvo 17, 18.
legenda maior et minor 31.
Leopold I., kráľ uhor. 118, 134.
Leopold II., „ 152.
leták Pázmányov 108.
Levakovich Rafael 124.
Lev X. 19, 23, 80, 89.
Lev XIII. 111, 180.
Liber censuum 36.
Liber provisionum 72.
liberalizmus 159.
listina kráľa Kolomana 35.
listina Pannonskej Hory 115.
listina pápeža Alexandra VII. 126.
Liemarus 19.
Lippay Juraj, arcibiskup ostih. 116.
Lippert 178.
Litterae executoriae 43.
Litterae monitoriae 43.
Litterae praeceptoriae 43.
Lodomír, biskup 44.
Lombardská železná koruna 52.
Londýn 134, 138.
Louovics Jozef, biskup čanads. 59, 60, 147, 149, 150.
Lósy Imrich, arcibiskup ostrih. 116.
Ludányi Tomáš, biskup sriemský 55.
Eudovít I., kráľ uhorský 144, 145.
Eudovít II., kráľ uhorský 82, 89.
Eudovít XII., kráľ franc. 79.
Eudovít XIV., kráľ franc. 122, 128.
Eudovít XVIII., kráľ franc. 156.
Eudovít Veľký 48—50, 89.
luteranizmus.

Marcová ústava 167.
Magyar Hírmondó 152.
Magyar Sion 54, 55, 56.
Magyar Tört. Társ. 55.
Majetky biskupské 46, 106, 145.
Majetky cinkevné 6.
Majetky fondu náb. a škols. 130.
mandatum de providendo 43.
manipulovanie cirk. majetkov 98, 108.
Maraschi Bartolomeus 74, 75.
Marczali H. 132, 135, 141, 142, 144.
Martin V., pápež 65—67, 114.
Martini, vychovávateľ Jozefa II. 135.
Martinus Oppaviensis 35.
Martinus Polonus 35.
Martinuzzi (Frater Juraj) 92.
Maritiaux 181.
Matej, kráľ (Huňadský) 73—75, 77, 80, 81, 102, 115, 145.
Matej II 105.
Matica Slovenská.
Matuš Trenčiansky 45.
Mazella 180.
Maximilian I., kráľ uhors. 98.
Maximilian cisár nemecký, 82, 83.
Mária, arcikňažna 82.
Mária, dcéra kráľa Ondreja II. 89.
Mária, manželka Zigmunda 53.
Mária Terezia 89, 132, 133, 137, 139, 140, 146, 186.
Medici Julius, kardinál 89.
Melichar Kol. 179.
memorandum uh. biskup. sboru Ferdinandovi I. 160, 161.
menovanie—vymenovanie 62.
Meszlényi Z. 62, 113, 186.
metropolita 30.
Method sv. 19.
Metternich 156.
Michels 179.
mier v Karlove 120.
mier mikulovský 108.
mier olomúcky 74.
mier satmársky 128.
mier vašvársky 118.
mier quedimburgský 9.
Migazzi, arcibiskup ostrih. 137.
Migue 40.
Mihalovics E. 126, 143.
Mikuláš, arcibiskup 61.
Mikuláš, cár ruský 150, 156.
Mikuláš, episc. electus 61.
Mikuláš III., pápež 44.
Mikuláš V., pápež 40.
Mikuláš, prepoš z Dömöšu 47.
Mikuláš, rábsky veľprepoš 47.

Miláno 148.
milánsky edikt 27.
Miller 105, 107, 109, 110.
Miškolczy Št. 45.
Mittelstädt 179.
mocnársťvo rak. uhorské 169.
Modruša 110.
Mohác 78, 81, 82, 90, 91, 97, 119, 132.
Mohamed, sultán 75.
Montefiore Gentilis, kard. 45.
Moulart 113, 155.

Nagy E. 182.
najhlavnejší patrón 129.
„najkresťanskejší“ kráľ 131.
Napoleon 154, 155.
Napragyi Demeter 183.
nariadenie bratislavské (Zigmund) 55.
nariadenie Jozefa II. 147, 148.
navrátenie cirk. majetkov — Kolonich 127.
náboženský fond a matica 143.
Nádasdy Frant., arcibiskup kal. 159.
Nádor — nadúr 105.
národná dynastia 90.
návrh Treffortov 177.
Nemecko 37.
neod cudziteľné majetky 37.
neodvislosť Sedmohradska 118.
Nitra 107.
nitrianska donačná listina 21.
nominatio 49, 66, 72.
norwichský biskup 33.
Nyári Albert 81.
nuncius 17.

Obliehanie Viedne 120.
obmedzenie práv Cirkvi 129.
obyčajové právo 33.
obranná listina Pázmányova 107.
obrodenie katolicizmu 116.
októbrový diplom 168.
Oláh Mikuláš, arcibiskup ostr. 95.
oligarchia 44, 45, 80.
Ondrej, arcibiskup 61.
Ondrej I., kráľ uhorský 32.
Ondrej II., kráľ uhorský 39, 89.
Ondrej III., kráľ uhorský 44.
Ondrej, prepoš sedmohrad. 48.
onodské shromáždenie 128.
opátstvo 39, 70.
opátstvo kráľovské 39.
opátstvo reholné 70.

opátstvo titulárne 39.
Orlando 180.
Országh Michal 75.
Osijeke 121.
oslobodenie Budína 120.
oslobodenie Párkaňa 120.
oslobodenie Ostrihomu 120.
oslobodenie Vyšehrada 99.
Ostrihom 168.
osvietenská doba 137.
osvietenstvo 138, 140, 144.
osviet.-absolutistická vláda 141.
Otto I. 32.
Otto bavorský 44
Órény Lukáč, biskup varad. 55.

Palacký 74.

palatinusa 105, 116.
palatinstvo Mik. Eszterházyho 117.
Palatto, nuncius 114
Palmieri S. J. 37, 51, 102, 172, 180.
Pálóczi Juraj, biskup sedmohr. 67.
pamätná listina 38.
pamätná listina kard. Pázmány 108
pamätná listina kard. Gesualda 100.
111, 114.
pamätná listina Rossiho 114
pamätná listina kard. Jána Simora 61.
pamätná listina Sv. Stolice 125.
Pannonská Hora 20, 21.
panovník sicilský 52.
panovník španielsky 52.
panovnícke právo 29.
Paríž 137, 138.
Parlamenti Napló 60
pápežský archív 100.
pápežské bully 145.
pápežské legátstvo 17.
pápežské privilegium 115.
pápežské rezervácie 43.
Paskal II., pápež 36, 37.
pastierska berla 37.
patronátne právo 75, 82, 84, 85, 88, 100.
patronátne právo zemepánov 126
Pauler Gy. 11.
Pauler T. 175, 176.
Pavel, cár ruský 156.
Pavel II., pápež 75, 76.
Pázmány Peter 65, 66, 104—118.
pečať 115.
Pekař Jozef 140.
per preces 43
persona ingrata 47.

Peter, kráľ 32, 33.
Peter, dominikán 48.
Peter, prepošť demešský, biskup sedm. 55.
Pertz 16, 33.
petícia bisk. sboru 104.
Petró J. 26.
Péterffy 38, 42.
Pfalzgráfstvo 9.
Piccolomini (Pius III., pápež) 78.
Pius II., pápež 74, 75.
Pius III. „ 78.
Pius VI. „ 148.
Pius IX. „ 146.
placet 55, 58, 61, 115, 138, 143, 146, 147, 157, 172, 173, 174, 176.
placet Jozefa II. 157.
Podhradsky 106.
podmanenie Sedmohradska 118
podmanenie turecké 103.
Pollner Ö. 132.
pomer Cirkvi a štátu 113, 116.
pomoc Innocenta XI. proti Turkom 121.
pomoc Thökölymu so strany Francúzov 119.
postulatio 35, 39, 40.
pôvod placeta 143.
Pór A. 9, 10, 18.
Pray G. 58, 61.
práva koruny 113, 135.
právnická škola a M. Terezia 135.
premlčanie 113.
prepošstvo kráľovské 39.
„ reholné 39.
„ titulárne 39.
„ turčianske 105.
prezentácia 49, 50, 72, 100.
primáš Uhorska 17, 40, 108.
primášstvo 40.
Primogenitus 41.
privilegia 137, 143.
privilegium dočasné 35
„ personale 31.
protireformácia 104.
protestantská unia 107.
protikat, útoky na sneme (r. 1847—48) 165.
Prümmer D. M. 43.
pútnické miesta 147.

Rada regentov 69, 70.
Rajcsányi Adam 21.
Rajnald 49.
Rajner L. 20, 27, 30, 31, 36—38, 40—42.
Rakúsko 132.

rakúsky konkordát 170.
rakúsko-uhorské vyrovnanie 169.
Ranke 99.
Ráb 107.
Ráček Blažej S. J. 137, 140, 142, 143, 147, 148, 169, 177.
rád sv. Františka 91, 129.
Rákóczy František I. 117, 128.
Rákóczy František II. 117, 128.
Rátkay Adam, biskup 130.
reallast 143.
recursus ab abusu 146.
reformácia 80, 90, 95.
regent 70.
regesta supplicationum 49.
regnum Marianum 128.
Rehor IV., pápež 18.
„ IX. pápež 22, 39, 41.
„ XI. pápež 49, 51.
Rehor sv. 28, 30.
Reiner 171.
revolúcia v Paríži 159.
revolúcia vo Švajciarsku 157.
Requesenz 105.
rezervácie 67, 72.
rex coronatus 75.
Riganti 86, 88.
Rim 8, 9, 10, 39, 105, 114, 145, 146.
rímská kúria 145.
rímsky cisár 52.
Robert, biskup vesprimský 41.
Robert Karol, kráľ 37.
Robert, kráľ sicilský 50.
Roskoványi Št. 61, 172.
Rossi Peter František 66, 88, 112, 114.
Rozgonyi Peter 61, 62.
Rozgonyi Šimon 68.
rozkol západnej Cirkvi 54, 55, 58, 66, 68.
Rónay Ján 164.

Salamon Fr. 132.
Sasinek V. Fr. 10, 15, 32, 37, 70, 127, 128.
Sardinia 168.
Savojsko 52.
Savonarola 78.
Sbardelatti Aug. 94.
Scolari Filip 64.
schematizmus 147.
Seherer 40.
Schilling 170.
schizma 43, 77.
Schlager 179.
Schlitter 148.
Schmalzgruber 186.

Schmerlingova vláda 168.
Schmidt Nik. 50.
Schopper Juraj, bisk. rožnav. 59, 177.
Schwantner 72.
Schwartz Godefr. 11, 27.
Schwartz J. 175, 176.
Schwartzenberg 52.
Schwoy Lud. 188.
Sedmohradsko 105, 107, 111.
Seiffert 27.
sekularizácia 107, 153.
semenište v Pávii 148.
seminár sv. Ignáca 99.
Serédy Gašpar 94.
Serédi J. Just. 188.
simonia 28.
Simor Ján, kardinál 61, 146, 172, 173.
Simor Ján a placet 173—175.
Sipos 19, 55, 108.
Sixtus V., pápež 99, 100.
slobodomurárstvo 135.
Slováci a revolúcia 158.
složenie zbraní pri Világoš 167.
snem v Banskej Bystrici 95, 107.
„ v Budíne 68, 82.
„ v Bratislave 95, 107, 116, 153, 159.
„ v Pešti 45, 59.
„ v Šoprone 119.
„ v Trnave 95.
Snem lateránsky 76.
„ nicejský 29, 30.
„ stolnobelehradský 54.
„ temešvársky 55.
snemovný dekrét 87.
Sobieský Ján 119.
spojenie českej a uhorskej koruny 80.
spojenie Rákóczyho so Švédmi 117.
spor Poliakov so Švédmi 117.
spor sv. Stolice s Francúzmi 121.
Stahremberg 122.
Stará Boleslava 147.
Statíleo Ján 92.
stoličný systém 144.
Stolný Belehrad 28, 52.
Stutz 9.
Stremayr, min. kultu 170.
Suppan Zigmund 166.
supplicatio regis 50, 72, 89.
Surányi Ján 86.
Svätá Hora 147.
Svätý Hostým 147.
Svätý Ján 147.
Svätá Stolica 37, 127, 134.
svetské a cirk. beneficia 94.
Syllabus 43.

Sylloge decretorum 68, 70.
Sylvester II. pápež 8, 10.
sylvestrovská bulla 8, 11—18, 31, 38,
66, 125.
synoda reformná v Budine 45.
synody v Aachene 30.
" v Antiochii 27.
" bazilejská 68.
" v Beccanceldi 30.
" guastullská 36.
" kartaginská 27.
" laodicejská 27.
" lateranská 40.
" v Nicei 28.
" v Paríži 30.
" v Ravenne 31.
" v Ríme 30.
" vo Valence 30.
" vo Wormsu 34.

Saul 25.
školy 95.
Španielsko 132.
Štefan, arcibiskup 61.
Štefan, prepošť prešporský 40.
Štefan sv. I. kráľ uhorský 7, 9, 19, 31,
38, 84, 85, 87, 90, 97, 100, 145.
Štefan II. 29.
Štefan III. 37, 38.
štátna omnipotencia 132.
štátne statky (bona coronae) 86.
štátna suverenita 129.
štátnovýsostné právo 29.
Štyrský Hradec 105.

Szabó Ján 179.
Szalay Lad. 59.
Szeffü J. 159.
Szelepcsényi Juraj, arcib. ostr. 129.
Széchi Mikuláš 63.
Szécsi Dionýz, arcibisk. ostr. 68.
Széchényi Štefan 158.
Szepessy Ján, biskup záhreb. 53.
Szcitovský Ján, arcib. ostr. 166.
Szilágyi A. 128.
Szilágyi Michal 73, 74.
Szirmay 152.

Tacitus 26.
Tadeus, lekár pápežský 71.
Tarkóy Pavel, prepošť 53.
Tauber A. 44, 111.
tatari 118.
Telegdi 46.

Telegdi Mikuláš, gen. vik. 98.
Teleki Jozef 59, 76.
Terchová 135.
Thaly K. 119, 120, 128, 132.
Theiner 22, 39, 41, 42, 44, 47, 49, 51,
69, 89, 157.
Theodosius 27.
Thietmar 16.
Thomasius 182.
Thomassinus 24, 181.
Thököly Imrich 119, 128.
Thurzo Alex. 94.
" Frant. 92.
" Juraj 105.
Tibisius 135.
Tilly, vodca kat. ligy 107.
Timon A. 17, 60, 83, 102, 105, 179, 186.
Timon Sam. 11.
Timotheus, biskup záhr. 40.
titulárne biskupstvá 100, 111, 123, 125.
titul kráľovský 125.
tolerančný patent 141.
Tomáš Akvinský 25.
Tomáš, arcibiskup 40.
Tomcsányi 25, 36, 37, 62, 64—66, 69,
72, 83, 87—89, 95, 96, 102, 110—115,
126, 127, 148, 180, 181, 186, 187, 188.
tovaryšstvo Ježišovo 104, 135.
Török Ján 116, 139.
Tragurania 35.
translatio 47.
Treffort Aug. 177, 178.
Tripartitum 63, 83, 113.
Trnava 135.
turčianske prepošstvo 98.
turecká invázia 90.
turecká strana 117.
turecké pántvo 105.
Turek 69, 71, 74, 81, 90, 91, 98, 110.
Turi B. 102, 181—184.

Ugrin, arcibiskup kaločský 41.
Uhorsko baštou proti Turkom 91.
Uhorsko rakúskou provinciou 119.
unitári 98.
univerzita 92.
univerzita v Pätikostoloch 49.
unifikácia Poľska a Ruska 156.
Urbán VI. pápež 52, 58.
Urbán VIII. pápež 115.
usadenie Jezuitov 98.
utvorenie sv. Dohody 154.
uväznenie kráľa Zigmunda 55.
úrad notársky 87.
ústav bohoslov v Pávii 147.

Van Sweten 135, 192.
Varadin 41, 121.
Varšava 122.
Vaticana Regesta 51.
Vazul, cisár grécky 10.
Václav, kraľovič český 44.
Václav, kráľ uhorský 44.
Várdai Pavel, arcib. ostr. 92.
Vározy Gy. 66, 115.
velkonočný článok Fr. Deáka a vy-
rovnanie 169.
Venedig 53.
venedigský senát 53.
Veranchich, arcib. ostr. 98.
Verbóczy Št. 18, 65, 67, 81, 83, 84—87,
97, 109, 113, 115, 145.
versailský dvor 120.
Vesprím 39.
vestigia comitorum 59.
Viedeň 83, 104, 105, 148.
viedenská kamarilla 118.
viedenský mier (1606) 187.
Viktor Emánuel 115.
Világos 74, 167.
Vilhelm I. 157.
Vindobona 37, 136.
Virág Fr. 188.
víťazstvo pri sv. Gottharde 118.
Vítěz Ján de Zredna 71, 74.
Vladimír Veľký 9.
Vladislav, kráľ opulský 56.
Vladislav, kráľ uhorský 68—70.
Vladislav, vojvoda sedmohr. 46.
vliv Karola Veľkého na sv. Štefana 9.
vliv panovníkov na poli cirk. 129.
Voigt K. 9.
voľba arcibiskupa 38.
Všehrd 44.
výchova kňazstva 92, 95.
vydržanie 112, 113, 185, 186.
vymenovanie biskupov 113, 187.
vymenovanie kanonikov 163.
vypuknutie franc. revolúcie 153.
vypuknutie vojny uhorsko-tureckej
99.
výsada menovania 66.
výsadná listina 67, 71, 76.
výsadná listina kostnická 114.
výsady 17.
výsady sv. Štefana 24.
výsadné právo sv. Stolice 125.

výsostné právo 135, 139, 144.
vystavenie vymenovacích listín 123.

Walter J. 141.
Weiland 36.
Wekerle A. 177.
Wesselényi Fraňo 116, 119.
Wering-Ülbrich 117.
Wertheimer 153.
Wittenberg 92.
Wittingau 52.
Witred, kráľ 30.
Wittenberg 92.
Wolf 138.

Zakladajúce listiny 112.
zakladateľ Emericanumu 116.
zakladanie biskupstiev a sv. Štefan
18.
zákonodarstvo a udeľovanie beneficíi
82.
zalavárska listina 20.
Zalan (Zelandus, Zylandus) 40.
Založenie 3 biskupstiev a M. Terezia
138, 139.
založenie biskupstiev uh. kráľmi 112.
zemanstvo 54, 80—83.
zámiešanie sa štátu do cirk. vecí 82.
zapľhovanie bisk. stolcov 39, 42, 53,
70, 77, 89, 93, 96, 102.
západný vliv na sv. Štefana 8.
zápisnica ostrih. kapituly 23.
Zápoľský (Zápolyai) Ján 90, 92, 126.
zásluhy kat. hierar. 128.
zásluhy sv. Štefana na poli cirk. 7.
Zeller 175—177.
zemanstvo 54, 80—83.
zemepáni a patronát 126.
zemepánstvo 137, 152.
„Zemská cirkev“ Jozefa II. 149.
Zigmund I. kráľ 52—55, 59, 61, 63, 65,
67, 83, 87, 91, 145.
Zigmundov dekrét 145.
Zichy Jul. 188.
zhabanie cirk. dôchodkov 98.
zhabanie majetkov Rákóczyho 118.
zjavenie sylvestrovskej bully 124.
Zólyomi Ben. 69.
Zrinský (Zrínyi) Mikuláš 118.
Zsilinszky Michal 128.
Zwingli 137.

Obsah

I.

Doba sv. Štefana, I. kráľa uhorského.

Str. 7—21.

Osobnosť sv. Štefana. Nová štátna forma. Zveľadenie kresťanstva v Uhrách. Založenie kresťanstva v Uhrách. Založenie biskupstiev. Aserik — sv. Adalbert. Pápež Sylvester II. Sylvestrovská bulla. Vliv Karla Veľkého na sv. Štefana. „Národná“ Cirkev. Sylvestrovská bulla je apokrifom. Pôvod kráľovskej koruny. Jus supremi patronatus. Legátstvo sv. Štefana. Zásluhy sv. Štefana na poli cirkevnom. Legáti v XI. storočí. Založenie biskupstva päťkostolského. Zakladajúce listiny: zalavárska, bakoňbélska a z Pannonskej Hory sú falzifikáty. Cirkevnoprávne výsady sv. Štefana. List kráľa Belu IV., písaný pápežovi Rehorovi IX. Zápisnica ostrihomskej kapituly z r. 1397.

II.

Zaplnenie biskupských stolcov od dôb apoštolských až do XIII. storočia.

(Krátky nástin historický.)

Str. 21—43.

Význam zaplnenia biskupských stolcov. Voľba apoštolov. Po dobe apoštolskej usrozmenním celej Cirkvi zaplňujú biskupské stolce. Usnesenia synod. Účasť kňazstva a ľudu pri zaplnení biskupstiev. Právo vymenovania a potvrdenia prináležalo pápežovi. — Prenasledovanie Cirkvi v I.—III. storočí so strany Rímanov. Milánsky edikt. Favorizovanie Cirkvi — úpadok náboženstva. Kacírstvo. Systém metropo-

litánsky. Novely cisára Justiniana. Diplomy pápeža sv. Rehora. Electio canonica. Zpolitizovanie Cirkvi na Východe. Cisár Konštantín II. — II. synoda v Nicei. Prechmaty panovníkov na západe. Panovnícke právo. Panovnícky kánon II. nicejského snemu. Štyri fázy vývoja kanonickej elekcie. Vrchol panovníckej moci v VIII. stor. — Synoda v Aachene r. 817, v Paríži r. 829, vo Valence. Rázne vystúpenie pápeža Jána VIII. Synoda v Ravenne r. 877. Doba kanonickej elekcie. Privilegia sv. Štefana — privilegia ad personam. Legenda maior et minor. — Reakcia: úpadok katolicizmu. Kresťanstvo záchranou krajiny a zálohou jej budúcnosti. Nástupca sv. Štefana, Peter. Spiknutie proti Petrovi. Aba Samuel. Ondrej I. — rozvoj katolicizmu. Zasahovanie panovníkov do cirkevných záležitostí v X. a XI. storočí (Francúzsko, Nemecko, Anglicko). Investitúra a jej vliv v Uhorsku. Pôvod cirkevných majetkov v Uhorsku. Prechmaty uhorských kráľov Gejzu II. a Štefana III. — Kráľ Bela III. priekopníkom kultúrneho života. Protesty pápeža Alexandra III. a Innocenta III. List kráľa Štefana III.

Regesty pápeža Innocenta III. a jeho nástupcov zrejmyými dôkazmi kanonickej elekcie v XIII. a XIV. storočí. Zvláštne pomery v Uhorsku. Kráľovské prepoštvá a opátstva. Kráľovské listiny a ich odporúčajúci ráz. Pozbavenie bratislavskej kapituly volebného práva. Najstaršia pápežská listina z r. 1204 dôkazom kanonickej elekcie. Príklady kanonickej elekcie v XIII. a XIV. storočí.

III.

Doba pápežských rezervácií.

Str. 43—52.

Pojem, podstata a druhy rezervácií. Prvé spory v čas schizmy. Annulovanie mandátov a exspektatív. Opatrenia Klementa IV. a Bonifáca VIII. — Prvá rezervácia u Uhorsku r. 1301. — Rozhárane pomery po vymretí rodu Árpádovcov. Nadvláda olygarchie.

Kardínál Montifiore Gentilis. — Matúš Trenčiansky. Vyhlásenie Karola Roberta za kráľa. Rezervovanie kapitulských benefícií. Domáhanie sa Karola Roberta práv circa sacra. Kráľovské patronátne právo ako nový pojem. Špeciálne prípady pápežských rezervácií v Uhrách. Rezervácie za kráľa Ľudovíta Veľkého. Zlatá doba katolicizmu v Uhorsku.

IV.

Reakcia proti rezerváciám.

Str. 52—78.

Prvé opatrenia proti rezerváciám. Panovníci využívajú zlého položenía Cirkvi. Zigmund a inauguračný diplom. Zákonodarné opatrenie o zaplnení cirk. benefícií. Uhorskí veľmoži v arcikňazských stolcoch. Kráľovské prosby na Sv. Stolicu pri zaplňovaní arcibiskupských stolcov. Zkazonosné následky rozkolu cirkevného v Uhorsku. Nevďačnosť Zigmunda voči Cirkvi. „Bulláši“. Úsilie Zigmundovo na poli cirkevnom. Nariadenie proti „bullášom“ potvrdené na sne-me temešvárskom. Uväznenie Zigmundovo. Kráľovské placetum. Historikum placeta. Smerenie Zigmunda s pápežom Innocentom VII. Uhorská deputácia u pápeža v Bologni. Dvaja protipápeži. Zigmund na vrchole svojej moci — nemecký cisár. Synoda kostnická — bulla pápeža Martina V. Odpor Sv. Stolice proti cirk. politike Zigmundovej. Spor pápeža Eugena IV. so synodou bazilejskou. Nový rozkol v Cirkvi. Osobnosť Jána Hunyadiho. Hunyadi regentom. Jeho snahy o zabezpečenie kráľovských práv pri zaplňovaní bisk. stolcov. Pátranie po výsadnej listine z Kostnickej synody. Boj proti rezerváciám. Viedeňský konkordát. Kráľ Matej. Matej českým kráľom. List pápeža Pavla II. k Matejovi. Spor medzi Sv. Stolicou a kráľom Matejom pri zaplnení arcibiskupského stolca ostrihomského 1480. Ján z Aragonie a Hippolyt arcibiskupmi. Charakteristika kráľa Mateja.

V.

Zaplnenie biskupských stolcov od XV. stor. až po bitku pri Moháči (1526).

Str. 78—90.

Pápež Alexander VI. Vystúpenie Savonarolu. Pius III. a Julius II. Pretrhnutie stykov so Sv. Stolicou za Ľudovíta XII. — V. lateránsky koncil. Ján de Medici. Zavedenie medzi Habsburgovcami a Jagelovcami. Nábehy k reformácii. Odpor stavov proti cudzincom. Arcibiskup Tomáš Bakócz. Výprava križiackej vojny. Juraj Dóža. Rozpustenie križiackeho vojska. Ján Zápoľský. Zaťaženie poddanstva. Kráľ Vladislav II. — Uhorské zákonodarstvo a udeľovanie cirkevných benefícií. Kodifikácia obyčajového práva a Štefan Verböczy. Tripartitum a kodifikovanie kráľ. patro-

nátneho práva. Rozbor Verböczyho Tripartita. Vyvrátenie Verböczyho tvrdení. Stanovisko Cirkvi o hlavnopatronátnom práve. Žiadosť o udelení titula „apoštolského“ kráľa.

VI.

Doba tureckej invázie a počiatky reformácie v Uhorsku.

Str. 90—104.

Rozdelenie Uhorska. Invázia turecká a reformácia. Zásluhy rádu sv. Františka. Favorizovanie protestantizmu so strany Turkov. Ničenie cirk. majetkov. Výtržnosti feudalizmu na poli cirkevnom. „Cuius regio — eius religio“. Mládež v službách protestantizmu. Nezaplnené biskupské stolce. Vysokí cirkevní hodnostári v službách vojenských a politických. Zkorumpovanie kňazstva. Pavel Várady — dve synody. Ján Zápoľský — frater Juraj. Zaplňovanie bisk. stolcov v dôvodov politických. Nová epócha. Tri epochy pomery Cirkvi a štátu. Simonia, kumulácia. Zasahovanie kráľov do cirk. záležitostí. Usnesenie snemov o prinavrátenie cirk. majetkov. Opatrenia proti šíriacemu sa protestantizmu. Enunciácia pápeža Pavla III. Žiadosť uhorského snemu ohľadom bezplatnosti bull. Zaplnenie 7 bisk. stolcov. Stanovisko Sv. Stolice a uhorského bisk. sboru pri zaplnení bisk. stolcov. Kráľ Maximilian I. Šírenie luteranizmu. Vysoký klerus na výške svojho povolania. Založenie tlačiarne Mikulášom Telegdym. Usadenie Jezuitov a uplatnenie sa katolíkov. „Collegium Germanico-Hungaricum“. Pomoc, poskytnutá Uhorsku pápežom Klimentom VIII. proti Turkom. Zaplnenie 3 bisk. stolcov. Titulárne biskupstvá. Pamätná listina kardinála Gesualda o hlavnopatronátnom práve.

VII.

Peter Pázmány a protireformácia.

Str. 104—116.

Peter Pázmány a neutešené pomery v Uhorsku po bitke pri Moháči. Rozdelenie Uhorska na tri časti. Povolanie Pázmány na ostrihomský arcibiskupský stolec „katolíckym štátusom“. Pázmány odmieta podmienky viedeňskej dvornej komory. Povstanie Bethlenovo. Snemy v Bratislave a Ban. Bystrici. Detronizovanie Ferdinanda II. Bitka pri Bielej Hore. Pázmány proti usneseniam dvoch snemov a jeho vyhnanstvo. Obranná listina Pázmányova. Mikulovský mier a ob-

hajoba cirk. majetkov. Kráľovská listina Ferdinanda II. Sriadenie testamentárneho práva arcikňazov. Stanovisko Pázmányovo o hlavnopatronátom práve — zaplnenie biskupských stolcov. Právo vymenovania titulárnych biskupov. Podvrátenie stanoviska Pázmányovho.

VIII.

Od oslobodenia Viedne až po dobu Márie Terezie.

Str. 116—132.

Kráľ Ferdinand III. — Imrich Lósy a Juraj Lippay, ostrihomskí arcibiskupi. Oslabenie protestantizmu — prinavrátenie sa uhorskej aristokracie do lona Cirkvi. Passívna rezistencia protestantov. Bratislavský snem. Útok protestantov proti jezuitom a palatinovi Eszterházyemu. Eszterházyho politická koncepcia. Westfálsky mier. Výprava Juraja Rákóczyho II. a jej fiasko. Kráľ Leopold I. Podmanenie Sedmihradská. Víťazstvo M. Zriňského pri sv. Gottharde. Sprisahanie Fraňa Wesselényiho a jeho druhov. Ampringer plnomocným gubernátorom Uhorska. Poľsko ochrannou baštou kresťanstva. Ján Sobieski. Imrich Thököly na čele odbojníkov. Snem v Šoprone. Podmanenie Uhorska Turkom. Oslobodenie Viedne Jánom Sobieskim. Dobytie Budína. Mier v Karlovcí. Pápež Innocent XI. a jeho snahy. Kardinál František Buonvisi. Otázka titulárnych biskupstiev. Vyslanie Juraja Jakussyho do Ríma a jeho styky s P. Rafaelom Levakovichom. Objavenie Sylvestrovskej bully. Pamätná listina Sv. Stolice. — Podvrátenie stanoviska Pázmányovho. Povstanie Fraňa Rákóczyho II. Detronizovanie Habsburgovcov. Ónodské shromaždenie. Mier v Satmári r. 1711. — Kráľ Karol III. Reformy. Práca vysokej kat. hierarchie. Blahodarná práca rádu sv. Františka medzi pospolitým ľudom. — Jezuiti medzi inteligenciou. — Gallikanské body a ich vliv na kňazstvo v Uhorsku. Kolonič a vysoký klerus za rozšírenie kráľovského patronátneho práva.

IX.

Doba Márie Terézie.

(1740—1780.)

Str. 132—140.

Snaha nepriateľov monarchie o rozdelenie ríše. Úspechy Márie Terezie. Priazeň kráľovnej voči Uhorsku. Udeľenie titulu „apoštolský kráľ“. Sriadenie domácej dvornej

rady a štátnej kancelárie. Vypuknutie otvoreného boja medzi Cirkvou a rak.-uhorským štátom počas panovania Márie Terezie. Právnická škola Kaunitza a štátna svrchovanosť. Politický ideál Kaunitzov: jednotná rakúska ríša. Adam Kollár propagátorom tejto myšlienky na poli cirkevnom. Kollárove diela a ich podvrátenie arcibisk. Migazzim. Kollárove knihy na indexi. Zasahovanie Márie Terezie do cirkevných záležitostí.

X.

Jozefinizmus.

Str. 140—152.

Jozef II. spoluvládrom. Jozef II. pod vlivom liberálnym. Jeho ideál: neodvislosť panovnícka a jednotná ríša. Reformy Jozefa II. na poli cirkevnom. Tolerančný patent. Kancelár Kaunitz. Jozefinizmus. Školské reformy. Zrušenie kláštorov a kontemplatívnych rádov. Zhabanie cirk. majetkov. Náboženská Matica. „Reallast“. Cisársky patent a t. zv. placetum. Zrušenie stolíčného systému. Pôvod placeta. Cirkevné stanovisko ohľadom placeta. Cirk. nariadenia Jozefa II. — Pápež Pius VI. vo Viedni. — Jozef II. v Ríme. Podkopanie cirk. a štátnej autority.

XI.

Od smrti Jozefa II. až po rok 1848.

Str. 152—158.

Srútenie sa systému Jozefa II. a reakcia. Národné obrodenie Maďarov. Zemanstvo a obrana stolíc. Leopold II. Snem v Budíne a reformy. Liberálna strana a jej náuky. Vliv cudzozemska na Uhorsko. František I. Martinovič a jeho druhovia. Doba ústavnej slobody. Víťazstvo reakcionalizmu a absolutizmu. Napoleon a katolícka Cirkev. R. 1820 začiatkom revolúcie. Zrušenie cadixskej ústavy. Favorizovanie Cirkvi a nenávisť voči nej. Liberalizmus a Cirkev. Svätá Dohoda. Metternich. Tri katolícke krajiny.

XII.

Snemy r. 1848—49 — hlavnopatronátne právo — zodpovedné ministerstvo — konkordát a vyrovnanie rakúsko-uhorskej monarchie. — Po prevrate.

Str. 158—

Radikalizmus v Uhorsku. Konzervatizmus a radikalizmus: Széchényi a Kossuth. Víťazstvo radikálneho smeru. Kato-

lícke kňazstvo a reformné hnutie. Snem r. 1847. — 15. marca 1848. Rovnoprávnosť občianstva a náboženstva. Katolícke náboženstvo prestáva byť štátnym náboženstvom. Zrieknutie sa desatin. Vysoký klerus v stálej permanencii proti prechmatom revolúcie. Ohradzovanie sa kat. kléru oproti preneseniu práv s apošt. kráľa na ministerstvo. Pamätný list bisk. sboru r. 1848 a predostretie jeho 4 bodov kráľovi Ferdinandovi. Rozpor medzi kráľom a uhorskou vládou ohľadom vykonávania hlavnopatronátneho práva. Kontrahovanie min. kultu. Pretrhnutie 900 ročného sväzku uhorského štátu s Cirkvou. Snaha uhorského štátu: oslobodenie sa od záväzkov voči Cirkvi a podržanie všetkých práv. — Cirkevná autonomia na obzore. Petícia bisk. sboru zo dňa 6. apríla 1848. — Ľudovít Kossuth, najväčší nepriateľ katolicizmu. — Jeho prehnaný liberalizmus. Uhorská kalvínska cirkev. Štátna nadvláda — zrušenie cirkevných výsad. Prípady Jána Háma a Scitovského. Nové vyostrenie medzi Sv. Stolicou a uhorským kráľom ohľadom vymenovania biskupov. Zrieknutie sa Ferdinanda V. — František Jozef I. Kossuth: neodvislosť Uhorska. Detronizácia Habsburgovcov v Debrecíne. Kapitulácia pri Világoši. Marcová ústava. Absolutizmus. Cisárske patenty. Bachova éra. Solferino. Októbrový diplom. Vláda Schmerlingova. Založenie Matice Slovenskej. Deputácia Slovákov u kráľa. „Februárová ústava“. Veľkonočný článok Fraňa Deáka a vyrovnanie. Dualizmus: mocnárstvo rakúsko-uhorské. Kossuth proti vyrovnaniu. Strana neodvislosti. Pomer Sv. Stolice počas panovania Františka Jozefa I. Konkordát. Ozvena vyhlásenia dogmy o neomýlnosti pápežovej v Uhorsku. Návrh uhorskej vlády: placet — ochrana štátnych práv. Do života uvedenie kráľ. placeta. Pamätná listina kardinála Jána Simora. Neoprávnenosť placeta. Interpelácia Juliusa Schwartza o neomýlnosti pápežovej. Odpoveď min. kultu Paulera. Vyhlásenie usnesenia vatikánskej synody Vincentom Jekelfalussym. Interpelácie A. Simonyiho, G. Lökkého. List a liberálny cirkevno-politický program Treffortov. Reč Fraňa Deáka základom liberálnej cirk. politiky v Uhorsku. Smutná rola Františka Jozefa I. Otázka hlavnopatronátneho práva v uhorskom parlamente r. 1885. Mylné názory uhorských právnikov — mienka kat. vedátorov o pôvode hlavnopatronátneho práva. Alokúcia pápeža Benedikta XV. v roku 1921. — Záver.

Errata:

Na strane 29. v treťom odstavci miesto „Po dnes platí ...“ má byť: „Až do prevratu bol platný“ ...

Na str. 53. v poslednom odstavci miesto „do Venedigu“ ... má byť: „do Benátok“.

Na str. 64. v poslednom odstavci miesto „Ján XXII“, má byť „Ján XXIII.“.

Na str. 68. v predposlednom odstavci miesto „Amadeo ... dal zvoliť ... za protipápeža Felixa V.“, má byť: „Amadeo ... dal sa zvoliť ... za protipápeža Felixa V.“.

Na str. 111. v poznámke 306.) miesto „Card. Péterffy“ ... má byť: „Carol. Péterffy“.

Na str. 113. v predposlednom odstavci miesto: „To je pápežské privilegium“ ... má byť: „To je pápežským právom“ ...

Na str. 137. v prvom odstavci miesto „obrátila sa k arcibiskupovi ostrihomskému Migazzimu o mienku“, ... má byť: „Obrátila sa na arcibiskupa viedeňského Migazziho o mienku“.

Na str. 158. v treťom odstavci miesto: „najväčšieho zúrivca katolicizmu“ ... má byť: „najväčšieho nepriateľa katolicizmu“.